

Bilimsel gerçekler ve hikmetli sözlerle

İNSANIN SIRRI

Cevizi kırıp içini göremeyenler,
onu kabuktan ibaret sanırlar!

Tüzdev Yayınları : 1
Baskı Sayısı : 6
Kitabın Adı : İnsan Sırrı
Yazarı : Dr. Kemal Tekden
Yayın Editörü : Muhsin Turan
Kapak ve İç Tasarım : İşler Kitapevi
Baskı Yeri & Tarihi : Ankara, 2024
Baskı & Cilt : İşler Yayın Dağ. Kırt. Nak. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Ostim Mahallesi Enerji Caddesi 1207. Sokak No:3/C-D
Yenimahalle / Ankara
Tel: (0312) 386 00 26

Bu kitabın yayın hakkı TÜZDEV'e ait olup, tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

DR. KEMAL TEKDEN

Bilimsel gerçekler ve hikmetli sözlerle

İNSANIN SIRRI

Cevizi kırıp içini göremeyenler,
onu kabuktan ibaret sanırlar!

OPR. DR. KEMAL TEKDEN

1959'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Kayseri'de tamamladıktan sonra, İstanbul Tıp Fakültesinde okudu ve 1982'de mezun oldu. Adalet bakanlığı bünyesinde Dalaman Açık Cezaevi'nde doktorluğa ilk adımını attı. Daha sonra Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesinde Kulak Burun Boğaz (KBB) bölümünde ihtisas yaptı. Kayseri Devlet Hastanesinde 4 yıl boyunca KBB uzmanı olarak görev yaptıktan sonra, 1993' te memuriyetten ayrılarak Kayseri'nin ilk özel tıp merkezini hizmete açtı. Arkasından 1998'de ilk özel kalp hastanesi olan Kayseri Kalp Hastanesini, daha sonra Tekden Tıp Merkezini, Denizli Tekden Hastanesini ve son olarak da Mart 2007'de Kayseri Tekden Hastanesini ortaklarıyla birlikte hizmete açtı. Eğitim alanında ise, 2006 yılında Kayseri'nin ilk akıllı okulu olan Tekden İlköğretim ve ortaöğretim okullarını Kayseri'ye, 2011'de ise İstanbul Küçükyalı'ya kazandırdı.

Op. Dr. Kemal Tekden, birçok vakıf ve sivil toplum kurucusu veya yönetici olarak görev yaptı. Bunlardan bazıları şunlardır: Erciyes Üniversitesi Tiyatro Kulübü, Darülaceze Vakfı, Kayseri Aydınlar Ocağı, Selçuklu Vakfı, Gönüllerde Birlik Vakfı. Gözlem maksadıyla sık sık yurt dışı geziler yapan Dr. Kemal TEKDEN'in sağlık, eğitim ve sosyal alanlarda çalışmaları, dergi yazıları mevcut. Halen Türkiye Üstün Zekâlı ve Dahi Çocukların Eğitimi Vakfı (TÜZ-DEV) Genel Başkanlığını yapmaktadır. "DİRİLİŞ ERTUĞRUL" "Aşkın Yolculuğu Yunus Emre", "Aşkın Yolculuğu Hacı Bayram-ı Veli", "Bir Fetih Öyküsü KIZILELMA" dizilerinin yapımcısı ve TEKDEN FİLM ve TEKDEN GRUP şirketlerinin de Yönetim Kurulu Başkanı'dır.

Türkiye ve dünyada ilgiyle izlenen, başarılı Türk yapımı Diriliş Ertuğrul dizisinin yapımcısı olarak, İngiltere'de yayımlanan magazin ve yaşam dergisi SleekAsian tarafından Mart 2022'de yılın "en iyi yapımcısı" ödülü verilmiştir.

Çeşitli üniversite ve liselerde "Hayatın Manası ve Başarı", "Girişimcilik", "İnsanın Sırrı", "Üstün Zekâlı ve Deha Çaplı Çocuklar", "İdeal Eğitimi", "Eğitimle Diriliş", "Evlat Yetiştirme Sanatı", "Aşk Olsun" konularında konferanslar vermektedir. "İNSANIN SIRRI", "YERÜSTÜ HAZİNELERİ" ve SAHNE SENİN isimli 3 kitabı vardır. Zaman zaman TV programları da yapmış olan

Op. Dr. Kemal TEKDEN, 25. Dönem Kayseri Milletvekili olmuştur. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

İletişim: Web: www.kemaltekten.com - e-posta: ktekten@tekden.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	13
TAKDİM.....	17
GİRİŞ.....	19

1. BÖLÜM

İNSANIN KONUMU

KÂİNAT BÜYÜK BİR KİTAPTIR.....	24
CANLI MAHLUKATA GÖRE İNSANIN KONUMU.....	26

2. BÖLÜM

İNSANIN ORTAYA ÇIKIŞI VE YAPISI

İNSANIN OLUŞUMU.....	31
Evrim Anlayışı.....	32
Evrimin Yansımaları.....	36
Akıllı Tasarım.....	37
Bilimin ve Dinlerin İnsana Bakışı.....	38
MİKRO KOZMOSTAKİ İNSAN.....	42
Hücre.....	42
DOĞUM VE İNSANIN GELİŞİMİ.....	47
Doğum Mucizesi.....	48

GENETİK ŞİFREMİZ	51
İNSAN VÜCUDU	55
Damarlarımızdaki Koşuşturmanın Bize Söyledikleri	55
Gözümüzün Mükemmelliği	56
Beyin	58
Beynin Çalışması	61
Beynimiz Bilgisayara Benzer mi?	66
GERÇEK YÖNETİCİ: RUH	68
HER İNSAN ÖZELDİR	72
İNSANIN ESTETİK YARATILIŞI	74
CANLILIK VE HAYAT	76
DUYULARIMIZ	78
Nefsi ve Ruhani Duyularımız	81
Duyuların Hipnozla Yönlendirilmesi	83
Duyularımızın Verileri İzafi (Göreceli)dir	84
Duyuların Kontrolü	87
MİZAÇ VE İNSAN TİPLERİ	88
FİZYONOMİ (İLM-İ SİMA)	93

3. BÖLÜM

MEDENİYETLERİN İNSANA BAKIŞI

FELSEFİ EKOLLERİN İNSANA BAKIŞI	96
Felsefenin Zararlı Sonuçları	99
Reenkarnasyon (Ruh Göçü)	103
Psikolojinin Gelişimi	104
KİŞİSEL GELİŞİM ANLAYIŞI	108

BUGÜNKÜ BİLİM ZİHNİYETİ	113
Kuantum Fiziği	117
Kuantum Felsefesi	123
DİNLERİN İNSANA BAKIŞI	125
İslam'da İnsanın Yeri	127

4. BÖLÜM

İNSANIN SOYUT YANI

DRAMATİK İNSAN	131
İNSANIN İHTİYAÇLARI	135
Yeme ve Uyku İhtiyacı	135
Konuşma İhtiyacı	141
İnanma İhtiyacı	143
İlimle İrfanın Mükemmel Birliği	148
İnsanın Medeniyet Oluşturan Üç Tavrı	150
CAN, NEFİS VE VİCDAN İLİŞKİSİ	153
ZEKÂ, AKIL, ŞUUR, İRADE	159
KALP, GÖNÜL VE RUH İLİŞKİSİ	164
Gönlün Hürriyeti	168
İNSANIN ZAYIF VE GÜÇLÜ YÖNLERİ	171
İnsanın Doyumsuzluğu	171
İnsan Cahil ve Zalimdir	173
İnsanın Güçlü Yönleri	177
İNSANIN AKTİFLİĞİ VE ZENGİNLİĞİ	180
AHLAK GEREKLİ Mİ?	184
KADERİMİZ ELİMİZDE Mİ?	191

ÇAĞIMIZIN HASTALIĞI STRES.....	199
İnfak ve İsar	203
Gurbetten Kurbete.....	206
ÖLÜM YOK OLUŞ MU?.....	209
Herkesin İmtihanı Farklı.....	212
Ölüm Sonrası.....	216
AŞK VE MUHABBET.....	221
İDEAL İNSAN TİPİ VE İNSANIN SAADETİ.....	226
İnsan-ı Kâmil.....	231

SONUÇ:

İNSANIN SIRRI VE GERÇEK DEĞERİ

KAYNAKÇA.....	243
---------------	-----

*Bu kitabımı hayatımdaki iki muhterem kadına;
rahmetli annem Aysel Hanım'a
ve
hayat arkadaşım, değerli eşim Ruziye Hanım'a
ithaf ediyorum.*

Bu kitabın telif gelirinin tamamı TÜZDEV'e
(Türkiye Üstün Zekâlı ve Dâhi Çocukların Eğitimi Vakfı)
tahsis edilmiştir.

ÖN SÖZ

İnsanın kendini tanıma çabasından dolayı, insanla alakalı kitaplar daima ilgi çekmiş ve hâlen de çekmektedir. Böyle olmakla birlikte insanı bütün yönleriyle anlatan çalışmaların bulunmaması bu sahada büyük bir boşluk oluşturmaktadır. Batı temelli ve bu boşluğu doldurma çabası taşıyan bir ilim dalı olan antropoloji ise, insanı tanıma gayretine rağmen, tamamen materyalist temele bağlı olduğu için bize göre oldukça eksik kalmaktadır.

Yaklaşık yirmi yıl gibi bir süreden beri bu alanda yaptığımız çalışmalar ve verdiğimiz konferanslara ilginin yoğunluğu, bu konuda bir kitap yazma ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Böylece olgunlaşan bu çalışma, insanı mümkün olduğunca bütün yönleriyle ele almış, bu yönden de bütün dinler, felsefi görüşler ve bilimsel gelişmeler incelenmiş ve elinizdeki bu kitap ortaya çıkmıştır.

Bilimsel pek çok bilgi içermesine rağmen bu kitap, akademik bir çalışma iddiasında değildir. Bununla birlikte maksat bu konuda bir tartışma başlatmak ve mütevazı bir yol açmaktır. “İnsanın Sırrı”, bilimsel gerçeklere dayanmakla birlikte, dini verilerle mezcedilmiş bir anlatım sergilemektedir. Hatta bu anlatımda, insanlık tecrübesinin ortak değerleri kabul ettiğimiz bilge insanlara ait hikmetli sözlerle zenginleştirme çabası içine girilmiştir.

Bu kitaptaki konuların her biri biliyoruz ki ayrı ayrı ciltlerle anlatılabilecek derecede oldukça çaplı ve şumüllü konulardır. Fakat konular mümkün olduğunca teferruata girmeden, kolay okunur

ve anlaşılır hâle getirilmeye çalışılmıştır. Farklı ilmi, felsefi ve dini görüşlere yer vermekle beraber, insanın soyut yönüne en kapsamlı ve mantıklı cevabı veren İslam'ın görüşü daha ön planda ortaya konulmuştur. Dolayısıyla arayış içindeki insanlığa, İslam'ın alternatif insan anlayışı sunulmaya çalışılmıştır. İnsanın soyut-ruhi yönüyle alakalı elbette farklı tartışmalar olmuş ve olmaktadır. Fakat burada okuyucunun kafasını bunlarla fazla meşgul etmemek için, kendimize göre makul gördüğümüz izahlar yapılarak mümkün olduğunca konu bütünlüğü de oluşturulmaya gayret edilmiştir. Bu yaklaşımın bize ne derece büyük bir sorumluluk yüklediğinin farkındayız. Bu sebeple her izahta olabildiğince hassas davranılmıştır.

Bütün bu çabalara rağmen elbette eksik kalan noktalar olmuştur. Bu yüzden isteriz ki, farklı tartışmalarla konular daha da olgunlaştırılsın. Hatta bu kitabı çok daha aşan eserler ortaya çıksın. Bundan gocunmaz, aksine mutlu oluruz.

İmam-ı Azam, “Cevizin kabuğunu kırıp içini göremeyenler, cevizi sadece kabuktan ibaret zannederler,” diyor. İnsan da dışarıdan oldukça basit bir beden yapısı olarak görülebilir. Oysa içinde maddi-manevi ne muhteşem dünyalar var. Bu mükemmel sistem incelendikçe insan gerçeğinin daha da farkına varılacaktır. Bu yüzden bu kitabı âcizane kabuğu kırma çabası olarak görebilirsiniz. Kitabın sayfalarında bu mükemmelliği hissedeceğinizden eminiz. Bu mükemmellik bizden değil, tamamen yüce Yaratıcı'dandır. Biz sadece bir nebze olsun ayna olmaya çalıştık.

Kitabın hazırlanmasında pek çok ilmi ve felsefi eserden yararlandığı gibi, kadim İslam medeniyetinin temel eserleri de incelenmiştir. Ama vefa duygusu gereği hakkını vermek gerekirse, bu konuda ufkumuzu açan merhum hocam Seyit Ahmet Arvasi olmuştur. Onun “İnsanlık Bilgisi Bilimi” adında teklif ettiği yaklaşım, âdeti bizim için bir vasiyet niteliğinde olmuştur. Onu şükranla ve hayırla yâd ediyoruz.

“İnsanın Sırrı”nın hazırlanışında pek çok dostumuzun hakkını da teslim etmeden geçemeyiz. Elim bir trafik kazası sonrası dünyasını değiştiren Prof. Dr. Zeki Duman'ı ve merhum Prof. Dr. Turan Güven'i

de minnet ve hayırla yâd ediyoruz. Doç. Dr. Ergin Kariptaş, Doç. Dr. Mustafa Lale, Uzm. Dr. Mustafa Güneş, Uzm. Dr. Nihat Tekden, Dr. Yavuz Han, İbrahim Orhan, Göksel Orhan, Doç. Dr. Turgay Şirin, Mehmet Bozdağ, Kadir Erdoğan, Muhsin Turan'a ve ayrıca kitabın baskısını ücretsiz yapan İşler Yayınevi sahibi Mehmet İşler'e yardım ve desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Ayrıca, kitabımıza takdim yazma lütfunda bulunan değerli dostlar Prof. Dr. Nurullah Genç'e, Prof. Dr. Nevzat Tarhan'a, Senai Demirci'ye ve hummalı çalışmalarımıza sabırla destek veren hayat arkadaşım Ruziye Hanım'a, kızlarım Dilara, Gülşah ve Nurbanu'ya şükranlarımı sunuyorum.

Haddimiz olmayarak girdiğimiz böylesi kapsamlı çalışmanın deryadan bir damla olduğunun şuurundayız. İçinde insanı bütün yönleriyle bulabileceğiniz bu mütevazı çalışmanın başka büyük eserlere yol açabilmesi ihtimali yanında, özellikle gençlerin insanı bir miktar tanımalarına katkıda bulunmuş olabilmesi bizleri heyecanlandırmaktadır. Kitabın bu amacına ulaşması dileğiyle, gayret daima bizden olacaktır, destek ve yardımı ise Allah'tan bekliyoruz.

Selam ve muhabbetlerimle...

Dr. Kemal Tekden

Kayseri, Ağustos 2015

TAKDİM

Kalbin keşif alanından bakabilenler için âlemlerin varlığı, var edenin sonsuzluğunun ve sonsuz büyüklüğünün en açık göstergesidir. Onlar içinde bir âlem var ki, bütün güzelliğine rağmen zayıf ve sade. Bir o kadar da güçlü ve gizemli. Şeyh Galib'in o ünlü mısralarına muhatap olan kâinat hükmündeki yegâne varlık: İNSAN. Elinizdeki kitabın yazarı ona, kalbinin keşif alanından bakıyor ve sırlarına dair unutamayacağınız şeyler söylüyor.

Prof. Dr. Nurullah Genç

“İNSANIN SIRRI” çok iddialı bir isim. Acaba muhtevası nasıldı? Bu konuda asırlardır batının filozofları, doğunun semavi mesajları farklı görüşler ortaya koymuş; ancak filozoflar hep birbirlerini nakzetmişler, değiştirmişler. Sonuç olarak evrenin nasıl yaratıldığını pozitif bilimin açıklamalarına bırakmışken neden yaratıldığı konusunda hiç fikir birliği oluşturamamışlar. Ancak peygamberler zincirini incelediğimizde ve kutsal metinlere baktığımızda Evren'in neden yaratıldığı, insanın sırrı ve varoluş konusunda; kendini göstermeyen bir yaratıcının varlığı, ölümden sonra yaşam ve “imtihan sırrı” kavramlarında tutarlılık göstermişler. Bu çerçevede “her şeyi bilen, gören ve her şey onun kontrolünde olan bir yaratıcı” olduğuna inanan bir insanın teselli, ümit ve huzur duygusunu insanlara sunarak büyük müjde vermişler. Gerçekten böyle bir yaratıcı olmazsa yaşam çok anlamsız olacaktı. İşte Kemal Tekden meslektaşım böyle zor konularda ustaca kalem oynatmış, kendisini tebrik ediyorum.

Prof. Dr. Nevzat Tarhan

Şaheserdir insan. Sonsuzluğun arza düşen gölgeli ışığı, cennet ümidinin bahar kokulu nefesidir. Sanatın beyana dönüştüğü, yaratış emeğinin söze döküldüğü eşsiz varoluş biçimidir. Görülenler arasında insandan ötesi yok. Gören olarak da görülen bir sanat eseridir insan. Varlığa eklemelenmiş tefekkür aynasıdır. Güzellik nehri insan fitratının yatağında akar. Yokluğun gömleğini yırtan, unutulmuş kuyularından sıyrılan bir ruh zaferidir insan. Suskun varlığa sıcacık dudak, soğuk taşlarda kalp gören bir ışıldak, vaktin kalbine düşen can kokusudur.

Kemal Tekden, hekim kimliği ile tanıdığı insanın ruh malzemelelerini de yedeğine alarak sarsıcı bir anlatı sunuyor. Hekimliğin özünde saklı bilgeliğin kadim duvarına yeni bir taş koyuyor. Sonuçta yine, insan, insanın aynasında çoğalıyor. Şaheser kendinden bekleneni ortaya koyuyor. Üzerindeki her güzelliği sahibine iade ediyor. İnsanın Sırrı, Usta'sına ustaca mukabelesinde yatıyor.

Dr. Senai Demirci

GİRİŞ

*“İnsanın kendini tanıması,
hayran hayran kendini seyretmesi değildir.”*

Sokrat

Hız. Mevlana'nın *Yedi Kör ile Bir Fil* hikâyesini bilirsiniz. Bu hikâyede fil hakkında bir şey bilmeyen yedi kör insandan önleredeki bir fili tarif etmeleri istenir. Körlerden biri filin bacağına tutar ve fili bir sütuna benzetir, diğeri dişlerini tutar ve fili bir mermere benzetir, kuyruğunu tutan bir başkası, fili kırbaça, kulağını tutan ise onu yumuşak deri bir kumaşa benzetir vs. Tabii ki bunlar filin farklı yönlerini kısmen açıklayabilir, fakat fili ancak bunların bütünüyle izah edebiliriz.

İnsan, en az bilinen varlıktır. Aslında bildiğimizi sandığımız, çoğunlukla da tek taraflı ele aldığımız bir varlık. Gördüğümüz kadarıyla Mevlana'nın hikâyesindeki gibi, herkes kendi bakış açısından anlatır insanı. Oysa biyolojik, fizyolojik, anatomik, psikolojik yönlerinin yanında, sosyolojik, felsefi, tasavvufi, dini, estetik vs. yani maddi-manevi bütün cepheleriyle birlikte, insanın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmez mi? Onu bir bütün olarak ele aldığımızda ise görürüz ki doğru bilgi için bu bakış açılarının hiçbiri ihmal edilemez.

Böyle söylemekle birlikte günümüzde bilim o kadar ihtisaslaşma yoluna girdi ki, artık bütünü kavrayabilmek oldukça zorlaşmaktadır. Bu durumda âdeta, bakan başka gören başka biri olmakta ve insanlar teferruatta boğulmaktadırlar. Pozitivist tıbbın veya felsefi anlayışların insanın sırrını çözmemesinin sebebi belki de budur.

Tarih boyu insan kendini ve konumunu sorgulamıştır. Kendinin farkında olan ve kendini sorgulayan tek maddi varlıktır aslında insan. “*Ben neyim, nereden geldim, niçin geldim, neden buradayım, vazifem ne ve nereye gitmekteyim?*” gibi yüzlerce soruya cevap aramıştır ve bu arayış hâlen de sürmektedir. Bu sorulara filozoflar aklın sınırlarını zorlayarak, farklı cevaplar getirmişler, fakat bütün insanlığı tatmin edecek bir cevap bulamamışlardır. Dinler de bu bağlamda kendi inanç çerçevesi içinde çözümlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Biz, bu kitapta gerek ilmi, gerek felsefi, gerekse dini referansları değerlendirerek insanı bir bütün olarak ele alma gayreti içinde olacağız.

Son birkaç asırdır insan ihmal edilerek kenara itilmiştir. Bu yüzden dünya uzun süredir insanın bunalımına sahne olmaktadır. Zaman ilerledikçe insan dünya telaşı ve koşuşturması içerisinde unutulmakta, bayağılaştırılarak bir tüketim ve istismar vasıtası hâline getirilmektedir. *Kalabalıklar içinde yalnızlaşan* insan kendini meyhanelere, eğlence ve alışveriş merkezlerine, stadyumlara atarak mutlu olmaya çalışmaktadır.

Bizim böyle bir çalışmayı hazırlamaktaki gayemiz, insana insanlığını yeniden hatırlatmak, bu yönde bir nebze olsun onu sarsmak, durup düşünmesini sağlamaktır.

Hayalî’ye ait, meramımızı ifade eden oldukça güzel bir beyit var aslında:

“Cihân-ârâ cihân içindedir ârâyı bilmezler, Ol mâhiler ki derya içredir deryayı bilmezler”

Cihanı süsleyen Allah cihanın içinde gizlidir ama insanlar onu görmesini (aramasını) bilmezler. Bu hâl tıpkı denizin içinde olup da denizi bilmeyen balıkların durumuna benzer. Burada şairin hitabı balıklara değil, tabii ki insanadır. Cahil insan çevreye bakar ama görmez, hatta düşünmez. Kendisi ve kendisinin hizmetine verilmiş bütün evren hakkında düşünmediği için de balıklardan farkı kalmaz.

Pakistanlı büyük şair ve fikir adamı Muhammed İkbal sözlerinde ne kadar haklı değil mi?

Ol mahiler ki derya içredir...

*“Yıldızlara yol keşfindesin
Lakin kendinden bihabersin
Aç gözünü kendine, bir an tohum gibi.
Topraktan dirilesin bir ağaç gibi.”*

Büyük filozof Sokrat ise insanın kendini tanıması konusunda şunları söyler:

“İnsanın kendini tanıması, hayran hayran kendini seyretmesi demek değildir. İnsanın hem ne olduğunu, hem de ne olması gerektiğini araştırmasıdır. Nasıl düşüneceğini, nasıl yaşayacağını, nasıl mutlu olacağını kendine sormasıdır.”

Her alanda gerçeğe ulaşmak ve başarılı olmak insanı tanımaktan geçer. İnsanı tanımak ise onu anlamaktır. İnsanı bilmek ve anlamak maksadıyla asırlardır nice filozoflar, nice ilim adamları kafa yormuş, nice peygamberler toplumları aydınlatmak için dil dökmüşlerdir. Bütün bunlara rağmen insan hâlen kendini bilmeyen bir meçhuldür.

Eski Yunan’da felsefe *insanı tanımak* için yapıldı. İslam’da ise, “Kendini bilen Rabb’ini bilir,” denilerek insanı tanımadan Rabb’imizin tanınamayacağı söylenmektedir. Bu bağlamda irfan sahibi olmanın ilk merhalesi de zaten kendini tanımaktan geçer. Mu-

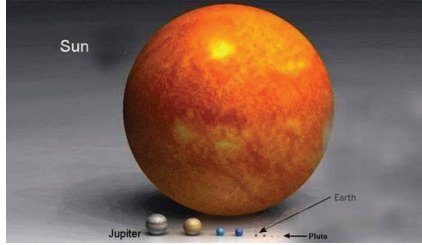
hammed İkbâl de bu manada, “Sen insanı tanımadan, Allah’ı nasıl arıyorsun?” demiştir.

İnsanı anlamak için onu bütün yönleriyle keşfetmek; somut ve soyut yönleriyle, duygu ve arzularıyla bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü anlaşıldığı kadarıyla âlemin sırrı insandadır. Onu çözdüğümüz zaman bütün âlemi anlayabileceğiz diye düşünmekteyiz. Bu yüzden bu zorlu ve bir o kadar da muhteşem sorgulamaya başlamaya ne dersiniz? Böyle yapmakla âdetâ bir damlada bir deryayı sunmaya gayret ve cüret etmiş oluyoruz.

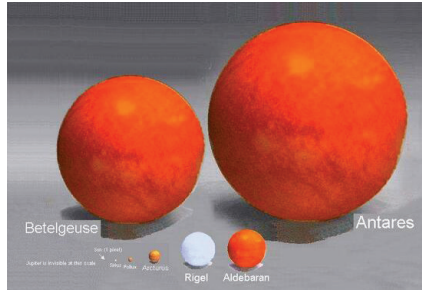
Hız. Mevlana, “İnsanları kitaplar gibi düşün ve kapaklarına bakıp aldanma. Asıl değerini okumaya başlayınca anlarsın.” diyor ve devam ediyor “İnsan, önce kendini okumayı öğrenmelidir.” Haydi öyleyse, buyurun okumaya...

1. BÖLÜM

İNSANIN KONUMU

Gezegenlere göre Güneş

*Antares'e göre Güneş
(Güneş'in büyüklüğü 1 pixelden azdır.)*

KÂİNAT BÜYÜK BİR KİTAPTIR

*“Yaratılmış bütün âlem,
insana gönderilmiş ve okunmayı bekleyen bir mektuptur.”*

İslam âlimlerine göre; evren (kâinat) âlem-i ekber, yani büyük âlemdir. Biz öncelikle, insanın büyük kitap (kitab-ı ekber) olarak da belirtilen bu âlem içerisindeki konumunu ortaya koymaya çalışalım. “makro kozmos” olan kâinattan “mikro kozmos” a yani hücreye ve atoma kadar bir yolculuk yapalım.

Dünya’mız, güneş sistemindeki diğer gezegenlerin çoğuna göre büyük bir gezegendir. Bu gezegenlerin hepsi de kendilerinin farkında olmadan Güneş’in etrafında dönüp durmaktadır. Dünya büyüktür, ancak Güneş’le mukayese edildiğinde çok küçük boyutlarda kalmaktadır. Kütlesel olarak aradaki büyüklük farkı 1.300.000 kattır.

Güneş sistemimizle birlikte bizler Samanyolu galaksisinde yer almaktayız. Bu galaksi içinde, Güneş gibi en az 100 milyar yıldız olduğu söylenmektedir. Bunların ortalama büyüklükleri ise Güneş’in birkaç katıdır. Bu büyüklük karşısında, Dünya’nın da içinde olduğu gezegenlerin sayısı hesap bile edilememekte, dolayısıyla kale alınmaktadır. Kâinata Samanyolu gibi yaklaşık 2 trilyon galaksi olduğu (Astrophysical Journal) da düşünülürse, yıldız sayısı hesap edildiğinde kâinatın büyüklüğünün tasavvur edilemez boyutta olduğu görülecektir. En son tespit edilen galaksilerden biri “Hubble Rose”dur. Bizden 25 milyon ışık hızı (1 ışık hızı: 300 000 km/sn) uzaklıkta olan bu galaksiyle ilgili spektroskopik yöntemlerle ortaya fotoğraf benzeri bir şekil çıkarılmıştır. Bu tespitler dışında, bilim kâinat hakkında henüz daha fazla bilgi verememektedir. Bu ve bu gibi örnekleri düşündükçe Evren’in bu büyüklüğünü aklımız alamamaktadır.

Makro kozmosta her şey bir düzen içinde ve hareket hâindedir. Uydular, gezegenler etrafında; gezegenler Güneş’in etrafında; Güneş galaktik bir merkez etrafında; galaksiler ise bir başka galaksi etrafında dönüp dururlar. Bunların her birinin kendi etrafında da

dönüş (spin) yaptıkları bilinir. Mikro kozmosta, yani atomlarda da bu durum görülmektedir. Makro kozmostan mikro kozmosa kadar uzanan böyle mükemmel bir sistemin varlığı bizleri şaşırtmaktadır. Böylece anlaşılmaktadır ki, mikro ve makro kozmosu da içeren bütün kâinat bir dengeler sistemidir aynı zamanda.

Bu sınırlı ama muhteşem büyüklük içinde âdeta bir *hiç* boyutuna inmiş bulunmaktayız. Kâinat hakkında bundan daha fazla bilgi sahibi de değiliz, ama bu çerçeveden baktığımız zaman moralimiz bozulmakta, kendimizi değersiz görmekteyiz. Evet, bu denli büyük bir çevre içerisinde yok hükmündeki insan, niçin diğer yaratılmışlardan üstün sayılır? Bu düşünceye kısmen de olsa vâkıf olduğumuz hâlde, bu dünyadaki üstünlük çabamızın ve bilgiye ulaşma merakımızın sebebi nedir? Zihnimizi kurcalayıp duran bütün bu sorular için durup düşünmek zorundayız.

İlim adamlarına göre madde (eşya) şuursuzdur (bilinçsizdir), fakat çok ileri bir mekanik hafızaya sahiptir. Havada ses dalgalarının durduğu, kaybolmadığı, görüntülü televizyon dalgalarının da atmosferde her yere iletilebildiği bilinmektedir.

Aslında yaratılmış bütün âlem, insana gönderilmiş ve okunulmayı bekleyen birer mektuptur. Her şey, insanın kendisi de birer mesaj (ayet)'dir. İnsan dâhil olmak üzere kâinattaki canlı cansız bütün yaratılmışlar, kendinde saklı olan bilgiyi, kendi dillerinde yansıtmaktadır. Bütün yaratılmışların her biri, âdeta birer radyo vericisi olarak kendi dilinde yayın yapmaktalar. İnsana gönderildiği düşünülen bu mektup okunmalı ve sırrı keşfedilmelidir ki, insanın hizmetine girebilsin.

Neden sadece insan, çevresindeki bu sırrı merak etmekte ve anlamaya çalışmaktadır? Diğer bütün canlılar, kendilerinden habersiz birer mahlûkat iken, niçin insan her şeyi sorgulamakta, çevreye kendince şekil verme gayretindedir?

Sonuç olarak, bütün evren kendi farkında olmasa da insan için okunması gereken büyük bir kitap (kitab-ı ekber) durumundadır. İşte ilim yapmak da bu kitabı okumaktan ibarettir. Görülüyor ki. "*Âdem, âlem içinde; âlem de Âdem içinde...*" (H. Bektaş-ı Veli)

CANLI MAHLUKATA GÖRE İNSANIN KONUMU

“Beş duyu ve beden gücünde üstünlük daima hayvanlardadır.”

İnsan da dâhil bütün canlıların biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar en basit olandan yani bitkilerden hayvanlara ve oradan insanlara doğru sıralanırken, bu sıralama bütün cinslerde ve türlerde farklılaşabilir. Bu sıralamanın insana doğru karmaşıklığı gittikçe artsa da ortak noktalar bulunmaktadır.

Bütün bu canlılar ihtiyaç hissettikleri maddeleri, elementler hâlinde topraktan çeşitli şekillerde alırlar. Bu çaba aynı zamanda soyun devamı için de gereklidir. Tabiatla olan bu ilişki, bitkiden hayvana, ondan da insana gidildikçe daha da karmaşılaşmaktadır.

Bitkiler, çok sınırlı hareket eden ve bir *mekanizma* içinde beslenmesini sağlayarak büyümeyi başaran canlılardır. Bu yüzden canlılıkları ve hareketleri sınırlıdır. Beslenmeleri ve üremeleri belli biyolojik kurallarla olmaktadır ve bitkiler bu sürecin bilincinde değildir. Kendilerini ve konumlarını sorgulamaz ve bu konuma da razı görünmektedir.

Hayvanlar ise, istedikleri yöne hareket edebilmekle birlikte, statülerine itiraz etmemekte, milyonlarca yıldır aynı şeyi yapmaktadırlar. Onlar da bitkiler gibi kendilerini sorgulamamaktadırlar. Konumlarına razıdırlar. Hayvanların birçoğunda hiyerarşik yaklaşım görülmekle birlikte bu durum tamamen kaba kuvvete (fiziki güce) bağlıdır. Bu gücün zekâ ve akılla da bir ilgisi bulunmamaktadır. Onlar arasında hâkimiyet daima kuvvetlinindir; ahlak, hukuk, din ve estetik gibi onları bağlayan bir manevi değerler sistemi de yoktur.

Hayvanların ihtiyaçları, karınları doyana kadardır ve milyonlarca yıldır bu tavırları hiç değişmemiştir. Fakat insan böyle midir? Arılardan içine bir insan, onların boyutlarında girse, ne yapardı diye düşünün bir kere? Mutlaka işçi arıları örgütler, belki de, “*Biz çalışıyoruz o keyif çatıyor, o da çalışsın,*” diye kraliçe arıya karşı isyan ettirdi.

Böyle bir durumda ortalık karışır, belki de darmadağın olurdu. Ama arılar yaratıldıklarından bu yana hiçbir şekilde isyan etmeyerek statülerine uygun olarak vazifelerini eksiksiz yapıp durur. Bir başka taraftan baktığımızda ise, hayvanlar tabiatları gereği birçok açıdan bizden üstün görünmektedir. Mesela, bir kaplan beden ölçülerine göre, en güçlü hayvandır ve o yönde insandan oldukça üstün görünmektedir. Bir çita, 100 km hıza 3,5 saniyede ulaşmaktadır. Bir yarasa bizim işitebildiğimiz frekansların çok üzerindeki sesleri duyabilmektedir. Bir serçenin cinsel gücünün insandan fazla olduğunu, bir köpeğin bizden daha güçlü koku duyusuna sahip olduğunu biliyoruz. Bir kartalın ise, görme melekesi insana göre çok daha güçlüdür. Böyle örnekleri çoğaltarak hayvanların üstün yönlerini ortaya koyabiliriz. Ayrıca hemen hemen bütün memeli hayvanların yavruları doğar doğmaz kendi ihtiyaçlarını büyük oranda gidermeye başlar. Mesela bir koyun yavrusu doğunca yürümeye, gidip annesini emmeye başlar. İnsan yavrusu ise en az bir yıl annesinin bakımına muhtaçtır, yoksa ölür gider.

Bunlara baktığımız zaman, “beş duyu ve beden gücünde üstünlüğü hayvanlara kaptırdık” diye moralimiz bir defa daha bozulmaktadır. Beş duyu ve beden gücü açılarından hayvanlar bizden daima daha üstün durumdadır. Bu gerçekçi bir tespittir, fakat bu bakışı başka bir yöne kaydırırsak durum değişmeye başlamaktadır. Mesela bir maymuna bilgisayarla yazmayı öğretsek ve yıllarca tuşlara basıp dursa kesin olarak bilmekteyiz ki, anlamlı bir cümle yazması mümkün olamayacaktır. Bu yüzden bedeni güçlerine rağmen, hayvanlar kültür ve medeniyet oluşturamaz, teknik geliştiremez ve alet yapamaz. Onların tarihleri yoktur, geçmişe ait bilgi sahibi değildir, geleceğe yönelik de bir hesapları ve planları yoktur. Onlar sadece anı yaşarlar.

Peki, insan bu durumda hayvanlardan sadece *alet yapan insan* (homo faber) olarak mı ayrılacaktır? Her şeyin maddeden ibaret olduğunu söyleyen materyalistler insanı, alet yapan hayvan söyleminin ötesinde, makineye de benzetmişler ve ondan pek farkı olmadığını bile söylemişlerdir.

Hatta bildiğiniz gibi *Makineleşmek* İstiyorum diye şiir yazarlar bile olmuştur. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren Schultz, Descartes, J. Mill, J. Watson, Weiss ve Skinner gibi pek çok filozof insanın makineden farkı olmadığını iddia etmiş, böylece *mekanik ruh* düşüncesini geliştirmişlerdir. 17. asırda yaşayanlar insanı, o dönemde en ileri makine kabul edilen saate, 20. asırdakiler ise bilgisayara benzetmişlerdir. Onlar psikolojinin fizikten farklı olmadığını ifade etmişler, bütün insani davranışların fizikokimyasal parçalara indirgenip, bileşenlerinin elementlere ve atomlara ayrılarak incelenebileceğini düşünmüşlerdi.

İnsan beden olarak maddeden ibarettir ve bir açıdan bakıldığında da makineye benzeyebilir. Fakat insanın sahip olduğu duygular, sevinçler, hüznler, merhamet, sevgi ve irade gibi değerler bir makinede bulunabilir mi? İnsan vücudu makineye benzeseydi duygusuz ve iradesiz olmaları yanında, en azından her an eklemlerini yağlamaları ve onlara bakım yapmaları gerekmez miydi? Oysa kendini ihmal eden insanlar bile yıllarca hiçbir bakıma ihtiyaç duymadan kendi hür iradeleriyle hareket hâlindeyler. Makineler ise sadece komutlarla hareket edebilen iradesiz ve duygusuz aletlerdir.

İnsan maddeden ibarettir anlayışı onu çok basitleştirmekte, konumunu çok daha alt seviyelere indirgemektedir. Bu yönde, İslam âlimleri at ve eşek örneği verirler. At, eşekten üstündür. Eşek yük vurulmak için at ise binmek, hızlı gitmek için yaratılmıştır. Bununla beraber ata da yük vurulabilir. Ama at kendi olgunluğundan âciz kalırsa o zaman eşek seviyesine düşer ve sırtına palan vurulur. Bu onun için bir eksiklik ve indirgeme demektir.

İnsanda da hayvandaki gibi yeme, içme, uyuma ve cinsel ihtiyaçlar vardır; ama insanı sadece bunlardan ibaret diye düşünürsek insanı küçülmüş, âcizleştirmiş ve hayvan seviyesine indirgemiş oluruz. Bu bakımdan insan hayvani özelliklerin çok üzerinde özellikle sahip bir varlıktır. Dolayısıyla insanı madde ve bir çeşit hayvan olarak görenler, insanı bugün dahi çözemeyip, son derece karmaşık bir yapıya sahip olan insan hakkında bütüncül bir açıklama yapamamaktadırlar.

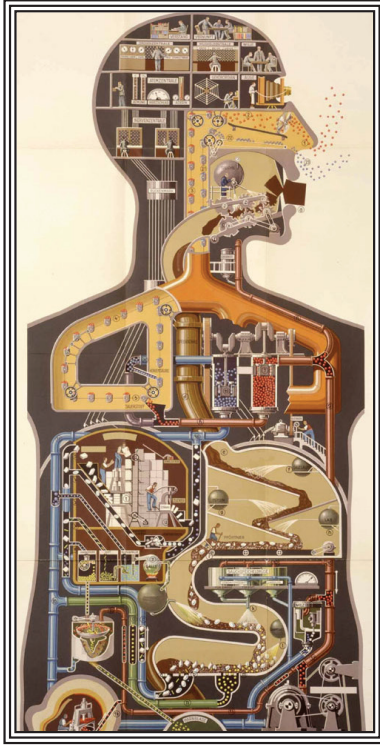
“İnsan maddeden ibarettir” anlayışı onu çok basitleştirmekte, konumunu çok daha alt seviyelere indirgemektedir.

İnsan, bitki ve hayvanlara göre tabiatla da çok daha üst seviyede bir ilişki yaşamaktadır. Bu sadece maddi element alışverişi değildir. Bütün bitki ve hayvanlarda bulunan biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçların büyük kısmı insanda da mevcuttur. İnsan da onlar gibi toprağa, suya ve havaya ihtiyaç duyar. Fakat insandaki olgunluk bitki ve hayvanlarda bulunmaz. Bitkiden insana doğru bu olgunluk giderek artar. Asıl anlamını ise insanda bulur. İnsan tabiata şekil verir ve teknolojiyi oluşturur.

Bu arada insanın ne işe yaradığını da sorgulamak gerekir. Maddi açıdan bitkilere ve hayvanlara göre mukayese ettiğimizde, insanın başka canlılara ve insanlara ne gibi faydaları olduğunu düşünmeliyiz. Bitkilerin çoğunun meyvesinden, hayvanların bir kısmının etinden, sütünden, yumurtasından, derisinden veya yününden istifade ederiz. Bazı hayvanları da binek olarak kullanırız. Bu yönde bize çok fazla fayda sağlarlar. Ama insan öyle midir? Bu anlamda, insanın maddi hiçbir yönünden başkaları istifade edemez. O hâlde nedir insanın faydası? Gerçekten ilginç ve bir o kadar da bizi düşündürmesi gereken bir sorudur bu.

İnsanı hayvanlardan ayıran bir başka özelliği ise, doyumsuz bir varlık olarak görülmesidir. Mesela, bir aslan avını parçaladıktan sonra, doyuncaya kadar yer, doyunca geri kalanı bırakır gider, başka hayvanlar da bundan istifade eder. Ama insan daima ihtiyacından fazlasını istemekte, kolay kolay da doymamaktadır.

İnsan ihtiyaçlarını gidermenin ötesinde, tabiatı değiştirmek ve onu imar etmekle uğraşmaktadır. Bununla birlikte tabiatı işleyerek kültürel değerler oluşturmakta, onu belli kurallar çerçevesinde değiştirmektedir. Ayrıca nesillerin tarih içerisindeki tecrübesini biriktirmekte, insanlar arasında hukuk, din, ahlak, ilim, estetik ve sanatsal değerler nesilden nesile aktarılmaktadır. Böylece bir *insanlık*

Makine insan

tecrübesi ortaya çıkmaktadır ki bu, hiçbir bitki ve hayvan türünde görülmemektedir.

İnsan, hayvandan farklı olarak geçmişi daima hatırladığı gibi, geleceği de planlayan bir yapıya sahiptir. Dünya tarihi içinde insandan başka imar faaliyeti yapan ve bunu da devamlı geliştiren bir başka canlı yoktur.

Mesela, kırlangıç gibi bazı hayvanların yuvalarını yapmaları onlara başında öğretilmiş ve yaratana ilgili bir içgüdü faaliyeti olarak görülmüştür, asırlar boyunca da aynı kalmıştır.

İnsanın farklılığı onun sadece bir maddi cisimden ibaret olmadığını da göstermektedir.

Beden itibarıyla topraktaki bütün elementlerle ilişki hâlidir.

Ölümüyle de tekrar toprağa karışması, zaten bunu göstermektedir. Fakat insan basit bir varlık olarak düşünülemez. Zira insan bu maddi yönünün çok ötesinde bir varlıktır ve bütün olarak ele alınıp incelenmeye muhtaçtır. Onu tam olarak anladığımızda kâinatı da anlarız. Yani insanın sırrını çözersek bütün âlemin de sırrını çözmüş olacağız demektir.

Video QR

2. BÖLÜM

İNSANIN ORTAYA ÇIKIŞI VE YAPISI

İNSANIN OLUŞUMU

Antik inanişaya göre; evrenin temel yapıtaşları olan ateş, hava, su ve toprak (anasır-ı erbaa) aynı zamanda bütün yaratılmışların da hamurunu teşkil eder. En basit cansızdan en olgun yaratık olan insana kadar bütün varlıklar bu dört unsurun çeşitli şekillerde birleşmesinden oluşmuştur. Bunlar arasında insan bedeni, unsurların en olgun birleşiminin bir sonucudur. Aristo'ya göre bu dört temel unsur, dört temel niteliğin etkisiyle oluşmuştur. Ateş sıcakla kuru, hava sıcakla yaş, su yaşla soğuk, toprak ise soğukla kuru niteliklere sahiptir.

Mayalanan çamur oldukça büyük bir küttedir. Bu çamur zaman içinde kabarmalar ve bölünmeler yaşar ve insan tabiatına uygun hâle gelerek içinde dört farklı sıvı oluşur. Organizmanın canlılığını bu sıvılar (kan, balgam, safra ve meni) sağlamaktadır. Eski fizyologlara göre insan karakterini bile bu sıvı sağlamaktadır. Daha sonra Tanrı'nın emriyle ruhlanan canlı olgunlaşarak son hâlini alır. Bu açıklamaların bir kısmı ilahi mesajlara uymakla birlikte çoğunluğu insanın ortaya çıkışıyla ilgili antik bakış açısını ortaya koymaktadır.

gerçek ilmi sonuçlar gibi gösterilmektedir. Marksizm ve faşizm gibi materyalist ve emperyalist ideolojiler fikri alt yapılarını evrim anlayışına dayandırdıkları için, bu görüşlerin savunucuları evrim teorisinin çökmesiyle bütün ideolojilerinin çökeceği endişesindedirler. Bu sebeptendir ki bu görüş sahipleri ona bir din gibi sarılmaktadırlar. Taraftarları, başka fikir sahiplerine tahammül edememektedirler. Çeşitli ortamlarda bilim adamı olarak değil de âdeta bir fanatik gibi davranmaktadırlar. Aksi olsaydı bilimsel bir tavırla bütün bu meseleler değerlendirilir ve belki doğruya birlikte ulaşıldı. Ama her şeye rağmen bilimsel gelişmeler doğru bir mecrada ilerlemektedir.

Darwin'e göre, bütün canlıların birbirinden oluşan evrimiyle ve çağlar içinde değişime (mutasyona) uğramasıyla başka canlılar (varyasyonlar) oluşmuştur. Evrimin en son örneği de insandır. Yani insan hayvanların kendinden önceki türü olan maymundan gelmiştir. Evrim bahsi geçen her yerde fotoğraflarla âdeta beynimize yerleştirilmiş bu durum, son yıllarda evrimciler tarafından inkâr edilmeye başlanmıştır.

“Darwin teorisıyla ilgili ortaya konan birçok sahte belge çürütülerek sahtekârlıklar ortaya çıkarılmasına rağmen, hâlen bazı kitaplarda gerçek ilmi sonuçlar gibi gösterilmektedir.”

Evrimcilerin teorisine göre bütün formların ara formları da olması gerekmektedir. Nedense, bu konuda hiçbir ara form örneği gösterilememiştir. Dünya üzerinde bilimsel olarak tespit edilen yaklaşık 350 milyon fosil olmasına rağmen hiçbir ara form bulunamaması düşündürücüdür. Bununla birlikte bazı canlıların çevre şartlarıyla asırlar içinde şekil değiştirdikleri söylenmektedir. Mesela zürafaların başlangıçta boylarının kısa olduğu, sonradan ağaç yapraklarını rahat yiyebilmeleri için doğal olarak boyunlarının uzadığı söylenmişti. Ama kısa boyunlu bir zürafa fosiline rastlanmamış, aksine bulunan 75 milyon yıllık zürafa fosillerinin bugünkünden hiçbir farkı olmadığı gözlemlenmiştir.

“Ufacık bir aletin bile kendiliğinden meydana gelemeyeceği düşünülduğünde bu kadar muhteşem bir sistemin rastlantıyla ortaya çıktığını söylemek tam bir saçmalaktır ve akılla bağdaşmamaktadır.”

Maymunla insan arası yaşayan bir forma da rastlanmamıştır. Maymunun en gelişmiş olan şempanzelerin beyinleri 400-500 gr civarındadır. Bildiğiniz gibi, insan beyni ise 1100-1400 gr arasında değişmektedir. Niçin yaşayan bir ara form veya mesela 700 gramlık bir beyne sahip bir mahluk fosili yoktur?

Darwin'in bir başka söylemi ise, *doğal ayıklanma veya seçim* (natural selection) idi. Buna göre, doğada güçlü türler ayakta kalmayı başarmış, zayıf olan diğer türler ise zamanla güçlü ve farklı türlere dönüşerek yok olup gitmişlerdir. Fakat bu da doğru görülmemektedir. Çünkü milyonlarca yıldır yaşayan güçlü hayvanların yanında zayıflar da aynı şekilde yaşamlarına devam etmektedir. Mesela, ormanlarda aslanlar da ceylanlar da milyonlarca yıldır birlikte yaşamaktadır. Bunun yanında, güçlü pek çok hayvan da (dinozor ve mamut gibi) yok olup gitmiştir.

Darwin'e göre; bütün canlılar tek bir hücreden oluşmuştur. Fakat bu konudaki çalışmalar, bunun mümkün olmadığını ortaya koymuştur. Alexandr Oparin, şu itirafı yapmıştır: “Maalesef, hücrenin kökeni, evrim teorisinin en karanlık noktasını oluşturmaktadır.”

Ayrıca Darwin tarafından ortaya atılan hücrenin basitliği anlayışı, bugünkü elektron mikroskoplarıyla çürütülmüştür. Bu mikroskopların gelişmesiyle hücrenin muhteşem bir organizasyonla âdeta bir uzay üssü gibi çalıştığının tespit edilmesi ve hücre duvarının bir beyin kadar akıllı olduğunun görülmesi devrim niteliğindedir ve çok önemlidir.

Başta Darwin olmak üzere varoluşla ilgili (ontolojik) açıklamalar yapan bütün materyalist ilim ve fikir adamları insanı sadece maddeden ibaret görmüşler, insanın bütün ruhi özelliklerini de maddenin bir yansıması olarak izah etmişlerdir. Onlar, insanın ve

bütün kâinatın bir tasarlayanı ve idare edeni olabileceğini düşünmek istememişlerdir. Ufacık bir aletin bile kendiliğinden meydana gelemeceği düşünüldüğünde bu kadar muhteşem bir sistemin rastlantıyla ortaya çıktığını söylemek tam bir saçmalaktır ve akılla bağdaşmamaktadır. Son zamanlarda kuantum fiziğinin olağanüstü gelişmesiyle de maddeci anlayışlar kökten sarsılmıştır. Evrimciler, bırakın insandaki akıl ve bilinci, hayvanlardaki programlanmış bir içgüdüyle bile açıklamaktan âciz kalmışlardır.

Evrim anlayışı, yaklaşık 150 yıldır bir dogma olarak yerleşmiş, dolayısıyla bir ideoloji hatta bir din hâlini almıştır. Bu belki de Tanrı gerçeğinden kaçışın yolu olarak sarıldıkları bir durumdur. Böylece bu durum gerçekleri anlamaya ve algılamaya engel bir körlük hâli ortaya çıkarmaktadır.

Temel bilimlerin en önemli kaidelerinden biri, ortaya atılan fikirlerin bilimsel yöntem ve deneysel (ampirik) gözlemlerle doğrulanmasıdır. Aksi takdirde henüz bir konuda tartışma varsa, orada “bilimsel bilgi” söz konusu olamaz. Oysa evrim anlayışının temelini oluşturan varyasyonlar hiçbir bilimsel yöntemle doğrulanmamışlardır.

Sonuç olarak; Leonardo Vinci’ye göre “Bir yerde tartışma varsa orada henüz bilim yok demektir.” Darwinizm, anlaşıldığı gibi bilim görüntüsü altında materyalist bir felsefeden ibarettir. Darwinizm’in aksine son bilimsel gelişmelere göre anlaşılmıştır ki:

1. Organizmalar tesadüflerle açıklanamayacak biçimde karmaşıklık göstermektedir. İlmi çalışmalar ilerledikçe yeryüzündeki hayatın çok kompleks bir durum olduğu ortaya çıkmaktadır.
2. Organizmalar kendi iradeleriyle sınırsız değişebilirliğe sahip değildir ve asla bir başka tür oluşturamaz.
3. Cansız maddeden canlı oluşumu bilim açısından halen karanlıktır.
4. İnsan, hayvan statüsüne indirgenecek kadar basit değildir; arada müthiş denebilecek farklar vardır.

Evrimin Yansımaları

“ABD’de on binlerce insan güçsüz,
yetersiz ve aptal görülerek kısırlaştırılmıştır.”

Evrim anlayışının bir sonucu olarak Batı’da zayıfların yok edilmesi ve ancak güçlü olanlara hayat hakkı olduğu düşüncesiyle, üstün insan ve üstün ırk oluşturma gayreti başlamış, bu yönde milyonlarca insan öldürülmüş veya işkence görmüştür. Marksizm, komünizm, faşizm ve kapitalizmin temel anlayışı budur ve insanların çoğunun önemsiz olduğu anlayışı üzerine kuruludur. Nitekim ideolojiler çağı olan 20. yüzyıldaki dünya savaşlarında ve sömürgecilik çalışmalarında 100 milyona yakın insan öldürülmüştür. Bu yöndeki uygulamalardan biri de maalesef, 1930’larda ABD’de gelişen *Eugenik Hareket*’tir (Eugenic Sterilisation). *Eugenik* terimi, mükemmel ırk oluşturma hayalleri ile ilk defa 1883’te Darwin’in kuzeni olan Francis Galton tarafından ortaya atılmıştı. Toplumun kalitesini düşürdükleri gerekçesiyle ABD’de altmış bin insan güçsüz, yetersiz ve aptal görülerek kısırlaştırılmıştı. Bu çalışmada genel kaide olarak Kuzey Avrupa kökenliler dışındaki insanların genlerinin bozuk olduğu düşünülmüştü. Önce Indiana eyaletinde başlayan bu hareket daha sonra birçok eyalete yayıldı, fakat İkinci Dünya Savaşı yıllarında ABD’de bundan vazgeçildi. Daha sonra Rockefeller gibi Yahudi zenginlerin sponsorluğundaki bu hareket, Hitler’in doktoru Josef Mengele tarafından Almanya’ya taşındı. Orada da yüz binlerce insanın bu sebeple zorla kısırlaştırıldığı, yaklaşık 200 000 zihinsel özürünün öldürüldüğü veya Nazi kamplarında ortadan kaldırıldığı bilinmektedir. 21. Yüzyılda bu anlayışın halen sürdüğünü söylemek mümkündür.

Evrinciler, insanlığa bu derece zarar vermeleri yanında kendi anlayışlarını kabul ettirmek için birçok sahte deliller üretme yoluna sapsmışlardır. Kendi anlayışlarını ispatlamak üzere fosiller üzerinde yapılan sahtekârlıklar bizim burada konumuz değildir. Ancak, tespit edilen en eski insan fosili Kenya’da bulunan *Turkana Çocuğu*’na

ait fosildir ki, 1,5 milyon yıllık olduğu söylenmektedir. (İnsanlık tarihinin 1,7 milyon yıl olduğu düşünülürse bu fosilin ilk insanlara ait olduğu anlaşılır.) Evrimciler tarafından kabul edilmek istenmeyen bu fosilin 11 yaşlarında 1.65 boyuna sahip bir çocuğa ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu insan fosili bilimadamlarının bildirdiğine göre, bugünkü insandan farksızdır.

Bu olaylar karşısında Cemil Meriç'e hak vermemek mümkün mü? Bildiğiniz gibi o, "İzm'ler (ideolojiler) idrakimize giydirilmiş deli gömleklere," demişti. Bu doğru sözden hareketle bütün ideolojiler gibi materyalizm ve Darwinizm'in de ortak bir aldanış üzerine kurulu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İlim insanları Darwinizm'in ayak bağından kurtulmadıkça özgür düşüncelere kanat çırpamayacaklardır.

Turkana Çocuğu Fosili

Akıllı Tasarım

Son zamanlarda, Darwin'in evrim teorisinin çıkmazları üzerine Batı'daki ilmi çevrelerde yeni anlayışlar gelişmektedir. Birçok evrimci, artık Tanrı'ya inandıklarını söylemekte, evrime inanmakla birlikte, Darwin'in ortaya koyduğu pek çok teoriyi kabul etmemektedir. Mesela, türler arası geçişe artık soğuk bakmaktadırlar.

Bunun dışında *Akıllı Tasarım* (smart design) adını alan anlayış ise ilk defa Michael Behe tarafından evrim teorisine bir reddiye olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın temelinde bütün canlı organizmaların aşağı yukarı bugünkü hâleriyle bir akıllı tasarımcı tarafından tasarlandığı görüşü hâkimdir. Bu zihniyeti benimseyenler, genellikle bu tasarımcının kim olduğunu açıklamaktan çekinirler. Bunun sebebinin de evrime bilimsel bir alternatif olarak “akıllı tasarım”ın okullarda okutturulmasını sağlamak olduğunu söylerler.

Aslında bu fikrin savunucularından bir kısmı hâlen evrime inanmakla birlikte, bütün her şeyin üstün bir zekâ tarafından gerçekleştirildiğini söylemektedir.

Akıllı tasarımcıların evrime inanmayan çok büyük birçoğunluğuna göre ise, canlılar tesadüfen ortaya çıkmamıştır, belirli bir maksatla var edilmiştir. Onlar, bunun dini bir açıklama olmadığını, bilimsel bir görüş olduğunu ifade ederler. Bu açıklamalardan dolayı evrimci çevrelerin çok büyük tepkileriyle karşılaşan bu görüş sahipleri için kat edilecek daha çok yol var gibi görünmektedir.

Bilimin ve Dinlerin İnsana Bakışı

Bilim, aslında evrende olanı biteni anlamaya çalışmaktan başka bir şey değildir. Son zamanlarda çoğu bilim insanının ortak kanaatine göre, kâinattaki bütün yıldızlar tahmini 15 milyar yıl önce Allah’ın bir anlık yaratmasıyla oluşmuştur. Bu olaya *Big Bang* (Büyük Patlama) denmektedir. Hatta bugün İsviçre *CERN* (Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi)’deki çalışmalarla bu olay çözülmeye çalışılmaktadır. Bilimadamlarına göre; bu oluşumdan uzun bir süre sonra (yaklaşık 540 milyon yıl önce) *biyolojik Big Bang* de denilen bir *Kambriyen Patlaması*’yla canlı varlıklar yaratılmaya başlanmış, en sonunda da, tahminen 1,7 milyon yıl önce ilk insan ortaya çıkmıştır. Bu tür açıklamalar dinlerin, özellikle İslam’ın ifadelerine de uygundur.

“Ehl-i kitap olan dinler (sırasıyla Yahudilik, Hıristiyanlık ve en son olarak İslam) insanın ortaya çıkışının canlı ve cansız bütün yaratılmışların tamamlanmasından sonra olduğunu ifade etmektedir.”

Ehl-i kitap olan dinler (sırasıyla Yahudilik, Hıristiyanlık ve en son olarak İslam) insanın ortaya çıkışının canlı ve cansız bütün yaratılmışların tamamlanmasından sonra olduğunu ifade etmektedir. Yine ehl-i kitap dinlerin bu konudaki ortak kanaati ilk insanın Hz. Âdem olduğu yönündedir. Bu yönden dinler arası bir farklılık yoktur. Hz. Âdem cennetteyken Hz. Havva'yla birlikte şeytanın yönlendirmesiyle yasak meyveyi yemişler, bu sebeple dünyaya gönderilmişlerdir. Bu konu, Hıristiyanlıkta Hz. Âdem'le Havva'nın cennetten kovulması şeklinde anlatılmakta ve buna *ilk günah* adı verilmektedir. Dolayısıyla bütün insanların doğarken, onların bu günahlarıyla doğduğu, bu yüzden vaftiz edilip günahattan arındırılması gerektiği söylenmektedir.

İslam ise, aynı zamanda ilk peygamber olarak kabul ettiği Hz. Âdem'in eşi Havva'yla cennetten dünyaya indirilmelerinin sebebi ni imtihan dünyasına gönderilmeleri olarak açıklamaktadır. Çünkü hiçbir peygamber günahkâr değildir ve, "*her çocuk İslam fıtratı üzere doğar.*" (Hadis-Buhari, Cenaiz, 92) Bu yüzden, doğan hiçbir çocuk günahkâr değildir.

Şu çocuğun resmine bir bakın lütfen; (bkz. yan sayfadaki bebek resmi) bir günahkârlık, bir şeytanilik görüyor musunuz? Daha sonraları, ondan bir şeytanilik ve kötülük zuhur ediyorsa bu onu yetiştiren ortamın ve yetişkinlerin suçudur.

Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'e göre, dünyada ilk insan olan Hz. Âdem balçıktan (topraktan) yaratılmıştır. Daha sonra da Allah ona kendi ruhundan üflemiştir. Bunun sonunda henüz sırrı tam olarak çözülmemiş olmakla birlikte ondan eşi yaratılarak iki cinse ayrılmıştır.

Erkek cinsinin, her iki cinsi açıklayacak tarzda hem X, hem de Y kromozom içermesi bunun delilidir. Hz. Âdem'le Hz. Havva bir araya gelerek insan türünü geliştirmişlerdir.

Bedenimizde topraktaki materyaller dışında bir şey bulunmaması topraktan yaratılışı açıklamaktadır. Bedenimizi teşkil eden bütün elementler, aminoasitler, proteinler ve biyokimyasal maddelerin

Çocuklar daima masumdur

hepsi toprak maddeleri olarak bilinmektedir. Ölünce de bütün bedeninin toprağa dönüşmesi de bundandır. Sonraki insanlar ana rahminde geliştiği hâlde ilk insan toprağın rahminde gelişmiştir. Tek hücrelisinden çok hücrelisine, bitki ve hayvanlarıyla bütün canlılar toprağın içinde gelişme imkânı bulmuştur. Bugün de hâlâ beslenmek için toprağın içindekilere ihtiyaç duymaktadırlar.

Her insan aslında bir açıdan, yine önce topraktan yaratılmaktadır. Topraktan aldığımız gıdalarla insanda canlılık devam etmekte, sperm ve ovum (kadının yumurtası) da bu sayede oluşmakta, onların birleşimiyle insan gelişimi başlamaktadır. Bu durum, böylece tekrarlanıp durmaktadır.

İslam'a göre Cenab-ı Allah, önce çamurdan yarattığı insanın neslini sonrasında sperminden ürettiğini ve daha sonra da ona ruhundan üflediğini Kur'an-ı Kerim'de ifade etmektedir (Secde Suresi 7-9. ayetler). Bu her insanın oluşumunda tekrarlanmaktadır. Böylece ruh oluşmaktadır. Yüce Allah, her insana bu safhada "Elestü bi Rabbiküm?" (Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?) diye sormaktadır (Araf: 7/172).

"Bedenimiz maddi olarak incelendiğinde topraktaki maddeler dışında bir şey bulunmaması topraktan yaratılanı açıklamaktadır. Ölünce de bütün bedeninin toprağa dönüşmesi de bundandır."

Bu soruya her insan da, “Evet, sen bizim Rabb’imizsin,” demektedir. Bu safhada insanlara dağların, taşların üzerlerine alamadıkları emanet de verilmektedir. Bu bilgiler, zigottaki genetik şifreye *fitrat* (yaratan-tevhid) olarak girmektedir. Fitrat daima gerçek iyi, doğru ve güzele yönelmiştir. Bu yüzden kötü tabiatlı da olsa her insanın hayatı boyunca iyiyi, güzeli, doğruyu sevmesi fitrattandır. Bu fitrat hayvanlarda içgüdü olarak kısmen görülmektedir. İnsanlarda ise iyiyeye, doğruya, güzele hasretlik yanında, sonsuzluk arzusu, kendi sorununu arama arzu ve merakı şeklinde ortaya çıkmaktadır ve insanın bilimsel arayışları da buna dayanmaktadır.

İslam’a göre; her canlı türü gibi insan da müstakil ve bağımsız yaratılmıştır. Yani, hayat çok menşelidir, insan şu veya bu hayvanın zaman içinde evrimleşmesiyle ve tekâmülüyle ortaya çıkmamıştır. Aslında gelişen *moleküler biyoloji* de bir türün başka bir türe dönüşümünü gözlemleyememiştir. Bu alanda gelişmiş canlıları bırakalım, tek hücreli canlılarda bile bu değişim mümkün olmamaktadır.

İnsanoğlu, Hz. Âdem’in oluşumu süresince tarihî bir gelişim yaşamıştır. Buna biyologlar *filogenez* adını vermektedirler. Bu dönem Kur’an’a göre çok uzun bir dönem olmuştur. (İnsan: 76/1) Bizim anne karnında geçirdiğimiz merhale bir bakıma, Hz. Âdem’in macerasına benzemektedir, fakat zaman olarak kısaltılmış hâli gibi görünmektedir. İnsanın anne karnında zigottan doğuma kadar geçirdiği değişikliklerle dolu bu maceraya ise, *ontogenez* denmektedir. Bu değişiklikler bugünkü bilimsel gerçeklerle örtüşecek biçimde Kur’an’da ifade edilmektedir. Fakat gerek filogenez, gerekse ontogenez devrelerinde insan her an insan olarak gözlemlenmektedir.

MİKRO KOZMOSTAKİ İNSAN

“Mikro âlemdе bütünün bilgisi gizlidir.”

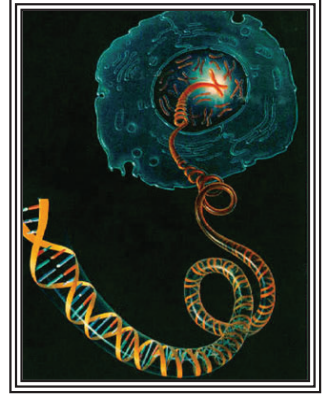
Mikro kozmos, zerreler âlemi de denilen en küçük evrendir. Elektron mikroskoplarının gelişimiyle ortaya çıkan ve görenleri şaşkına uğratacak kadar küçük ve muazzam âlemleri içine alan bir evrendir. Ünlü fizikçi Einstein’e göre, her atom bilgilerin bütünü ve evrenin temelidir. Bu evren öyle bir boyuttadır ki, milimetrenin binde birine inerek bakterilerle karşılaşmaktayız. Milimetrenin yüz binde biri boyutunda ise virüsler vardır. Bu mikroorganizmaları incelediğimizde bile müthiş bir zekâ, bilgi ve bilince rastlarız. Bu virüsler yaptıkları hastalıklarla bizleri perişan edebildikleri gibi, onlardan yapılan aşularla ve onların oluşturdukları mayalarla bize çok büyük faydalar da sağlamaktadır. Bugün biyoteknoloji olarak bilinen alanda ve pek çok endüstri kolunda kullanılmaktadırlar. Bu mikroorganizmaların boyutları yeterince küçük görülmedi mi? O hâlde gelin, biraz da kuarklardan bahsedelim. Bildiğiniz atom çekirdeğindeki protonlardaki kuarklardan. Onlar milimetrenin trilyonda biri boyutlarındadırlar. Kuarkların içinde de daha başka ve henüz tam kavranamayan ve ismi konulamayan daha küçük varlıklar olduğu söylenmektedir. Bu atom altı parçacıkların hepsi de uzaydaki gibi bir düzen içinde hareket hâlinindedir. İnsanın aklının şaştığı bu noktalarda bile mükemmel bir düzen, bilgi birikimi ve *temel bir bilinç* olduğunu söylüyor bilimadamları. Nutkumuzun duracağı muhteşem âlemler... Tesadüf mü sizce?

Hücre

Gelelim insanın en küçük birimi olan hücreye. Hücre, son zamanlarda gelişen mükemmel elektron mikroskoplar sayesinde çok daha iyi anlaşılmiş, vücudun en küçük birimidir. Bu gelişmeler yaşanmadan önce Darwin ve arkadaşı Haeckel tarafından *içi jöle dolu basit bir yapı* olarak bildirilen hücre, içinde su ağırlıklı olmak-

la birlikte, bunun tam aksine şaşırtıcı ve olağanüstü bir şekilde teknolojik ve çok kompleks bir yapı olarak önümüze çıkmaktadır. Kendi enerjisini kendi yapan her bir hücre milyonlarca atomdan ibarettir.

Bugün biliyoruz ki, hücre hiç de hafife alınamayacak kadar karmaşık bir birimdir. Bu hücrelerin büyüklüğünü belki şöyle tarif edebiliriz: 1 milyon tanesini bir araya getirirsek ancak bir top-
luğne başı büyüklüğünde olabilmektedir.

Hücre ve DNA

Her biri, içinde çok sayıda materyalle bir fabrika gibi çalışmaktadır. Her insanda, hiçbir aksaklık olmadan çalışan trilyonlarca fabrika ve saniyede milyonlarca işlemin kusursuzca yapıldığı mükemmel birer sistem. 2011'de toplanan The American Society for Cell Biology (Amerikan Hücre Biyolojisi Topluluğu) günlerce, sadece *tek bir canlı hücreyi* ele almış ve sadece o tek hücre içindeki proteinlerin düzenini konuşmuştur. İçi tamamen karanlık olan her bir hücrede binlerce protein nasıl yapılmakta, yine karanlık damarlardan geçerek gerekli yerlere nasıl varmaktadır? Bu kadar çabaya rağmen bunlar, henüz cevap bulunması mümkün olmamış sorular durumundadır.

Vücudumuz için gerekli yapıtaşları olan albümin, hemoglobin, hormonlar gibi yaklaşık 50.000 çeşit protein ve molekül bu hücrelerde her an üretilmektedir. Kendi enerjisini içine aldığı şekeri kullanarak mitokondrilerde üreten hücreler çekirdeklerindeki kromozomlarda bulunan DNA zincirini sürekli kopyalayarak bu üretimlerini gerçekleştirirler.

Hücrelerde üretilen bütün enzim ve proteinlerin bilgisi detaylı olarak DNA zincirinde kayıtlıdır. Öncelikle üretimi yapılacak proteinin bilgisi bulunan gen tespit edilir. Daha sonra görevli enzimler tarafından DNA zinciri bir fermuar gibi açılarak ikiye ayrılır. Bir başka enzim bu tek parçanın üzerinden geçerek kodlanmış bilgileri hızla okuyarak onu kopyalar, daha sonra sarmal tekrar bir

araya getirilerek fermuar kapatılır, eski hâline döndürülür. Ortaya çıkan kopya mesajcı RNA'dır. Bu RNA protein sentezi için gerekli üretim planına sahiptir. Üretilecek olan proteinin hammaddesi olan amino asitler hücrenin deposu olan golgi aygıtından üretim yeri olan ribozoma getirilir. Ribozom, mesajcı RNA'dan gerekli şifreyi alarak amino asitleri proteine dönüştürür. Böylece vücudun ihtiyacı olan protein ve enzimler bu şekilde üretilerek vücuda salınırlar. Bu üretim mekanizması en gelişmiş fabrikalardan bile üstün bir teknolojiyle çalışır. Çünkü burada hiçbir yanlış olmadığı gibi, yorulma da yoktur. Ancak dış etkenler ve hastalıkların etkisiyle bu sistemde arızalar oluşabilir.

Amino asitlerden oluşan yapıtaşlarıyla sürekli yenilenen hücrelerimiz vücudumuzun ihtiyaç hissettiği proteinlerin yapımı işini günün 24 saati durup dinlenmeden gerçekleştirmektedir. Hücrede yaşlanmış, yıpranmış ve işlevini kaybetmiş organeller ise lizozom içerisinde sindirilerek hücre dışına atılır.

Her hücre, duvarında bulunan aktif bir transport sistem vasıtasıyla ve iyi bir planlama sonucu, kandan ve vücut sıvılarından sadece kendinin ihtiyaç duyduğu maddeleri belirli bir ölçü içinde almaktadır. Her birinin üzerinde binlerce kapı bulunan bu hücre duvarına bu sebeple *ikinci beyin* denmektedir. (Bazı bilim insanları, üzerinde çok fazla sinir bağı olduğu ve çok akıllı faaliyet sürdürdüğü için bağırsaklarımıza da *ikinci beyin* ismi vermektedir.)

"Amino asitlerden oluşan yapıtaşlarıyla sürekli yenilenen hücrelerimiz vücudumuzun ihtiyaç hissettiği proteinlerin yapımı işini günün 24 saati durup dinlenmeden gerçekleştirmektedir."

Beyinde bulunan yaklaşık 100 milyar hücrenin (nöronlar) çalışması ise diğerlerinden biraz farklıdır. Buradaki hücrelerin her birinin beyindeki binlerce hücreyle bağlantısı vardır ve aynı anda bir hücreden binlerce sinyal farklı hücrelere gidebilmektedir. Bu eşî benzeri olmayan müthiş bir çalışma ve organizasyondur. Nöronlar arasındaki hızı saatte 580 km olan sinyallerin bu iletişimi, birtakım

kimyasalların salınımıyla olmaktadır. Mesela, limbik (duyusal) sisteme ait olan hipotalamus vasıtasıyla çeşitli duyulara uygun kimyasallar üretilir. Bu organın yönlendirmesiyle üretilen amino asitlerin (peptidler) çeşitleri vardır. Bunlar öfke, sevinç, şehvet veya korku anlarında farklı şekillerde oluşur ve üretildikleri zaman kan dolaşımına verilirler. Bu maddeler dolaşıma verildiğinde nereye gideceklerini iyi bilirler. Bir hücre yüzeyindeki çeper binlerce alıcıya sahip olabilir. Bir peptidin bir hücre duvarına gelmesiyle bu sistem anahtar-kilit gibi vazife görür. Alıcının yüzeyine gelip bağlanır, âdeta zili çalar ve hücre içine sinyal gönderilir. Hücre yüzeyindeki bu alıcıların görevi dışarıdan gelen bu bilgileri almaktır. İçeriden uygun görülmesi durumunda içeri girerler.

Vücutta birçok olayın gelişimi bu şekilde proteinlerin üretimlerine bağlıdır. Mesela, yaşlanma bu proteinlerin üretimlerindeki düzensizlikle alakalıdır. Cildimizi esnek yapan elastin isimli proteindir. Sindirim enzimleri, eklem sıvıları, hormonlar, yukarıda bahsettiğimiz alyuvarlar, akyuvarlar, hemoglobin gibi moleküllerin hepsi proteindir ve vücudumuzun yapıtaşlarını teşkil eder.

“Bilimadamlarına göre hücrelerdeki yenilenme sayesinde vücudumuzun %98’i her yıl değişmektedir. Her yıl olan bu değişikliğe rağmen biz değişmemekte ve aynı olarak kalmaktayız. Bu oldukça dikkat ve ilgi çekici bir durumdur.”

Hücreler yapı olarak bütün organlarda benzer olmakla birlikte fonksiyonları her bir organ için oldukça farklılaşmaktadır. Hücrelerin bir araya gelmesiyle dokular, dokulardan organlar, organların bir araya gelişiyle de mükemmel bir organizma (beden) meydana gelmiştir. Burada şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, *parçada bütün mevcuttur*. Yani, insanın her hücresinde bedeniyle ilgili bütün bilgiler vardır. Fakat farklı organların hücrelerinin fonksiyonları ve ürettikleri ürünleri farklıdır.

Bilindiği gibi her birim hiyerarşik olarak bir üst birimin yönetimi ve denetimi altındadır ve bu sistem böylece mükemmel bir şekilde ve aksamadan sürer gider. Hayret ve hayranlık uyandıran bu yapıda

şansa ve tesadüfe trilyonda bir bile olsa yer yoktur. Sadece bilimadamlarının bu gerçeklerden birini keşfetmeleriyle bile şaşkınlıktan, buldukları şeyi sanki kendileri yaratmış gibi yanlış bir kanaate kapılmaları söz konusu olmaktadır. Oysa onların yaptıkları sadece olanı keşfetmektir.

Hücreler arasındaki norm dışı değişikliklerden bahsederek oluşan atipik hücreler normal şartlarda bir mekanizma tarafından yok edilir. Bu olabildiğince özgür ve atipik hücrelere *anarşist hücre* denmektedir. Bu tip hücre oluşumu devam ettiği takdirde *kanser hücresi* meydana gelir ki, normal hücrelere zarar vererek gelişmesine devam eder, böylece vücudu tahrip eden bir yapıya kavuşur.

Video QR

DOĞUM VE İNSANIN GELİŞİMİ

Anne ve babadan gelen iki hücrenin birleşmesiyle oluşmuş tek bir *zigot hücre*si anne karnında bölünüp çoğalarak insanı oluşturur. Bir hücre, bu çoğalmayla olgun bir insanda 30-100 trilyon hücreye ulaşır. Bu öyle muhteşem ve hızlı bir çoğalmadır ki, büyük bir kısmı anne karnında 40 hafta gibi bir sürede gerçekleşir.

Çoğalan hücreler birdenbire şekil değiştirmeye, farklılaşmaya ve farklı organları oluşturmaya başlar. Sonuçta, bir sanat eseri ortaya çıkarılmakta, âdeta sınırlı bir süre için ihalesi alınmış mükemmel bir eserin inşasına çaba sarf edilmektedir.

Farklılaşan bir kısım hücreler kafatasının kemiğini, diğerleri beyin organını oluştururken, başka bir kısmı ise, omurgayı, kalp kasını, böbrekleri, karaciğeri, kemikleri, ayak tırnaklarını, deriyi vs. meydana getirir. Burada hiçbir karışıklık olmaz. Cüzi bir karışıklık, ufaklık bir sapma olsaydı, mesela beyin dokusu oluşurken içine karaciğer hücreleri de karışsaydı ne olurdu dersiniz?

Bütün beyin, salgılanan safra asidiyle erir, yok olurdu. Bu hücre topluluğunun kendi beyni ve idare edeni olmadan ve anne-babanın iradesi de devrede değilken bu çoğalma ve gelişme olmaktadır.

Vücutun bu şekilde gelişimi tam bir mucizedir ve mükemmel bir organizasyondur. Bu şekilde farklılaşarak gelişen trilyonlarca hücreye rağmen doğan çocukta hiçbir kaos yoktur ve o tek bir canlıdır. Bu kadar çok sayıda olmasına rağmen hiçbir hücrede şaşırma ve vazifesini aksatma da yoktur.

Ana rahminde bir tek hücre otuz milyar hücre olana kadar gelişir. Tabii ki, hücrelerin yan çoğalması da mevcuttur. Dolayısıyla, tek bir hücreden bir bebeğin meydana gelme şansı ilim adamlarına göre, 1/10 üzeri 30.000.000.000'dur. Yani 10 üzeri 30 milyarda bir gibi dikkate alınamayacak kadar düşük bir ihtimaldir. Oysa bu harikula-de durum, yani mucize her bebek oluşumunda tekrarlanmaktadır.

Bütün bu gelişim anne karnında gerçekleşmektedir. Çok (3 kat) korunaklı olduğunu bildiğimiz annenin döl yatağında oluşan bu gelişimin son anına kadar çocuk anneden beslenmektedir. Hamilelik

döneminde, annede bu yönde fizyolojik ve hormonal olarak büyük değişiklikler olmaktadır. Bu dönemde annenin beslenmesi ve psikolojik durumu da çocuğu ziyadesiyle etkilemektedir.

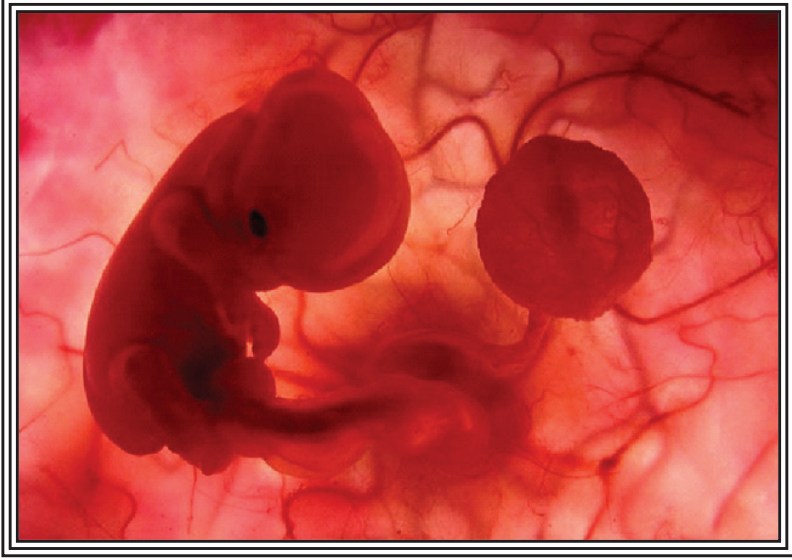
Doğum Mucizesi

İnsanın anne karnında gelişimi yaklaşık 40 hafta gibi bir sürede gerçekleşir ve artık dış şartlara uygun hâle geldiği anda doğum safhası kendiliğinden başlar. Bu ana kadar, bebek plasentadan (eşten) gelen besin ile beslenmekte, akciğerleri sönük olduğu için gerekli oksijeni de bu kanalla almaktadır. Gelişim tamamlandığı anda, su dolu kese patlar ve doğum başlar. Çok görüldüğü için artık sıradan bir olay olarak algılanan doğum mucizesi gerçekleşir. Doğum anına kadar suyun içinde yaşayan çocuğun ilk nefes alışıyla birlikte sönmüş bir balon tarzındaki akciğerlere hava girer ve şişerler. Bu durumla beraber çocuğun dolaşım sistemi de tersine döner ve kalpte bazı değişiklikler olur. Akciğerlerin açılması ile birlikte çocuk ağlamaya başlar. Çocuğun ilk ağlaması doktorları sevindiren bir olaydır. Çünkü çocuğun sağlıklı olduğunun ilk göstergesidir. Plasenta vasıtasıyla beslenen çocuğun vücudu artık kendi çabasıyla beslenmeye ve nefes almaya başlayacaktır.

İnsan evladı, anne karnında su içinde geçirdiği yaklaşık 40 haftalık serüven sonucu dünyaya ağlayarak gözlerini açıyor. O ana kadar, bütün ihtiyaçları annenin bünyesinden karşılanan ve böylece âdetta *el bebek-gül bebek* geçinen bebeğin akciğerleri sönük bir balon gibiyken doğar doğmaz bir ağlama hamlesiyle hızla şişiyor ve görev yapmaya başlıyor. Alıştığımız için pek farkında olmadığımız ama her biri dikkatli ve gören bir gözle incelendiğinde mucize olarak gözlemlediğimiz müthiş bir olay böylece gerçekleşiyor ve her insanla birlikte tekrarlanıp duruyor. Hepimizin hayat macerası böyle bir olayla başlıyor. Aslında gerçek manada insan oluşu ise (veya ruh verilmiş), pek çok ilim adamına göre anne karnında ilk günlerde, bazılarına göre de 5. haftada (40 günlükken) gerçekleşiyor.

Dünyaya gelen çok farklı ve her biri 30-100 trilyon hücreye sahip insanoğlu, mükemmel bir organizasyonla hayatını devam ettirecek-

tir. Fakat çok ileri yaşlara gelse bile vücudunun farkına varamayacaktır. Hiçbirimiz bu hücrelerin çalışmasını yönlendirecek bir tesir mekanizmasına da sahip değiliz. Yani kendimize sözümüz geçmiyor. Herhangi bir hormonumuzun az veya çok üretilmesi bile elimizde değil.

Anne karnında birkaç haftalık cenin

Doğan çocukların hemen hemen eşit sayıda kız ve erkek oluşları da oldukça dikkat çekicidir ve insanı düşündürmektedir. Savaş zamanlarında erkek çocukların doğumunun arttığıнын söylenmesi ise bu durumu daha ilginç hâle getirmektedir.

Bebeklerin ilk aylarındaki hâllerini gözlemleyen hemen herkes onların birer melek gibi günahsız olduğu fikrinde birleşiyor. Onlar dünyaya geldiklerinde temiz bir kâğıt gibidirlər, ancak kendilerinden evvel dünyaya gelen nesiller tarafından kirletilir, günahkâr edirlirler. Brezilyalı Psikolog Doktor Renate Jost de Moraes tarafından yaklaşık 28 bin hasta üzerinde yapılan ilmi çalışmalarda, anne karnındaki bebeğin dıştan gelen seslerden etkilendiği, hatta olumsuz konuşmaları anlayıp strese girdiği gösterilmektedir. Bu doktorun tespitine göre; zigot oluşumundan sonraki 72. saatte (üçüncü gün)

bebek çok Şey vâkıftır. Bu doktora göre; bu durum hipnoz çalışmalarıyla belirlenmiştir. Doktorun bir hastası olan ve sonradan tedavi gören bir ocuk hipnoz esnasında, anne karnında iken babasının kendisinin doğmasını istemediğini duyduğu için sıkıntı duyduğunu ve bu stresle anne karnında iken doğuma kadar sağ bacağına altına alarak yattığını söylemiştir. Dr. Moraes, doğumdan sonra uzun süre sağ bacağına kullanamayan bu çocuğun yapılan tedaviyle normale döndüğünü anlatmıştır.

Bebek anne karnında su içindedir.

Video QR

GENETİK ŞİFREMİZ

*“Genetik şifre, insanın bütün hücrelerinde aynıdır.
Fakat her bir organda farklı işlev görmektedir.”*

Yukarıda anlattığımız bir hücreden bölünüp çoğalarak ve farklılaşarak oluşan 100 trilyon hücrenin meydana getirdiği değişik organların ve sonuçta da bir bütün olarak insanın ortaya çıkışı tamamen genetik şifremizle gerçekleşmektedir. Genetik yapımız, bizim bütün insani karakterlerimizle birlikte, dış ve iç görünüşümüzü vs. bütün beden yapımızın şekillenmesini ve idamesini (her an yenilenmesini) sağlayan etkidir. Yani genlerimiz bizim kodlarımızdır.

İnsanın her hücresinin çekirdeğinde 23’ü anneden 23’ü babadan gelen toplam 46 kromozom vardır. Bu kromozomların 44’ü vücut (somatik) kromozomudur. Vücuda ait bütün özellikler bunlar içinde bulunur. İki ise cinsiyet kromozomudur. Bunlar insanın cinsiyetini tayin eder. Erkek ve kadınların farkı bu cinsiyet kromozomlarından. Kadında iki tane X kromozomu, erkekte ise birer tane X ve Y kromozomu bulunmaktadır. Erkekle kadın arasındaki fark Y kromozomundadır ve bu sperm ile gelmektedir. Kadındaki X kromozomu, erkekte gelen Y ile birleşirse XY ile çocuk erkek, X ile birleşirse, XX ile çocuk kız olmaktadır. (Yani, bir çocuğun kız mı, erkek mi oluşu babadan gelen kromozoma bağlıdır, fakat dişi yumurtanın da spermi seçimi söz konusudur.)

Genlerin evleri diye de ifade edilen kromozomlar DNA sarmalı denilen zincirlerden oluşur. Her bir kromozomda binlerce DNA zinciri (genom) vardır. 4 adet proteinin (adenin, guanin, sitozin, timin) farklı şekillerde bir araya gelişleriyle oluşan genetik zincirler aynı zamanda bizim genetik şifremizi oluştururlar ki, çok büyük bir yaratma sanatını gösterdiği için bazı bilimadamları bu şifreye *Tanrı’nın Dili* demektedirler. Bu şifre âdeta 4 harfli bir alfabe gibidir. Her hücremizde 100 bin farklı gen bulunmaktadır. Bu DNA sarmalı çıkarılıp açılrsa bir tanesinin uzunluğu yaklaşık 2 metreyi bulmakta-

dır. Bir insandaki DNA zincirlerini uç uca eklersek uzunluğu dünya ile güneş arasındaki mesafeyi (150 milyon km) 6 defa kat edebilir.

DNA'daki bilgi kapasitesinin boyutlarını idrak edebilmemiz gayesiyle şöyle bir mukayese yapabiliriz: 1 gram DNA'da 1 trilyon bilgisayar CD'sine eşdeğer bilgi vardır. 1 CD'ye 200 kitap sığarsa, 1 gram DNA'ya 200 trilyon kitap sığacaktır. Ama bütün dünyada bu kadar kitap var mı bilmiyoruz. (ABD kütüphanelerinde toplam 29 milyon kitap mevcuttur).

İnsan DNA'lardaki kendi bilgisini okumaya kalkışsa buna ömrü yetmez. Aralıksız her gün 24 saat boyunca (her saniyede bir tane-si olmak üzere) DNA şifreleri okunsa, bu okumanın bitmesi ancak 100 yılda sona erer.

Bütün canlılar da farklı şekillerde bu genetik şifreler vardır. Bizim genetik şifremizin %40 ila 80 arasındaki kısmının diğer canlılarla da benzer olduğu tespit edilmiştir. İnsanın genetik zincirindeki bu kısım, bir çimende %40 oranında benzerlik gösterirse bir hayvanda en fazla %80 benzerlik olabilir. İnsanlar arası farklar ise sadece

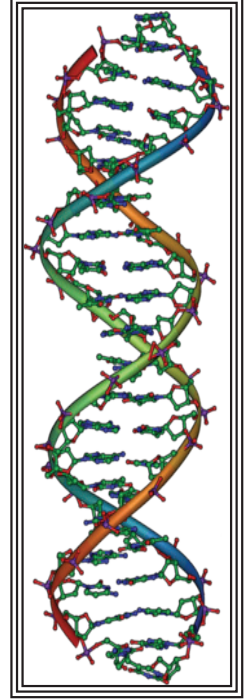
%0,1'lik kısımdadır. Yani bütün insanların genetik şifresi %99,9 oranında birbirinin aynıdır.

Genetik şifre bir insanın her hücresinde aynıdır. Fakat nasıl oluyor da her organın hücresi farklı işlev yapıyor? Bu durum, her organdaki hücrelerin DNA'larının farklı bölgelerinin aktivasyonu ile açıklanmaktadır. Genlerimizdeki bu şifre, her hücrede aynı olmakla birlikte, farklı organlarda olağanüstü bir tarzda farklılıklar oluşturmaktadır. Mesela, midedeki bir hücrede aktif olan kısımla akciğer hücresindeki hücrenin aktifleşen kısmı farklıdır. Bir organımızdaki şifrenin onunla ilgili olmayan bölümleri kapanır ve pasifize olur. Bütün organlarımız farklı işlevlere sahiptir ve işte bu durum genetiğimizdeki bu farklılaşmalar sonucunda meydana gelmektedir. Canlı vücudundaki bütün aktiviteler genler tarafından kontrol edilmektedir.

"Midedeki bir hücrede aktif olan kısımla akciğer hücresindeki hücrenin aktifleşen kısmı farklıdır. Bir organımızdaki şifrenin onunla ilgili olmayan bölümleri kapanır ve pasifize olur."

Genlerimizdeki bilgilerin ortaya çıkışı, çevre faktörlerinden oldukça etkilenmektedir. Bazı hastalık genlerini taşıyan bir insan, eğer o hastalığa ait şartlardan uzak kalırsa, büyük oranda o hastalıktan kurtulma ihtimali vardır.

DNA zincirlerinde DNA'nın ömrünü ve ne kadar bölünebileceğini gösteren *telomer* isimli bir protein (gen) vardır. Bu protein kromozomların uç kısımlarında bulunmaktadır ve biyolojik yaşı yansıtmaktadır. Yaş ilerledikçe veya genetik bir hastalık sonucu telomerlerin boyu giderek kısalmaktadır. Telomerler kısala kısala belli bir boya gelince bölünme durur ve o hücre ölür. İnsanın karşılaştığı stresle telomerlerin boyları geri dönüşümsüz olarak daha da kısalmakta ve böylece bedenin yıpranmışlığı ve yaşlılığı artmaktadır. *Molecular Psycology* adlı dergide yayımlanan bir makalede, Duke Üniversitesi'nde 10 yaşındaki çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre; fiziki istismara ve şiddete uğramış çocuklarda oluşan stres sonucunda, bu stresi yaşamamış çocuklara göre DNA'daki telomer boyları daha da kısalarak genetik şifre üzerinde etki bıraktığı tespit edilmiştir. Bu çalışma çevre faktörlerinin genetiğe etkisini

Genetik zincir

ni açıkça göstermektedir. Çalışma sonuçları, telomer boyunun ömür uzunluğu ile ilişkili olduğunu ve bu özelliğin kalıtım yoluyla aktarılabildiğini göstermiştir. Strese maruz kalma süresinin artmasıyla telomer boyu da kısalmaktadır. Bu yüzden telomerin bazı kronik hastalıklarla ve kanserle ilişkili olduğu da anlaşılmıştır. Böylece uzun stres yaşayan insanların takvim yaşından 9-17 yıl daha erken yaşlandığı bildirilmiştir.

Genlerimizdeki diziliş incelendiğinde *tesadüfe tesadüf etmek* mümkün değildir. Matematiksel olarak ihtimal hesaplarında 10 üzeri 50 imkânsızdır. Yani bu safhada artık tesadüf mümkün değildir. Oysa bilim adamlarına göre, telomer adlı proteinin şifresinin dizilme ihtimali 10 üzeri 652'dir. Yani tesadüf olabilecek seviyenin

çok çok üzerindedir. Buna göre bu hesaplarda tesadüfe yer olacağını düşünmek bile mümkün değildir.

Son zamanlardaki yapılan araştırmalarla insanda yaklaşık 238 bin farklı gen olduğu bulunmuştur. Âdeta insanın bütün duygusal hâllerine denk gelecek genlere rastlanmıştır. Mesela korku geni, ta-kıntı geni, yenilik arayışı geni, iyilik ve hatta kötülük genleri tespit edilmiştir. Bunlardan kötülük genini ele alırsak, bu gen bazı duygusal travmalar neticesi ortaya çıkmakta ve aktif hâle geçmektedir.

Hücreler hızla bölünürken bazı hücrelerde bazı genlerin aktif olması ve hücrelerin bölünerek çoğalmasının nerede duracağı nasıl bilinmekte ve bunu hangi otorite sağlamaktadır? İşte bütün hücrelerimiz ve organlarımızın düzenini ve çalışmalarını bu genetik şifremiz idare etmektedir. Fakat onları yönlendiren güç nedir? Bu konular henüz yeterince anlaşılammıştır. Bilim insanları bu konuda henüz yorum yapamamaktadırlar.

İnsan Genomu projesini yürüten Celera Genomics şirketinin uzmanı Gene Myers bu konuda şunları söylemektedir: “Beni asıl şaşırtan şey, hayatın mimarisidir. Sistem olağanüstü derecede kompleksdir. Sanki tasarlanmış gibidir. DNA’da büyü bir akıl yer almaktadır.” Tabii ki bu akıl, her şeyin üzerinde bir akıldır.

DNA’nın yapısının ve içindeki muhteşem düzenin anlaşılmasından sonra pek çok bilim adamının görüşü değişmiş, kafalardaki *tesadüf* anlayışı tamamen yıkılmıştır. DNA bir yaratıcının varlığının en önemli delillerinden biri kabul edilmektedir artık. Yirminci asrın önemli ateisti kabul edilen Antony Flew, sonradan Tanrı’ya inanmaya başlamasının ve ateizmi reddetmesinin sebebini DNA’daki bu gelişmelere bağlamaktadır. Bu yönde görüşü değişenlerden biri de ünlü bilim yazarı Paul Davies’tir. O bu noktadan hareketle şunları söylemektedir: “Hayat yalnızca karmaşık kimyasal tepkimelerden ibaret değildir. Tek bir hücre bile bir bilgi depolama, işleme ve kopyalama sistemine sahiptir. Öncelikle bu bilginin kaynağını ve bilgi işleme mekanizmasının nasıl var olduğunu açıklamamız gerekmektedir.” Burada olduğu gibi bilimadamları, bütün sistemlerin niçinini ve nasıldığını sorgulamaya başladığı anda Yaradan’a ulaşmaktadırlar.

İNSAN VÜCUDU

*“Bütün kâinat olanca katmanları ve karmaşasıyla
insanın içinde gizlenmiştir.”*

Şems-i Tebrizi

Mükemmel bir organizma olan insan vücudunun sadece bazı bölümlerini örnek olarak burada işleyeceğiz. Bütün organları anlatmanın bu kitabı sınırları dışına çıkaracağı endişesiyle sadece damarlarımızdaki yapı, gözler ve beyinle ilgili önemli ama kısmi bilgiler vermekle yetineceğiz.

Damarlarımızdaki Koşuşturmanın Bize Söyledikleri

Vücudun bütün hücrelerini besleyen kan vücudumuza dağıtan damarlarımızdaki karanlık bir ortam içinde, sayamayacağımız kadar farklı materyal her an farklı yönlerde bir yerlere koşuşturmaktadır. Bunlar; alyuvar, akyuvar gibi kan hücreleri; ayrıca değişik proteinler, hormonlar, hormon seviyesini kontrol eden moleküller gibi yüz binlerce, milyonlarca materyaldir. Hiçbiri birbirine çarpmadan, ama nereye gideceğini bilerek bir tarafa koşturuyor. Herkesin ayrı bir vazifesi var. Mesela sensör gibi çalışan ve adına TSH denen (tiroid bezini uyaran) bir hormon, kan içindeki tiroid hormonunun takipçisidir. Bu hormon da beyinden salgılanan TRH (tiroid salgılatan hormon) tarafından kontrol edilip salgılanmaktadır. Tiroid hormonu kanda azaldığı zaman, TSH gidip tiroid bezinin hücrelerini uyarmakta ve böylece ihtiyaç olduğu kadar hormon üretilmektedir. Tiroid hormonu kanda gereğinden fazla arttığı zaman ise, yine TSH'nin etkisiyle hemen hücrelerin çalışması azalmakta ve hormon üretimi düşmektedir. Tabii ki bu artış ve azalış da bir ölçü içinde ve gerektiği kadardır. Aksi takdirde tiroid hormonunun artması veya azalması insanın hastalanmasına da sebep olabilecektir. Bunun gibi belki binlerce olay birbiriyle kan damarları içinde gerçekleşmektedir.

Kan içinde hemoglobin azalıp oksijenlenme düşünce daha sık nefes almaya başlamamızla, mekanizma düzeltilmeye çalışılır ki, bu

da benzer bir otokontrol hâlidir. Tansiyon düşünce böbreklerde su tutularak tansiyonun yükseltilmeye çalışılması da böyledir. İşte vücut içinde bu ve buna benzer sistemlerin dengesini korumaya yönelik çalışan mükemmel bir mekanizma (homeostazis) vardır. Burada bizi düşünmeye sevk eden durum ise, bu faaliyetlerin hiçbirinin bizim irade ve kontrolümüzde olmamasıdır.

Gözümüzün Mükemmelliği

“Konuşurken insanlar niçin birbirlerinin gözlerine bakma ihtiyacı hissederler?”

İnsan vücudunun her bir organı ayrı bir inceleme konusudur ve söylenecek çok söz vardır, ama farklılığı açısından gözü örnek olarak inceleyeceğiz. Göz o kadar muhteşem ve karmaşık bir organdır ki, evrim peşinde koşan Darwin bile şunu itiraf etmiştir: *“Gözün yapısını düşündükçe uykularım kaçıyor, evrimi bir türlü oturtamıyorum, yani göz beni evrimden soğutuyor.”*

Gözün sadece kendisi değil, kendisiyle birlikte bütün aksesuarları da muhteşemdir. Mesela gözkapağı, gözün üzerinde daima gidip gelmesine rağmen hiç tahriş etmemektedir ve gözümüzün önünde hemen hemen her saniye kapanıp açılmaktadır. Bu o kadar hızlı olmaktadır ki, görmemize engel olmadığı gibi, farkına da varmamaktayız.

Göz muhteşemdir

En gelişmiş fotoğraf makinelelerinde görülen uyum sorunu gözde görülmez. Aynı zamanda uzak ve yakın nesnelere aynı netlikte görürüz. Bu çok harika bir özelliktir. Gözün iki tane olmasının en belli başlı hikmeti ise nesnelere iki boyutlu görebilmesi ve dolayısıyla uzaklık yakınlık algısını kavrayabilmesidir. Bunlara rağmen yine de gözün gördüğü görecelidir ve

aldatıcı olabilir. İnsan bu açığı akıl ve bilinçle kapatır. Mesela, göz güneşi küçük ve hareketsiz görür, ama akıl onun büyük ve hareket hâlinde olduğunu kavrayabilir.

Gözlerimiz bir milyondan fazla rengi ayırt etme özelliğine sahiptir. Cern Laboratuvarları, insan gözünün inanılmaz gelişmişliğine işaret ederek, buna eşdeğer bir kamera yapmanın 68 milyon dolara mal olacağını ve bu mekanik gözün bir ev büyüklüğünde olabileceğini bildirmiştir.

Önceleri, göz organının gördüğü düşünülürdü. Bugünkü gelişmeler ise, gözün sadece fotoğraf çektiği üzerinde yoğunlaşmıştır. Çünkü gören bölge, beynin arkasında yer alan *görme alanı*dır. Buna rağmen burası karanlık bir bölge olmasından dolayı görmenin nasıl gerçekleştiği hâlen tam olarak izah edilememektedir.

Gözümüzün bir başka yönüne dikkat çekmek için bunların dışında şöyle bir soru sorabiliriz: “Niçin, konuşurken birinin gözlerine bakarak konuşmak zorundayız, aksi takdirde neden muhatabımız rahatsız olmaktadır?” Hatta bir kedi bile önüne yiyecek bir şey koyduğumuzda bize çekinerek yaklaşırken, aynı zamanda gözlerimize bakar. Bu nedendir? İşte bunun sebebi, sorgulamadığımız ama herkesin ârifane bildiği gibi gözün, *içimizdeki gerçek benin (gönül veya ruh) dışı açılan penceresi olmasındandır.*

“Gözler insanın iç dünyasını yansıttığı için, dünya tarihi boyunca üzerine en çok edebi eserlerin yazıldığı, şarkılara, atasözlerine konu olan organımızdır.”

Gözlerin farklı yönlerinden de burada bahsedelim. Gülmek insan ilişkilerinde çok önemlidir. İnsanın gülüşünün samimi olup olmadığı gözlerin o gülüşe dâhil olup olmaması ile anlaşılır. İnsanı güzelleştiren tebessüm, ancak gözler katıldığı sürece içten ve gönülden olarak anlaşılır ve etkili olur. Beden dilinden anlayanlar için gözler asla yalan söyleyemez. Bu yüzden herkes bilir ki, yalan söyleyen insan muhatabından gözlerini kaçıır. Gözler insanın iç dünyasını yansıttığı için, dünya tarihi boyunca üzerine en çok edebi eserin yazıldığı, şarkılara, atasözlerine konu olan organımızdır. Gözler, mu-

hatabını olumlu yönde etkileyebildiği gibi, olumsuz etkileri de söz konusudur. Halk arasında bu olumsuz bakışa *nazar* denir ve ondan korkulur.

Ayrıca bir hikmetli sözde, “*Nesilden nesile insanların en az değişen tarafı gözleridir,*” denmiştir. Bu sebeple insan yaşlandıkça gözlerinden tanınır, nesiller arasında da en az değişiklikle bir sonraki nesle aktarılan yerimiz gözlerimizdir. Bu sebeple insanlardan şu sözü sıklıkla duyabiliriz: *gözlerin aynen babaninki gibi.*

Sonuç olarak diyebiliriz ki, göz insanlar arası ilişkilerde çok önemli organlardan biridir ve şahsiyetimizin sınırlarını dışa yansıtır. Yapısı, fonksiyonları ve estetiği ile oldukça karmaşık bir organ olarak kendini göstermektedir.

Beyin

“Beyin uzmanlarının ulaştığı sonuç:

Beyin Muhteşem Bir Muamma!”

Zırh gibi bir kafatasının içinde korunan beynimiz vücudumuzun en önemli organıdır. Beyin insanlarda 1100-1400 gram ağırlığında-
dır. Hamileliğin 5. ayında gelişimini büyük ölçüde tamamlayan ilk organdır. İnsan diğer organlarının olmaması durumunda belki cihazlarla yaşatılabilir, mesela suni akciğer, kalp veya böbrek cihazları kullanılabilir. Fakat karaciğer ve beyin olmadan insanın yaşaması, yani yedeklenmesi mümkün değildir. Vücutta her organdaki hücreler her an yenilenmekle birlikte, beyin ve sinir sistemine ait hücrelerin yenilenmesinin imkânı yoktur.

Beyin, maddî olarak 1 lt su, 160 gr yağ, 110 gr protein, 15 gr şeker ve 10 gr tuzdan ibarettir. Tabii ki bunları bir araya getirmekle beyin elde edilmez. Biliyoruz ki, beyin bunların çok ötesi bir şeydir.

%80’i sudan ibaret olan beyin vücudun en karmaşık organıdır ve âdeta su içinde yüzmektedir. Bundan dolayı, farklı ve ilginç bir mekanizmayla beynin ağırlığı suyun içinde 50 grama kadar düşmektedir. Bu sistem beynin darbelere karşı korunmasını ve kafamızda

fazladan bir ağırlık taşımamamızı sağlar. Beynimiz her birinin farklı özelliği olan üç zar içinde muhafaza edilmektedir. Beyin, her biri beşer parçaya ayrılan sağ ve sol olmak üzere iki lobdan oluşmuştur.

Beyin kabuğu son derece kıvrımlı bir yüzeye sahiptir. Bundan dolayı beynin yüzey alanını son derece arttırmakta ve bu durum hücreler arasında daha çok bağlantıya sebep olmaktadır. Eski anlayışa göre, zekânın beynin büyük veya küçük oluşuyla alakalı olduğu düşünülürdü. Son gelişmeler ise, beyin kıvrımlarının artmasıyla, yani hücreler arası bağlantıların fazlaşmasıyla zekânın arttığını söylemektedir. Dolayısıyla beyin kıvrımları da şahsa özel olarak kişiden kişiye farklılık göstermektedir.

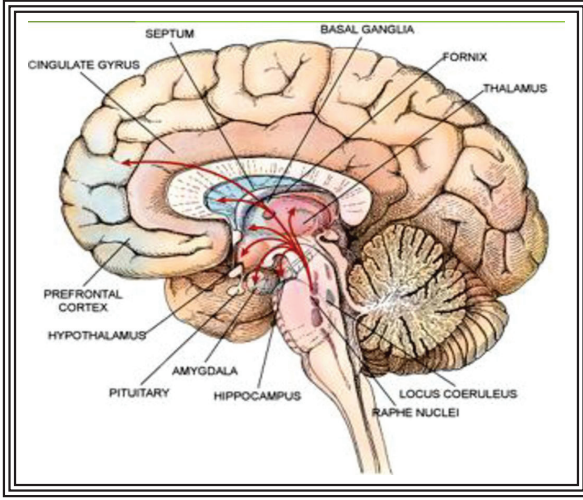
Beynimiz, 100 milyar hücreye (nöron) sahiptir. Bütün bu hücrelerle vücudun diğer organları arasında yer alan milyarlarca bağlantıdan uyarılar büyük bir hızla gelir gider. Beyinde bulunan yaklaşık 100 milyar hücrenin her biri diğer hücrelerle on binlerce bağlantı gerçekleştirmektedir. İnsanın beynini kullanma oranıyla bu bağlantı ve sinyal gidiş gelişleri artmakta veya azalmaktadır. Bütün hücrelerin bağlantıları ve mesajlaşmaları düşünüldüğünde insan aklının alamayacağı rakamlar ortaya çıkmaktadır. Buna bir rakam verememiz gerekirse her saniyede 1 katrilyon sinyal diyebiliriz. (Bir insan beynindeki bu bağlantılar bütün dünyadaki telekomünikasyon ağlarından daha fazladır).

“Farklı ve ilginç bir mekanizmayla beynin ağırlığı suyun içinde 50 grama kadar düşmektedir. Bu sistem beynin darbelere karşı korunmasını ve kafamızda fazladan bir ağırlık taşımamamızı sağlar.”

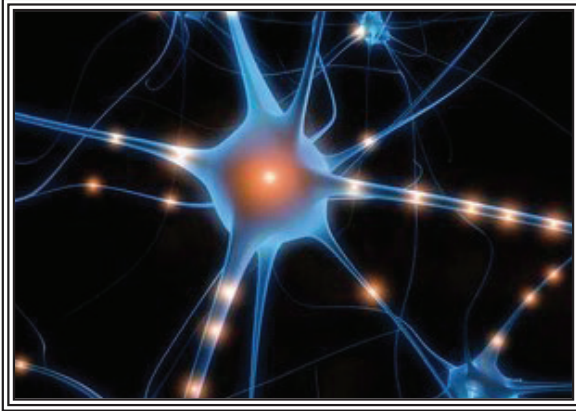
Nöronlar arasındaki sinirler myelin denilen yağlı bir yalıtım kılıfı ile kaplıdır. Bu yüzden, elektrik sinyalleri yanlış atlama yapmadan iletilir. Bu iletişim anında hiçbir mesaj birbiriyle karışmaz ve hareket anında bir karışıklık veya ihmal olmaz.

Hücrelerin gerek kendi aralarında, gerekse diğer organların hücreleri arasındaki bu iletişim, biz hiç de farkında olmadan her an tekrarlanıp durmakta ve hareketlerimizde hiçbir yanlışlık söz konusu

olmamaktadır. Bunlar asla basite alınamayacak olan ve aklımızın da almadığı şeylerdir.

En kompleks organımız

Nöronlar arası iletişim

Beynin Çalışması

"Beyin ile diğer organlar arası mesaj hızı 580 km/saattir."

24 saat boyunca, biz uykudayken bile beynimizin fonksiyonları devam etmektedir. Hem de hiçbir şarja gerek duymadan. Bu yüzden hiçbirimiz şarj cihazı kullanmamaktayız. Uyku esnasında nasıl rüya gördüğümüz ve bu rüyaların sırrı da henüz tam olarak anlaşılmış değildir. Uykudayken beynimiz sayesinde kalp, böbrek, akciğer, karaciğer gibi pek çok organımız biz farkına varmasak da düzenli olarak çalışmasına devam eder. Beyin, vücut ağırlığımızın sadece %2'sine tekabül etmekle birlikte, vücudumuzun aldığı oksijenin %25'ini kullanır.

Beyin bir algılama organıdır. Beş duyuadan gelen bütün verileri inceler, değerlendirir ve tepki verir. O vücudumuzun idare ve bilgi işlem merkezidir. Orada her organ ve duyuyla alakalı bir birime rastlarız. Diğer organlarımız homojen yapıda olduğu hâlde, beynimiz heterojendir ve çok farklı fonksiyonları içinde barındırır. Dolayısıyla, bedenimizin en kompleks organıdır ve bilimadamlarına göre, hâlâ birçok açıdan beynimiz bir muammadır. Onunla ilgili bilgilerimiz hâlen oldukça yetersizdir. Beynin en arka bölümünde görme alanı, yan taraflarında işitme alanları, orta bölümlerinde motor (hareket) alanları mevcuttur. Beynimizin en önemli bölümleri en iç ve orta bölümlerine âdeta saklanmıştı. Bunlardan, orta alt ve sol tarafta konuşma merkezi olan Broca alanı vardır. Yine orta alt kısımlarda yer alan ve limbik (duyusal) sisteme ait olan sadece birkaç gramlık hipokampus, hafıza merkezimizdir. Onun yanında bulunan 4 gram ağırlığındaki hipotalamus ise susamışlık, acıkma gibi duyularımızı, kan basıncımızı, cinsel fonksiyonlarımızı, vücudun ısısını ve terleme reflekslerini oluşturur. Hipotalamus âdeta beynimizin bir termostatu gibi çalışmaktadır. Aynı zamanda vücudumuzun çeşitli organlarından salgılanan hormonların düzenlenmesini sağladığı için limbik sistemin merkezidir. Hipotalamus, fonksiyon bakımından vücudumuzun en önemli organıdır.

Hafıza merkezinin sadece küçük bir bölümü olan ufucık hipokampusta günlük 86 milyar bilgiyi depolama kapasitesi (tahmini 2,5 milyon GB) olduğu bilinmektedir. Bununla beraber, bilimadamları tarafından, aslında hafıza kapasitemizin sonsuz olduğu ve merkezinin de beyin içinde bulunmadığı itiraf edilmektedir. Gerek hipotalamus, gerekse hipokampus kafaya gelen travmalara karşı oldukça güvenli olan en iç bölgededir. Fakat Alzheimer hastalığından çabuk etkilenebilirler.

Beyin hâlâ bir muamma

Beynin bir başka önemli birimi epifiz bezidir. Çam kozalağına benzediği için pineal bez de denmektedir. 100-150 mg gibi çok hafif bir bez olmasına rağmen çok önemli hormonlar salgılamaktadır. Uyku hormonu olarak bilinen melatonin ve mutluluk hormonu olarak bilinen serotoninle birlikte pinolin ve DMT gibi çok önemli hormonlar salgılamaktadır. Bu hormonlarla ilgili ileride bilgi vereceğiz. Bilmemiz gereken en önemli işlevlerinden biri de epifizin aynı zamanda biyolojik saatimizin merkezi olmasıdır.

Aynı bölgedeki hipofiz bezi ise, büyüme hormonlarıyla birlikte cinsel hücrelerin yapımını uyararak hormonlar salgılar. Tiroid hormonlarını kontrol eden, gerekirse tiroid bezini hormon yapma konusunda (artırma veya azaltma

yönünde) uyaran TSH hormonu da buradan salınır. Hipotalamustan salgılanan TRH ise, bu hormonun salgılanmasını düzenler. Vücudun hemen her faaliyetinde, bu şekilde mükemmel bir denetim mekanizması olduğu bilinmektedir.

Beyin zarının altındaki korteks denilen beyin kabuğu, insanlarda oldukça kalın ve yoğun hücrelerden oluşan bir tabakadır. Bütün duyularımızla ilgili fonksiyonlarda olaylar burada başlar, daha sonra beynin derinlerine kadar gider.

Beynin arka alt kısmındaki beyincik (cerebellum) denge sistemimizin merkezidir. Vücudumuzun duruş ve hareket hâlindeki dengesi, duruşu (postürü) gibi fonksiyonlar beyincik tarafından organize edilmektedir.

Beynimizin en ilginç bölümlerinden biri ise, prefrontal lob denilen alın bölgesinde yer alan, en ön bölgesidir. Bu alan hayvanlarda çok az gelişmiş olduğu için önceleri gereksiz bir bölge olarak görülmüştür. Daha sonra beyninin bu kısmı hasara uğrayan insanlarda yapılan çalışmalar sonucunda bu bölgenin insanlar için çok büyük öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bölgesi hasara uğramış insanlarda düğme ilikleme gibi kompleks hareketlerin kaybolduğu, insanın şahsiyetinin, ahlaki değerlerinin yok olduğu görülmüş ve sonuçta bu bölgenin *insani bölge* olduğu kanaatine varılmıştır, dolayısıyla bu beyin bölgesi insan olmanın gereği gibi görülmektedir.

Yirminci yüzyılın ortalarında, ABD’de depresyonlu saldırgan hastalara bu bölgenin çıkarılması ameliyatları yapılmıştır. Bu hastalarda, karmaşık işleri çözme yeteneğinin kaybolduğu, birden fazla işi bir arada yapma melekesinin kaybolduğu, planlamanın yok olduğu, terbiye kaybı ve ruhi dengesizliğin geliştiği, saldırgan insanın pısrırlaştığı ve gayesiz refleks hareketlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Bir insana verilecek insanlık dışı bir ceza olarak görülerek bu işlem den daha sonra vazgeçilmiştir. Beynimizin ön kısmındaki bu prefrontal bölge, inanç, aşk, ideal, sanat ve ahlakla ilgili ruhi özelliklerimizle bağlantılıdır. Beynimiz iki lobdan (yarım küreden) ibarettir. Bunlar birbiriyle Corpus Callosum vasıtasıyla birleşir. Sol lob, akılcı özelliklere sahiptir ve konuşma, mantıklı düşünme, hesaplama gibi

karmaşık zihni faaliyetlerden sorumludur. Sağ beyin yarım küresi ise, hayata anlam katar; hayal kurma, duygusal beceriler, estetik düşünme ve sanat faaliyetleriyle ilgilidir. C. Callosum ise, iki yarımkürenin koordineli çalışmasından sorumludur. Bu gerçekten hareketle çocukların eğitiminde tek taraflı zihni eğitimin yanlışlığı vurgulanmakta, üretici ve mucit insanlar yetiştirmek için eğlendirerek, hayal dünyasını geliştirerek, yani sağ lobu da etkin hâle getirerek eğitime anlayışı ön plana çıkmaktadır.

Beynin bedenle irtibatı büyük oranda omurilik tarafından sağlanmaktadır. Omurga içinde mükemmel bir korumaya sahip olan omurilikten beyne gelen ve giden sinyaller saliselerin altında büyük bir hızla bedenimize gidip gelmektedir. Omurgamızda omurilik 3 tabaka zarla korunmaktadır. 33 omurdan oluşan omurgada, omur aralarındaki diskler amortisör vazifesi görmektedir. Bu sebeple vücudumuz dik ve esnek kalabilmektedir.

“Hemen hemen vücudumuzun bütün fonksiyonları için beyin merkez durumunda iken, beynimizin merkezinin neresi olduğu hâlen tespit edilememiştir. Bu noktada en önemli soru, beynin idare merkezinin neresi olduğudur.”

Bütün bu mükemmel özelliklerine rağmen; nasıl gözlerimiz kendini görmekten âcizse, beynimiz de kendini idrakten âciz görülmektedir. Daima müthiş bir bilgi bombardımanı altındadır. Duyu organlarımız kendine ulaşan bilgileri sürekli olarak işlemekte, beynimiz de bunları süzgeçten geçirmekte ve işe yarayanları alıp diğerlerini dışlamaktadır. Beynimiz her an 400 milyar veriyi işlerken biz sadece iki bininin farkına varmaktayız. Demek ki, bütün bilgiler her an beynimize ulaşmaktadır, fakat biz bunun sadece ilgilendiğimiz kısmının farkına varmaktayız. Buna göre bilimadamları insanın aslında başına gelen hiçbir olayı unutmadığını söylemektedir. Bu durum hipnoz çalışmalarlarıyla da ispatlanmıştır.

Aslında beynimiz, 1lt su, 160 gr yağ, 110 gr protein, 15 gr şeker ve 10 gr tuzdan ibarettir. Haydi bunları bir araya getirelim ve bir beyin yapalım, bu mümkün mü? Elbette böyle bir telakkinin çok öte-

sinde bir organdan bahs ediyoruz, henüz bilimin çok az bir kısmını anlayabildiği.

Bedenimizin en ilginç ve hayrete şayan yanlarından biri de beyin ve diğer organlar arasındaki mesajların mükemmel hızıdır. Bu mesajların iletim hızı saatte 580 km'dir. Beyinden ayakucuna bir mesaj saniyenin yüzde biri gibi bir zaman diliminde ulaşmaktadır. Bize bir taş atıldığını gördüğümüzde aniden eğilir veya yana kaçırız. Peki, bu davranış ne kadar bizim irademizle olmaktadır? Mesela böyle bir tehlikeyi fark ettiğimiz anda, hangi kasların ne derece kasılacağını, vücudumuza nasıl bir eğim vereceğimizi biz bilmeden refleks bir hareketle gerçekleştirmekteyiz. O anda, beynimizle kaslarımız arasında belki de milyonlarca mesaj gidip gelmektedir. Tabii ki bunlar, insanların üzerinde çok kafa yorması gereken noktalardır ve pek öyle tesadüfi olaylar da değildir.

Bitkisel hayat denen şey ise, bütün vücut fonksiyonlarının (kalp, böbrek gibi organlar) normal çalışmasına rağmen, beyin fonksiyonlarının devredışı kaldığı bir hâldir. Bu durumda insan da artık insan değildir, bir bitkiden farkı yoktur.

İnsan bedeni için en ilginç nokta da şudur: Hemen hemen vücudumuzun bütün fonksiyonları için beyin merkez durumunda iken, beynimizin merkezinin neresi olduğu hâlen tespit edilememiştir. Bu noktada en önemli soru, beyinin idare merkezinin neresi olduğudur. Bu soruya ilim insanları henüz net bir cevap verememektedirler. Bazıları ise, *beyin üstü bir güç* olarak açıklamaktadırlar. Evet, beyin üstü güç, ama o güç nedir? Aslında beynimiz bilinen âlemlerle bilinmeyen arasında tek bağlantı aracı olarak durmaktadır. Şu an, bilimsel çalışmaların çoğu bu gerçeği anlamaya yöneliktir.

Beynimiz Bilgisayara Benzer mi?

“Hiç bir şey kendini yapandan daha akıllı olamaz.”

Sibernetik İlmî

Bir kısım bilim insanının bedenimizi makineye benzetmesi gibi, bazıları da beynimizi bilgisayara benzetmektedir. Beyin de bilgisayar gibi bilgilerin depolandığı devrelere sahiptir ve hard disk bulunmaktadı. Bunlar düşünülerek bilgisayara benzerliği konuşulmaktadır.

Fakat *sibernetik* ilminin en temel kuralına göre, hiçbir şey kendini icat eden ve yapandan daha akıllı ve gelişmiş olamaz. Bununla birlikte, şu ana kadar en gelişmiş bir bilgisayar bile beyin yanında bir hiçtir. Aksini savunanlar, beyin gücünü ve kapasitesini bilmemektedirler. Bir bilgisayarın parçalarının iletişim ve işlem gücü binlerle ifade edilmekte ve bütün bu yapısı ve işlem hızı kolayca bilinmektedir. Oysa beynimizin beş duyumuzla ait faaliyetleri bile tam olarak anlayamamakta; ayrıca duygusal yanımız, yani sevgi, nefret, üzüntü, merhamet, şefkat ve öfke gibi binlerce soyut tavrımızın oluşumu ise hiçbir şekilde açıklanamamaktadır.

Bilgisayarlar kendine insan beyni tarafından verilen programlara göre açma-kapama prensibiyle işlem yaparlar. İnsanlar bilgisayara neyi yapmayı öğretmişlerse, bilgisayarlar sadece onu yaparlar. Tabii ki, insanlar da benzer bir şekilde ilahi bir programla programlanmıştır. Bu gen mühendisliğine kader de diyebiliriz. Ama bilgisayarla beyin mukayesesi bile mümkün gözükmemektedir. Sibernetik ilmine tekrar dönersek *her sistemi yapan bir üst sistem vardır*, dolayısıyla bilgisayarda yapıcısını gördüğümüz gibi insanda da yapıcısını görmeliyiz. Buna *eserden müessire (yapımcısına) gidiş* denmektedir. Bir başka deyişle bu, resimde ressamı görmek, yaratılarda Yaradan'ı hissetmektir.

Stefan Hawking, “Bir solucanın beyni bile bir bilgisayardan daha akıllıdır,” demektedir. Çağımızın en büyük beyin cerrahlarından Prof. Dr. Gazi Yaşargil ise, “Bilgisayar iki boyutludur, beynimiz ise 11

"Asrın Beyin Cerrahı" unvanına sahip Gazi Yaşargil ile...

boyutlu olup; biz onun ancak 4 boyutuna, o da kısmen vâkıfız," demektedir. Bilgisayarlar ne kadar güçlenirse güçlensin, sadece insanın emrinde işlem yapabilmektedir. Bununla beraber beynimiz çok fonksiyonludur ve bütün bedenimizi idare etmektedir. Bu özellikler bir bilgisayarda görülmez.

Bilgisayarların faaliyetlerinin tamamını bizim verdiğimiz görevle bir dizi işlem yapmak olarak özetleyebiliriz. Programlanmaları dışında bir şey yapmaları mümkün değildir. Makinelerin asıl farkı ruha, dolayısıyla bir iradeye sahip olmamalarıdır. Makine, bu yüzden yaptığı farkında olamaz. En gelişmiş bir fotoğraf makinesini alsanız en iyi çekimleri yaptırabilirsiniz; ancak o makine onları göremez. Bu konuda rahmetli karikatüristimiz Vehip Sinan'ın karikatürü de bize çok şey anlatmaktadır.

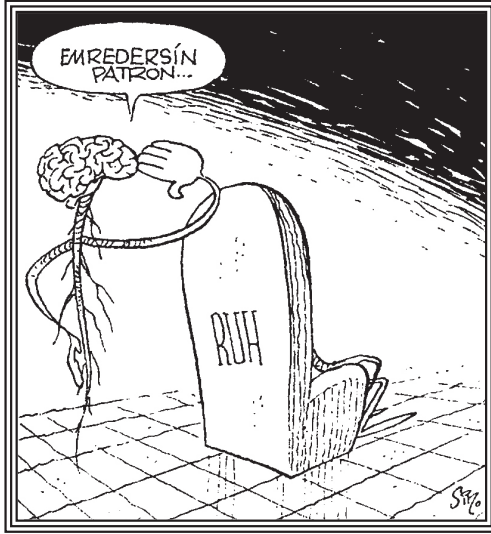

Bilgisayarın gücü

GERÇEK YÖNETİCİ: RUH

“Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm.”

Yunus Emre

Gerçek patron

Beynimizi bir uçaktaki kokpite, yani mü-kemmel bir pilot kabine ve kumanda merkezine benzetirsek, bu uçağın kumandanı yani pilotu kimdir? Uçak ve kabini ne kadar üst seviye olursa olsun; bir pilot olmazsa seneler geçse uçak havalanamayacaktır. İşte beynimiz de böyledir. Beynimizin pilotu ve kumandanı da ruhtur.

İsmine ne dersek diyelim, *beyin üstü güç* kesinlikle ruhumuzdur. Pozitivist ve materyalist anlayışa uyduramıyoruz diye ruhu inkâr etmenin bir manası yoktur. Aynı zamanda, sevgi ve merhamet gibi duygularımızı da materyalist ilme sığdırmamız mümkün gözükmemektedir. Mesela bir annenin bebeğine şefkatini maddeci açıdan nasıl açıklayabiliriz ki?

Ruhu ayrıca bir ampuldeki elektriğe de benzetebiliriz. Elektrik olmasa ampul ne işe yarar? Yıllarca dursa ışık verir mi? Bu konuda birçok örnek verilebilir. Mesela, bir piyano kendiliğinden bir musiki eseri icra edebilir mi? Yıllarca dursa, belki üzerinden geçen bir fareden dolayı bir ses çıkar, ama ondan bir ahenk oluşturmak için ancak bir piyanist gereklidir. İşte ruh da sadece beyin için değil, bütün insan vücudu için böyledir. O, bedeni ahenkle çalıştıran bir piyanist; bedeni harekete geçiren bir pilot ve bedene canlılık veren bir elektriktir.

Beyin de dâhil bütün vücudumuz maddi boyutlarla açıklanabilirken, ruh farklı bir boyutta olduğundan maddi değerlerle ona karşılık aramak beyhudedir. Bedenimizin, ruhumuzun dünyadaki bineği olduğu söylenmektedir. Dolayısıyla, ruhumuzun birçok kabiliyeti olmasına rağmen, bu dünyada ancak kendisine giydirilen beden sayesinde bu yeteneklerini ortaya koyabilmektedir. Böylece ruh, bedenimizi idare eder, onu istediği yere götürür, gezdirir ve dilediği işlerde çalıştırır. Ruh, bedene anlam katar; canlılık, irade, hareket ve idrak kazandırır. İkisi birlikte insanı oluşturur. Ruh olmadan beden, beden olmadan ruh bir anlam ifade etmez.

“Ruh, bedenimizi idare eder, onu istediği yere götürür, gezdirir ve dilediği işlerde çalıştırır. Ruh, bedene anlam katar; canlılık, irade, hareket ve idrak kazandırır. İkisi birlikte insanı oluşturur.”

Ruhumuz tamamen soyut bir varlık olmasına rağmen, her şeyi ölçme peşinde olan Batılı bilim adamlarından bazıları ruhun ağırlığını hesap etmeye kalkışmışlar, hatta 21 gram olarak tespit ettiklerini söyleyerek bir filme bile bunu konu etmişlerdir. Bunlar gereksiz çabalar ve gerçekte ruhun madde olarak bir değeri bulunmamaktadır. Ruh, ölçülüp biçilemez, tartılamaz, üzerinde deney yapılamaz. Bu yüzden pozitif bilimciler, yani Bilim Kilisesine bağlı olanlar inkar ederler.

Ben dediğimizde, aklımıza yüz trilyon hücreden oluşan maddi bedenimiz gelmemekte, nefsimizle bütünleşmiş ruhumuzu kastetmekteyiz. Çünkü bedenimiz, “ben”imizi oluştursaydı, her sene tekrar eden %98 değişimle, “ben” de değişecekti. Oysa böyle bir değişiklik hiçbir insanda olmamaktadır. Yunus Emre bu gerçeği çok güzel ifade etmektedir: *“Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm.”* Hepimizin olduğu gibi, Yunus’un da gerçek “ben”i ruhudur. Burada söylediği gibi, dünyaya gelince bir beden içine yerleşmiş, öyle görünür olmuştur. Onun ayrıca, *“Bir ben vardır bende, benden içeru,”* deyişinde de ruh kastedilmektedir. Yani herkeste olduğu gibi onda da görünen “ben”in ardında saklı bir “gerçek ben” vardır.

İnsanın merhamet, vicdan, sevgi, nefret gibi tamamen madde dışı yanının merkezi, soyut ve gerçek varlığı olan ruhudur. Hatta insanın gördüğünü, duyduğunu yorumlayan da ruhudur. Bunların beyin tarafından husule geldiğini söyleyenler açıklama getirememektedirler. Yani insanın üzüntüsü, sevinci, hayal kurması, merhamet duyması yüksek insani vasıflarıdır ve bedende birtakım aktiviteler oluştursalar bile ruhidir. Bu tür özellikler hayvanlarda yoktur veya çok ilkel (primitif) tarzda vardır. Çünkü hayvanlarda ruh bulunmamaktadır.

İslam anlayışına göre; anne karnında overle (annenin yumurtası) birleşerek zigotu oluşturacak olan sperme yüce Allah'ın kendi ruhundan üflemesiyle insana ruh verilmiş olmaktadır. (Secde: 32/7-9) Bu ruh Allah'ın ruhundan bir parça değildir. İmam-ı Gazali'ye göre, bir insan elindeki bir şeye üflediğinde ona ne geçiyorsa, Allah'ın üflemesiyle de insana geçen odur, yani ruh sadece insana verilmiş ilahî bir soluktur. Bu üflemeyle kazanılan ruh, aynı zamanda Allah'ın nurudur ve her insanda bulunmaktadır.

Bununla beraber, Cenab-ı Allah, insanı oluşturacak bu spermle temsili olarak sözleşme yapmaktadır. Allah, *"Elestü bi Rabbiküm?"* (Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?) diye sormakta, insan olarak gelişecek olan bu hücre de, *"Evet sen bizim Rabb'imizsin,"* cevabını vermektedir (Araf: 7/172.) Bu bilgi insanın temelini oluşturacak olan bu hücrenin genetik şifresine diğer özellikleriyle birlikte *fitrat* (yaratılış) adı verilen bir bilgi olarak yerleştirilmektedir. Bunun içinde Allah özlemi ve Allah'ın ruhunun etkisinden dolayı sonsuzluk arzusu yer almaktadır.

"Fitrat, daima mutlak iyiyi, doğruyu, güzeli ve tevhidi içerdiği için, insanlar hayatları boyunca doğru, iyi ve güzel olanı özler dururlar."

Fitrat, daima mutlak iyiyi, doğruyu, güzeli ve tevhidi içerdiği için, insanlar hayatları boyunca doğru, iyi ve güzel olanı özler dururlar. Hiçbir insan yoktur ki, güzel olana, iyi ve doğruluğu aşikâr olana muhalif olsun. İşte bu fitrat içinde "emanet"e ait bilgiler de

yerleştirilmiştir. Bu yüzden insan değerli kabul edilmekte, doğduktan reşit olana (buluş çağına) kadar tamamen günahsız ve masum kabul edilmektedir.

Ruh dünyevi bir mahluk olarak görülmemelidir. Beden sonlu ölümlü olduğu hâlde, ruh ölümsüz bir varlıktır. Bu sebeple, ruh canlı ile ölü arasındaki farkı oluşturmaktadır. Böylece, beden yaşlandığı hâlde ruh genç kalabilmektedir. Aslında onun için yaşlılık da söz konusu değildir. İnsanlar “ruhum genç” diyebilmektedirler ki, bu yanlış değildir.

Psikoloji, bugün *ruhbilim* olarak adlandırılmaktadır. Elmalılı Hamdi Yazır’a göre ise *ilm-i nefstir*. Psikolojinin yaygın kullanımına baktığımızda, ruh gerçek anlamında kullanılmamaktadır. Burada beynin fonksiyonlarına yanlış olarak ruh denilmektedir. Beynin bu fonksiyonlarını ruh olarak kabullenmek bu açıdan doğru görülmemektedir. Hatta Prof. Dr. Ayhan Songar ve Prof. Dr. Sefa Saygılı gibi pek çok psikiyatriste göre, ruh hastalıkları olarak belirtilen hastalıklar da asla ruhun hastalıkları değil, ancak beynin fonksiyonlarına ait hastalıklardır. Çünkü ruh Allah’a aittir ve kesinlikle hasta olmaz. Aslında, beden ruhtan, ruh da bedenden gizli değildir. Fakat Kur’an-ı Kerim’de kimseye ruhu görme izninin verilmediği, ruh hakkında insana çok az bilgi verildiği bildirilmektedir. İnsanların çabası işte bu çok az bilgiyi anlamaya yöneliktir. Mahiyeti bu yüzden tam olarak bilinmemektedir. Bu sebeple ruhun tezahürü olan ve “iç göz” veya “kalp gözü” olarak adlandırılan şuurla ilgilenmek, onunla ilgili araştırmalar yapmak daha sağlıklı sonuçlar verecektir.

HER İNSAN ÖZELDİR

“Her insana özel barkod verilmiştir.”

Barkodumuz

İnsanın hayvanlardan en önemli farkından biri de, her insanın diğerinden farklı oluşudur. Birçok yönden insanları birbirinden ayırbilmek mümkündür. Mesela daha önceden tanıdığımız birini dünyanın diğer ucunda görsek fark ederiz. Çünkü herkesin yüzü farklı aratılmıştır. Yüz hatlarımızın şahsiyetimizi oluşturduğunu da biliyoruz. Gözbebeklerimiz (iris) herkeste farklılık göstermektedir. Hatta bu farklılığa yönelik güvenlik sistemleri bile geliştirilmiştir. İnsan her şeyini değiştirse bile gözbebeğindeki farklılığı silemez. Ayrıca, Yaradan hepimize birer barkod vermiştir: Parmak izlerimiz.

Tek yumurta ikizlerinin çoğunda bile parmak izlerinin farklı olduğunu biliyor musunuz? Son zamanlarda da avuç içlerindeki (el ayası) kılcal damar haritasının her insanda farklı olduğu tespit edilerek buna yönelik kişilik tanıma cihazları geliştirilmiştir. Dil üzerindeki izlerin de her insanda farklı olduğu bilinmektedir. Daha önce bahsettiğimiz gibi beyin kıvrımlarının da her insanda farklılık gösterdiği bilim adamları tarafından söylenmektedir. Ayrıca her insanın sesinin ve kokusunun da farklı olduğunu bilmekteyiz. Oysa hayvanlarda bu farklılıkların hiçbirine rastlanmamaktadır. Bunlar, insanın biometrik özelliklerini oluşturur.

Bununla birlikte bu biometrik özellikler dışında da insandan insana büyük farklar vardır: Her insanın mizacı, zevkleri, yetenekleri, duyguları, tavırları da farklıdır. Bunlar da insanın kişilik tespitinde önemlidir. Hatta Manchester Üniversitesinden Dr. Omar Costilla Reyes tarafından yapılan bir çalışmada, insanların yürüyüşlerinin

de farklı olduğu ve bunun da kişilik tanımlamasında kullanılabilceği bildirilmiştir.

Bütün bunlar neyi ifade etmektedir? Anlaşılan o ki, yüce Yaradan bütün insanlara çok çok özel değer vermiş, âdeta bizlere “*Hepiniz çok özelsiniz, hepinize ayrı bir özen gösterdim,*” demektedir. Buradan çıkan sonuca göre, hiçbir insan değersiz değildir, her insanın çok özel değeri vardır ve Allah’ın önemli birer muhatabıdır. Dolayısıyla hiç kimse başıboş yaratılmamıştır.

İNSANIN ESTETİK YARATILIŞI

“Biz insanı en güzel surette yarattık”

(Tin Suresi, 4. Ayet)

İnsan özel yaratılışı yanında, görüldüğü kadarıyla estetik de yaratılmıştır. Çizgi filmlerde insana benzer uzaylı yaratıklar olarak çizilen tiplerden, insandan daha güzel olanını hiç gördünüz mü? Son zamanların bilimkurgu filmlerinden *Avatar*’ı örnek gösterebiliriz. Hiç kimse öyle bir tipte olmak ister mi sizce? Gözleri yerlerinden çıkmış gibi, suratu insan tipiyle karşılaştırılmayacak kadar çirkin, mavi renkli ve kuyruklu yaratıklar. O gözlere sahip olsaydık herhâlde ufacak bir travmayla gözümüzün hasara uğraması kaçınılmaz olacaktı. Hele kuyruk, aman Allah’ım, hiç kabulleneceğimiz bir şey değil... (Sözümona *Avatar*’ın Hint inançlarında tanrı-insan manasına geldiğini de burada zikredelim.)

Anlaşılan o ki, insanın şu andaki tipinden daha güzeli hiç mümkün olmayacaktır. Olamaz da zaten. Çünkü yüce Allah *“Biz insanı ahsen-i takvîm üzere (en güzel suret ve kıvamda) yarattık,”* (Tin: 95/4) buyurmaktadır. Aynı zamanda vücudumuzun uyumu ve kullanımı açısından da hayvanlara göre insanın şerefine en uygun ve en kullanışlı şekilde dik duruşla yaratılmışız. Ayrıca burnumuzun, kulağımızın, gözümüzün yerlerini değiştirmeye kalktığımızı düşündüğümüzde, bu değişikliklerin hiç de doğru olmayacağını görürüz. O hâlde vücudumuzdaki her şey olduğu yerde en güzeldir.

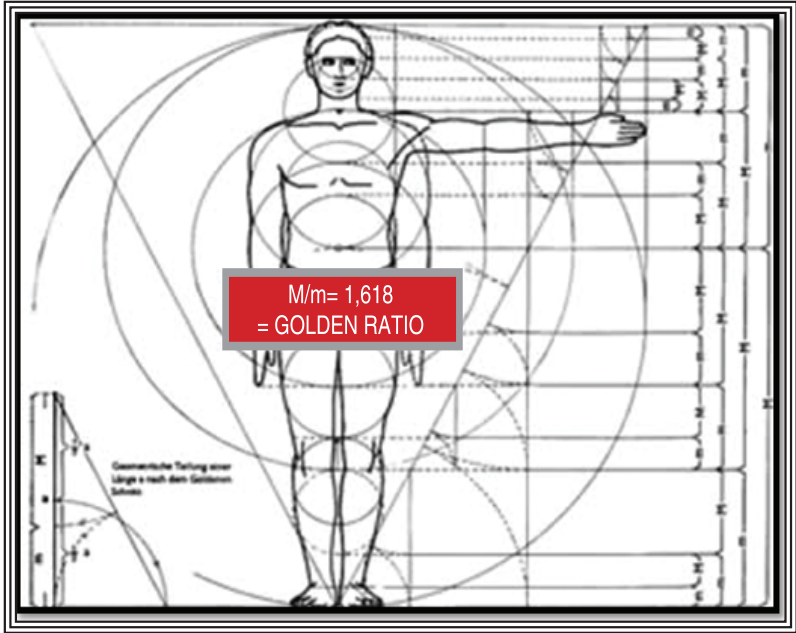
İnsanın şeklen de estetik olduğu çağlar boyunca bilinen bir gerçektir. İnsan vücudu “Altın Oran” a uymaktadır. Tabiatта birçok mahlukta bulunduğu söylenen altın oranın insan bedeninin pek çok ölçüsünde de mevcut olduğu bilinmektedir.

Tarihte Batı, “Altın Oran” ı ilk defa 14. asırda İtalyan ilim adamı Fibonacci’den duymuştur. Fibonacci ise, bu bilgiyi 9. asırda yaşamış büyük İslam bilgini Harezmi’den aldığını itiraf etmektedir. Bilindiği gibi Harezmi “cebirin babası” kabul edilen ve sıfırı bulan büyük bir bilim adamıdır. Harezmi’den etkilenen Fibonacci, Fi sayılarını orta-

ya atmıştır. Fi sayıları, 0'dan başlayarak ve birbiri ardı sıra öndekiyle toplanarak giden sayılara denmektedir. 0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, ... gibi devam edip gitmektedir. Her bir sayının bir öncekine bölümüyle elde edilen rakam 13. basamaktan sonra 1,618'de sabitlenmektedir ve bu sayı, "altın oran" olarak adlandırılmaktadır.

İşte şekilde de görüldüğü gibi, ideal insan bedenindeki birçok oran (M/m) 1,618'e karşı gelmektedir. Tabii, bu oranı her insanda tam olarak yakalamak mümkün değildir. Ama ideal insan boyutlarında bu oran mümkün görülmektedir. Büyük ressam ve heykeltıraşların (Leonardo da Vinci ve Mikelangelo gibi), eserlerini bu orana uydurdukları bilinmektedir.

Bütün bunlardan da anlaşılmaktadır ki, insan bedeni aynı zamanda bütün yönleriyle estetik ve Kur'anî tabirle, "Her şey bir ölçüye göre yaratılmıştır." (Kamer: 54/49)

Vücudumuz estetik yaratılmıştır

CANLILIK VE HAYAT

“Hiç bir pozitif bilimci, canlılığı ispat edememiştir.”

Dünyada canlılığın ve hayatın nasıl başladığına dair bilim dünyasında uzun yıllar tartışmalar yapılmıştır. Hayat “abiyojenez mi, biyojenez mi idi?”, yani canlılar başlangıçta cansızlardan mı, yoksa direkt olarak yine canlı bir organizmadan mı gelişmişti? Materyalistler ve evrimciler, her şeyin maddeden ortaya çıktığını, dolayısıyla canlılığın da uzun zamanlar içinde maddenin bilinmeyen ve akıl almaz bir şekilde canlıyı ortaya çıkardığını söyleyerek abiyojenezi savunmuşlardı. Son zamanlarda yapılan birtakım deneylerin sonuçlarına göre; abiyojenezin olamayacağı bilim insanları tarafından açıklanmıştır. Bu açıklamalardan çıkan sonuç, canlıların hiçbir zaman bir cansızdan değil, daima başka bir canlıdan geliştiği yönündedir, yani hayat biyojenezdir.

Bu gibi konular bugün bile bilim çevrelerinde tartışılmakla birlikte, kimyacı bilim adamları şöyle bir itirafta bulunmaktadır: *“Kimya ilmine göre, hayat (canlılık) diye bir şey ispatlanamamaktadır,*

Kayadan çıkan ağaç

yani bilimsel olarak canlılık yoktur. Ama o herkesin bildiği bir gerçektir ve biz bunu kabul etmek zorundayız.” Tabii ki, fizik ilmine göre de hayat ve canlılık ispat edilememiştir. İlim adamlarının âciz kaldıkları en önemli konulardan biri budur. Bu gibi “neden ve niçin”i bilinmeyen ve ispat edilemeyen konularda bilim çevreleri peşin kabuller içindedir.

“Kur’an-ı Kerim, Allah’ın cansızdan canlı, canlıdan da cansız çıkarabilecek kudrette ve her şeyin onun için sadece bir “ol” emrine bağlı olduğunu bizlere söylemektedir.”

Aslında modern ilmin tespitine göre; toprakta olan oksijen, hidrojen, karbon, kükürt, fosfor, çinko, kobalt, kalsiyum, magnezyum gibi pek çok element, farklı oranlarda canlıların bedeninde de bulunur. Ama toprak olan ölü bir bedenle canlı arasındaki fark bilim tarafından anlaşılamamıştır.

Burada yine dinler ve özellikle İslam devreye girmektedir ve bu konuda şunları söylemektedir: “Hayat (Hayy), Allah’ın sıfatlarından biridir.” Kur’an-ı Kerim, Allah’ın cansızdan canlı, canlıdan da cansız çıkarabilecek kudrette ve her şeyin onun için sadece bir “ol” emrine bağlı olduğunu bizlere söylemektedir.

Ölü topraktan canlı varlıklar yaratılabildiği gibi, canlılardan da ölüler meydana gelebilmektedir. Bunlarla birlikte Allah canlılık için suyu vesile kılmıştır. Kur’an’a göre; *her şey sudan meydana getirilmiştir.* Hayatın ve canlılığın sebebi sudur. Su olmadığı takdirde canlılık da olamaz.

Hayat, İslam’a göre; cansız madde ve enerji dünyası üzerinde dolaşan ilahi bir soluktur. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de şöyle denmektedir: *“Allah’ın sizi yaratmasında ve yeryüzüne yayıp ürettiği her bir canlıda, sağlam bilgi edinecek bir zümre için ayetler vardır.”* (Casiye: 45/4) Hz. Mevlana’nın ruha *can* demesine rağmen; gerçekte can ruhtan bağımsızdır ve bu dünyaya aittir. Ona hayvani ruh da denmektedir. Can, bitki, hayvan ve insanlarda biyolojik canlılık ve hayat emaresi olmakla birlikte, ölümlle birlikte yok olur, sona erer.

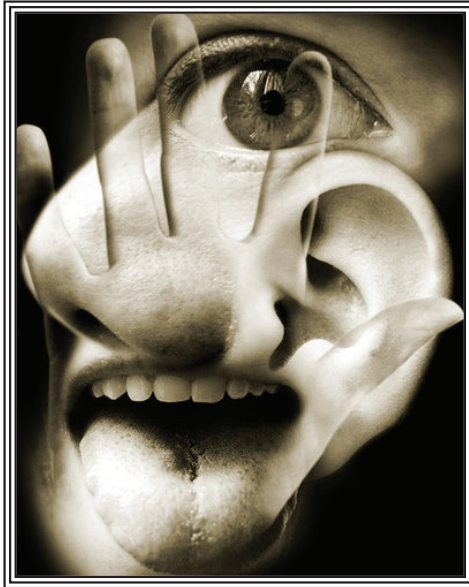
DUYULARIMIZ

*"Zengin sanırız kendimizi, lakin fakiriz,
Hürüz deriz, amma ki hakikatte esiriz."*

Muallim Naci

Bilindiği gibi, beden olarak dış dünyayı algılamamız 5 duyumuz vasıtasıyla olmaktadır. Görme, işitme, koklama, tad alma ve dokunma duyularımız sayesinde çevremizdeki madde dünyasını idrak ederiz. Bunlardan biri olmasa, (özellikle ilk ikisinden biri) dünya ile irtibatımız sınırlanır, özürlü sayılırız.

Dış dünyaya açılan duyularımızın hayvanlara göre ne denli geri olduğunu birlikte değerlendirmiştik. Biz insanlar, hayvanlardan farklı olarak, beş duyumuzun verilerini zekâ-akıl-şuur süzgecinden geçirerek kendimize göre yoğurmakta, değerlendirmekteyiz. Bedenimizin âdeta dış dünyayla irtibatını sağlayan bu duyularımız yeterli olsa bile, bundan anlıyoruz ki organizmamız bize yetmiyor, bizi sınırlıyor. Bu yüzden insan, organizmasını daha yeterli hâle getirmek

Duyularımız dış dünyaya açılan pencerelerdir.

için aklını kullanarak alet yapıyor. İşte bu sayede bizler hayvanlara üstün duruma geçiyoruz. Mesela görmemizin yetersiz olduğu durumda insan kameralar geliştiriyor ve dünyanın çok uzak bölgelerini anında görebiliyor. İşitmemiz yetersiz olunca da cep telefonu geliştirerek yine dünyanın en uzak bölgesindeki bir dostumuzu rahatlıkla işitebiliyoruz. İşte bu durum, hayvanlarda ol-

mayan akılla meydana gelmektedir ve bu sayede insan olarak hayvanları fersah fersah geçmekteyiz. Hayvanların milyonlarca yıldır kuramadıkları kültür ve medeniyeti böylece kuruyoruz. Bu şekilde bütün tabiatı ve dünyayı kontrol altına alıyor, ona hâkim oluyoruz.

Akılla bütün bu gelişmeleri meydana getirmesine rağmen, insanoğlu yine de konumundan sıkılmakta; sınırlı, sonlu, kısıtlı bir hayata sahip olduğunu idrak etmekte; böyle bir şuur (bilinç) neticesinde de konumundan tatmin ve mutlu olmamaktadır. Çünkü bu dünyadaki zevklerin, mutluluğun çok sınırlı, geçici olduğunu fark etmekten dolayı huzursuz olmaktadır. Büyük İslam mutasavvıfları, 5 duyuyu sınırlı bu bedene *ten (beden) kafesi* demektedirler. İnsanoğlu kendisini bu sınırlı organizma içinde hapsedilmiş görmekte ve buna razı olamamaktadır. İnsan, sahip olduğu üstün otokritik yeteneği (şuurbilinç) sayesinde bedeninin kendisine yetmediğini gözlemlemekte, bundan dolayı kendini âciz hissetmekte ve onu tamamlama gayreti içine düşmektedir. Muallim Naci insanın bu durumunu şiirinde şöyle izah ediyor:

*“Zengin sanırız kendimizi, lakin fakiriz,
Hürüz deriz, amma ki hakikatte esiriz.”*

Beş duyumuzun sınırlı olması aslında insanı zorlamakta, kendini tamamlama düşüncesiyle yeteneklerini geliştirmektedir. Böylece teknolojiyi oluşturmaktadır. Demek ki, bu sınırlılık da hayırlıdır ve insanın lehinedir. Yukarda anlattığımız aletleri; yani kamera, gözlük, teleskop, cep telefonu, uçak, füze gibi çeşitli araçları yapma arzusu sınırlı organizmayı aşma çabasından kaynaklanmaktadır. Ama bunların da hiçbiri insanı gerçek mutluluğa götürememektedir. Bu sebeple, maddeyle mutlu olma çabası sonucu daima hayal kırıklığı yaşamayı, insanı depresyona ve stresli bir hayata mahkûm etmektedir. Günümüzde, üst seviyede zenginliğe ulaşmış olup intihar eden gençler incelendiğinde hemen hepsinde görülen manevi açlık bunun en bariz göstergesidir.

Beş duyu dışında incelenen ve 6. duyu da denilen önsezi (eski tabirle hissi kabl-el vukû) herkes tarafından kabul edilen bir durum-

ların sonucunda anlaşılmıştır ki, telepati de 6. his gibi tamamen ruhi bir olaydır. Telepatiyi annelerde çok sık görebiliyoruz. Çocuğunun sıkıntısını, hatta öldüğünü hissederek huzursuz olan nice anneyi duymuşsunuzdur. ABD’de yapılan bir araştırmada kadınların %60’ında telepatik olayların olduğu anlaşılmıştır. Bu araştırmalar ve duyuların farkına varmanın sonucu ilim insanları, materyalist anlayışın yanlışlığını görmüşler ve ruhun varlığını inkâr edemeyeceklerini itiraf etmişlerdir.

Burada, diğer parapsikolojik, paranormal (para: ötesi, dışı manasınadır.) hâllere de kısaca vurgu yapacak olursak; insanın bedenini ve kaslarını kullanmadan eşyaları ve çevresini etkilemesi demek olan psikokinezi, insanın duyma ve anlama yeteneklerinin aşırı keskinlik kazanması demek olan telestezi (telepati, önsezi, durugörü, psikometri gibi) ve olan bir olayı sanki önceden yaşamış olma hissi demek olan dejavu gibi hâlen nasıl oldukları bilim tarafından tam olarak anlaşılamamış metafizik olaylar da insanlar da sıklıkla görülebilmektedir. Biliminsanları bütün bu normal dışı olaylar üzerinde yoğun çalışmalar yapmaktadırlar.

Nefsi ve Ruhani Duygularımız

İnsanda beş duyu dışında farklı *duygular* da bulunmaktadır. Bunlar, olumlu olduğu gibi olumsuz da olabilmektedirler. Olumsuz duygularımız nefsimizin aşağılık yönüyle, olumluları da yine nefsimizin ruhani yönüyle ilgili duygular olarak anılmaktadır. Bencillik, gurur, kibir, haset, şüphe, cimrilik, hırs, kıskançlık, öfke, korku ve üzüntü gibi olumsuz duygular nefsimize bağlıdır.

İnsanlar başkalarında gördükleri zaman sevmedikleri bu olumsuz duyguları maalesef çok rahat bir şekilde kendileri yaşarlar. Bunlar, nefsin arzularına bağlı olarak harekete geçen ve insanı alçaltabilen duygulardır. Hırs ve öfke ölçülü ve belli şartlarda kısmen kabul edilmekle birlikte haset, gurur, kibir, kıskançlık gibi duygular kesinlikle insana seviye kaybettirirler. Mesela kibir konusunda Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri şöyle demektedir: “Kibir bele bağlanmış taşta benzer. İnsan onunla ne uçabilir, ne de yüzebilir.”

Olumsuz duyguların karşısında insanı daima yücelten güzel ve müspet duygular da vardır ki, bunlar sevgi, güven, sorumluluk, vefa, adaletli olma, diğerkâmlık ve sabırdır. Bu duyguların nefsin ruha yönelen yönüyle ilgisi bulunmaktadır. Bu duygular içinde sırf, sevgi ve diğerkâmlık (başkaları için çalışma) bile bugünkü insanlığın bütün dertlerine çare olabilir. Bebeğin doğumdan sonra ağlaması da (tıbbi sebep dışında) anneden uzaklaşmanın endişesiyle güven ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu ihtiyaç da birine bağlanma ve dayanma arzusunu husule getirir.

İnsana verilen bir kısım olumsuz duygular eğer istenirse olumlu sonuçlara ulaşabilir. Mesela, insanın kendi şahsi çıkarları için olduğunda olumsuz gördüğümüz nefret duygusu; sosyal manada kötülüğe, ahlaksızlığa, haksızlığa ve zulümlere karşı olduğu zaman insanın şerefini yükselten bir hâl alır. Öfke de eğer, yine haksızlıklara karşı duyulursa yüksek bir duygu hâline gelir. Zulüm karşısında öfke duymayan bir insan ise insanlığını zelil eder. Demek ki bütün bu duyguların nerede kullanıldığı önemlidir. Mesela Hz. Muhammed (SAV)'in öfke için söylediği şu söz ne muhteşemdir: *“Asıl yiğit odur ki, öfkelenildiği zaman onu kontrol altına alabilir.”* (Buhari, Edep, 76) Çünkü bilindiği gibi, öfke gelince akıl gider. İnsan öfke hâlindeyken akli melekeleri zaafa uğrar. Bu nedenle de nefساني ve sağlıksız tepkiler ortaya koyar. Burada çok müthiş bir örnek olayı paylaşabiliriz: Hz. Ali, bir savaşta hasmını tam öldürecekken adam onun yüzüne tükürür. Bunun üzerine Hz. Ali adamı bırakır, öldürmekten vazgeçer. Bu durum karşısında şaşırın hasım neden böyle davrandığını sorduğunda ise şu cevabı verir: “Ben seni Allah için öldürecektim. Fakat şimdi öldürürsem nefsim için öldürmüş olacağım.” Burada Hz. Ali'nin öfkesine hâkim olmasıyla birlikte çok güçlü bir nefis terbiyesi olduğu görülmektedir.

“İnsan öfke hâlindeyken akli melekeleri zaafa uğrar ve tamamen nefساني ve sağlıksız tepkiler ortaya koyar.”

Hırs, ihtiras gibi duygular, insanın büyük eserler verebilmesi ve ilmini geliştirebilmesi için ölçülü bir şekilde kullanılması şartıyla takdire şayan sonuçlar verir.

İnsan nefsinin tatmini yolunda kullanılan zevk, haz gibi duygular da öyle değil mi? Eğer meşru zeminde ve başkasına zarar vermiyorsa ne güzeldir, hayatımızı renklendirir. Meşru zevkler aynı zamanda hayatımızı yaşanır kılar. Hatta başka insanlara hizmetle, mesela bir yaşlının elinden tutmakla, bir yetimi memnun etmekle alınan gerçek hazla nefsimizi tatmin etmemiz ne güzel olur. Bu hazzı, bu keyfi tadan biri bir daha ondan uzaklaşamaz. Bu şekilde manevi hazların da farklı bir tadı vardır ki, anlatılmaz, ancak yaşanır.

Mevlana diyor ki: *“Sen hangi duyguya gayb âleminin yolunu açarsan o duygu artık eskimez, yıpranmaz, ölmez.”* (Gayb âlemi, tam olarak sadece Allah tarafından bilinen mutlak âlemdir.)

Demek ki, insan isterse çoğu olumsuz gibi görülen duygularını olumluya çevirebilir. Yeter ki ilahi ölçüye uyabilsin.

Duyuların Hipnozla Yönlendirilmesi

İnsanın bilinçaltını ortaya çıkaran çalışmalardan biri de şüphesiz hipnozdur. Bir hipnozistör tarafından telkinle oluşturulan kontrollü bir uyku hâlidir. Asırlardır insanoğlunun bilip uyguladığı hipnoz çalışmalarında, insan kapasitesinin bildiğimizin daha ötesinde olduğu ortaya çıkmıştır. Hipnozda, başka bir insanın duyularına

müdahale de söz konusu olabilir. Mesela hipnoz yapılan insana telkinle acı bir soğanı tatlı bir elma diye yedirebilirsiniz. Öyle ki, o insan uyandığında bile ağzında hâlen elma tadı hissettiğini söyleyecektir. Bir başka örnekte de fizyolojik bir durum olan, ışıktaki gözbebeklerimizin küçülmesi (miozis) olayını, hipnozda kişiye karanlık bir ortamda olduğu telkin edilerek ortadan kaldırabilmek mümkün olmaktadır. Telkinin insan fizyolojisi üzerindeki böylesi etkisi anlatmakla bitmez. Buradan anlaşılan odur ki, hipnoza vâkıf, olayı bilen kişiler, telkinlerle veya reklamlarla insanları akıl dışı yaptırımlara sürükleyebilmektedirler. Burada, Çanakale’de büyük kahra-

manlık göstermiş olan Seyyid Onbaşı'nın normal zamanda kaldıramadığı 276 kg'lık top mermisini düşman gelince kaldırabilmesinin sırrını da anlamış, insanın bildiğimizin çok ötesinde bir gücü olduğunun farkına varmış oluyoruz. Ayrıca, subliminal mesajlar da bilinçaltına hitap edip insan duyu ve davranışlarını yönlendiren çalışmalar olarak toplumlara yönlendirmek isteyen çevrelerce kullanılmaktadır.

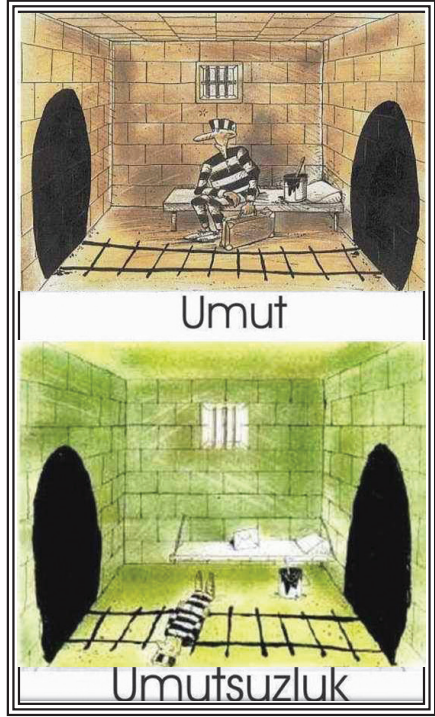
Duyularımızın Verileri İzafi (Göreceli)dir

Bilimsel çalışmalar, duyu ve duygularımızın beynimizde bir takım biyokimyasal faaliyetlere sebep olduğunu göstermiştir. Bu yüzden, beynimizin bu zihni faaliyetlerinin ve programlanmasının "beyin üstü bir güç" olan ruha ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. İnsan zihninin beyinden ayrı olduğu tespit edilmiştir. Böyle olmakla birlikte, duygularımızın birçoğunu izah edememekteyiz. Mesela, gül kokusunu, ölüm korkusunu, sevgiyi, aşkı, öfkeyi tarif edebilir miyiz? Böyle birçok duyguyu ifade etmek mümkün olamamakta ancak yaşanılarak öğrenilebilmektedir. Tıpkı aşağıdaki olayda olduğu gibi: Napolyon, Waterloo Savaşı'nda yenilince yalnız başına kaçıp bir köyde bir esnafın dükkânına sığınır. Düşman askerleri geldiğinde esnaf onu saklar ve askerleri yanlısı tarafa yönlendirir. Daha sonra, kendi muhafızlarının geldiğini gören Napolyon rahatlar ve dışarı çıkar. Tam esnafa teşekkür ederken adam ona seslenir: "Efendim, ölüm korkusu nasıl bir şey?" Napolyon bu soru üzerine sınırlanır ve "Bu ne cüret be adam! Bana böyle bir soruyu nasıl sorarsın?" diye bağırır ve askerlerine dönüp, "Bu adamı hemen tutuklayın ve infaz edin!" der. Adamın korku ve şaşkınlık dolu bakışları arasında, askerler yaka paça ellerini ve gözlerini bağlayıp duvarın dibine götürürler. Adam neye uğradığının farkına varmadan kan ter içinde başına gelecekleri ve ateş emrinin verilmesini beklerken bir müddet sonra, birisi gözlerindeki bağı çözer. Karşısında kendisine bakıp gülümseyen Napolyon, "İşte böyle bir duygu!" der. Evet, bazı duygular yaşanmadan bilinmez ama akıllı insan söz konusu olduğunda öğrenmek için ille de yaşamak gerekmez.

Bu yüzden her an duyularımızla algıladığımız sınırlı ve ölümlü dünyaya ait hiçbir şeyde mutlaklık (kesinlik) yoktur. Çünkü duyularımızın verileri görecelidir. Einstein'ın meşhur *izafiyet (görecelik) teorisindeki* gibi bu dünyaya ait her şey de izafidir. Yani her şey bizim idrakimizle (algımızla) ve bakış açımızla ilgilidir. Büyüklük, ağırlık, mutluluk, yorgunluk, yalnızlık, tatlı-acı gibi aklınıza gelebilecek her şey görecelidir. Örnekler verelim: Elinize bir bardak su alın, oldukça hafiftir, ama yarım saat öyle bekleseniz ağırlaşacak, kolunuzu tutmakta zorlanacaksınız. Kitabımızın

ilk sayfalarında dünya ile yıldızları mukayese ederken dünyanın diğer gezegenler göre büyük olduğunu görmüştük, ta ki güneşle mukayeseye kadar. Ortaya Samanyolu'nun iri yıldızlarından Antares çıkınca ise Güneş de ufak kalmıştı. İnsanın yalnızlığı bazen hiçbir kalabalıkta yok olmaz. İnsan kalabalıklar içinde yalnız ve kimsesiz olabilir. Allah dostu bir insan ise, dağlarda yalnız kalsa bile, gerçekte yalnız değildir ve bu duyguyu hiç yaşamaz. Bunlar izafiliği çok açık olarak gözlerimizin önüne seriyor.

Mutluluğumuz da böyle değil mi? Çok mutlu olduğumuz bir anda bir sevdiğimiz ölümü hayatımızın o andan sonrasını zehir etmeye yeter de artar bile. Çayı iki şekerle içerken tek şekerli bir çay size son derece tatsız gelir. Eğer şekersiz çaya alıştıysanız, artık tek şekerli bir çay size çok şekerli gelecektir.

İkisi de treni bekliyor.

Yorgunluğun izafiliği konusunda ise anlatılan bir hikâye şöyledir: Bir aile pikniğe gidiyor. Anne, yemek pişirmekle uğraşırken baba da 5 yaşındaki oğlu ile dağa doğru yürüyüşe çıkıyor. Epey uzaklaşıp artık dönme vakti geldiğinde çocuk ağlamaya başlıyor: “Baba çok yorulдум, beni kucağına al!” diye. Baba da yorgun, ne yapacağını düşünürken gidip ağacın birinden bir dal kesiyor ve oğluna uzatıyor. “Oğlum bak, sana bir at aldım, buna binerek artık rahat bir şekilde annenin yanına varırsın,” diyor. Çocuk müthiş bir heyecanla daldan ata biniyor ve âdeta onunla dörtnala koşarak ve hiçbir yorgunluk hissetmeden annesinin yanına varıyor. Bu bizim için de böyle değil midir? Kendimizi çok yorgun hissettiğimiz bir anda çok sevdiğimiz ve uzun süredir görmediğimiz biriyle karşılaşsak ne yorgunluk kalır ne de şikâyetlenme.

“Bu dünyada her türlü duygu izafi (göreceli)dir. Sınırlılıktan, izafi ortamdan kurtulmak ancak gönlümüzde Yaradan’a ulaşma çabasıyla mümkün olacaktır.”

Başında söylediğimiz gibi bu dünyada her türlü duygu izafi (göreceli)dir. Ama bu görecelik, aslında insanı güvensizlik içine de düşürüyor. Çağımızın insanını bunalımlı hâle getiriyor. Mutlakıyet (%100 kesinlik) sadece yüce Yaradan’a aittir. Sınırlılıktan, izafi ortamdan kurtulmak ancak gönlümüzde Yaradan’a ulaşma çabasıyla mümkün olacaktır. Zaten büyük mutasavvıf Muhyiddin İbni Arabî’ye göre, 5 duyuyla mutlak gerçeği, yani Allah’ı tanımak mümkün değildir. İnsanoğlu gerçek tatmini bulmak, hakiki saadete (mutluluğa) ulaşmak istiyorsa ten (beden) kafesinden kurtulup hürriyete ermek zorundadır. O da ancak manevi (ruhi) yükselişle mümkün olabilmektedir.

Yüce Mevlana bu konuyu şöyle açıklıyor:

“Dostum, sen tamamen düşünceden ibaretsin,

Geriye kalan et ve kemiksin.

Gül düşünür, gülistan olursun,

Diken düşünür, dikenlik olursun.”

Evet, her şey insanın bakışıyla alakalıdır ve güzellik görenin gözündedir. Hz. Ebubekir bir gün Hz. Peygamber'e (SAV) bakarak, *"Ne güzel insansın sen, yâ Muhammed!"* der. O da, *"Evet haklısın,"* diye cevap verir. Bir süre sonra, bir müşrik Resulullah Efendimiz'e bakarak öfkesini dile getirir ve *"Ya Muhammed, sen ne kadar itici ve çirkinsin,"* der. Peygamber Efendimiz, ona da, *"Haklısın,"* der. Duruma şahit olan Hz. Ebubekir şaşırır ve *"Ya Resûlullah, ikimiz tamamen zıt şeyler söyledik ama ikimize de haklısın dedin. Bu ne demek oluyor?"* diye sorunca, yüce resul, *"Ya Ebubekir, ben bir aynayım. Herkes bana bakar ve kendinde olanı görür. Sen bende, sende olan güzelliği gördün, o da kendinde olanı gördü,"* der. (Kenzu'l Ummal)

Duyguların Kontrolü

Duygular, bazen insanı kendisinin mahvına sebebiyet verecek olan aşırılıklara götürebilir. Bu yüzden insanın hayatta başarılı olması ve yücelmesi nefsin aleti konumunda olan duygularına gem vurabilmesiyle alakalıdır. Sabır bu yüzden insan terbiyesinin her aşamasında çok büyük öneme sahiptir. Duygularını sabırla kontrol edebilen ve ona hâkim olabilenler, bilge şahsiyet hâline gelirler.

ABD'de Stanford Üniversitesinde yapılan ve ismine *Lokum Deneyi* denilen bir çalışmada 5 yaşındaki çocuklara bazı testler verilmiş, yanlarına ise ikişer lokum konulmuştur. Lokumlar testler bitene kadar yenilmeyecektir. Fakat testi bitirmeden yemek isteyen olursa sadece bir tanesini yiyebilecek, diğerini yiyemeyecektir. Bu kurallar anlatıldıktan sonra çocuklar takip edilmiştir. Bazıları dayanamayıp lokumun birini başlangıçta yiyip diskalifiye olmuştur. Testi bitirip iki lokuma da sahip olma gayretinde olan diğerleri ise, lokumları görüp etkilenmemek için kâğıtlarla veya kollarıyla onları kapatmaya çalışmışlardır. Böylece iki lokumu da hak eden bu çocukların sabırlı davranabildikleri için nefislerine hâkim olabildikleri ve bu yüzden daha sonraki hayatlarında da başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Çünkü o çocuklar hayatları boyunca kendilerini kontrol edebilmeyi başarmışlardır.

Burada şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Müslümanların tuttukları oruç da duyguların, dolayısıyla nefsin kontrol altına alınması ve terbiyesi için oldukça önemlidir.

MİZAÇ VE İNSAN TIPLERİ

“Üslub-u beyan, aynıyla insan.”

Mizaç, insanın doğuştan getirdiği davranış, tarz ve eğilimlerine denmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında mizaç ruhla bedenin kaynaşmasıyla ortaya çıkan ürün olarak kabul edilebilir. İnsan mizacına ait özellikler, iyiye olduğu kadar kötü olana da yönelmiş olabilir. Bununla birlikte, insanların mizaçları tam iyi veya tam kötü olamaz. Mizaç aslında bir üslup meselesidir. Bu yüzden, *“Üslub-u beyan, aynıyla insan,”* denmiştir. Yani üslubuyla kişi kendini belirler. Dolayısıyla bir kişiyi anlamak için onun üslubuna bakmak, yani biraz konuşurmak da yeterli olabilir. Şahsiyet (kişilik) dediğimiz şey, bu mizaç özelliklerinin çevreyle iletişim sonucu gelişmesi ve olgunlaşmasıyla zamanla ortaya çıkar. İnsan yaradana (fıtrata) uygun bir eğitimle gerçek ve doğru bir kişiliğe ulaşır. Yanlış eğitim ve yönelmeler sonucunda ise, çevreye zarar veren hastalıklı kişilik tipleri ortaya çıkabilir. İnsanın doğallığını kaybetmesi sonucu her ortamda yüzüne ayrı maske takan birkaç şahsiyetli, sahte kişilikler ortaya çıkar. İşte burada gerçek kişiliklerin oluşturulması açısından fıtrata uygun, doğru eğitim oldukça önem kazanmaktadır.

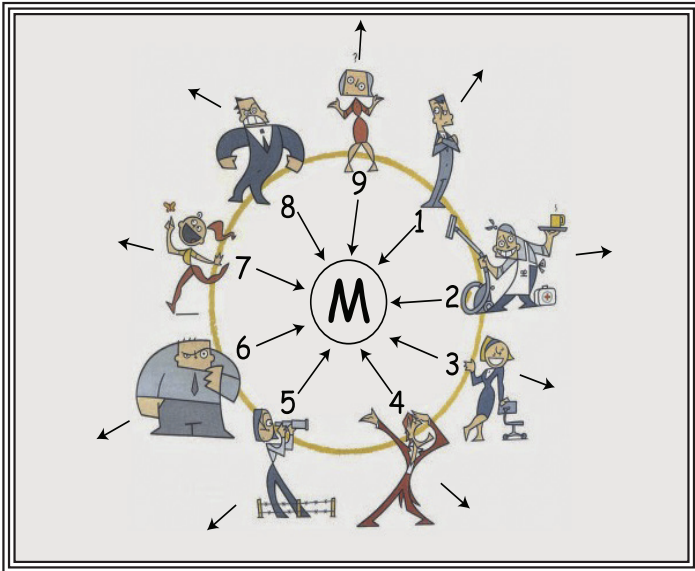
“Mizaç, insanın doğuştan getirdiği davranış, tarz ve eğilimlerine denmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında mizaç ruhla bedenin kaynaşmasıyla ortaya çıkan ürün olarak kabul edilebilir.”

İnsan tabiatını ve şahsiyet tiplerini kategorize etmek isteyen pek çok bilim adamı, tarih boyunca insanları farklı gruplara ayırmışlardır. Bugün de bu bir ilim dalı olarak geliştirilmeye çalışılmaktadır. Mesela bugün modern tıp otoriteleri astenik, atletik ve piknik tip olarak 3 farklı kişilik modeli ortaya koyarlar. Astenik tip beden olarak zayıf, hassas ve aynı zamanda da oldukça stresli tiplerdir. Atletik tipler, adı üzerinde ideal vücuda sahip gibi görülen orta tiplerdir.

Piknik tipler ise, şişman, kaygısız, neşeli ve babacan tavırlı kişilik modeline sahiptirler.

Eski devirlerde de insan tiplemesi (Batı'da enneagram adıyla) yapılmış olmakla birlikte, başta büyük mutasavvıf Ahmet Yesevi Hazretleri olmak üzere birçok İslam âlimi bu konuyla ciddi şekilde ilgilenmiş, daha sonra da bazı Batılı bilimadamları onlardan etkilenmişlerdir. İslam âlimleriyle bugünkü Batılı ilim adamlarının büyük oranda uzlaştığı bu farklı sınıflandırmada ise yine 3 farklı kişilik tipi söz konusudur.

1. Fiziki kişilik yapısı: Bu kişilik tipindeki şahıslar, pratik bir yapıya sahiptirler. Bedeni tavırlar ön plandadır ve müdahaleci-dirler. 8, 9 ve 1 numaralı kişilik tipleri fiziki tiplerdir.
2. Duygusal (hissi) kişilik yapısı: Bu tip kişilerde gönül bağlantısı ön plandadır. Duygusallıkları önemlidir. 2, 3 ve 4 numaralı kişilik tipleri duygusaldırlar.
3. Zihni kişilik yapısı: Bunlarda ise zihinsel bakış ön plandadır. Akıl ve zihni faaliyetler önemlidir. 5, 6 ve 7 numaralı kişilik yapıları zihni tiplerdir.

Kişilik tipleri

Bu tiplerin hepsinin de iyi ve kötü yönde kişilikleri mevcuttur. Şekilde her kişilik tipinde içe, yani merkeze doğru gidişle iyi ve ideal tipe, dışa gittikçe ise patolojik (marazi) tipe ulaşılır. Birçok insan bu kişilik tiplerinden birkaçına aynı anda dâhil olabilir. Yani kesin hatlarla ayrılmış değildir. Şunu da rahatlıkla söyleyebiliriz ki, dünyada ne kadar insan varsa aslında o kadar da huy, karakter ve davranışta insan vardır. Bunların sonunda hâlâ, “Ben kimim?” diye sorarsanız şunu söyleyebiliriz: “*Şimdiye kadar iletişimde bulunduğun, yaşayan ve yaşamayan bütün insanların bileşkesisin.*”

Bu kişilik tipleri içe, merkeze, yani ideale doğru gittikçe orta noktada *merkez insanda* birleşirler. O insan, İslam bilginlerine göre, her kişilik yapısının en ideal tipinin üzerinde birleştiği en güzel örnek (üsve-i hasene) olan insandır. Yani Allah’ın sevgilisi Hz. Muhammed (SAV)’dir. Batılı kişilik analizcileri, bu modeli İslam âlimlerinden aldıktan sonra *Merkez İnsan (M)* anlayışını kaldırmışlardır. Böylece onlara göre örnek insan yok olmuştur.

Şimdi kişilik tiplerini kısaca ve ayrı ayrı inceleyelim:

1 Numaralı Fiziksel Kişilik Modeli

Bu kişilik tipindeki insanlar çok düzenli, tertipli, ölçülü ve disiplinli insanlardır. Ahlaka çok önem verirler ve sorumluluk şuurları oldukça yüksektir. Mükemmeliyetçi karaktere meyyaldirler. Olumsuzları katı kuralcı kişilerdir ki, çevresindekilere hayatı zindan ederler.

2 Numaralı Duygusal Kişilik Modeli

Bunlar sevgi merkezli, daima verici, fedakâr tiplerdir. Hizmet ehlidirler, yardımseverdirler, konuşmayı ve takdir edilmeyi severler. Nezaket sahibidirler, başkasından da nezaket ve takdir bekleyen ama çabuk kırılabilen tiplerdir. Misafirlerini memnun etmek için saçını süpürge eden anne tipi bunlar içindedir. Empatileri yüksektir. Bu yüzden, öğretmen, psikolog, pazarlamacı ve halkla ilişkiler elemanı olabilirler.

3 Numaralı Duygusal Kişilik Modeli

İnsanları çok iyi motive eden, kariyere değer veren, rekabeti seven, başarı odaklı, hırslı ve aceleci kişilerdir. İyi pazarlamacıdırlar.

Önce kendilerini pazarlarlar. Batı tipi kişisel gelişim anlayışını çok önemserler. Onlara göre hayatta her şey bir ticarettir. Tam anlamıyla Amerikanvari insan tipidir. Daima zirvede ve popüler olmak isterler. Hayat bir yarış ve rekabettir onlar için. Ama hayır deme zorlukları vardır. Evliliği uzun süre götüremezler. Olgunluğa ulaşır ve yanlışlarını yokerlerse başarıyı Allah'ın rızasına bağlayabilirler.

4 Numaralı Duygusal Kişilik Modeli

"Herkesin yaptığığın tersini yap, farklı ol!" anlayışında olan zor ve aykırı kişiliklerdir. İlginç kıyafetleriyle, sembol ve takılarla dikkati çekerler. Soyut düşünmeyi severler, paylaşmayı pek sevmezler. İçerdönüktürler, ekip çalışması yapamazlar. Sanatçı, şair ruhlular, felsefe ve metafiziğe meraklı, hayal güçleri gelişmiş tiplerdir. Necip Fazıl, Barış Manço gibi tipler bu grupta düşünülebilir. Melankolik tavır içindeki bu tipler realiteyle buluşturulmalıdırlar. Mimarlık, tasarımcılık gibi sanat isteyen iş kollarında başarılı olabilirler.

5 Numaralı Zihinsel Kişilik Modeli

Uzmanlığa ve bilgiye değer veren meraklı ve entelektüel kişilik tipleridir. İnsanlara yukardan bakan, iyi iletişim kuramayan, ama bilimsel çalışmaları seven, bilgiç ve muhalif tiplerdir. Mantıksız olana inanmazlar. Planlı, programlıdırlar ve sayıları severler. Einstein gibi ilim insanları ile beraber savcı ve hâkimler de bu tip içinde değerlendirilirler.

6 Numaralı Zihinsel Kişilik Modeli

Olaylara sorgulayıcı bakan, şüpheli, genellikle kötümser bakış içinde olan, temkinli ve garantici tiplerdir. İşlerini sigorta ettirmeye önem verirler. İstihbarata değer verirler, komplo teorileri önemlidir onlar için. Dedektifler, istihbaratçılar bu tiplerdendir.

7 Numaralı Zihinsel Kişilik Modeli

Bunlar hayal dünyası geniş, neşeli, nüktedan, muzip ve esprili kişiliklerdir. Yenilikçi ve buluşçudurlar aynı zamanda. Coşkulu, orijinal ve iyimser tiplerdir. Beyin fırtınasına ve maceraya önem verirler.

Gezerek öğrenmeyi severler, koşarken bile plan yapabilirler. Lider tipler olmamakla birlikte toplum tarafından sevilen tiplerdir. Yerinde fazla duramayan, doyumsuz, dağınık ve istikrarsız kişiliklerdir. Nasreddin Hoca bunlara iyi örnektir.

8 Numaralı Fiziksel Kişilik Modeli

Bu kişiler, lider tabiatlıdır. Hürriyetlerine düşkün, eli açık, mert ve aksiyoner tiplerdir. Öfkelerini kolayca dışa vururlar. Delikanlı görünümlü, sorunlara bizzat müdahale ederek çözmeyi seven pratik tiplerdir. Genelde içleri, dışları bir olan ve toplumların önünü açabilecek lider şahsiyetli insanlardır. Olumsuzları, mafyatik tipleri teşkil ederler.

9 Numaralı Fiziksel Kişilik Modeli

Bu kişilik yapısına sahip insanlar, ağırbaşlı, uyumlu ve sabırlı tiplerdir. Denge politikaları uygulayan, ikna kabiliyeti yüksek, doğal *ağır abi* kişiliklerdir. Olumsuzları kararsızdır, fakat huzuru seven, hoşgörülü ve arabulucu tiplerdir.

FİZYONOMİ (İLM-İ SİMA)

İnsanların yüzüne dıştan bakarak tanıma tarih boyunca pek çok insanın ilgisini çekmiştir. Öyle ki, yüzünün fiziki görünümünde, burun ve göz yapısında insan karakterinin şifrelerini arama gayretleri hâlen de devam etmektedir. Bu anlayışa tarihte ilk defa Aristo'da rastlanmaktadır. Batıda "fizyonomi" denilen, kişilik özelliklerinin yüz şeklinden anlaşılacağı düşüncesi, İslam âlimleri arasında "ilm-i sima" veya "ilm-i kıyafet" olarak bilinmektedir. Bu konu üzerinde en çok duran İslam âlimi Erzurumlu İbrahim Hakkı'dır. Batı'da ve İslam âleminde farklı tezahürleri görülen bu yaklaşımın ne ilmi, ne de İslami olamayacağını söyleyen Psikiyatrist Prof. Dr. Erol Göka, özellikle Batı ülkelerinde bu yaklaşımın uygulamada ırkçılığa kadar gittiğini söylemektedir. Böylece bir dönem Batı'da bazı insanların burun, dudak veya göz şekillerinden dolayı suçlu kabul edilebildiği, mesela dudakları kalın ve sert bakışlı bir insanın hırsız olabileceği anlayışı yaygınlaşmıştı. Hatta bugün de bunun kısmen devam ettiğini söylemek mümkündür. Bunun yerine İslam için doğru olan ilm-i ferasettir ki, o da bazı yüce şahsiyetlere verilmiş ilahi bir lütuftur. Burada kişi sezgiyle ve Allah'tan gelen bir yetenekle karşıdaki insanın karakterini bilebilmektedir. Bu konuda bir hadis olduğu da gerçektir: *"Müminin firasetinden sakının, çünkü o Allah'ın nuruyla bakmaktadır."* (Tirmizi, Tefsir, 15) Bütün bu izahlar dışında tecrübeli ve uzman kişilerin karşıdaki insanı beden diliyle çözmesi de mümkündür.

3. BÖLÜM

MEDENİYETLERİN İNSANA BAKIŞI

“Kendini bilen, Tanrı’yı bilir.”

Sokrates

Dünya üzerindeki bütün toplumlar değişik medeniyet dair leri içinde yer almışlardır. Toplumların maddi ve manevi kültür değerleri medeniyetlerin hammaddeleridir. Medeniyet toplumla ait bütün kültürel değerleri içine alarak onları inceltir, estetik hâle getirerek bütüncül bir anlayışa kavuşturur. O bir üslup meselesidir. Bir medeniyet dairesi içindeki toplumların yaşantı, sosyal ilişkiler sanat, estetik, çevre ve insana bakışında bir uyum söz konusudur. Medeniyetler estetik anlayışlarındaki zarafet, incelik ve bakış açısına göre yücelir, dünyada itibar görür hâle gelirler. Ama her şeyin ötesinde medeniyetlerin ölçüsü insan olmalıdır, çünkü seviyelerini insana bakış ve ona verdikleri önem belirler. Burada değişik anlayışları farklı medeniyet tezahürlerine göre özetlemeye çalışacağız.

FELSEFİ EKOLLERİN İNSANA BAKIŞI

Medeniyetler, bahsedildiği gibi, insan anlayışlarına göre değer kazanırlar. Batı medeniyetinin temelinde Roma pagan anlayışı ve Hıristiyanlıkla birlikte birçok felsefi bakış yer almaktadır. Felsefe aslında, bilginin kaynağını araştıran, insanı, insan ötesini ve varoluşu sorgulayan zihni bir çabadır. Eski Yunan filozoflarından bu yana yüzlerce Batı medeniyetinin oluşumunda etkin rol oynamışlardır. Onlar genellikle ilahi mesajlardan uzak, akılla ulaşılabilecek her noktaya ulaşma gayreti içinde olmuşlardır. Bu konuda hayli mesafeler de kat edilmiştir. İdealist, materyalist, rasyonalist, spiritualist pek çok akım insanın varoluşuna (ontolojik olarak) cevap getirmeye çalışmıştır.

Felsefenin varlık teorilerini inceleyen bölümüne ontoloji (varoluş bilimi) denir. Ontoloji, varlığın mahiyetini araştırır ve insanı, bilginin kaynağını, ruhu sorgular, “Tanrı nedir?” sorusuna cevaplar arar. Fakat bu konulara bakışlar o kadar farklıdır ki, âdeta her filozof farklı cevaplar vermiştir. Bunları genelde Batı medeniyeti açısından iki başlık altında toplayabiliriz: materyalistler ve spiritualistler.

Materyalistlere göre, her şey maddeden ve onun farklı görünüşlerinden (tezahürlerinden) ibarettir. Madde ebedi kalıcıdır ve bu yüzden, ruha, ebedi âleme ve Tanrı’ya inanmazlar. Spiritualistler (ruhçular) ise, ruhu bedenden ayrı ve tamamen bağımsız bir varlık olarak görürler. Onlara göre; beden sınırlı, statik ve esirdir. Ruh; hür, dinamik ve irade sahibidir. Bu görüşlerine rağmen spiritualistler pozitivisttirler, medyumlarla içli dışlıdırlar ve ölümlerle ilişki kurduklarını söylerler. Aralarında oldukça farklılıklar olmakla birlikte, ruhun giderek olgunlaştığına, dolayısıyla reenkarnasyona inanırlar.

“Bir medeniyet dairesi içindeki toplumların yaşantı, sosyal ilişkiler, sanat, estetik, çevre ve insana bakışında bir uyum söz konusudur.”

Bütün varlığı ve tabiatla her şeyi Tanrı olarak gören ve tabiatla Tanrı’yı özdeşleştiren panteist filozoflar ise bugün bile etkisini

devam ettirmektedirler. Birçok ortamda rastladığımız “doğa böyle yaratmış” gibi sözler panteistlerin bu etkilerinin sonucudur. Onlara göre, Yaradan ile yaratılmış aynı şeydir, yani tabiatla Tanrı birleşmiştir. Bu aslında eşyayı, maddeyi ve bütün yaratılmışı putlaştırmak ve ilahlaştırmak demektir. Dolayısıyla panteistler ancak fiziksel evrenle birlikte var olan, ona bağlı bir tanrıya inanırlar. Ateizmin bir başka şekli de sayılan bu anlayışta tabiat Tanrı olarak görülür, görülen dışında bir varlık yoktur. Oysa böyle bir tanrı evreni yoktan var edemez. Çünkü böyle bir tanrı fiziksel evrenden bağımsız olarak var olamaz.

Bu farklı anlayışlardan dolayı, bilginin kaynağında filozoflar anlaşamazlar. Mesela pozitivistin kurucusu Auguste Comte, bilginin kaynağını *madde* olarak bildirir. Ona göre bütün ruhi olaylar maddenin birer tezahürüdür. Epikür gibi tecrübeci (ampirik) olanlar bu kaynağı *dıştan gelen tesirler*, Stuart gibi sensualist (duygucu) olanlar ise *duygularımızı* bilginin ilk unsurları olarak görürler. Schopenhauer, varlığın temelini *iradeye*, diğer bazıları *zihnimize veya şuuru*muza bağlar. Panteist Spinoza ise, “Bilginin kaynağı varlığın da temeli olan Tanrı’dır, yani tabiattır,” der.

“Sokrat, “Kendini bilen Tanrı’yı bilir,” gibi hikmetli bir söz söylemiştir ki, bu söz İslam’a kadar birçok inanç dairesinde farklı tarzlarda söylenegelmiştir.”

İnsanı merkeze aldığını söyleyen hümanizm (insancılık) ise 19. asrın ortalarından bu yana bir hayli taraftar bulmuş ve diğer felsefi görüşlerde olmadığı kadar insanı hayatın odak noktası yapmıştır. Fakat bununla birlikte, insanı değerlerinden soyutlayarak sahte bir insanlık sevgisi ortaya koymuştur. Hümanizm, insan aklının sonsuzluğuna inanır. Fakat insanın hayvanlardan farklı ve özel olduğu düşüncesini kabul etmez. Dolayısıyla canlıların üzerinde hüküm sahibi olmasına da karşıdır. Hümanizm, temellerini Yunan ve pagan anlayışlara dayandıran bir ideolojidir. Dinleri reddeder ve bütün felsefi yaklaşımlar gibi ahlak temeli yoktur. Bununla birlikte büyük savunucusu Renan ona çağın *dini*, Auguste Comte ise insanlık dini

adını vermişlerdir. Cemil Meriç ise, hümanizme, “İmansız bir çağın dini”, demiştir. Bu ideolojiye göre; tanrı yoktur, insanlar tanrıyı muhayyilelerinde yaratmışlardır. Bu yüzden ateizmle ve materyalizmle uyuşur ve insanlara seküler (dünyevi) bir hayat teklif eder. Kesin kriterleri olmamakla birlikte, savunucuları hümanizmin insanı mükemmelleştireceğini ve insanı en yüksek seviyelere ulaştırabileceğini söylemişlerdir. Ama hangi ölçülerle ve hangi örnek şahsiyetlerle belli değil. Hiçbir kutsal olmayan bu anlayış, sonuç olarak bugünkü kapitalist sömürü ve tüketim düzenine büyük hizmet etmiştir.

Eski Yunan’da Sokrat zamanında felsefe *insanı bilmek* için yapıldı. Onlar daima ebedi doğru, ebedi güzel ve ebedi iyiyi aramışlardır. Hatta Sokrat, “*Kendini bilen Tanrı’yı bilir,*” gibi hikmetli bir söz söylemiştir ki, bu söz İslam’a kadar birçok inanç dairesinde farklı tarzlarda söylenegelmiştir. Daha sonra da İslami literatürde, “*Kendini (nefsini) bilen Rabb’ini bilir,*” sözü söylenegelmiştir. Buradan anlaşılıyor ki bu, insanlık tarihinin başlangıcına kadar giden bir hikmetli sözdür.

Felsefe yoluyla filozoflar insan konusunda akılla ulaşılabilecek her yere ulaşmışlardır. Bununla beraber, bugüne kadar insanı bütün yönleriyle kavrayan bir felsefi akım ortaya çıkamamıştır. Bu felsefecilerin ilkleri sayılan Aristo, Pascal gibi bazıları insanlığa farklı ufuklar kazandırmışlardır. Aristo insan ilişkilerinde bir *altın ortadan* bahseder. Ona göre, her şey bir ölçü dâhilinde olmalıdır. Mesela insan yemek yerken ölçülü yemeli, aşırı yememekle birlikte aç da kalmamalıdır. Korkaklık veya aptalca atılganlık yerine akıllı bir cesaret sahibi olmalıdır. Ayrıca ona göre insan cimrilik veya savurganlık içinde olmak yerine eli açık olmalıdır. Bu aslında İslam’ın da vermek istediği mesajdır ve İslam buna *orta yol* demektedir. Bunun gibi, bütün felsefecilerin hikmetli sözlerine zaman zaman rastlayabiliriz. Fakat ilahi yardım almadıkları için hiçbiri, “puzzle”ı, yani bütünü tamamlayamamış, hayatı ve insanı tam olarak açıklayamamıştır. Yani akılla belli bir doğruya ulaşabilmişler, fakat belli bir noktadan daha ileri gidememişlerdir.

Hatta bir kısmı da insanlığı çok yanlış yönlere bile götürmüştür. Mesela bazıları, acılara katlanmak, hatta ondan zevk almak gerektiğini

söylemiş, bazıları ise acılardan uzak kalmaya çalışmakla birlikte ölü-
mü hiç düşünmemek, *anı yaşamak* gerektiğini ifade etmiştir. Böylece
sadece kendi keyfini, hazzını düşünen bir hedonist (zevkçi) kitle oluş-
turmuşlardır. Bu yanlış zihniyet, bugünümüzü dahi etkilemektedir.

Felsefenin Zararlı Sonuçları

“Filozoflar tek kanatlı kuşlardır.”

Hız. Mevlana

Bazı felsefeciler ise, ortaya koydukları düşünce sistemleri sonucu insanlığın başına büyük zararlar açmışlardır. Mesela en başta Hiris-
tियanlılık olmak üzere bütün kitaplı dinlere düşman ve aynı zamanda
pagan bir inanca sahip olan Nietzsche bunlardan biridir. Geçtiğimiz
20. asırda Avrupa'nın başına gelen felaketler, faşist ve komünist dik-
tatorlar onun üstün insan anlayışından hareketle ortaya çıkmışlar-
dır. Üstün insan anlayışı, sonunda üstün ırkı oluşturmuştur. Bunun
sonucu Hitler, Stalin gibi insanlık düşmanı tipler ortaya çıkmıştır.
“Tanrı öldü!” diyen ve çağımızdaki birçok filozof tarafından bir fel-
sefe otoritesi kabul edilen Nietzsche, son zamanlarını bir akıl hasta-
nesinde psikoz hastalığı ile geçirmiştir. Üniversitenin girişine, “Tan-
rı öldü!” yazdırmıştı. Kendisi ölünce bir öğrenci, bu yazıyı sildirip
yerine “Nietzsche öldü.” yazmıştır.

Bugün gelinen nokta itibariyle, *narsist* (kendini seven) olmakla
birlikte, Sosyal Psikolog Karen Horney'in deyişiyle, “çağımızın tedir-
gin insanı” giderek daha çok sıkıntılar yaşayacak gibi görünmektedir.

*“Bir tarafta ‘üstün ırk’ meydana getirme çabaları faşizmin, diğer ta-
raftan insanları hayvan gibi sürü hâlinde idare etme çabaları komünizmin
ortaya çıkmasına sebep olmuştur.”*

Hiçbirinin insanı tam olarak izah edememesi, hatta insanın bü-
tün davranış, arzu ve özlemlerini tam bir materyalizme kayarak

maddenin kalıplarına uydurmaya çalışması, uymayanları inkâr ve ihmale yönelmesi sebebiyle felsefi akımlar insanı anlamaktan ve izahtan daima uzak kalmışlardır. Hatta çoğu filozof *tevhid* (Allah'ın birliği) anlayışına ulaşamamanın bir sonucu olarak hayatın zıtlıklarına (hayat-ölüm, sonsuzluk-sonluluk gibi) anlam verememişler, Kierkegard gibi depresif bir hayata mahkûm olup öylece ölmüşlerdir. Mevlana'nın filozoflara *tek kanath kuş* deyişi bundandır.

Nietzsche'yle birlikte, biyolojik manada, tabii seleksiyonu savunan evrimci Darwin'in zihniyeti ve bütün insanların çocukluktan itibaren cinsel dürtülerle hareket ettiklerini söyleyen Freud'un anlayışları da bir araya gelince, insanı hayvandan farksız gören, böylece güçlü insanın değerli olduğunu söyleyen bir medeniyet anlayışı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine bir tarafta üstün ırk meydana getirme çabaları faşizmin, diğer taraftan insanları hayvan gibi sürü hâlinde idare etme çabaları komünizmin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunlarla birlikte, makyavelist bir zihniyetle güç ve para kazanmak için her şeyi meşru gören, toplumları tüketim toplumu hâline getirerek sömürmeyi temel alan kapitalizm de üstün insan anlayışının bir sonucudur. Böylece 20. yüzyıl insanlık tarihine *ideolojiler* çağı olarak geçmiş, en başta Avrupa merkezli yaşanan iki dünya savaşıyla milyonlarca insanın öldürülmeleriyle sonuçlanmıştır. Yani insanlık bu ideolojilerle mutlu olamamıştır. Bu arada ifade etmek gerekir ki, bu anlayışların çoğu Tanrı'nın varlığını kabul etmeyen ateist düşünceye sahiptirler. Ateistler, doğanın kanunlarının hiçbir gerekçesi olmadığını ve kâinatın tamamen anlamsız olduğunu iddia etmektedirler. Bu sebeple de insanın gerçek değeri de onlar tarafından anlaşılamamaktadır.

Bugün de hâlâ, liberal kapitalist sistemlerin iktisat anlayışlarının temelinde insanın iki özelliğine önem verilir: Bunların birincisi bencilliği, ikincisi ise rasyonelliği, yani akılcılığı. Kapitalist anlayıştaki insanın akılcılığı da çıkarını düşünmekten geçtiği için her şartta çıkarıcı insan ön plana çıkmaktadır. Burada insanın diğer özelliklerinin hiçbir önemi yoktur. Çıkarları için her yol mübahtır. Bu durumda faydacılık (pragmatizm) önem arz etmekte, bunun kökeni de

psikolojik hazcılığa dayanmaktadır. Dolayısıyla hazları ve çıkarları peşinde koşan insanlar cemiyeti doldurmaktadırlar. Sonuçta da ilişkilerinde samimiyetsiz, sahte olan bir toplum ortaya çıkmaktadır. Temel sloganı “İnsan insanın kurdudur,” ve “Altta kalanın canı çıksın!” anlayışında olan ve insanların birbirlerine “Bana faydası nedir?” diye baktıkları sağlıklı bir toplum. Jean Twenge’in deyişiyle *ben nesli*.

“Kapitalizm dünyada sevgi, diğerkâmlık, empati gibi duygular yerine korku, kaygı, bencillik, güvensizlik, hırs, cinsellik, huzursuzluk ve öfke gibi duyguları teşvik etmiştir.”

Kapitalizm dünyada, sevgi, diğerkâmlık, empati gibi duygular yerine korku, kaygı, bencillik, güvensizlik, hırs, cinsellik, huzursuzluk ve öfke gibi duyguları teşvik etmiştir. Sürekli daha fazlasını isteyen bu zihniyetteki insanlar, kanaatkârlık gibi duyguları da modası geçmiş, müzelik terimler olarak düşünmektedir. Bu durumda insan daima *daha daha* diyerek ve daha fazla mal elde ederek içindeki güvensizlikten kurtulmak istemekte, ama bunu asla başaramamaktadır.

1994 Pulitzer Ödülü alan fotoğraf

Böylece sahip olma duygusu diğer bütün insani değerleri öldürmekte, onların önüne geçmektedir. 1994 Plutzer Ödülü'nü yukarıdaki fotoğrafla alan Kevin Karter'ın tavrı da böyle değil mi? Bu fotoğrafı çektikten sonra ödül için heyecanlanan bu şahıs, sonunda istediğine ulaşmış ve başarmıştır.

Acaba gerçekten insanlık adına bir başarı mıdır bu? Aradan 3 ay geçtikten sonra fotoğraf çektiği yerde bir şey unuttuğunu hatırlamış, ama iş işten geçmişti. O çocuğa ne olmuştu? Bilmiyordu, çünkü çocuğu öylece bırakıp ödül peşinde koşmuş, ama bu arada insanlığını da orada unutmuştu. Bunun üzerine girdiği depresyon sonucu intihar ettiği duyuruldu kamuoyuna. İşte Batı'nın ve Batılının başarısı ve insanlık adına gelinen nokta! Bu tavrı bizim medeniyet anlayışımızla yetmişmiş hiçbir insanın göstermeyeceğini de söylemeden geçmeyelim.

Buna küçük bir örnek vermek gerekirse, değerli gazeteci Coşkun Aral'dan bahsedebiliriz. Bu gazetecimiz 1980'li yıllarda Lübnan İç Savaşı'nda birinin yaralandığını görünce, gazeteciliğini bırakıp yaralıyı ateş hattından kurtarmıştı.

Avrupa ve Amerika'nın sömürgelerindeki tamamen çıkar üzerine kurulu tavır da Batı'nın diğer insanlara bu yönde verdiği değeri göstermiyor mu? Afrika'yı âdeta iliğine kadar sömürenler, bugün açlıktan ölen milyonlarca çocuktan sorumlu değiller mi? Afrika'yı gezdiğimizde, bağımsızlığını kazandığı söylenen ülkelerin ekonomik olarak hiç de bağımsız olmadıklarını görmekteyiz.

Bugün giderek ağırlığını hissettiren kapitalist anlayış sonucu, milyonlarca insan birkaç insanın çıkarı için âdeta karın tokluğuna çalışmaktadır. ABD'de yaşayan 400 ailenin ekonomik olarak 300 milyon insanın toplamından daha güçlü olduğu söylenmektedir. Gelinen bu nokta, insanlık dışı bir sonuçtur. Son zamanlarda ABD'de başlayıp, Batı başkentlerine sıçrayan *Wall Street Eylemleri* bu duruma isyanın bir göstergesidir. (Bilindiği gibi Wall Street kapitalizmin merkezidir). Yani insan hâlen mutsuzdur.

Reenkarnasyon (Ruh Göçü)

*“Ruh göçü anlayışı,
Uzakdoğu’da kast sistemine dayanmaktadır.”*

Dilimizde karşılığı *tenasüh* demek olan bu durum, *ruhların bedenden bedene geçerek olgunlaşması* anlamına gelmektedir. Bu inancın temellerine ilk defa Uzakdoğu’da Brahmanizm, Hinduizm ve Budizm’de rastlanmaktadır. Bu inançlara sahip toplumlar kast sistemine sahip oldukları için tenasühün sisteme dayalı olarak geliştiği söylenmektedir. Kast sisteminde asiller, çoğunluk olan köleleri bu anlayışla kontrol altında tutmuşlar ve sisteme yönelik isyanları böylece engellemişlerdir. Buna göre, köleler eğer sakin ve iyi insan olurlarsa bir sonraki hayatlarında üst derecelere çıkabilir, daha olgun ve daha iyi bir toplumsal seviye kazanabilirler. Aksi takdirde daha aşağı seviyelere düşerler.

Bu anlayışa göre, ruh olgunlaşana ve Nirvana’ya kavuşana dek, dünyaya tekrar tekrar başka bedenlerde döner ve olgunlaşmasını sürdürür. Bu beden bir insan vücudu olduğu gibi farklı farklı canlılar da olabilir. Bu görüş Platon’la Batı’ya da taşınmıştır. Daha sonra da Ortadoğu’ya ve dünyaya yayılmış olduğu görüşü hâkimdir. Fakat bu konuda bilimadamları arasında tam yerleşmiş bir kanaat oluşmamış, ciddi bir sonuç da ortaya konulmamıştır.

Bazı insanlar zaman zaman ortaya çıkıp, daha önce başka ülkelerde başka bedenlerde yaşadıklarını iddia etmişlerdir. Bu tür insanların hemen hemen hepsi de her ne hikmetse, eski tarihlerde ya bir prens veya prenses gibi seçkin insanlar olarak yaşadıklarını ifade etmişler, aralarından mesela bir hizmetçi veya bir köle olarak yaşadığını söyleyen çıkmamıştır. Ülkemizde bu konuyu dile getirenlerin, genellikle Hatay civarındaki Hıristiyan ve Nusayri Araplar arasından çıkışı dikkate değerdir.

Tabii ki, böyle bir inanç, ahiret anlayışını ve ilahi adalet düşüncesini yok etmektedir. Bu yüzden de böyle bir görüş, İslam’ın kabul

etmesi mümkün olmayan bir durumdur. Böyle bir şeye inanan bir müminin küfre gireceği âlimler tarafından dile getirilmiştir. Parmak izinden, estetik yapısına kadar Yaradan tarafından çok büyük özen gösterilerek yaratılmış bir insanın bir başka devirde bırakan bir böcek veya fare olabilmemesini, yine kötülük yapabilen bir başka insan olabilmemesi bile hiç de kabul edilebilecek bir durum değildir. Bunun neresi olgunlaşmadır? Ayrıca, insanlar böylece giderek olgunlaşmış olsalardı, insanlık adına bugünkü sıkıntılar yaşanır mıydı?

Diğer yandan bu olay, bir bilinçaltı oyununa benzemektedir. Bilinçaltı komplekslerini, kaçışlarını hele rüyalarıyla da destekleyen birisinin böyle saplantılara girmesi gayet kolaydır. Bu tür kişiler bilinçaltı etkilerle de kendilerine hayalî bazı kimlikler yakıştırabilirler. Kendilerini De Gaulle, Napolyon veya Gandhi sanan nice akıl hastasını duymuşsunuzdur. Bu kişiler şizofrenik ve paranoid kimselerdir çoğunlukla. Rahmetli hocam Prof. Dr. Ayhan Songar'ın Bakırköy Ruh Hastalıkları Hastanesi'ndeki *mareşali* meşhurdur mesela.

Bazı İslam âlimlerine göre; reenkarnasyon (ruh göçü) yaşadığını söyleyen insanlardan bir kısmı bazı bilgilere cinler vasıtasıyla sahip olmaktadırlar. Sonuç olarak, her ne olursa olsun böyle bir anlayış İslam inancına uygun bir durum değildir.

Psikolojinin Gelişimi

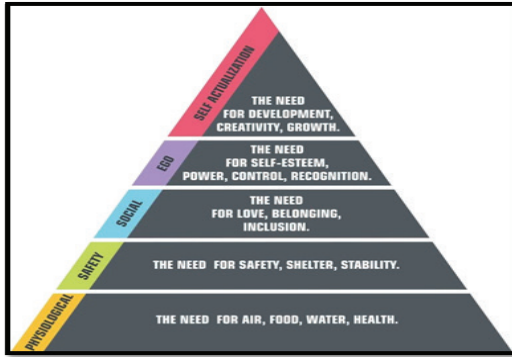
İnsanın ruh hâlini inceleme çalışmaları insanlık tarihi boyunca olmuş, bu alanda çok farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. 19. asrın sonlarına doğru modern psikoloji bilimi gelişmeye başlamıştır. Felsefi akımların etkisinde kalan bu bilim dalı ilk defa Sigmund Freud ile farklı bir boyut kazanmıştır. Freud, bilinç ve bilinç dışını kendince tarif etmiş, *id*, *ego*, *superego* tabirlerini ortaya atmıştır. Ona göre; ego (ene) insanın bilincini, yani “ben”ini, id bilinçaltını, superego ise bilinçüstünü ifade etmektedir. Bilinç bir buzdağı gibidir ve buzdağının görünmeyen kısmı bilinçaltını oluşturur. Aklimıza gelip de nereden geldiğini bilmediğimiz her şey bilinçaltı ve dışı süreçlerle açıklanabilir. Superego ise din, ahlak, toplumsal kurallar gibi birtakım değerlerdir ki Freud'a göre insanı baskı altına alan ve olmaması

gereken kavramlardır. Bilinç dışına ulaşım ise hipnozla ve rüyalarla olmaktadır. Freud, rüyaları ve bütün sembolleri bastırılmış cinselliğe bağlar. Ona göre insan âdeti doğuştan itibaren cinsel bir sapkıdır ve o annesini emerken bile cinsî haz duymaktadır. Oysa onun tarif ettiği bilinç dışı sadece İslam'ın vaaz ettiği nefis-i emmare (ene) seviyesindedir. Freud, materyalist bir anlayışta olduğu için, insanı laboratuvara sokmuş, mikroskop altında onu anlamaya çalışmıştır. Sonraları bilim çevreleri de anlamıştır ki, insan mikroskoba sığmayacak kadar kompleks bir varlıktır.

Daha sonra Freud'un bu anlayışına karşı çıkan Jung, rüya ve sembollerin kişinin özgün şartları içinde değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Jung'a göre bilinç kendimize ait olan ve farkında olduğumuz bölümdür. Doğumla başlar ve çevreyle etkilenerek gelişir. Düşünme, duyumsama, hissetme ve sezgi gibi 4 boyutu vardır. Ego (ben), bilinç seviyesinde algılanan bütün duygu ve düşüncelerden oluşur. Bilinç dışı, kişisel ve toplumsal olarak iki şekilde incelenebilir. Kişisel bilinçdışımızda yaşadığımız bütün anılar depo edilir ve hiçbiri kaybolmaz. Önemsemediğimiz veya bastırılmış olayları hatırlamayız. Bu yüzden bastırılmış duygular bizde kompleksleri (zaafı) oluşturur ve biz bunların çoğu zaman farkına varmayız. Bunlar kişiyi fark etmediği takdirde yavaş yavaş hâkimiyetine alır, hayatını olumsuz manada etkiler ve yaşam enerjisini düşürür. Bu komplekslerini fark eden ve onlarla mücadele edip zincirlerini koparan insan hürriyetine kavuşur. İslam'a göre, bu hâl insanın gönlünde dünyalık sevgisini putlaştırmasıyla izah edilir ve sadece Allah'a kul olmakla insanın gerçek hürriyete kavuşabileceği ifade edilir. Jung'un izah ettiği toplumsal bilinçdışını ise, toplumların ve grupların ortak endişeleri, hüznün ve sevinçlerine ait birtakım semboller, kültürler ve olaylar etkilemektedir.

Psikolojide 3. etap, Karen Horney ve Erich Fromm gibi değerli ilim adamlarının başını çektiği *hümanistik (insancıl) psikoloji* olarak kabul edilmektedir. Bunlara göre, insanın ruhi ihtiyaçları vardır ve asıl sıkıntısı özellikle güven ihtiyacından kaynaklanan *temel kaygı*dır. İnsan bebeklikten itibaren kendini yalnız ve çaresiz hissederek

İnsanlar ya sevgiyle bu güven ortamını oluştururlar, ya da kendini beğenme hissi (narsisizm) gelişir. Batı'da insanların sevgi eksikliği sebebiyle kalabalıklar içinde yalnızlaşması bu narsist kişiliklerin oluşmasını hızlandırmıştır. K. Horney ve arkadaşları, insanın kaygısını tespit etmiş, fakat insanı oradan çıkarabilecek bir yol gösterememişlerdir. Bu yüzden değerli yazar Taha Akyol, "Erich Fromm keşke İslam'ı tanımadan ölmeseydi," diye yazmıştır.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi

Hümanistik psikolojinin savunucularından biri olan Abraham Maslow ise, insanın "ihtiyaçlar hiyerarşisi"ni ortaya koyan bir piramit oluşturmuştur. Aşağıda şekli görülen piramide göre; tabanda insanın yeme, içme, nefes alma, denge ve cinsellik gibi fizyolojik (hayvani) ihtiyaçları; ikinci katta güvenlik arayışı, üçüncü katta bir yere ait olma arzusu ve sevgi arayışı, dördüncü katta itibar arayışı bulunmaktadır. Çatı katında ise, kendini gerçekleştirme ihtiyacı yer alır. Bu piramidin kendine has bir hiyerarşisi vardır. Buna göre, alt katlardaki ihtiyaçlar tamamlanmadan insan üst katları algılayamamakta ve o katın ihtiyaçları gündeme gelememektedir. Mesela buna göre, karnını günlük olarak doyurabilen fakat güvenlik ihtiyacını tamamlayamayan insanın kitap okuyarak kültürünü geliştirmek gibi bir ihtiyacı olamaz. Bütün bu piramidi hakkıyla tamamlayan bir insan güven, cesaret, azim, sağlıklı karar verme yeteneği, güçlü irade, sabır, tevekkül, sevgi, diğerkâmlık gibi ulvi özelliklere sahip ol-

maktadır. Maslow, bu seviyedeki insanın her türlü sıkıntıya rağmen kaygıdan kurtulacağını, huzurlu ve mutlu olacağını söylemektedir. Fakat burada ihtiyaçların maddiliği söz konusudur. İslam'a göre bu noktada, kendini tam olarak gerçekleştirmiş insan insan-ı kâmilidir.

Psikolojide son zamanlarda gelişen 4. etap ise *ben ötesi (trans-personal) psikolojidir*. Maslow'un bakış açısı aslında bu psikolojinin de temelini oluşturmaktadır. Bu psikolojiye, maneviyat veya sufi psikolojisi de denmektedir. Bu, tasavvuftaki nefsi yükselmelerin (*seyr-i süluk*) kısmen fark edilmesiyle geliştirilmiş bir psikolojidir. Gayesi, insana kim olduğunu, nasıl bir potansiyel taşıdığını ve bu potansiyeli ortaya çıkarmaya çalışmazsa başına nelerin gelebileceğini göstermektir. Bu bakış açısına göre, aslında insan içindeki manevi (metafizik) hazinelerin farkında değildir. İnsanın içindeki bu muhteşem potansiyel ortaya çıkartılabilmelidir. Böylece insanın yükselişi gerçekleşecek ve insan gerçek tatmine ve huzura ulaşacak, yani itminana erecektir.

KİŞİSEL GELİŞİM ANLAYIŞI

*“Bu insan dedikleri, el ayakla baş değil,
İnsan manaya derler, suret ile kaş değil.”*

Kaygusuz Abdal

Son zamanlarda Batılı ülkelerden başlayıp bütün dünyaya yayılan ve özellikle başarılı olmak isteyen gençler üzerinde oldukça etkili olan konulardan biri de *kişisel gelişim*dir. Son zamanlarda bu konuda yazılmış yüzlerce kitap rafları doldurmaktadır. Dilerseniz bu konuda bir hatıramızı paylaşalım.

Bir davet üzerine arkadaşlar ve kızım ile gittiğim bir konferansta, konuşmacı kısa bir süre sonra bütün katılımcıları, *ben bir starım* diye defalarca bağırıtmaya başlamıştı. Bunun üzerine, canım sıkıldığı için yanımdakilerden müsaade isteyip dışarı kaçmışım. Çok saçma gelmişti bu hadise bana. Meğerse konuşmacı, bir kişisel gelişimci, bir NLP uzmanıymış. Sonradan, daha makul ve faydalı kişisel gelişimcilerin konuşmalarını dinlediğimi ve birçoğundan istifade ettiğimi, hatta aralarından bazılarını dost edindiğimi de söylemeliyim. Ama o gün bu gündür de düşünüyorum, kişisel gelişimin gençlere faydaları nedir diye.

“Kişisel gelişim Batı’da olduğu gibi Türkiye’de de oldukça popüler ve büyük bir hızla yayılmaktadır. İnsanlar, özellikle üniversite mezunları iş sahibi olmak için en azından bir sertifika alma çabası içindeler.”

Her şeyden evvel, şunu söylemek gerekiyor ki, kişisel gelişim Batı’da olduğu gibi Türkiye’de de oldukça popüler ve büyük bir hızla yayılmaktadır. İnsanlar, özellikle üniversite mezunları iş sahibi olmak için en azından bir sertifika alma çabası içindeler. Birçok ticari firma da kendi elemanlarını bu yönde teşvik etmektedir. İnsanları etkileme, yapılan işte başarılı olma, etkili ve güçlü görünme, insan ilişkileri, beden dili, güzel konuşma gibi konularda eğitimler almaktadırlar. Her gün bir yenisi yayınlanan bu konudaki kitapların

bazılarının isimleri ise şöyle: İçindeki Devi *Uyandır*, İnsanların Ak-lına Girme Sanatı, *Düşün ve Zengin Ol*, İstedığınız Kişiye 8 Dakikada Nasıl Evet Dedirtirsiniz vs. Bu kitaplarda, insanlara başarının yolları spot cümlelerle öğretilmektedir. Hatta piyasada *10 Derste Nasıl Zengin Olunur?*, *Başkaları Üzerinde 30 Saniyede Nasıl Etki Bırakırsınız?* türü kitaplar bile birbirleriyle yarışmaktadır. Her yayınevi, bu yarıştan geri kalmamak için en azından bir iki kişisel gelişim kitabı yayınlama çabasındadır.

Batılılar, kapitalist anlayış sonucu oluşan manevi boşluk sebebiyle bunalan insanlara bu yolla kendini güçlü görme ve gösterme kapısı açmış gibi görünüyor. Böylece o boşluğun doldurulmaya çalışıldığı söylenmektedir. Çünkü *ben bir starım* söyleminde olduğu gibi, kalabalıklar içindeki yalnız insanın bireysel güçlülüğünü vurgulattıran bir kapitalist yaklaşım söz konusu. Tamamen dünyevi ve külfetsiz nimete kavuşmak gibi şahsi bir üstünlük çabası mevcut. Burada insanın dış görünümünü süsleme ile çok iyi bir konuma ve maddi güce kavuşabileceği anlayışı geçerli olmaktadır.

Çok şükür, kişisel gelişimi kapitalist bir mantıkla değil, inanç temellerine uygun veren insanlar da var. İnsanların özgüvenlerinin gelişmesi, tavır ve davranışların, insan ilişkilerinin mükemmelleşmesi yolunda kişisel gelişim eğitimleri faydalıdır. Gençler, nasıl bir çalışmayla başarıya ve itibara ulaşabileceklerini bilmeliler. Ama Batı'dan gelen pek çok fikir ve anlayış gibi, NLP de Batı'nın yanlışlarını içinde barındırıyor. Öncelikle çok yüzeysel ve samimiyetten uzak, sahte bir anlayış sergilediğini söylemek gerekir. Ticari maksatlı satılan yüzlerce kitaptan birini alıp veya bu konferanslara gidip bedel ödmeden kısa yoldan gelişeceğini uman gençler, maalesef hayal kırıklıkları yaşamaktalar. Yani, "starsın" denilerek şişirilen gençler, zorluklarla ilk karşılaştıklarında patlamış balona dönmektedirler. Sonuç malum: Depresyon ve özgüvenin tamamen kaybı. Dış görünüşü ve maddi ihtiyaçları ön plana alan ve Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinden kaynaklanan Batılı kişisel gelişim anlayışı ile stres at başı gitmektedir. Çünkü insanın bu konuda nerede duracağı, sınırı belli değildir. Manevi tatmin de yeterli değildir. Burada sıkıntı, kişisel gelişimde

değil, kilolu insana zayıf birinin elbisesini giydirmek şeklinde, bizim gibi farklı toplumlara uymayacak bir öğretinin, Batı'dan doğrudan alınıp uygulanmasındadır. Kişisel gelişim sanki bizden alınıp özü kaybedilerek geri dönmüş gibi görünmektedir. Çünkü İslam medeniyeti de daima insanın gelişimini öngörmüştür. İslami öğretiye göre, *iki günü birbirine denk olan ziyandadır*. Bu yönden baktığımızda Kur'an'da, insanı, kendini geliştirmeye yönlendiren pek çok ayet vardır. Mesela, *"İnsan için ancak çalıştığının karşılığı vardır."* (Necm: 53/10) Hz. Mevlana'nın Mesnevi'si ise, Kur'an'ı temel alan bir *adam olma projesi* olarak ifade edilebilir.

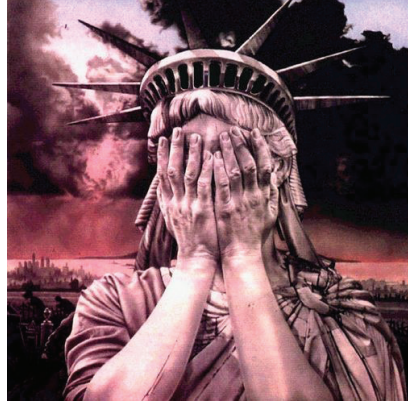
İslam'ın temel kitaplarında bu anlayıştan farklı olarak, ruhu doyurulmamış bir insanın başarısının geçici olduğu, ne kendine, ne de insanlığa bir faydası olamayacağı vurgulanır. İçini olgunlaştırmadan dışına önem verilen bir insan aynen, ambalajı çok güzel yapılmış ama içi bayatlamış, acımış pasta gibidir. Çok kısa sürede gerçek değeri anlaşılır.

"İslam medeniyeti de daima insanın gelişimini öngörmüştür. İslami öğretiye göre; iki günü birbirine denk olan ziyandadır."

Ayrıca, bu tür insanlar toplumlar için de tehlikelidirler. Hiçbir ahlaki değeri, kutsalı olmayan insanların maddi güç veya makam sahibi olmalarının dünyaya ne kadar zarar verdiğini maalesef insanlık sık sık müşahade etmektedir. Toplumunu sömüren büyük kapitalistler veya Hitler gibi kendini bir toplumun lideri olabilecek seviyede geliştirmiş insanların yaptıkları ortada. Büyük sosyal bilimciler bunu bir tehlike olarak görmekte ve aynen Mevlana gibi ahlaki temelin önemine işaret etmektedirler.

Ben merkezli davranış maalesef bugün kapitalizmin hüküm sürdüğü modern toplumların özünü oluşturmaktadır. Buna göre, çevredekiler güce hizmet ettikleri oranda kıymetlidirler. Aksi takdirde hiçbir değer ifade etmezler. Burada aslında insan da yok olmakta, ancak gücü ve maddi varlığı nispetinde kabul görmektedir.

Aynı zamanda büyük bir sosyal psikolog da olan Erich Fromm, modern çağda değer merkezinin, insanın kendisinden sahip olduklarına kaymasından şikâyet etmekte ve, “Ben sahip olduğum şeyler kadar değerliyim, onun dışında bir hiçbirim!” diyerek bu anlayışı yermektedir. Yani insanın değeri bu durumda maddi gücü kadardır. Bu yüzden Batı’nın “üstün insan” anlayışında herhangi bir ahlaki endişe yer almaz.

Kapitalizm insanı çıkmaza sürüklemiştir.

Hedef, güce ulaşmak ve daha fazla maddi değeri sahiplenmek olduğuna göre, başarı merdivenlerinde her şey mübah kabul edilir. Dolayısıyla büyük balığın küçük balığı yemesi de tamamen doğaldır. “İnsan insanın kurdudur!” sözü Batı felsefesinde insan ilişkilerini ifade eder, bu yüzden çalışanlar sadece verimlilik açısından önemli ve güçlü olana hizmetleri oranında değerlidirler. Bu yanlış anlayış üzerine bina edilen bir kişisel gelişim insanlar arasında sahte ilişkiye sebep

“Batı’nın ‘üstün insan’ anlayışında herhangi bir ahlaki endişe yer almaz. Hedef, güce ulaşmak ve daha fazla maddi değeri sahiplenmek olduğuna göre, başarı merdivenlerinde her şey mübah kabul edilir.”

olacak ve insanlığı güzel ve huzurlu bir toplum inşası açısından pek de iyi olmayan sonuçlara götürecektir. Bu anlayışta olan insanlar da yaptıklarından mutlu olamayacaktır. Aynı zamanda insanın dışa açılan yönü ne kadar muhteşem olursa olsun içini doldurmadığında uzun vadeli bir başarıyı getiremeyecektir. Bakın bunu Kaygusuz Abdal ne güzel açıklıyor:

*“Bu insan dedikleri, el ayakla baş değil,
İnsan manaya derler, suret ile kaç değil.”*

Hız. Mevlana da, “Ne zamana kadar testinin süsüyle oynayacaksın? Testinin süsünden geç de suyu ara. Her sedefin içinde inci bulunmaz a canım. Sen de sedefe değil, içindeki inciye bak, şekle aldanma” demiştir. Evet, manaya ve öze değer vermeyen bir bakış açısı sakattır. İnsanı gerçek mutluluğa götüremez.

Bütün bunlara rağmen, insanın dış güzelliğinin önemsiz olduğunu düşünmüyoruz. Fakat dış güzellik de, kalbî ve ruhi güzellikle bütünleşmedikçe insanın ne kendisine ne de çevresine bir fayda getirmeyecektir. Bu bütünlüğü yakalayan bilge insanlar, insanlık adına kahramandırlar ve birer model şahsiyet oluştururlar. Onlardan alacağımız çok şeyler vardır. İnsanlığın barışı da, huzur ve saadeti de bu insanların yolundan gitmekle mümkün olacaktır.

Kişisel gelişim uzmanlarımız, Batı temelli anlayışı bilmekle beraber, âdeta uçsuz bucaksız bir derya olan İslam medeniyetine ait eserlerden bugüne kazanımlar yaparlar ve kendi inanç temellerine uygun bir kişisel gelişim anlayışını ortaya koyarlarsa, sadece İslam toplumlarına değil, aynı zamanda bütün insanlığa da hizmet etmiş olacaklardır. Bu konudaki sözümüzü, bu tarzda bütün kişisel gelişim kitaplarının başına yazılabilecek bir mesajla yüce Mevlana'nın muhteşem bir sözüyle bitiriyorum:

“Ey, temiz mayalı! Şayet sen hazinenin ta kendisi olursan o hazineye hiç zeval gelmeyecektir”.

BUGÜNKÜ BİLİM ZİHNİYETİ

“Dinsiz ilim kör, ilimsiz din topaldır.”

Hz. Ali (R.A.)

İnsan, tarih boyunca kendisi de dâhil, çevresini ve bütün evreni sorgulamış, varlığın (eşyanın) neden ve nasıl olduğunu merak edip araştırmıştır. Bu sorgulama ve merak bilimsel gelişmeleri giderek artırmıştır. Burada, beş duyu vasıtasıyla aldığı veriler gözlemlenmiş ve değerlendirilmiştir. Son yüzyıllarda, materyalist anlayıştan kaynaklanan pozitivizm, her şeyin maddeden ibaret olduğunu ve bilimin sadece laboratuvar gözlemleriyle ve deneysel (ampirik) yöntemlerle ortaya çıkabileceği fikrine dayanmıştır. Böylece her şeyde beş duyu temel alınmış ve insanın sadece biyolojik ve fizyolojik temelli olduğu düşünülmüştür. Bunun sonucunda ise insan laboratuvarında veya sadece mikroskop altında tanınmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla manevi (metafizik) yönü inkâr edilerek bir hayvan gibi değerlendirilmiştir.

Determinizm, deneysel ilmin esaslarından biridir ve sebep-netice ilişkisi üzerine kuruludur. Buna göre, bugünün oluşumunda eskiye ait sebepler önemli yer tutmaktadır. Determinizm yanında “finalite prensibi” ise pozitif bilimciler tarafından kabul edilmediği için değerlendirmeye alınmamaktadır. Finalite, bütün olayların bir gayesi olduğu prensibinden hareket eder. Mesela sadece determinist davrananlar bir ağacın meyveye sebep olduğunu söylerler. Hz. Mevlana ise meyvenin ağaca sebep olduğunu ifade eder ki, bu İslam anlayışının sonucudur. Yani İslam’a göre, ağaç meyve için vardır. Aynı zamanda insanlar icraatlarını sadece bir sebepten kaynaklanarak yapmazlar, onların ileriye yönelik hedefleri ve beklentileri de vardır. Bu ihmal edilemez. Fakat bugün ilim bu gerçeği önemsememektedir. Determinist anlayış, nesnelere ilgilenirken olayların “nasıl”ını araştırmak ister, “niçin” olduğunu daima ihmal eder ve bu sorunun cevabını din adamlarına bırakır. Bu yüzden de bilim anlayışı bugün itibarıyla tek kanatlı kuş gibidir.

"İslam'a göre, ağaç meyve için vardır. Aynı zamanda insanlar icraatlarını sadece bir sebepten kaynaklanarak yapmazlar, onların ileriye yönelik hedefleri ve beklentileri de vardır."

Aslında bilimadamlarının dinlere soğuk bakışının temelinde haklı olarak kilisenin tahakkümü yatmaktadır. Mesela, 16-17. yüzyıllarda dahi, bu tahakküm, bilimadamlarının hür düşüncelerine karşıydı (skolastik-yasakçı düşünce). Bu yüzden, "Dünya dönüyor," diyen Bruno, kilisenin emriyle Engizisyon Mahkemeleri'nde yargılandıktan sonra Roma Meydanı'nda yakılmış, Galileo ise bu mahkemelerde süründürülmüştür. Bu tavra tepkinin sonucu olarak din (Hıristiyanlık) laikleştirilmiştir. Bu tür bilimadamlarının şanssızlığı belki de İslam'ı tanımadan böyle bir peşin fikre sahip olmalarıdır. Çünkü onlardan 5 asır önce (11. yüzyılda) bile, Gazali, "Dünyanın döndüğüne inanmayan hakikati inkâr etmiş olur," diyordu.

Einstein bilim-din ilişkisi konusunda şöyle demiştir: "Ben, Allah'ın kâinatı nasıl yarattığıyla ilgileniyorum. Niçin yarattığı ise din adamlarının konusu. Ama onu da merak ediyorum." Ama daha sonra da, "Atomu siz keşfettiniz, atom bombası hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulunca, "Böyle olacağını bilsem ayakkabı tamircisi olurum," diye şikâyet etmiştir. Burada bir paradoks mevcut değil mi? Olayların "niçin"i düşünülmediğinde bazı şeylerin manası yok olmuyor mu? İnsanoğlu, Einstein gibi evrenin sadece nasıl yaratıldığını düşünürse Yaradan'ın varlığı gizlenir. Oysa niçin yaratıldığını da (finalizm) düşünürse, Yaradan'ın varlığını algılayabilir. Bu yüzden maharet resme bakarken ressamı görebilmektir.

İlim adamları ilmi dinden uzaklaştırdıkları için, insan merkezli ilim anlayışı ortadan kalkmakta ve ilmin insanın mutluluğuna hizmet etmesi düşüncesi yok olmaktadır. Dolayısıyla kutsal olmayan ilim de suistimallere açık olmaktadır. Kuantum hipotezini ilk ortaya atan büyük fizikçi Max Planck bu konuda şunları söylüyor: "Din ile bilim arasında asla gerçek manada bir zıtlık olamaz, çünkü biri diğerrinin tamamlayıcısıdır." Modern bilimin en etkili savunucularından

biri kabul edilen Paul Davies ise, Templeton Ödülü'nü alırken yaptığı konuşmada, "Bilim ancak bilim adamı Tanrı'yı kabul eden bir dünya görüşünü benimsediğinde ilerleyebilir," demiştir.

Bugün insanoğlu, tarihte olmadığı kadar çevreye ve dünyaya zarar vermiştir. Dünyanın çevresindeki ozon tabakası delinmiş, ekolojik dengeler alt üst edilmiş, bir anda yüz binlerce insanı öldürebilecek silahlar geliştirilmiş, genlerle oynanarak insanlığın başına bela olabilecek sapkın yollara girilmiştir.

İnsanoğlunun akli birkaç sorunun cevabını insanlık tarihi boyunca aramıştır. Bu konuyu yeniden değerlendirirsek, "Nereden geldim, niçin yaşıyorum, varlığımın sebebi nedir, nereye gidiyorum?" gibi sorularla birlikte insanoğlu daima konumunu sorgulamaktadır. Diğer mahlukatta böyle bir sorgulama olmadığını, hatta insanın kendi organizmasının ve kendi dışındaki canlı cansız bütün yaratılmışların, kendinden habersiz birer mektup gibi okunmayı beklediğini değerlendirmiştik. Kur'an-ı Kerim'in insanoğluna ilk emri "oku"dur, "Oku, Yaradan Rabb'inin adıyla oku!" (Alak: 96/1) Hem insana gönderilen Kur'an'ı, hem de bütün evrenin mesajlarını hikmetle okuması emredilmektedir. İşte, ilmin temelini Yaradan'dan gelen bu mesajlar oluşturmaktadır. İnsanın ilimle ulaşmak istediği, aslında bu muhteşem kâinat kitabını açıp okumaktır. Saklı bilgiye ulaştıktan sonra ise, ulaşabildiği bütün çevreyi kendi kontrolüne almak ve böylece teknolojiyi geliştirmeyi gaye edinmektir. Sonuçta da bütün bu okumaların maksadı insanın gerçek saadete ulaşmasıdır.

"Einstein'ın da söylediği, fakat Hz. Ali'ye atfedilen önemli bir sözde, 'Dinsiz ilim kör, ilimsiz din topaldır,' denmektedir. İlim eğer insanı mutlu etmek istiyorsa, dinin verdiği ahlak anlayışını benimsemelidir."

Demem o ki, ilmin ihmal etmemesi gereken konuların başında, insanlığın ve çevrenin faydasına gelişmesidir, böylece en azından ilmi çalışmalar insanın ve evrenin aleyhine gelişmez. İşte ancak o zaman bilgi hikmete dönüşmüş, ilim de irfanla birleşmiş olur. İslam'ın

yüce Peygamberi, bu yüzden “Faydasız ilimden Sana sığınırım,” diye Yaradan’a yakarmıştır (Müslim, Zikir, 73).

Galile, kendini kiliseye karşı şöyle savunmuştu: “Tanrı insanların tabiatı incelemesini istemeseydi, onlara o muhteşem beyin denilen organı vermezdi.” Evet, Allah, kâinatta her şeyi araştırmamız ve ilmin gelişimi için bize her türlü fırsatı, beyni ve aklı vermiştir. Fakat dinler vasıtasıyla ahlakı da vaaz etmektedir. Yani, “İlimle neyi araştırırsanız araştırın ve onunla nereye kadar giderseniz gidin, yeter ki ahlaklı olun, insana zarar verip mutsuzluğuna vesile olmayın,” demektedir.

Einstein’ın da söylediği, fakat Hz. Ali’ye atfedilen önemli bir sözde, “Dinsiz ilim kör, ilimsiz din topaldır,” demektedir. İlim eğer insanı mutlu etmek istiyorsa, dinin verdiği ahlak anlayışını benimsemelidir. Ancak o zaman yoldan sapmaz, insanlığı felakete götürmez. Bu gerçeği ölümüne yakın gören Einstein kendisiyle yapılan mülakatta son mesaj olarak şunları söylemektedir: “Yeryüzündeki şartların düzelmesi, sadece bilimsel buluşlara değil, çok ahlaklı bir yaşama düzeninin gerçekleşmesine de bağlıdır.”

İslami kültüre göre, *insanın bu dünyadaki görevi aynı zamanda bu dünyayı imar etmektir, onu güzelleştirmektir.* Yani özlediğimiz cennet anlayışını bu dünyada da yaşama ve yaşatma çabası içinde

olmalıyız. İnsanlarla olan ilişkilerimizde, çevreye olan saygımız ve estetik anlayışımızda öyle bir gayret içinde olmalıyız ki, insan kendini bu dünyada da cennette sayabilmelidir.

Zaten insan kendisi yanlış ve kötü birisi bile olsa iyiyi, güzeli, doğruyu arzular ve sever. Bu fitrata uygun arzumuzla dünyayı güzelleştirip cennete çevirmemiz gerekirken; kendi ellerimizle cehenneme çevirmektediriz. Birtakım bahanelerle insanlar, kendi sahalarını daralttığı düşüncesiyle başka insanlara dünyayı zindan etmektedirler. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, ilim ve teknik insanı tabiata boyun eğmeye zorlamamalıdır. Aksine dinle barışarak, evreni insanın hizmetine verme gayreti içinde olmalıdır. Böylece insanın saadetini hedefleri arasında ilk sıraya koymuş ve insanlık için hayırlı

bir iş yapılmış olur. Burada şu kanaat de rahatlıkla söylenebilir ki, din-bilim ilişkisi insanlığın geleceğini belirleyecektir.

İnsan dünyayı cehenneme sürüklemektedir.

Kuantum Fiziği

*“Her bir zerre içinde bir güneş saklar, derken,
eğer zerre ağzını şöyle bir açar,
bu güneş bir çıkarsa şayet o pusudan,
gökler ve yer tuz buz olur ılıtılsından.”*

Hz. Mevlana

1950’lerden sonra elektron mikroskobunun bulunuşundan itibaren, atom çekirdeği içindeki protonun içinde milimetrenin trilyonda biri kadar olan ve *kuark* ismi verilen atom altı parçacıklar tespit edilmiştir. Atomun içindeki her bir elektrona ise *kuant* ismi verilmiştir. Böylece gelişen atom altı parçacık fiziğine ise *kuantum fiziği* denmektedir. Bu fizik anlayışıyla klasik manadaki bütün bilgilerimizde âdeta

devrim tarzı değişiklikler olmuştur. Kuantumun bir ihtimaller fiziği olduğu söylenmektedir. Bu gelişmeyle birlikte, Newton'un kesinlik bilgisinin yerini, *ihhtimal-belirsizlik* bilgisi almıştır.

Kuantumla, her şeyden evvel klasik madde düşüncesi tamamen yıkılmıştır. Kuantumcular, atom altı parçacıkların uzaydaki bütün mesafeleri anlık bir iletişimle aşabileceklerini göstermişlerdir. Böylece maddenin varlığının şüpheye düştüğü söylenmektedir. Madde âdeta kendisine yaklaşıldıkça yok olmaktadır. Elektron mikroskobu ile yapılan incelemelerde, en sert cisimde bile, %99 ışık görülmekte, geri kalan kısım ise bazen madde, bazen ise dalga hâlini almaktadır. Bunun üzerine maddenin zaman zaman enerjiye dönüştüğü ifade edilmektedir. Böylece her şeyin maddeden ibaret olduğu yönündeki materyalist anlayış temelden yıkılmaktadır.

Kuantum fizikçisi Niels Bohr, "*Kuantum fiziğinden şok olmamış fizikçi, fiziği anlamamıştır,*" demektedir. Bohr, yaptığı bir çalışmada atom altı parçacıklarının bir enerji boyutundan diğerine düzenli geçiş yapmadıklarını, sanki sıçradıklarını göstermiş ve buna *kuantum sıçraması* adını vermiştir. Bu durum fizikçileri, "*Acaba parça sıçrama yaparken başka bir boyuta mı geçmektedir?*" diye düşündürmektedir. Buna göre, her şey, her şeyle etkileşmektedir. Parçacıklar, böylece düşünmeden de etkilenmektedir.

Kuantum fiziğinde konuşulan birimler insan aklının ve hafızasının alamayacağı küçüklüklere inmiştir. Bir bakterinin boyutu milimetrenin binde biri ile ölçülürken, virüsler milyonda biri boyutta gözlemlenmektedirler. Atomun çekirdeğindeki proton içine yerleşmiş *kuarklar* ise, milimetrenin trilyonda biri boyutlarında bir mikro âlem oluşturmaktadırlar. Son zamanlardaki araştırmalar, kuarkların içinde de henüz ismi konulamamış âlemler bulunduğunu ortaya koymaktadırlar. Makro kozmostan bu kadar küçük âlemlere kadar hayret ve hayranlık veren muhteşem bir düzen mevcuttur. Buna bilimadamları *tabiat kanunları* diyor, İslam âlimleri ise *sünnetullah* veya *adetullah* (Allah'ın kanunları) demekte ve her oluşumu yapan biri olduğu prensibinden hareketle de, bu muhteşem varlığın bir tasarımcısı ve yaratıcısı olduğunu ifade etmektedirler. Bizler, bir

ufak sanat eserini bile inceleyerek onun sanatkârı hakkında hüküm yürütürüz. Bu sebeple eserden müessire (yapılandan yapana) gide-memek, bakmakla görmek arasındaki muazzam fark gibidir. Burada ön yargısız düşünen insanın gideceği nokta bellidir.

Bu sonuçlara göre bilimadamları, dinlerin söylemleriyle nere-deyse aynı noktaya gelmektedirler. Aslında her şeyin tek bir şey olduğu düşüncesi ortaya konmaktadır. Kuantum fiziği ile ilgilenen bazı biliminsanları bu konuda o kadar ileri gitmektedirler ki, bir süre sonra Tanrı'ya ilim yoluyla ulaşacaklarını bile savunmaktadırlar.

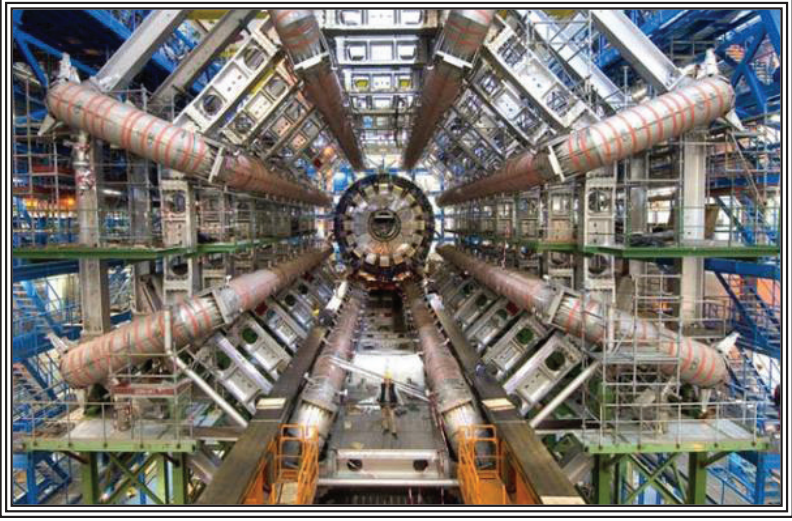
“Kuantum fiziği ile ilgilenen bazı biliminsanları bu konuda o kadar ileri gitmektedirler ki, bir süre sonra Tanrı'ya ilim yoluyla ulaşacaklarını bile sa-vunmaktadırlar.”

Onlar, evrende büyük bir ahenk oluşmasını sağlayan mükemmel ve tek bir zekânın varlığını ifade etmektedirler. Bu yüzden kuantu-ma göre, gördüğümüz her şeyin bir de görünmeyen tarafı vardır.

Biz insanlar da kuantuma göre, birer enerji bütünüyüz. Kuantum fizikçileri, *“Bir an dünyadan değil de, bu enerjiyi fark edebilen bir bo-yuttan baksaydık dünyaya, birbirimizi parlayan ışıklar hâlinde görme-miz mümkün olurdu,”* demektedir. Atomun parçalanmasıyla ortaya çıkan, mantığımızın alamayacağı kadar müthiş enerji de bu düşün-celeri ispatlamaktadır.

Kâinatın, dolayısıyla dünyanın ilk ortaya çıkışını açıklayan *Big Bang* (büyük patlama) ile muhteşem bir enerji oluşarak bütün ev-renin %70'inin ilk saniyede ortaya çıktığı ilim adamlarınca ifade edilmektedir. Böylece ışık hızı milyonlarca defa aşılmış olmaktadır. İslam âlimlerinin burada yüce Yaratıcı'nın bir “ol” emriyle her şeyin oluşumunun başladığını söylemeleri bu söylemlerden farksızdır.

İsviçre-Fransa arasında yerin yüz metre altında kurulmuş olan ve 27 km uzunluktaki Avrupa Nükleer Araştırma Merkezinde (CERN) atom altı parçacıkların çarpıştırılmasıyla maddenin nasıl oluştuğu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu deneyle evreni meydana getirdi-ği sanılan *Big Bang* o ortamda tekrar oluşturulmaya çalışılmaktadır.

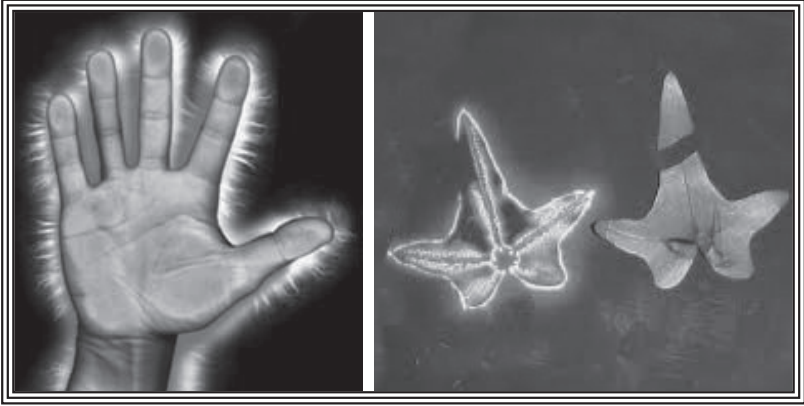

CERN

Bu Big Bang'e neyin sebep olduğunu bilim henüz anlayabilmiş değildir. Dolayısıyla evrenin yaratılışındaki sırrın bu atom altı parçacıklarda olduğu düşünülmekte, bu yüzden bu parçacıklara *Tanrı Parçacığı* denmektedir.

Kuantumculara göre, bütün parçacıklar birbiriyle âdeta telepati yapmakta, inanılmaz sonsuz bir hızda haberleşmektedirler. Işık hızının bu manada çok ötesine geçilmesi, yani sonsuz hız kavramı soyut varlıkların varlığının bir ispatıdır. Burada aklımıza yıllar önce yapılan Kirlian fotoğrafçılığı gelmektedir. Buna göre, canlı ve cansız bütün nesnelere kendi durumlarına göre çevrede bir enerji alanı oluşturmaktadırlar. Bu, canlılarda hayat gücüne göre daha da belirgin olmaktadır. Mesela bir hasta insanın çevresindeki hale (aura), dinç ve sporcu birine göre oldukça zayıf görülmektedir. İnsanın sakin veya sinirli olmasına göre de bu auranın değiştiği görülmektedir. Bu yöntemle, bir ağacın yarısı kopmuş bir yaprağının fotoğrafını çeken Kirlian, fotoğrafında yaprağı sanki tamamlanmış olarak görmüştür. Kuantumcuların açıklamalarından dolayı biliyoruz ki, evren müt-hiş bir organizasyonun eseridir. Bütün parçaları bir arada tutan bir

bilinç vardır. David Bohr, evrenin holografik biçimde davrandığını ileri sürmektedir. Yani evrenin en küçük parçası bile bütünü göstermektedir. Bütün parçalar, bütünün bilgisini taşırlar. Bu yüzden, bütün evren aynı anda haberleşmektedir. Kuantumculara göre, en küçük parçanın bildiğini bütün evren de bilmektedir. Dolayısıyla hiçbir şey bütünden ayrı düşünülemez. Son yıllarda bu arada bu bilimsel bilgiyle üç boyutlu hologram tekniği geliştirilmiştir.

Kirlian fotoğrafları

Holografi tekniği farklı lazer ışınlarla film üzerine alınan görüntülerin üç boyutlu yansıtılmasıdır. İlginç olan buluş ise, bu filmler ne kadar parçalanırsa parçalansın, sonuçta her bir görüntüde objenin yine tam olarak ortaya çıkmasıdır. Mesela üç boyutlu insan görüntüsü ortadan dörde veya daha fazla parçaya bölünerek yansıtılsa bile, her bir parçada insan görüntüsü ortaya bir bütün olarak çıkmaktadır. Bu, biliminsanları açısından şaşırtıcı bir gelişme olmuştur, ama *parça, bütünü yansıtmaktadır* şeklindeki kuantum ilkesini de ispatlamaktadır. Ben bu konuda şu hadisi duyduğumda şaşırılmış, söyleyen güzel insana hayranlığım daha da artmıştı: “Zerre, küllün (bütünün) aynasıdır.” Böylece, 14 asır önce söylenen bu söz, ancak bugünlerde bilim tarafından anlaşılmıştır. Bu tespiti, *her hangi bir hücredeki DNA'nın insanın bütün vücudundaki bilgileri içerdiği* şeklindeki daha önce görmüştük. Öyle ya, okyanusun sırrı damla da gizlidir.

Kuantumun gelişmesiyle gelinen nokta itibariyle görüyoruz ki, bütün eski bilgiler ve ilahi temelli kitaplar bunu asırlarca önceden söylemişlerdir. Hz. Mevlana'nın gönül dostu olan Şems-i Tebrizi *"Bütün kâinat, olanca katmanları ve karmaşasıyla insanın içinde gizlenmiştir,"* demektedir. Hz. Mevlana da, *"Her bir zerre içinde bir güneş saklar, derken, eğer zerre ağzını şöyle bir açar, bu güneş bir çıkarsa şayet o pusudan, gökler ve yer tuz buz olur ışıltısından,"* diyerek atomun içindeki o muhteşem enerjiyi ilmi gelişmelerden çok çok önce anlatmıştır.

Bilim ilerledikçe bütün yanlış telakkiler yıkılmakla birlikte peşin kabullerden dolayı, sebepler üzerine gidilmemektedir. Mesela henüz maddelerin birbirini çekmesi ve yer çekiminin sebebi bulunamamıştır. Aynı peşin kabul burada da vardır ve bu yüzden bu çekim gücü sorgulanmamaktadır. Bunların gündeme gelmesi, Allah gerçeğini ortaya çıkaracağı için pozitivist ilim adamlarını ürkütmektedir. Dolayısıyla bir gün bu yerçekimi kuvveti ortadan kalkıp merkezkaç (santrifüj) kuvveti ön plana çıktığı zaman ne olacağı hakkında bir fikir yoktur. Büyük fizikçilerden George Gomow, Hz. Mevlana'nın (yukarıda olduğu gibi) asırlar öncesinden söylediğini bilimsel olarak ifade ederek, *"Biz içindeki her cismin pratikte bir nükleer bomba sayılabileceği bir âlemde yaşıyoruz. Çünkü bütün maddelerin atom çekirdekleri bir gün ya parçalanıp dağılabilir, ya da birbiri ile birleşip kaynaşabilir. Her iki hâlde de korkunç miktarda enerji bir anda serbest kalacaktır,"* diyor. Herhâlde gerçek kıyamet de budur.

Bütün bu bilgiler sonucu, somut evrenin dışında soyut bir evrenin olduğu da ortaya konulmuştur. Somut evrenin en küçük yapı taşları parçacıklarla (kuarklar) beraber, soyut evrenin yapı taşları *"takyonlar"* da tespit edilmiştir. Bunlar, kuarkların aksine parçacık hâlinde değil, bütünsel yapıdadır ve hızlarına sınır olmadığı söylenmektedir. Bunu şu an yeterince anlayabilmek zordur, fakat bu yönde çalışmalar bütün hızıyla devam etmektedir.

Kuantum Felsefesi

*“Bir şey biliyorum,
o da hiç bir şey bilmediğimdir.”*

Socrates

Bilim adamlarının çalışmaları süredursun, bazı Batılı aydınlar, kuantum fiziği ile ilgili gelişmelerden hareketle, her zaman olduğu gibi yeni bir din olarak, *kuantum felsefesi* oluşturma çabasındadırlar. İlahi vahiyden ve çizgiden yoksun oldukları için onlar da yanlış yollara ulaşmaktadırlar. Mesela buradan hareketle, insanın isterse farklı boyutlara ulaşarak tanrıya en yakın insan (hâşâ peygamber) olunabileceğini, hatta tanrılaşabileceğini söyleyen sapık anlayışlar türemektedir. Birileri, bu bilim ve felsefe insanlarına İlahi mesajları da dikkate almaları gerektiğini artık anlatabilmeli...

Aslında ilahi vahyin en önemli gayesi insana ana “norm”lar (kurallar) vermektir. Bunlar, hayata ve yaratana dair birer pusula gibi kabul edilebilir. İnsan bu sayede istikamet sahibi olduğu (Allah’ın ipine sınımsız sarıldığı) sürece, aklımız bizi bilimsel keşiflerle birlikte daima doğru olana götürecektir. Yani eğer aklımızı vahyin aydınlığında kullanabilirsek, akıl ancak o zaman doğruyu bulabilir. Bu noktada ulaşılan bu bilgi, belki anlayan insana haddini bildirmektedir. Belki de, ta başında Sokrat’ın dediği, Einstein’ın da sürekli tekrarladığı gibi, *“Bir şey biliyorum, o da hiç bir şey bilmediğimdir,”* dir.

“Eğer aklımızı vahyin aydınlığında kullanabilirsek, akıl ancak o zaman doğruyu bulabilir. Bu noktada ulaşılan bu bilgi, belki anlayan insana haddini bildirmektedir.”

Yıldızların bazı sırlarını çözmesi, evrenin derinliklerinde bulunan galaksilerin uzaklıklarını tespit etmesi ve evrenin genişleme hızını bulmasıyla Nobel Ödülü’nü kazanan dünyanın en büyük kozmoloğu Allan Rex Sandage, şunları söylüyor: *“Benim bilimden öğrendiğim şudur: Dünya bilimle açıklanamayacak kadar karmaka-*

rışık. Varlık sırrını ancak tabiatüstü şeylerle anlayabiliyorum. Bu yaklaşım bilimadamlarını inanca zorluyor.” Bu sözlerden sonra, bilimsel çalışmalara şöyle bir açıklama getirebiliriz: Bilimadamları bir şeyler keşfettikçe büyük bir heyecana kapılarak şaşkınlıktan belki de *yeni bir şey yarattığını* düşünebiliyor ve sorgulamıyor. Oysa bilinmelidir ki, ilim yoluyla sadece yüce Yaratıcı’nın yarattığı ve gizlediği şeyler keşfedilmekte, gün ışığına çıkarılmaktadır. Yoksa olmayan bir şey, insan tarafından yoktan var edilmiyor. Davies, fizik kanunlarının esasen var olduğunu ve bilimadamlarının yapması gereken şeyin bunları icat etmek değil, ortaya çıkarmak olduğuna inanmaktadır.

Bütün bu şaşırtıcı bilgiler ışığında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, bu mükemmel makro ve mikro kosmos karşısında bilenler için hayranlık duymamak mümkün değildir. Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de bu düzeni şöyle açıklamaktadır: “Rahman’ın yarattığında hiçbir düzensizlik göremezsin. Haydi, çevir gözünü de bir bak! Hiçbir kusur ve başboşluk görebilir misin?” (Mülk: 67/3)

DİNLERİN İNSANA BAKIŞI

“Eğer Tanrı yoksa, her şey mübah demektir.”

Dostoyevski

İnsanlık tarihi içinde ortaya çıkan bütün dinler insanı kendilerince değerlendirmişler, insana verdikleri önem nispetinde farklı mesajlar ortaya koymuşlardır. Bu bakış açılarını sizleri sıkmadan özetlemek istiyorum:

Öncelikle “Roma pagan inancından bahsetmek yerinde olur. Pagan anlayışa bugün bile dünyanın pek çok yerinde rastlanmakla birlikte; Avrupa’ya Yunan toplumundan yayılmıştır. Yunan çok tanrılı din anlayışına dayanan bu inanç sisteminde tanrılar insan tiplerinde idiler ve her farklı alanda birer tanrı bulunmaktaydı. Savaş, barış, güzellik, bereket tanrıları gibi. Bu anlayış, aklın ve maddeci anlayışın üstün tutulduğu bir inanç sistemiydi ve dünyadan alabilmişince zevk almak üzerine kuruluydu. İlahi bir ahlaktan yoksundu. Roma’nın MS 4. asırda henüz Hıristiyan olmadığı dönemde yaklaşık 20 milyon nüfusa sahip olduğu bilinmektedir. Roma’da güçlüler daima değerliydi ve bunlar bu toplam nüfusun %10’undan fazla değildi. Geri kalan çok büyük bir çoğunluk ise, değersiz ve köleydi. Yönetimde söz sahibi olan sadece o azınlıktı ve onlar asil kabul edilirdi. Çoğunluk, asil azınlığın mutlu olması için yaşardı. Gladyatör oyunları ve Collosium’daki öldürücü araba yarışları tamamen o azınlığı neşelendirmek, eğlendirmek için yapılırdı. Bazı insanlar, birilerini neşelendirmek için ölmek zorundaydı. Yani, insan olmak için güçlüler sınıfından olmak ön şarttı. Roma, Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra, önceleri baskı altında pek çok pagan Hıristiyan oldu. Kendisi gizli pagan olan Konstantin ise 325’te İznik *Konsili*’ni toplayarak pagan kültürünü Hıristiyanlığa soktu ve böylece heykeller kiliseye girmiş oldu. O zamandan sonra, Hz. İsa’nın *tanrı’nın oğlu* kabul edilmesiyle birlikte Batı zihniyetinin temelini *tanrılaşan insan* anlayışı da yerleşmiştir.

Uzakdoğu inançlarına gelince, tamamen farklı bir anlayışa sahiptir. Budizm'e göre; insanın hiçbir iddiası olmaması gerekmektedir. İnsan bir şeyleri düzeltmek için çaba sarf etmemeli, herhangi bir irade ortaya koymamalıdır. Budizm dünyayı terk üzerine kurulmuştur. Bu sebeple insan kimseye zarar vermeden, sadece pasif iyiliklerle yetinmelidir. Aynı zamanda çok kalabalık olan Budist toplumlarda din, insanların bir sürü psikolojisi içinde hareket etmesini vaaz etmektedir. Bu anlayış aktif düşünce ve eylemlerin baskılanması, sınırlandırılması üzerine kuruludur. Bu inanç temelinde, iyi, kötü, güzel, çirkin, doğru, yanlış ayırımı yapmadan herkesin düşüncesi bir arada kabul edilir. Yani, iyiden, doğrudan, güzel olandan yana bir tavır söz konusu değildir. Herhangi bir değer ölçüsüyle bu anlayışlar sınırlandırılmaz. Bu yüzden hiç kimsenin bir başkasının inancına karışmadığı çok çeşitli (senkretik) bir anlayış hâkimdir topluma.

Yahudi inancında, seçilmiş ırk anlayışı inancın temelini yerleşmiştir. Yahudiler dışındaki bütün diğer insanlar ikinci sınıf insanlardır. Yahudilerin dini olan Museviliği seçen diğer topluluklar dahi Yahudilerle bir sayılmazlar. Bütün insanlar, üstün ve seçilmiş ırk olan Yahudilere hizmet etmek için vardır. Bu kavim, kendi görüş ve konumlarını sarstıkları için kendileri de Yahudi kavminden olan Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya'yı öldürmüşlerdir. En sonunda da Hz. İsa'yı öldürmeye teşebbüs etmişlerdir. Yahudi inancına göre, insanın değeri ancak Yahudi olmakla ve onların bu anlayışlarına karşı gelmemekle vardır.

Hıristiyanlıkta ise, öncelikle Hz. Âdem'le Havva'nın cennetten kovulmayı gerektiren suçlarından dolayı bütün Âdemoğulları günahkâr doğmaktadır ve insan her an şeytana uyma meyline sahiptir. Bu yüzden bazı tarikatlarda insan manastırda münzevi bir hayat yaşar, hayattan kopar. Rahip ve rahibeler evlenmezler. Katolik mezhebinde, evliliğin kutsallığı o kadardır ki, bu sefer de insana boşanma yetkisi verilmez. Buna göre; ruhban sınıfının (din adamları) söyledikleri dışında gerçek yoktur. Allah'la iletişim onlar vasıtasıyla kurulabilir ancak. İnsanın günahı ancak bu din adamlarına itiraf edilerek ve onların kabulüyle affedilebilir. Tabii ki ilk günahı temizlemek için vaftiz yapma yetkisi de bu ruhbanlara aittir.

Dogmatik teolojinin kurucusu Anselm'in naklettiği bir mite göre; baba Tanrı oğul İsa'yı aslında bu ilk günahı ortadan kaldırmak maksadıyla insan kılığında dünyaya indirmiş, o da çile çekerek ve hayatını feda ederek bütün insanlığı kurtarmıştır. Günahsız Tanrı, böylece aslında kendi kirlenen şerefini de kurtarmış ve insanla arasını düzelterek barışı sağlamıştır.

İslam'da İnsanın Yeri

İslam, ontolojik (varoluşla ilgili) meseleler konusunda aklın yetersiz kalacağını, onun ancak vahyin aydınlığında çözüme kavuşabileceğini ortaya koymaktadır. Yani bazı büyük mütefekkirlerin (düşünür) söylediği gibi: *"Bu iş ne sade akılla çözülür, ne de akılsız."* İnsandaki akıl, aslında parça (cüzi) akıldır. O vahyin desteğiyle ve tevhid (Allah'ın birliği) nuruyla tam (külli) akıla dönüşür. Peygamberlerin aklı tam akıldır, onlar *fetanet* denilen insanlığın çok üstünde bir zekâyâ da sahiptirler. Aslında külli akıl (tam akıl) denilen şey, Allah'tan başka bütün mahlukatı bağlayan *sünnetullah*tır. Bu bildiğimiz tabiat (doğa) kanunlarıdır ve canlı-cansız bütün yaratılmışları kuşatan evrensel bir düzendir. Bu düzenin sırları ve incelikleri, yani tam akılla ulaşılabilecek her şey üstün ve seçkin vasıflara sahip kılan peygamberlere verilmiştir. Onların bu akli, Allah'ın nuru ile insanlığı aydınlatmaktadır. Bu vahiy desteği olmazsa, tevhid nurundan habersiz olan akıl (parça akıl) filozoflarda olduğu gibi, insana ve evrene ait sorularda gerçek ve mutlak bilgiye ulaşamaz ve insanı mutluluğa götüremez. Bugüne kadar felsefenin insanı saadete kavuşturacak sonuçlara ulaşamamasının sebebi işte budur.

"İslam, ontolojik (varoluşla ilgili) meseleler konusunda aklın yetersiz kalacağını, onun ancak vahyin aydınlığında çözüme kavuşabileceğini ortaya koymaktadır."

Bazı Müslüman âlimler, felsefecileri, zifiri karanlık bir gecede çakan şimşeklerin geçici ışığında yol bulmaya çalışan insanlara benzetirler. Birçok felsefeci vahiyden yoksun oldukları için, insanı mut-

lu edecek bir sistem ortaya koyamadıkları gibi, sonuçta çağımızın insanının tedirgin ve sıkıntılı bir hâle gelmesine de sebep olmuşlardır. Filozoflar eliyle oluşturulan felsefi anlayışlar ahlaktan yoksun oldukları için daima eksik kalmakta ve insanın değerini yerine koyamadıkları için de insanın mutluluğu açısından çuvallamaktadırlar. Zaten filozoflar, yüce peygamberlere göre son derece soğuk ve ahlak anlayışları olmayan tiplerdir. İnsanı peygamberler gibi merhamet ve muhabbetle asla kucaklayamazlar. Bu sebeple peygamberler kadar insanlığı etkileyememişlerdir. Özellikle İslam Peygamberi Hz. Muhammed (SAV), insanlığın önüne yüce Yaradan tarafından bir *ahlak timsali ve örnek insan* olarak konulmuştur.

“İslam, insanı merkeze alan bir medeniyet anlayışına sahiptir. İnsan olmak ona saygı için yeterli şarttır. İnsanı değerli kılan şeyler sosyal, siyasi, ekonomik ve ırki konular değildir. Sadece faziletli ve takva sahibi olmakla insan üstün olur.”

İslam, insanı merkeze alan bir medeniyet anlayışına sahiptir. İnsan olmak ona saygı için yeterli şarttır. İnsanı değerli kılan şeyler sosyal, siyasî, ekonomik ve ırkî konular değildir. Sadece faziletli ve takva sahibi olmakla insan üstün olur, çünkü o yükseldikçe daha fazla tevazu sahibi olur. Allah katında da bu yönlerine önem verilmektedir. Yunus bu durumu en güzel şekilde özetlemektedir: *“Yaradılanı severiz, Yaradan’dan ötürü.”* İslam ülkelerinde farklı inançlardan insanlar asırlarca sorunsuz, ortak yaşamışlardır. Bu yüzden açık medeniyet oluşturmuşlardır. Bu, “öteki”nin dinine, inancına daima saygılı olmayı gerektirir. İslam medeniyetinde, aşağıdaki olaydaki gibi bunun pek çok örneğini görmemiz mümkündür.

Bir gün Allah Resulü’nün arkadaşlarından Ebu Zer (RA), zenci olan Bilal-i Habeşî’ye, *“Kara kadının oğlu,”* demiş, Bilal buna çok üzülmüş. Olay Resulullah’a intikal etmiş ve duyduğunda o da çok üzülmüş. Ebu Zer’i çağırtmış ve ona üzüntüsünü bildirmiş. Söyledikleri şu söz onun insanlık ölçüsünü ortaya koymaktadır. *“Ey Ebu Zer, beyaz kadının oğlunun, siyah kadının oğluna bir üstünlüğü yoktur.”* Ebu Zer, söylediği sözün vahametini anlamış olarak başını

yere, kumların üzerine koymuş ve seslenmiş: *“Bilal bu başım üzerine ayaklarıyla basmadan başımı yerden kaldırmayacağım.”* Bilal bunu yapmamış, kolundan tutarak onu ayağa kaldırmış, Resulullah’ın huzurunda aşkla kucaklaşmışlar. (Buhari, İman, 22).

Hoşgörünün karakter hâlini aldığı bu gibi tavırlar karşısında, bugün medeniyetin merkezi olarak adlandırılan Avrupa’da “ötekinin inancına” olan olumsuz tavır maalesef utandırıcıdır. Bu, Batı için çıkmaz bir sokaktır. Oradaki gibi ırkçı vahşet dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir.

Bütün Müslüman toplumlar gibi, Türk toplumunu da yoğuran İslam medeniyetidir. İslam’a göre, değerli olan sadece insan değildir. Çevredeki hayvandan bitkilere, nehirlerden dağlara kadar her şey saygıyı hak etmektedir. Çünkü her şey birer nimettir ve Allah’ın insanlığına emanetidir. Bizler kuşlara bile ev yapabilen, birçok hayvan için vakıflar kuran bir medeniyete sahibiz. Mesela, Mevlevilikte adap herhangi bir nesneyi alırken ne olursa olsun öperek başa koymaktır.

Değerli ilim adamı Doğan Cüceloğlu’nun anlattığı şu test bu anlayışı çok güzel ortaya koymaktadır. Bir gün hoca, derste yere bir kuru ekmek parçası koyuyor ve sesleniyor öğrencilere, “Arkadaşlar, şimdi bu ekmeğe basacak birine 50 TL vereceğim,” diyor. Gençlerden hiçbir cevap gelmeyince rakamı yükseltmeye başlıyor, “100, 300 TL” diye. Biraz sonra arkadan uzun saçlı, küpeli bir erkek öğrenci kalkıyor ve, “Hoca, hoca kendini fazla yorma. Milyonlar versen bile kimse onun üzerine basmaz. Çünkü o bir nimettir.” diyor. Hoca şaşırıyor ve şöyle yorum yapıyor: *“İşte buna Anadolu mayası denir ve bu anlayışa Batı’da rastlayamazsınız.”*

Evet, bizim toplumdaki pek çok insanda bu maya (kendisi farkına varmasa da) kendini gösterir. Bu anlayış asırlar içinden süzülüp gelen bir medenî bakış açısidir ki temelinde Ahmet Yesevilerin, Mevlanaların, Yunusların, Hacı Bektaşların, kısacası İslam’ın ve onun Yüce Peygamberi’nin anlayışı vardır. Toplum en cahil olduğu dönemde bile onlardan izler taşır. Afrika’yı sömürenlere karşı oraya bugünlerde yardım için giden binlerce gönüllü Türk insanının çabasının temelinde de bu anlayış yok mu?

Allah, insanların *kendilerine yettiklerini* düşünmelerini, haddi aşmak olarak nitelemekte ve sapık yollara ulaşmamak için *Allah'ın ipine sımsıkı sarılmamız* gerektiğini bize bildirmektedir. İslam'a göre; insanı yanlıştan koruyacak ve dosdoğru yola ulaştıracak olan orta yol ancak budur. İşte bu yüzden kitabın bundan sonrasında daha ziyade bu anlayışı temel alan bir anlatım içinde olacağız.

4. BÖLÜM

İNSANIN SOYUT YANI

“İnsan, dışı sükûn ile zahir, derunu mahşerdir.”

Abdülhak Hamit Tarhan

DRAMATİK İNSAN

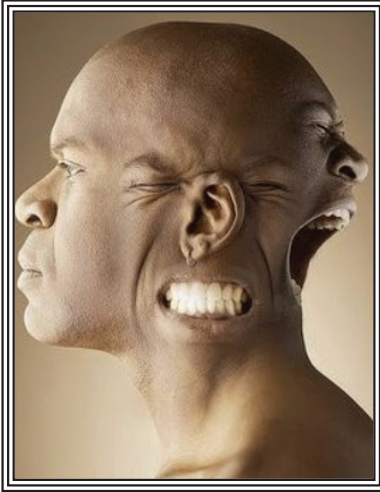
İnsan, duyguları dışında ruhi yapısı itibariyle hayvanlarda hiç olmayan bir şekilde çatışmalı yaratılmıştır. Yani o dramatik bir varlıktır. Bu dünyanın kendine yetmediğini ve kabına (bedenine) sığmadığını fark etmesi, insanın temel dramıdır zaten.

İnsanda iyilikle kötülük, merhametle vahşet, adalet anlayışıyla zulüm birlikte bulunmaktadır. O *dışı sükûn ile zahir, derunu mahşer* olan insandır. Yani, dışı oldukça sakin görünür, fakat içinde, bu çelişkiyen dolayı esen fırtınalar, kavgalar vardır. Bu zıt anlayışların bir

arada bulunmasının tek sebebi insanın imtihan içinde olmasındandır. Hayatın anlamına vâkıf olanlar için *hayat bir imtihandır*.

“İnsanda iyilikle kötülük, merhametle vahşet, adalet anlayışıyla zulüm birlikte bulunmaktadır.”

İlk insan olan Hz. Âdem’in çocukları Kabil’le Habil kavgaya tutuşmuşlar; Kabil, Habil’i sırf çekemediği için öldürmüştür. Aslında her insanın içinde bir Habil ve Kabil bulunur. Habil’in sembolü kalptir, Kabil’inki ise nefistir. Buradaki kalpten maksat ruhumuzu, gönlümüzü sembolize eden manevi kalptir, daima insanın iyi ve güzel yanını gösterir. Nefis ise, hayvanidir, insanın kendini düşünen, menfaatçi, kendi zevki, keyfi için yaşayan tarafını temsil eder. Kur’an-ı Kerim’de, *“Biz insana iki yol gösterdik,”* (Beled: 90/10) buyrulmaktadır. Mevlana insanın bu çelişkili yapısını bakın nasıl açıklıyor: *“Biz öyle mahluklar ki, bazen melekler iyiliklerimize bakar da ‘ah biz neden insan değiliz,’ diye üzülürler. Bazen de, şeytan kötülüklerimizden yılarak ‘oh, ne iyi ki insan değiliz’ diye sevinir.”* Batılı Hölderlin ise, *“Hiçbir şey insan kadar yükselemez, insan kadar da alçalamaz,”* demektedir.

İnsan; dışı sükûn ile zahir derunu mahşerdir.

İnsanın bu iki yönlü yapısını bir hikâyeyle açıklayalım: Bir Kızılderili torunuyla açık bir alanda sohbet ediyor, adama ait biri siyah diğeri beyaz iki köpek ise birbiriyle dalaşmakta. Çocuk dedesine soruyor: *“Dede niçin bu köpekleri birbiriyle daima dalaştırıyorsun, bunlar ne anlama geliyor?”* Dede cevap veriyor: *“Bak oğlum şu beyaz köpek var ya işte o, iyiliği temsil ediyor, siyahsa kötülüğü.”* Bunun üzerine çocuk, *“Peki hangisi kazanır?”* deyince dede, *“Ben*

hangisini iyi beslersem o,” diyor. Biz de buradaki gibi içimizdeki iyi, doğru, güzelden yana tavır alırsak ve bu tavrı iyi beslersek iyi insan olur, imtihanı da başarıyla geçmiş oluruz ki, bu da Allah’ın rızasını getirecektir bize. Aksine kötü, yanlış ve çirkin olandan yana tavrımızı belirlersek bu durum akıbetimizi olumsuzla götürecektir.

İnsanoğlu hayatı boyunca işte bu iki yön arasında bocalayıp durmaktadır. Hz. Mevlana bu konuda ise şunu söylüyor: “*Hayvan, hayvanlığı ile, melek meleklığı ile kurtuldu. İnsandır ki, ikisi arasında bocalayıp durdu.*” Bu durum insanı dramatik bir varlık hâline getiriyor. Bu yüzden ömür boyu insan kaygılı ve huzursuz bir durumdadır. Şeyh Sadi Şirazi de bu durumu belirtmek için, “*İnsan bir damla kan, bin bir endişe,*” demektedir. Bu çelişkili hâlden dolayı insan kendisiyle bin misli endişe ve stres içine düşmektedir.

İnsan fitrata, yani Allah’ın bizden istediğine uygun yaşarsa, o durumda *varlıkların en şerefli* (*eşref-i mahlûkat*) olur ve iki dünyada da saadete kavuşur, yani mutlu olur. Aksine fitrata aykırı, ilahi ölçüden nasibini almadan yaşarsa, o durumda da hayvanlardan daha aşağı seviyeye esfel-i safilin’e (aşağuların aşağısına) düşer ve belhüm adal (hayvandan aşağı mahluk) olur. Hayatta karşımıza bu tür insanlardan sıklıkla çıkmaktadır, “insanlıktan nasibini almamış” diyebileceğimiz nice caniler görmekteyiz. Cenab-ı Allah, bize şu net mesajı veriyor: “*Sizi, biz imtihan olarak hayır ile de, şer ile de deniyoruz.*” (Enbiya: 21/35)

İnsan gerçekten doyumsuz bir varlıktır. Ama aynı insanın içinde yemeyip yediren, başkaları için kendini feda edebilecek yüce bir insanlık anlayışı da vardır. Hangi duygusunu ön plana çıkardığı onun değerini belirleyecektir. Peygamber Efendimiz, “*İnsana bir vadi dolusu altın versen, bir vadi dolusu daha ister.*” (Buhari, Rikak 10) derken insanın bu tatminsizliğini, doyumsuzluğunu ortaya koymaktadır. Kur’an-ı Kerim’de *insanın çok hırslı yaratıldığı* ifade edilmektedir. Fakat insanın bu özelliği onun zaafı olmakla birlikte, gücüdür de aynı zamanda. O bu yapısı sayesinde dünyayı imar eder, teknik geliştirir. Bu yüzden insan bu zaafını bir üstünlük hâline de çevirebilmektedir.

“Kur’an-ı Kerim’de ‘insanın çok hırslı yaratıldığı’ ifade edilmektedir. Fakat insanın bu özelliği onun zaafı olmakla birlikte, gücüdür de aynı zamanda.”

Diğer taraftan, zaaflarını olumluya çevirme gayretinde olmayan her insan da art niyetli birileri tarafından kullanılabilir. Bundan anlaşılıyor ki; insan hırs gibi diğer çoğu duygularını da hem hayra, hem şerre kullanabilmektedir. Bu da imtihanın göstergesidir. Hayra kullananlar yükselen, şerre kullananlar ise alçalan insanlardır.

Çelişkili, aynı zamanda sınırlı yaratılmış olan insan, bununla birlikte âdeta sonsuzluğa vurgundur. Yaratılmıştır, fakat Yaradan’ı özlemektedir. Bu yüzden daima kendini aşmaya çalışmaktadır. Bu durum insanda önemli bir potansiyel oluşturur. O hâlde insanı insan yapan da bu dramatik yönü değil midir?

İNSANIN İHTİYAÇLARI

“Az taam, az kelam, az menam...”

Yeme ve Uyku İhtiyacı

Bedenin hayatiyetini devam ettirebilmesi için beslenmesi ve dinlenmesi gerekmektedir. Alınan gıdaların hücrelerde vücudun yapıtaşlarına döndürülecek ham maddeler olduğu bilinmektedir. Bu yüzden vücuda zarar veren türden olmamalıdır. Aksi takdirde vücutta aksamalar oluşacaktır. Benzinle çalışan bir arabaya mazot konulması gibi bir sonuç verebilir bu durum.

Az ye, az konuş, az uyu.

Son zamanlarda her türlü gıdaya hâkim olan zararlı katkı maddelerinin henüz tam olarak ne tür hasarlara sebep oldukları bilinmemektedir. Ama ortaya çıkan birçok hastalığın sebebi olarak bu maddeler görülmektedirler. Bu yüzden insan yediklerinde tama-

men faydalı ve doğal olana yönelmelidir. Bir hikmetli sözde, “Vücudunuza eziyet etmeyiniz,” denmektedir. Kur’an-ı Kerim’de ise, “*Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayınız,*” buyurulmaktadır. (Bakara: 2/195) Tabii ki, vücudumuza zararı kesin olan ve Allah tarafından yasaklanan içecek ve yiyeceklerden de uzak durmak gerekmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında haramlar insana zararı, helaller ise faydası çok olanlardır.

Her şeyde olduğu gibi burada da ölçüye uymak oldukça önemlidir. Hz. Muhammed (SAV)’in söylediği gibi: “*Acıkmadan yemeli, sofradan doymadan kalkılmalıdır.*” (Buhari, Et’ime 12) Tabii ki gıdaların herhangi birini suçlamak da doğru değil. Her şey ölçü içerisinde yenildiği takdirde vücutta bir sıkıntı oluşması mümkün görünmemektedir. Ulaşılan en son tıbbî görüşler bu meyanadır.

Kâmil insan yolunda şöyle bir tavsiye söz konusudur: “*Az taam (yeme), az kelam (konuşma), az menam (uyku).*” Çünkü çok yemek, çok konuşmak ve çok uyku insanın sağlığına olduğu kadar olgunlaşmasına da engel bir durumdur.

“Kâmil insan yolunda şöyle bir tavsiye söz konusudur: ‘Az taam (yeme), az kelam (konuşma), az menam (uyku).’ Çünkü çok yemek, çok konuşmak ve çok uyku insanın sağlığına olduğu kadar olgunlaşmasına da engel bir durumdur.”

Uyku insan bedeni için istirahat zamanıdır. Aynı zamanda insana lütfedilen nimetlerin en büyüğüdür uyku. Bunu en iyi uykusuzluk çekenler bilir. Yetişkin için uyku zamanı tıbben 6-8 saattir. Bu süre zarfında uyku daima aynı seviyede sürmez. Farklı safhaları vardır. Uyku anında beyin aktif olmakla birlikte birçok vücut fonksiyonları ve metabolizma yavaşlar ve dinlenir. Uykunun 2. ve derin safhası olan REM (Rapid eye movements-hızlı göz hareketleri) evresi uykumuzun %20’lik kısmına tekabül etmektedir, bu safha yeni doğan bebeklerde %50’ler seviyesindedir. Vücut fonksiyonlarının en asgarî seviyelere indiği ve kasların tamamen gevşediği bir safha olduğu için ruhi ve bedeni tam bir dinlenme anıdır. Hatırlanan rüyalar genellikle bu uyku dilimine aittir. Bu evreyi yakalayan birinin

gece çok daha kısa bir süre uyuması yeterli olabilmektedir. Bunun için de Hz. Peygamber tarafından öğlen (kaylûle) uykusu tavsiye edilmektedir ki, buna halk arasında *güzellik uykusu* da denmektedir.

Uykumuzu getiren hormon olan melatonin beynimizdeki epifiz (pineal) bezinden salgılanmaktadır. Bu bez karanlıkta aktif olmakta, bu hormonla birlikte pinolin ve DMT gibi nörohormonlar da salgılamaktadır. Epifiz bezi hipofizle birlikte vücudumuzda en fazla kanlanan ve toplam ağırlığı 150 mg olan oldukça küçük bir organdır. Buna rağmen görevi vücut için çok büyük önem arz etmektedir. Salgıladığı hormonların artışı sağlayan, yani epifizi aktive eden sebeplerin yaşlanma, kanser, bunama, stres ve hipertansiyona karşı koruma sağladığı da anlaşılmıştır. Bu maddeler antioksidan, antikanser ve antistres faktörlerle donatılmıştır.

Evrincilerin geçtiğimiz yüzyılda *sürüngen atalarımızdan kalan körelmiş bir organ* dedikleri epifizin, vücuttaki bütün endokrin bezlerinin kontrolünü yapmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu bez, bebek ve çocuklarda daha üst seviyelerde salgı yapar. Böylece hem çocuğun daha fazla uyumasını ve hem de hızlı gelişmesini sağlar. Bütün bunlarla birlikte Descartes tarafından bedenle ruh arasında geçiş noktası olarak nitelendirilmiştir. Bu görüş bilimsel gelişmelerle doğrulanmıştır. Yani, epifiz *mistik salgı bezi ve 3. fiziksel göz* olarak da bilinir.

ABD’de New Mexico Tıp Fakültesinde yaptığı çalışmalarını *Spirit Molecul (ruhi molekül)* DMT adlı CD kitabında anlatan Psikiyatrist Dr. Rick Strassman’a göre; epifizin salgıladığı pinolin ve DMT hormonları, insanda mistik hazlar, trans hâli ve cezbelere gibi metafizik ve psişik hamlelerde çok önemli roller oynamaktadırlar. Epifizin aktifliğinin ve bu hormonların salgısının geceyarısı 2.00-4.00 saatleri arası en yüksek seviyelere ulaşması ise çok ilginçtir. Yani gerek uyku hâlinin, gerekse insanın mistik hâllerinin zirve yapması ve manevi âlemlerle irtibata açık hâle gelmesi bu saatlerde olmaktadır. Mistik hâller yaşatan DMT eskiden beri dünyanın pek çok yerinde bilinen *üzerlik bitkisinde* de bulunmaktadır. Amazon yerlilerinin de dini ayinlerde bu otu kullanarak trans hâle girdikleri bilinmektedir.

Epifiz bezinin salgı yapması deniz seviyesinden yükseldikçe daha da artmaktadır. Bu da Peygamber Efendimiz'in Hira Dağı'ndaki mağarada inzivaya çekilmesini açıklamaktadır. Hıristiyanların manastırlar için ve birçok İslam evliyasının mekân olarak yüksek dağları tercih etmelerinin de hikmetidir bu.

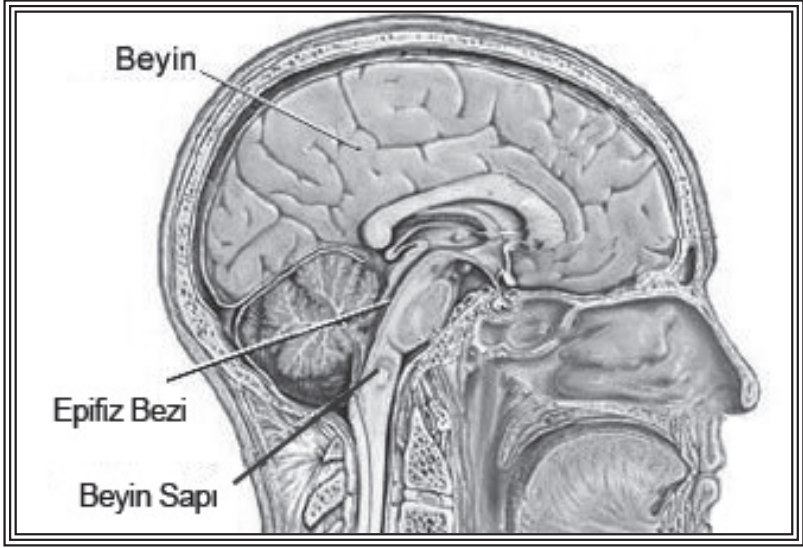

Uyku bedenın istirahatıdır.

Kur'an-ı Kerim'deki bir ayette, "Geceyi bir örtü, uykuyu bir istirahat, gündüzü de (sizler için) yeni bir diriliş zamanı kılan odur," denmektedir. (Furkan: 25/47) Bu ayete göre; gece bir örtüdür. Karanlıklar basınca bütün eşya ve dünyevilikler örtülmekte, manevi âleme kapı açılmaktadır. Yani maddeden manaya geçiş kolaylaşmaktadır. İnsan mülk (yaşadığımız) âleminden, gönül gözü açılarak misal âlemine ulaşmakta, iç aydınlığa ve nura kavuşmaktadır. Bu vakitler, Hz. Muhammed'in (SAV) tavsiye ettiği gece (teheccüd) namazının zamanıdır.

Son zamanlardaki ilmi çalışmalara göre; deliksiz uykunun değil, tam tersine bölünmüş uykunun daha dinlendirici olduğu anlaşıl-

mıştır. Teheccüd kelimesinin manası da zaten *bölünmüş uyku* demektir. Bu durum insan için mükemmel bir göstergedir. Dolayısıyla, insanın manevi yükselişi ve iç aydınlığının gelişerek ruhanî âlemlere açılabilmesi için bu saatlerde uykusunu bölebilmesi gerekmektedir.

Epifiz bezi

İşte, epifiz bezinin bedenimizle ruhumuz arasındaki bu geçişi ve ilişkiyi sağlaması bu yüzden oldukça dikkati çekmeye başlamıştır. Bu bez, aynı zamanda vücudumuz için çok önemli olan *biyolojik saatimizin de ana merkezi* kabul edilmektedir. Bu biyolojik saatin tesiriyle insan kendini programlarsa, istediği saatte uyanması mümkündür. Mesela, gece 05.00'te kalkmak için saatin zilini kurduğunuzda, genellikle saat çalmadan kalktığınıza şahit olmuşsunuzdur. Bu aynı zamanda bünyemizdeki biyolojik saatimizi de kurmuş olduğumuzun göstergesidir.

Kişinin sevgiyle birlikte aşk, ümit, inanma ve Allah'a teslimiyet içinde olmasının epifiz faaliyetlerini artırdığı uykusuzluk, stres ve depresyonun ise bu aktiviteyi azalttığı bilinmektedir. Olumlu duygularla oluşan uygun enzimlerin varlığında, epifizin salgıladığı

moleküller, mutluluk hormonu olarak bilinen *serotonine* de dönüşebilmektedirler. Yani manevi haz oluşturan duygular insanı mutlu etmektedir. Bunlar aynı zamanda insanın genç ve dinamik kalmasının sebepleridir.

“Kişinin sevgiyle birlikte aşk, ümit, inanma ve Allah’a teslimiyet içinde olmasının epifiz faaliyetlerini arttırdığı, uykusuzluk, stres ve depresyonun ise bu aktiviteyi azalttığı bilinmektedir.”

Kaylûle uykusuna kısaca geri dönecek olursak, öğle uykusu demek olan bu uyku 15-20 dakikadan bir iki saate kadar uzayabilir ve bu uyku gecenin daha uzun uykusuna bedel olabilir. Tıbben açıklamak gerekirse vücudumuzda uyanıkken salgılanan ve arttıkça yorgunluk ve stresimizi artıran kortizol (stres hormonu) bu uykuyla düşer ve uyanınca insan yeniden doğmuş gibi hisseder kendini. Bu yüzden eskiden beri güzellik uykusu olarak bilinir. Bedenin genç kalmasına da tesiri vardır.

Birçok İslam âlimi, uykuyu nefsin ölümü olarak göstermektedir. Uykuda nefsin arzu ve istekleri yok olur, ruh beden kafesini terk eder, bağımsız ve özgür hareket edebilir. Görülen rüyalar kişinin bu ruhi durumuna aittir ve konumuna göre özellik kazanabilir. Ruhi yönünü ihmal etmiş, nefsi emmare konumunda olan insan rüyalarında Kur’an’ın ifadesiyle *karmakarışık kuruntu türünden rüyalar* görür. Eğer, beden ruhun cazibe alanındaysa, o zaman rüyalar *rüyayı sadıka* hâlini alır ki, insanın ruhi fonksiyonlarıyla alakalıdır. Bazan da, bunlar teselli armağanları olur. Son zamanlarda gelişen *Ben Ötesi (Trans personal) ve Sufi Psikolojisi* çalışmalarında bu rüyalar insanların kişilik tahlili ve nefsi seviyesini tespit için önem arz etmektedir.

Konuşma İhtiyacı

“Söz, ancak kalpten gelirse kalbe tesir eder.”

Hz. Mevlana

İnsanı hayvanlardan ayıran bir başka özelliği ise, konuşan bir yaratık olmasıdır, konuşan ve meramını ifade eden bir varlıktır insan. O bütün varlığın (eşyanın) ismini bizzat Yaradan’dan öğrenmiş, böylece meleklerden bile farklı hâle gelmiştir. Allah, insana verdiği bütün üstünlükleri aslında onun imtihanı için aracı eylemiştir.

İnsanlar konuşa konuşa anlaşırlar ve söyledikleri o kadar önemlidir ki söyledikleriyle imtihana tabidirler. İnsan için faydalı söz makbuldür, fakat faydasız ve kötü söze söz bile denmez, laftır o, eskilerin tabiriyle laf-ı güzaf (boş ve faydasız söz). Bazı yüce insanların sözleri ise söyleyenleri ölümsüz yapan hikmetli sözlerdir. Onlar insanların hayatlarına âdeta birer fener tutarlar, bizim bu kitap içinde sıkça kullandığımız gibi.

Allah, insana dinlemek için iki kulak, konuşmak içinse bir dil vermiştir; iki dinlesin bir konuşsun diye. Hatta insanların, duyduklarını akıl (beyin) süzgecinden geçirerek söze aktarmalarını istemiştir. Ama insanların çoğu beyni by-pass yapar. Yani kulakla işittikleri her şeyi beyne uğratmadan anlatırlar. İşte dedikodu ve gybet böyle sözlerdir ve bu yüzden lanetlenmiştir. İnsanın aklının ve gönlünün dışlandığı, sadece nefsin okşandığı laflardır bunlar. Bu yüzden insanın şerefini ve insan ilişkilerinin seviyesini düşürür.

“İnsanların çoğu beyni by-pass yaparlar. Yani kulakla işittikleri her şeyi beyne uğratmadan anlatırlar. İşte dedikodu ve gybet böyle sözlerdir ve bu yüzden lanetlenmiştir.”

Aslında beyinle beraber her sözün gönülden de geçmesi gerekir. O zaman inanılan bir söz olur ve değeri ve tesir gücü daha büyük olur. Bu yüzden insan inanmadığı hiçbir sözü söylememelidir, çünkü inandırıcı olmaz. İnsan ilişkilerinde başarılı insanlar ve özellikle

insanları sürükleyen büyük dava adamları, söylediklerini akıl süzgecinden geçirerek, fakat aynı zamanda kalpten söylerler. Hz. Mevlana, bir güzel sözünde diyor ki: “Söz ancak kalpten gelirse kalbe tesir eder.” Sözün tesir gücüyle ilgili Bizim Yunus da şunları söylüyor:

*Söz ola kese savaşı,
Söz ola kestire başı,
Söz ola ağulu aşı,
Yağ ile bal ede bir söz.*

Evet, bir söz kafanın kesilmesine sebep olabildiği gibi, zehirli aşı bile bal edebiliyor ve yılanı deliğinden çıkarabiliyor. Bu sözler malumun ilamı olabilir; ama bu gerçeğe vâkıf olanlar, ne vazife alırlarsa alsınlar, mesleklerinde ne kadar başarılı olurlarsa olsunlar, söz sanatına sahip olmazlarsa toplumu ve insanları etkileyemeyeceklerini bilirler. Tabii ki her sözün her yerde söylenmemesi gerektiğini de... Söz adına her ne söylersek söyleyelim, o ancak bu konuda Allah Resulü'nün şu ikazıyla önem kazanıyor: “Allah, sözü amelsiz kabul etmez.” (Kenzu'l Ummal, 1/260). Bu yüzden hayata geçmeyen hiçbir söz değerli değildir.

İnanma İhtiyacı

*“Tanrı’yı keşfedişim inancın değil,
muhakemenin bir yolculuğudur.”*

Antony Flew

İman karşılığı olan inanma, insanın şüphe duymadan bir güce inanması, bağlanması demektir. İnsanlık tarihi boyunca insanlar daima dünyayı yaratan ve yöneten birtakım güçlere inanmışlardır. Antropolojik araştırmalar böyle bir güce veya Tanrı’ya inmayan

bir toplum olmadığını söylemektedir. İnanma, insanlar için aynı zamanda psikolojik bir ihtiyaçtır. Çünkü insan, duyuları yoluyla bilgi sahibi olduğu aklının sınırlı olduğunu daima fark etmiştir. İnsanın dramatik bir varlık oluşu da bu sınırlı aklı yüzündendir. İnsan, “tanrı” inancını yitirdiği andan itibaren her şeyi tanrılaştırmaya meyillidir. Son zamanlardaki bilimsel çalışmalar sonucu, insanlarda sınırsız bir güce inanma geni tespit edilmiştir.

İnsanlar tarih boyunca hakikat arayışı içinde somuttan soyuta birçok güce inanagelmışlerdir. Her şeyi yoktan yaratan ve hâkim olan Tanrı anlayışı birçok toplumda olmakla birlikte, Tanrı’yla araya girecek ve onu temsil edecek putlar yapıldığı, onlar aracılığıyla Tanrı’ya tapıldığı da bilinen bir gerçektir. Çünkü insanlar için beş duyu ile hissettiği, üç boyutlu ve somut olana inanmak daha kolaydır. Tanrı kavramı tasavvurla bir imaja (mesela heykele) dönüştüğü zaman, somutlaşma, yani putperestlik başlar. Putlara tapınma, tabiata güç atfetme ve tabiatın tesadüfen kendi kendini yarattığı anlayışı sonucu ona kutsallık izafe etme pagan anlayışın bir sonucudur. Somut olana tapınma anlayışı, bugün Müslüman toplumlarda dahi yüzeysel bilgi sahibi ve cahil insanların türbelerden medet umma alanında kendini gösterir.

İnanç, kadim Yunan gibi bazı toplumlarda bereket, güç, güzellik, savaş, barış tanrıları gibi çok tanrılı bir vasıf kazanmıştır. Yunan’da her şeyin bir tanrısı vardır ve bunlar hep insan biçimindedirler. Bunlar

aralarında zaman zaman savaşa girerler ve sonuçta onların bu mücadelelerinin sıkıntısını insanlar çeker. Hatta öyle ki mitolojilerde birbirlerini ve insanları aldattıkları, hırsızlık yaptıkları bile belirtilir. Mesela Güzellik Tanrısı Afrodite aynı zamanda ahlaksız bir tanrıdır. Bu şekilde tanrılar dünyayı nasıl yönetiyor diye sormayın. Batı'daki seks serbestiyetinin, nefsanî ve şehvanî azgınlığın, homoseksüelliğe prim verilmesinin temelinde hep bu tanrı anlayışlarının payı olduğu söylenmektedir. Kâinata makro ve mikro kozmoslardaki muhteşem düzen bu çok başlılıkla açıklanabilir mi? Aksine çok başlılık ancak kaos oluşturur. Bir açıdan baktığımızda, eski Yunan'daki tanrıların bir kısmı Allah'ın sıfatlarını temsil eder. Mesela bereket tanrısı aslında Allah'ın *Rezzak* sıfatıdır. Bütün bu sıfatları bir Allah'a bağlamak yerine, onun sıfatlarının her birine tanrılık izafe etmektedirler.

Yunan ve Roma anlayışlarının karışmasıyla tahrif olmuş olan Hıristiyanlıkta bildiğimiz gibi teslis anlayışı bulunmaktadır. Buna göre Allah, oğul ve Ruh-ül Kudüs'ten müteşekkil bu üçlü tanrı anlayışı ise, yüksek akıl sahiplerini tatmin etmemektedir. Kiliseye itirazların bir sebebi de budur.

Hız. İbrahim'in inanma macerası da insanlığın inanç konusunda geçirdiği yükselişin bir numunesidir âdeta. Babası put yapıcısı olan Hız. İbrahim'in, önce geceyi aydınlatan yıldızların, daha sonra doğan ayın tanrı olduğunu düşünmüş, güneş doğup ay kaybolduğunda ise güneşin tanrı olabileceğini farz etmişti. En sonunda güneşin de batmasıyla birlikte; Tanrı'nın hiçbir zaman batmayacağını düşünerek gerçek Allah fikrine ve inancına ulaşmıştı. (Enam: 6/76-79) Hız. İbrahim'in bu tecrübesi, somuttan soyut anlayışa yükseliş ve insanlığın imandaki tekâmülü için çok harika bir örnektir. Aslında bu mizansende, Hız. İbrahim yıldızlara, aya, güneşe bakarak, "Benim Rabb'im bu mu?" derken gerçeği gösterip bu örneklerin Rab olamayacağını ispatlamak istemiştir. Bu soruya *hayır* dedirtmek için yapılan bu sorgulama sonucu, müşriklerin kafalarındaki bütün putlar teker teker yıkılmak istenmiştir.

İnsanların zekâ seviyeleriyle birlikte soyut ve akla uygun anlayış da ön plana çıkmaktadır. Tek tanrılı dinler aslında somut ile soyutu

birleştirmişlerdir. İşte, son ve en tekâmül etmiş din olan İslam'daki tek ve her şeye kadir olan Allah inancı insanlığa gerçeği sunmaktadır. Allah, zaman ve mekândan münezzehtir. O ihtiyaçsızdır, bütün noksanlıklardan uzaktır. Mutlak bilgi sahibidir. Onun sıfatları *Esmâ-ül Hüsna* denilen en güzel isimlerde saklıdır. Allah, sıfatları dışında sınırlı akılla tasavvur edilemez, edildiği takdirde somutlaştırılmış ve sınırlı bir hâle düşürülmüş olur. Diğer dinlerin hatasının burada olduğunu düşünmekteyiz. Onun, mesajlarını (vahiylerini) göndermek için kullandığı peygamberleri ise, bizim için aynı zamanda somut ve yaşamış örnekler olarak önümüzdedir. İnsanlığın, bütün peygamberlerin mücadelelerinden alacakları büyük dersler vardır.

Peygamberlerin mücadelelerini incelediğimizde; en büyük engelin toplumların fanatizmi (taassubu) olduğunu, onların bu taassupla "atalarının dinleri"nden ayrılmak istemediklerini gözlemliyoruz. Bu davranış, insanların büyük bir kısmının *sürü psikolojisi* içinde hareket ettiklerini gösterir ki, bugün bu durum bilimsel olarak ispatlanmıştır. Leeds Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmada, büyük bir salona alınan yüzlerce deneğe salonda kuralsız olarak yürümeleri, içlerinden çok küçük bir gruba ise, diğerlerinden habersiz olarak belli bir hat üzerinde kurallı yürümeleri söylenmiştir. Deneklerin aralarında konuşmalarının yasak olduğu bu araştırmanın başlamasından bir süre sonra herkesin kurallı yürüyenlerle birlikte yürümeye başladıkları gözlemlenmiştir. Tabii, yönlendirildiklerinin farkına varmadan. Bu bir grup davranışıdır ki, %5 gibi bir azınlığın çoğunluğu oluşturan diğer kitleyi yönlendirebildiğinin ispatıdır. Bu durum iyi liderler olduğunda avantaj teşkil edebildiği gibi, insanların düşünmediklerini, dolayısıyla toplumların yanlış kurallarının dışına çıkamadıklarını da göstermektedir. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim, sık sık, "Akıl etmez misiniz?" diyerek insanlara düşünmeyi emretmektedir.

"Allah, zaman ve mekândan münezzehtir. O ihtiyaçsızdır, bütün noksanlıklardan uzaktır. Mutlak bilgi sahibidir. Onun sıfatları 'Esmâ-ül Hüsna' denilen en güzel isimlerde saklıdır."

Dünyada güç peşinde koşan insanın şuur altında *küçük tanrı olma arzusu* (küçük dağları yaratma!) yattığı söylenmektedir. Buna İslami literatürde şirk denmektedir ki, insan nefsi için gelinecek en tehlikeli seviyedir. Gelinen bu nokta, Firavunlaşma, Nemrutlaşma olarak da bilinir. Hz. İbrahim ve bütün peygamberlerin mücadelesi bu anlayışa karşı “tevhid” içindir. *Lâ ilahe illallah* kelamıyla güç sahibi olanın sadece Allah olduğu ve ondan başka tapılacak bir ilah olmadığı vurgulanır. Diğer taraftan, tek bir Allah’a olan inanç insanlarda sorumluluk anlayışını da geliştirmektedir. Bunun tersi ise, Dostoyevski’nin dediğine gelmektedir: “Eğer, Tanrı yoksa her şey mübah demektir.” O durumda, insanın hiçbir bağlayıcılığı olmayacaktır. Her türlü ahlaksızlık, haksızlık ve zulüm karşılıksız kalacak demektir. Firavunlara da söyleyecek lafımız kalmaz o zaman. İnsanın, bu noktada nefsin her türlü emrine itaat etmesi hürriyet değil, ancak anarşidir. Vücuttaki kanserleşme de böyle değil mi? Çevredeki diğer hücreleri tahakkümü altına alıp harap eden bir kanser hücresine “özgür” denilebilir mi?

“Bilim, DNA’nın şekli ve dizilişi ile, din ise anlamı ile ilgilenmektedir..”

İnanmanın zıddı olan inkâr insanda küfrü getirir. İnanmamak da aslında bir inançtır ve insan psikolojisini zora sokan bir çabadır. Ateist (Tanrı tanımaz) veya İslami tabirle münkir (inkâr eden), Allah’ın varlığına, her şeyi yaratmış olduğuna, her şeye kadir ve mutlak bilgiye sahip olduğuna ve dolayısıyla gönderdiği mesajlara inanmaz, inkâr eder. Fakat hiçbir münkir hakikatle ilgili bugüne kadar bir alternatif getirebilmiş de değildir. Bunun sebebi onun sınırlı aklıdır. Bir binanın bile yapımcısı, mimarı varken bu kadar mükemmel bir evrenin kendiliğinden olduğunu düşünmek gerçekten zihni olağanüstü derecede zorlamak demektir.

Son zamanlarda, evren kanunlarının nasıl oluştuğunu sorgulayan pek çok düşünce ve bilim insanı sonunda *Tanrı’nın akli cevabına* ulaşmaktadırlar. 20. asrın en meşhur ateistlerinden Antony Flew, 2004 yılında bir konferans sırasında kendisine yöneltilen ve

hayatın köklerine dair bir soruya verdiği cevapta; DNA'nın kompleks yapısından hareket ederek bir Yaratıcı'nın olması gerektiğini açıklamıştır. Çalışmalarının sonunda, *"Tanrı'yı keşfedişim inancın değil, muhakemenin bir yolculuğudur,"* diyerek *Yanılmışım Tanrı Varmış* adındaki meşhur kitabını yazmıştır. Flew, bu sayede evrende ince bir ayar olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, ateist camiada şok etkisi yapmıştır. Bu konuda kafası hâlen karışık olan S. Hawking ise bir yerde, *"Tanrı için en büyük delil evrendeki düzendir. Evren hakkında daha fazla şey keşfettikçe, evrenin mantıklı kanunlarca yönetilmekte olduğuna dair daha fazla şey keşfederiz ve aklımızda hâlâ şu soru olur: Kâinatın var olma sebebi nedir? İsterseniz Tanrı'yı bu denklemin cevabı olarak tanımlayabilirsiniz,"* demektedir. Neticede objektif bakışa sahip düşünce ve bilimadamlarının gelmesi gereken nokta budur.

"20. asrın en meşhur ateistlerinden Antony Flew, 2004 yılında bir konferans sırasında kendisine yöneltilen ve hayatın köklerine dair bir soruya verdiği cevapta; DNA'nın kompleks yapısından hareket ederek bir Yaratıcı'nın olması gerektiğini açıklamıştır."

Aslında, toplumlarda ateist oranının beklendiği gibi çok sayıda olmadığını düşünmekteyiz. Bu yüzden bize göre; toplumların asıl problemi ateizm değil, insanların Allah'a inanmakla birlikte, hayatın debdebesi içinde onu unutmalarıdır. Yüce yaratıcının insanlar tarafından hayatın dışına atılması ve Onun insanların saadeti için bildirdiği ölçülere uyulmaması, toplumlar için daha büyük bir sıkıntı kaynağı olmaktadır. Sadece dara düşünce hatırlanan bir Allah inancı gibi, yüce yaratıcımızın bizi unuttuğu ve başıboş bıraktığı düşüncesi de çıkmaz bir sokaktır.

İlimle İrfanın Mükemmel Birliği

“Deliden bir söz çıkar, divanlara sığmaz.”

İmanda şüpheye asla yer yoktur. Zaten şüphenin olduğu yerde iman söz konusu olamaz. İrfan da aslında Allah hakkında şüphe götürmeyecek bilgiye, yani hakikat bilgisine kalple birlikte her an sahip olmak demektir. Bu aynı zamanda marifet sahibi olmaktır. Arif olabilmek için çok bilgi gerekmez. Gönülle aklı birleştirmek yeterlidir. Bir gün Hz. Muhammed (SAV), yolda giderken evinin önünde yün eğiren yaşlı bir kadınla karşılaşır ve sohbet eder. Ona, “*Sen Allah’a inanıyor musun?*” diye sorar. Kadın, “*Hiç inanmaz mıyım?*” diye cevap verir ve açıklar: “*Ben bu çıkırığı döndürmesem yün yapılır mı? Bu koskoca dünya da kendiliğinden dönmüyor, onu döndüren de bir Allah var elbette!*” diye cevap verir. (Kenzu’l Ummal). Bu yüzden bu imana “kocakarı imanı” (saf iman) denmiştir. İşte bu bilme en basit hâliyle marifettir, irfandır, hayatın ve yaratılışın gerçeğine vâkıf olmayı gerektirir. Toplum içinde böyle arif diyebileceğimiz nice insanlara rastlar ve şaşarız. “*Deliden bir söz çıkar divanlara sığmaz,*” sözü de belki bu durumlar için söylenmiştir.

R. Garaudy, iman konusunda şunları söylemektedir: “*Allah’ın ispatı yoktur. Olsaydı O bir varlık olurdu. Eğer ispatı olsaydı, o zaman iman etmeye gerek kalmazdı ki. Gerçekte Allah’a iman bir seçimdir.*” Marifetin (irfanın) kaynağı kalp, ruh, ilham ve keşiftir, ilmin kaynağı ise akıl, duyular ve nakildir. İlmin zıddı cehalet, irfanın zıddı ise inkârdır. İlimle irfan birlikte olduğu zaman güzeldir ve sadece sahibini değil, çevresindeki insanları da gerçek saadete ulaştırır. Bu şekilde irfan sahibi olmayan, yani kalbini devreye sokamayan ilim sahiplerinin hakikate ulaşma ihtimalleri yok denecek kadar azdır. Hem teferruatta boğulup bütünü görememekten dolayı, hem de ilmiyle kibirlenmeden dolayı. Oysa bazı filozoflar, “*Bizim asırlardır ulaşmaya çalıştığımız tepelere çıktığımızda görüyoruz ki, orada asırlardır oturan din âlimleri var,*” diyerek şaşkınlıklarını ifade etmektedirler. Doğrudur, bir örnekle açıklayalım. Antik Yunan’dan

20. asra kadar Batı dünyası evrenin başlangıcı ve sonu olmadığını söylemekteydiler. Halbuki başından beri İslam âlimleri (İmam-ı Gazali başta olmak üzere) dünyanın başlangıcının ve sonunun olduğunu iddia etmişlerdir. Batılı bilim adamı Craig'in de tespiti budur ve bu sebeple Gazali'yi övmektedir. Pozitif bilim ise, ancak 20. yüzyılda bu sonuca ulaşmıştır.

"Bilim DNA'nın şekli ve dizilişiyile, din ise anlamıyla ilgilenmektedir."

Şüphe bilimsel olaylarda vardır ve olmak zorundadır. Din ile bilim birbirine ters değildir, aksine birbirini tamamlamalıdır. Bizler, ancak yüce Yaradan'ın bize verdiği kadar bilgiye sahip olabiliriz. Bu yüzden, insan için bilginin iki kaynağı vardır: Kitab-ı ekber denen bütün evrenin kitabı ve ilahi kitap olan Kur'an-ı Kerim (vahiy). İkisine de yüce Yaradan *ayetlerim* demektedir. Evren insanların emrine Allah tarafından verilmiş bir muhteşem laboratuvardır aynı zamanda. Bu laboratuvarında nasıl yaratıldığı konusunda inceleme yapmak bilimin konusudur. Ama niçin yaratıldığını, yani manasını anlamaya çalışmak ise dinin konusudur. İlahi mesajlar her şeyin anlamını kavramayla ilgilidir. Pozitif bilimler mesela bir DNA'nın şekli ve nasıl dizilmiş olduğuyula ilgiliyken, din o DNA'nın anlamı ile ilgilenmektedir. Yani bilim bir kitabın yazısı ve şekliyle ilgilenirken, din de kitabın manasını izah eder bizlere. Bu ikisi de insan için gereklidir. Dinin bilime, bilimin de dine ihtiyacı vardır.

Psikiyatristler, inanan insanların çok daha az psikolojik sıkıntılara duçar oldukları konusunda ittifak etmektedirler. Çünkü inanan insan haddini ve sınırını bilir. Stres bahsinde de anlattığımız gibi, kendi aklının ve gücünün sınırına inanır ve sonrasında başına gelenlere sabır ve tevekkül eder.

"Psikiyatristler, inanan insanların çok daha az psikolojik sıkıntılara duçar oldukları konusunda ittifak etmektedirler. Çünkü inanan insan haddini ve sınırını bilir."

Burada birçok büyük düşünürün (Sokrat ve Einstein gibi), “Bir şey biliyorum, o da bir şey bilmediğimdir.”, “Akılla hakikate erişilemez, ancak kalple erişilebilir,” gibi ifadeleri hikmetli sözler olarak anlaşılmalıdır. Bilindiği gibi kalp, imanın merkezidir. İmani bilginin verdiklerini öğrenmeyen insan, yerine bir şey koyamayacağı için kesinlikle hakikat konusunda cahil kalmaktadır.

İnsanın Medeniyet Oluşturan Üç Tavrı

Bu konuya bir başka açıdan yaklaşırsak; insanlık tarihi boyunca insanın gösterdiği üç farklı tavır medeniyetlerin temelini oluşturmuştur. Bunlar ilim, sanat ve dindir. Eskiler buna ilmi, bediî ve dini tavırlar derlerdi.

İnsan dışındaki cansız ve canlı varlığın böyle tavırları yoktur. İnsan her varlık karşısında bu üç tavra az veya çok sahiptir. Mesela, bir kelebeği ele alırsak; insan, onun anatomik, fizyolojik, biyolojik vs bütün özelliklerini ilmi açıdan inceleyebilmekte, gerekirse laboratuvara sokarak onun hücre yapısını, bedeninin hareketlerini, enerjisinin nasıl oluştuğunu, nasıl uçabildiğini, nasıl bir beslenmeye sahip olduğunu merak edip öğrenebilmektedir. Böylece ilmi bir yaklaşım ve tavır göstermektedir. Aynı zamanda kelebeğe bakıp onun resmini yapmakta, farklı renklerdeki kelebekleri toplayıp sergi açabilmekte, onun muhteşem renk uyumundan etkilenmekte ve istifade edebilmektedir. Bu da insanın sanat (bediî) tavrını göstermektedir. Diğer yandan da birbirinden farklı güzelliklere sahip kelebeği yapan gerçek sanatkârı anlama çabası içinde, karşısına geçip hayranlığını ifade edebilmektedir. Bu durumda da dini bir tavır ortaya çıkmaktadır. Sonuçta kelebek bütün yönleriyle kavranmış olmaktadır. Bu tavırlardan biri olmadığında kelebek konusunda insani yaklaşım yetersiz olacaktır.

Aslında insanın varlıklar karşısında gösterdiği bu üç tavır bir bütündür. Birini göstermediği takdirde eksik kalacak, varlığa dair sorularının bir bölümünü cevaplandıramamış olacaktır. İnsan, bir bilim insanı bakışıyla varlığın objektif gerçeğini incelemekte, bir sanatkâr olarak yaratılmışların güzellikleri ve estetik hâlleriyle ilgili kendi

duygu ve düşüncelerini ifade etmekte, dolayısıyla sübjektif gerçeği ifade etmektedir. Aynı zamanda, her sanatın bir sanatkârının olması gerektiği düşüncesiyle ve her bir kelebeğin ne kadar muhteşem bir sanat eseri olduğundan hareketle, onu yaratan büyük sanatkâra hayranlığını ortaya koymaya, yani varlığın arkasındaki Yaratan'ı hissetmeye çalışmaktadır. Bu dini tavrı gösteren insan, bütün yaratılmışları kendisine Yaratan tarafından gönderilen ve okunması gereken bir ayet ve bir mektup olarak değerlendirmektedir. Buna *eserden müessire*, *yaratılandan Yaradan'a* gidiş denmektedir ki varoluş sorgusu açısından önemli bir açılmıdır. Hz. Mevlana, "bu sebeple "Sen resime değil, ressama bak." demektedir.

İnsana Yaradan'ın gönderdiği birer mektup olarak düşünülen varlıkların okunmaya çalışılması bilim, ondan estetik haz alınması sanat, arkasındaki *mutlak* gerçeğin anlaşılmaya çalışılması ise böylece din konusu altında incelenmektedir. Tarih boyunca bu üç tavrı gösteren insanlar ve topluluklar medeniyetler kurmuşlar; bu konuda farklı yaklaşımlar ise farklı medeniyet anlayışlarını ortaya çıkarmıştır. İnsan, çevreye (tabiata ve kâinata) ilim, sanat ve din adamı olarak bakmakta ve böylece kendi medeniyetini oluşturmaktadır. Bunun için, insan laboratuvarında objektif sonuçlara ulaşmaya çalışmakta, sanat evlerinde sübjektif gerçeği, güzel olanı yakalamaya, mabetlerde ise evrenin mutlak gerçeğini anlamaya gayret etmektedir. Bu üç farklı yaklaşım ne kadar üst seviyede olabilmişse, oluşan medeniyet de dünyayı o derece etkileyebilmiştir. Bu tavırlardan biri eksik olsa medeniyet ortaya çıkmaz. Bunlardan birini inkâr veya ihmal eden toplumlar insanları tam olarak tatmin ve dolayısıyla mutlu da edememiştir. Bu yüzden olgun insan ilimden de, sanat ve dinden de uzak düşünülemez. İnsanın gelişmesi de, medeniyetlerin ortaya çıkışı da bu üç tarzın mükemmel birliğinden kaynaklanmaktadır. Marifetullaha (hakikat bilgisi) ulaşmak da ancak böyle mümkündür.

Bu bütüncü düşünüşten hareket edersek; kendi bedenimiz de dahil çevremizdeki hangi varlığa bakarsak, orada gördüğümüz her eserde müessiri (her yaratılanda Yaradan'ı) görmemiz mümkün

olur. Evrendeki mükemmellik bu bakış açısıyla bizleri hakikate, yani yüce Yaratıcıya götürür. Bu durumda ilimle irfan bütün boyutlarıyla birleşmiş ve hakikat bilgisi ortaya çıkmış olur.

CAN, NEFİS VE VİCDAN İLİŞKİSİ

"Bu dünyada marifet, nefsi silmek değil, nefsi bilmektir.

Bu yol da ilim ve irfan üzere kurulmuştur."

Hacı Bektaş-ı Veli

İnsandaki CAN bu dünyaya ait biyolojik bir gerçekliktir. Bazen ruh yerine kullanılsa da, bize göre bedenimize ruhun girmesiyle ortaya çıkan ve ölümümüzle sonlanan biyolojik bir hâldir can.

Nefis ise (en aşağı seviyeleriyle) insanın imtihanı için verilmiş, önemli bir kısmının bu dünyaya ait olduğunu düşündüğümüz, fakat üst seviyeleriyle ruhla ilişkili yanımızdır. Yani, nefsimiz kendimizdir. Bedeni olan ihtiyaçlarımız nefsimizin gereğidir. Mesela acıkmanız ve karşılığında yemek arzumuz, susayıp bir şey içme isteğimiz, cinsel arzularımız, çalışma gibi ihtiyaçlarımız tamamen nefsimizin tezahürleridir. Aynı zamanda bunlar, beslenmek, üremek gibi faydalı işlerin yapılmasına vesiledir. Demek ki, nefis insan için birçok açıdan gereklidir. Zevk alma, açlık hissini giderilmesi gibi arzular olmasa insan yemek yeme veya cinsel çaba içinde olur muydu? Nefis, bu zevk alma ve tatmin olma duygusunu temsil etmektedir. İnsanın zevk alan, haz, üzüntü ve hırs gibi duygularına sahip olan kısmıdır nefis. İçimizde yatan ve daima doyurulmayı isteyen bir aslandır o aynı zamanda.

Bir bakıma nefis, insanın yaşaması, beslenip büyümesi ve neslinin devamı için bir enerji kaynağı olarak görülmelidir. Bu yüzden Yaratan'ın bir lütfudur. Fakat nefis insanın akli ile bedeni arasına girerek kendi gerçek mahiyetini anlamasına engel olabilir. Bu yüzden, onun isteklerine ölçü koyarak yapılan nefsin terbiyesi (tezkiyesi) oldukça önemlidir. Nefis sadece insanda vardır ve imtihan için gereklidir, bu yüzden daima kontrol altına alınmalıdır. Bu da ancak ilahi ölçülere, emir ve yasaklara uymakla mümkün olmaktadır. H. Bektaş-ı Veli'ye göre, *bu dünyada marifet, nefsi silmek değil, nefsi bilmektir. Bu yol da ilim ve irfan üzerine kurulmuştur.*

Aklımızın nefsimiz ve ruhumuzla ilişkisi insan için oldukça önem arz etmektedir. Nefsimiz bir asansör gibidir. Aklımız nefsimizin istek ve arzularını ön plana çıkarır ve baskın hâle getirirse akıl seviye kaybeder, nefse uyar ve akl-ı sakim (gündelik akıl) adını alır. Tersine ruhumuzu baskın hâline getiren, yani nefsi kendine uyduran akıl ise akl-ı selim adını alarak bizi kâmil akla götürür ve insanı yüceltir. Bugünkü Batılı hayat tarzında maalesef aklın merkezinde nefsi hazlar ve zevkler vardır, buna zevkçilik manasına *hedonizm* denmektedir ve böylece nefsin arzularının putlaştırılması, baş tacı edilmesi söz konusudur. Bu tür süfli (alçak, değersiz) ve nefساني arzulardan gönlünü temizleyip basiret gözünü açmadıkça insanın önünde hakikat sırları açılmaz.

Nefsimiz dünyaya düşkün hâle gelir ve onu aşırı severse, varoluşunun gerçek amacını ve vazifelerini unutturur. Bu hâl aynen oğlunu çok seven ve onun için kendi işini dahi unutup zelil olan, işini kaybeden babaya benzer. Dünya sevgisi insana gerçek görevlerini unutturmamalıdır.

Her insanda Habil ve Kabil'den bir kalıntı bulunmaktadır. Habil'in sembolünün kalp, Kabil'inin ise nefis olduğunu daha önce söylemiştik. Şurası bir gerçektir ki, her insanın içinde bu ikisinin kavgası ölene kadar devam edip gider.

Nefsin en önemli özelliği iyiliğe de, kötülüğe de yönelebilmesidir. Bu yüzden İslam, nefsi yedi farklı mertebede değerlendirmektedir. Hayvani nefis dediğimiz *nefs-i emmare*, bizi daima ölçü dışına, bedenimizin aşırı ve hayvani isteklerine yönelmeye zorlamaktadır. "Heva ve heveslerini kendine ilah edinen kimseyi gördün mü?" (Furkan: 43). Nefis derken genellikle bu tür bir nefis söz konusu edilir. Bu nefis hâlinin de çok fazla farklı derecesi vardır. Kendi hâlinde süfli arzularına kapılmış günahkâr insandan tutun, insanlığın şerefini yerlerde süründüren canilere kadar. Bu son türlerden şeytan bile utanmaktadır diyebiliriz. Nefsini âdeta bu şekilde putlaştıran ve kendini yeterli sayan kişilere örnek olarak Kur'an'da Nemrut, Firavun, Karun ve Ebu Cehil'in isimleri sayılır.

Bütün nefis mertebeleri gibi bu tür bir nefis de hayvanlarda bulunmaz. Onlarda temel ihtiyaçlar, sadece içgüdü seviyesinde

kalmıştır. İnsanda ise, temel ihtiyaçlar insandaki ruhi ve toplumsal dinamiklere bağlı olarak gelişmiştir. Eğer bizler insan olarak nefis-i emmarenin sonu gelmeyen isteklerine (tûl-i emel) kanarsak, bu nefis, bizi ahlaki olmayan ve insan olma şerefini yok eden noktalara götürebilecektir. Bu sebeple bu tür nefsin arzularının frenlenerek makul ve meşru seviyeye çekilmesi, insanın önünü açacak, onu özgürlük, kurtuluş ve yükselme yoluna sokacaktır.

Bu konuda Nasreddin Hoca'nın bir hikâyesini anmadan geçmeyelim. Hoca bir gün katırıyla giderken, katırını ne kadar istese de kendi istediği tarafa götüremez. En sonunda dizginleri bırakır. Görenler sorarlar: "*Hocam nereye?*" Hoca cevap verir: "*Katırımın gittiği yere.*" Evet, hoca katırıyla baş edemeyince dizginleri bırakır, ama mutasavvıflar o katırın nefsimizi sembolize ettiğini, bu yüzden ne olursa olsun dizginleri bırakmamamız gerektiği konusunda bizleri uyarırlar. Ne kadar doğru değil mi? Nefsimizin dizginlerini, bizi ne kadar zorlasa da bırakmamalıyız. Aksi takdirde bizi ne tür seviyesizliklere götürebilir bilemeyiz.

İkinci nefis seviyesi olan *nefs-i levvame*, kınayan nefistir. Kendini eleştiren, vicdanen yaptığı yanlışlardan dolayı sıkıntıya giren nefistir ki, pek çoğumuzun dramatik hâli de bu nefis seviyesinde olmamızdan kaynaklanmaktadır. Yunus Emre bu durum için şöyle diyor:

*Bir dem âbid, bir dem zahid;
Bir dem asî, bir dem mutî,
Bir dem olur ki, ey gönül,
Ne dinde, ne imandastın.*

"Vücudunuza eziyet etmeyiniz." sözüne mazhar olmasına rağmen insan, o emanete de zaman zaman hırsı ve doyumсуzluğuyla yine ihanet etmektedir.

Evet, asıl çelişkili-ikircikli (dramatik) insan bu durumdaki insandır. Hem günah işler, hem tövbe eder. İnsanlara zulüm yapar, sonra üzülür. Nefs-i emmare sahibi insanlarda da zaman zaman bu durum görülse de, onlar kendi nefisleri için dünyayı bile yakabilecek, hay-

vandan aşığı seviyede mahlûk olabilirler. İnsanlık onlardan büyük zararlar görmüştür, hâlâ da görmektedir. Nefs-i levvame seviyesindeki insan ise yaptıklarının yanlış olduğunu bilir ve daima vicdan azabı çeker. Ama huzura kavuşmamış, manevi tatmine de henüz ulaşmamıştır.

Bundan üstteki nefis mertebesi, *nefs-i mülhime*dir ki, ilham alan nefis seviyesi sayılır. Bu durumdaki insan zaman zaman sezgilerle bazı manevi hazlar alıp mutlu olabilir. Ancak insanın içine gelen bu ilhamlar (sezgiler) Rahmani olabildiği gibi, şeytanî de olabilir. Bu sebeple en tehlikeli nefis mertebelerinden biridir.

Nefs-i mutmainne ise, huzura kavuşmuş nefistir. Bu seviyeye çıkan bir nefse sahip insan artık Allah yolunda teslim olmuş, olgunlaşmış, huzura kavuşmuştur. Bazı mutasavvıflara göre, bu mertebeye ulaşmış kimsede artık nefisle ruh bütünleşmiştir. İslam dairesi dışında bu seviyeye ulaşabilen kimse yoktur. Çünkü o tatmin seviyesi ancak İslam tasavvufundaki seyr-i sülukla olmaktadır. Batı'daki manevi açlığın sebebi de bu seviyelere ulaşamamaktan kaynaklanmaktadır. Onlar, bu boşluğu doldurmak için, yoga, Reiki, NLP gibi alanlara yönelmekte, âdeta şov yapan insanların sahte yönlendirmeleri içine girmektedirler. Nefs-i mutmainne, insanın gerçek yükselişinin başlangıcını temsil eder. Burada gerçek mümin külli nefse yönelerek aydınlanmalı, oradan aldığı güzellikleri ve feyzi, cüzi nefse aktarabilmelidir. Bundan sonraki nefis mertebeleri ancak bir tasavvufi gayretle mümkündür. "*Ey nefs-i mutmaine! Dön Rabb'ine, sen ondan, o senden razı olarak!*" (Fecr: 89/27-28)

Nefsin 5. mertebesi, *nefs-i razıyye*dir. Bu, nefis sahibinin Allah'tan razı olduğu mertebedir. Arkasından gelen *nefs-i mardıyye* de ise, kul Allah'tan razıdır, Allah da kulundan. Son olarak *nefs-i safıyye* gelir ki, gerçek insan-ı kâmil bu nefis mertebesindedir. Bu seviye peygamberlerin mertebesidir. Bütün bu mertebelerde nefis acı çekerek ve ruhumuzla irtibata geçerek olgunlaşır ve kemale erer. Buna karşılık ruhun olgunlaşması diye bir şey söz konusu olamaz. Çünkü o Allah'tan gelen ilahi yönümüzdür, o yüzden zaten olgundur. Bu seviyelere ermiş, yani *Fenafillah* (Allah'ta yok olma) mertebesine

ulaşmış nefis sahibi artık kötülük ve çirkinliklerden huzursuzluk ve tiksinti duymakta, iyilik ve güzelliklerden ise mutlu olmakta, haz almaktadır.

“Nefis mertebelerini yükselerek kat etmek isteyen bir müminin, bu mücadele boyunca daima “korku ve ümit” (havf ve reca) içinde bulunması gerekmektedir.”

Bu anlatılan nefis mertebeleri aslında kendi içinde de belki yüzlerce dereceye ayrılabilir. Mevlana da insandan bahsederken bu yüzden *dokuz yüz katlı insan* tabirini kullanmaktadır. Nefis mertebelerini yükselerek kat etmek isteyen bir müminin, bu mücadele boyunca daima *korku ve ümit* (havf ve reca) içinde bulunması gerekmektedir. Nefsin aşırı arzularına gem vurarak onu disiplinize etmek çabasında olan insan aynı zamanda da vicdanının ve gönlünün ulvi arzularını coşturmalıdır. İşte geldiği nokta itibarıyla nefsin kendini her an yeniden alt edeceği korkusuyla birlikte, Allah’ın rahmetinden de ümidini asla kesmemelidir. Bu, korku ile ümit arası hâlde *metafizik gerilim içinde yaşamak* denmektedir. Bu gerilim, dinin emirleri karşısında derinlemesine duyarlılık demektir. Mümin hayatta daima bu gerilim içinde yaşamalıdır.

Vicdan konusuna gelince, o insanın iç rehberi ve iç aydınlığıdır. O, Allah’ın insana üflediği kısmi ruhundan kaynaklandığı için daima kalple ve insanın fitratıyla alakalıdır. Fitrat, Yaratıcı’nın ruhumuza nakşettiği ilahî yazılımdır. O, insan olmamızın gerektirdiği bütün ulvî değerleri içerir. Fitrat ahlakın da temelidir. İnsanın vicdanî sıkıntıları fitratındaki yüce değerlerle alakalıdır. Fıtrata uygun hareket etmeyince iç huzursuzluk başlar. Ezilene yardım etme duygusu, hayâ duygusu, şefkat, merhamet, sevgi ihtiyacı gibi çok fazla insanî duygu bütün insanların yazılımında vardır.

Bu yazılıma uymayanlar zamanla insan olmaktan çıkar ve insanî, dolayısıyla vicdanî özelliklerini kaybederler. Arada kalanlarda ise vicdanî endişeler ortaya çıkar.

Dolayısıyla vicdan fitrata bağlı olarak kalbin sesidir ve daima doğruya çağırır insanı. Tolstoy vicdan konusunda şunları söylüyor:

“Kendimizde Allah’ın nuru vardır, onun adı da vicdandır.” Kararsız kalınan durumlar için ise Hz. Muhammed (SAV), “Kalbine danış,” derken aynı zamanda vicdanı işaret etmektedir. (Ahmet bin Hanbel, Müsned, IV. 227-228). Çünkü insanın vicdanı daima doğru ve iyiye yönlendirir insanı. İçimizdeki o ses sayesinde iyiyi kötüyü, yanlışı ve doğruyu ayırt etmemiz mümkün olmaktadır. Fitratına aykırı hareket edenler ise vicdan azabından kurtulamazlar. Kalbi kötülüklerle mühürlenmiş insanlarda ise artık vicdan yok olur. Bu durumda insan, artık insan vasfını kaybetmiş ve canileşmiştir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, vicdan, insana Allah tarafından ilham edilen iç sestir. “Nefse ve ona bir düzen içinde biçim verene and olsun. Sonra ona fücürünü (sınır tanımaz günah ve kötülüğü) ve ondan sakınmayı ilham edene ant olsun.” (Şems: 91/7-8-9)

ZEKÂ, AKIL, ŞUUR, İRADE

“İnsan dış gözü ile bakmalı, iç gözü ile görmelidir.”

İmam-ı Gazali

Zekâ, insanın yüksek idrak (algılama) gücü olarak açıklanabilir. İnsan, zekâsıyla çevreyi ve olayları algılar ve ona anlam verir. Zekâ, her insanda doğuştan vardır, fakat farklı seviyelerdedir. Zekâ kural-lara bağlı değildir, bu yüzden özgür bir tabiata sahiptir. Son zaman-larda zekânın çok değişik türleri (şimdilik 8 türü) tespit edilmiştir. Bunlar, zihni (matematik) zekâ, duygusal, görsel, işitsel, kinestetik (sporcu), tabiatçı, sosyal ve ruhsal zekâ gibi farklı türlerde incele-nebilir. Ayrıca pratik, analizci ve sentezci zekâ gibi bölümlere de ayrılabilir. Zekâ; layıkıyla değerlendirilebilirse, insan için Allah ta-rafından verilmiş büyük bir lütuftur. Hayvanlarda kendi statülerini devam ettirebilmek için çok cüzi bir zekâ vardır ve insandaki gibi hür değildir.

Zekânın sosyalleşmesi ve disiplinize edilmesi ile akıl ortaya çık-maktadır. O bir zihni düzendir. Sonradan tecrübelerle, çevrenin etkisiyle ve eğitimle kazanılır ve olgunlaşır. Aklı oluşturan çevre et-kileri zekâyı insana faydalı hâle getirdiği gibi, eşyanın kalıpları içine alması sebebiyle de hür düşünceden uzaklaştırabilir. Zekâ da akıl da birer kabiliyettir aslında. Farkları ise, aklın başkasından alınabilme-si, zekânın alınamamasıdır. Aklın en büyük delili, geleceği tahmin etmek ve planlayabilmektir. Bunu geçmiş tecrübeleriyle ve gelecek beklentileriyle yapar. İleri aklın en önemli özelliği de başkalarının tecrübelerinden istifade edebilme yeteneğidir.

“Zekâ da akıl da birer kabiliyettir aslında. Farkları ise, aklın başkasından alınabilmesi, zekânın alınamamasıdır.”

Akıl, akıl alacak gibi bir şey değil.

Akıl hayvanlarda hiç yoktur ve işte bu sayededir ki, insan du-yular açısından hayvanlara kaptırdığı her şeyi fazlasıyla tekrar ka-zanır. Canlı cansız bütün mahlukatı ve bütün hayvanları da kendi hâkimiyetine alabilir. Dolayısıyla, alet yaparak organizmasının ek-sikliğini avantaja dönüştürür. Teleskoplar, mikroskoplar, kameralar icat ederek gözü insana göre çok güçlü olan kartalı fersah fersah geçer. Motorlu araçlar icat ederek çita gibi hızlı hayvanların tozunu attırır. Hatta uçak gibi araçlarla bütün kuşları geride bırakabilir. Te-lefonlarla dünyanın diğer ucundakileri işitebilir. Bütün bunlar insan zekâsı ve aklıyla olmaktadır.

Zekâ insanın mutluluğunu hedef alan bir anlayışla akla dönüştürülmezse, bazen kendi kendine bile zarar verebilmektedir. Birçok üstün zekâlının zekâsını sahtekârlık için kullanması ve sonuçta itibarsız bir insan hâline düşmesi veya intihar etmesi buna örnek verilebilir. Büyük romancı Stefan Zweig deha çaplı bir yazardı, fakat kendini öldürerek tarihe geçmiştir. Halbuki şu sözler de Zweig'e

aittir: “İnsanın zekâ seviyesi arttıkça, onun için tehlike potansiyeli de artmaktadır.” Bilindiği gibi, dünyayı oldukça etkilemiş olan Psikiyatrist Freud da intihar ederek ölmüştür.

Akıl, Allah’ın insanlara verdiği en değerli melekedir. O, aynı zamanda doğru ile yanlış birbirinden ayırmamızı sağlayan ilahi bir nurdur. Bu yüzden bütün ilahi mesajlar *akıl sahiplerine* hitap etmektedir. Fakat akıl tek başına insana yetmez. Mesela onu hidayete, mutlak gerçeğe götüremez. Akıl, gönülle birlikte mana kazanır ve ancak o zaman insanın mutluluğuna hizmet eder. Gönülle birlikte hareket eden akıl ruhani akıldır (akl-ı selim). Nefsi yücelten gündelik akıl (akl-ı sakim) ise insanı yok oluşa götürebilir. Gönülle birlikte olan aklın görüşü artık basiret adını alır.

“Akıl, Allah’ın insanlara verdiği en değerli melekedir. O, aynı zamanda doğru ile yanlış birbirinden ayırmamızı sağlayan ilahi bir nurdur.”

Gazali’ye göre; beş duyu aklın casuslarıdır, onları kullanır. Fakat akıl ayrıca hayal, vehim, hafıza ve bilinçaltı gibi melekelerden de etkilenir. Bütün bunlardan aldığı bilgileri değerlendirir. Duyularımızla çevremizdeki bilgileri algılamak, hayal, vehim, bilinçaltı gibi ön yargılarımız gerçeğin önüne geçerse, o zaman bilgiler ön yargıyla karışık bir algı hâlinde gerçeğe dönüşür. Böylece akıl aldatılır âdeta. Bu hâle *akıl tutulması* denmektedir. Akıllı insanların fikirlerindeki yanlışlar, bu ön yargılardan, vehimlerden ve bazı hayallerden kaynaklanmaktadır. Bunlar âdeta akla perde gibidirler. Bu şekilde kendi kendimizi kandırmaya başlarız. İdeolojiler de insanlardaki bu yanlış algılar, ön yargılar ve ortak aldanışlar üzerine kurulu değil mi? Bu yüzden de hiçbir ideoloji insanı tam olarak gerçeğe ve dolayısıyla huzura ulaştıramamıştır. Demek ki her şey gerçeği doğru algılamamıza bağlı. Bu sebeplerden hareketle insan kendinde bulunan bütün zaafalarını tespit edebilmeli ve üzerine gidebilmelidir.

İnsanlık tecrübesinden gördüğümüz odur ki, akıl vahyin (ilahi mesajların) sahasında at koşturamaz. Ancak onun aydınlığında yol bulursa insanlığı mutluluğa ve huzura götürecektir bir sonuca ula-

şabilir. Nasıl görebilmek için güneş ışığına ihtiyaç varsa, aklın da her şeye tam vâkıf olabilmesi ancak Yaradan'ın uyarılarıyla (vahiy) mümkündür. İslam'a göre, aklın mutlak gerçeği anlaması için vahyin aydınlığına ve mutasavvıfın aşkına, yani mistik bir tecrübeye ihtiyaç vardır. Kısacası cüzi akıl, külli akla ihtiyaç duymaktadır.

Diğer yandan da, insan kendini sınırladığı için akla karşı zekâsıyla sanat anlayışına yönelir ve sanatla sınırları aşıp özgürlüğünü ilan etmek ister. Yani, sanat ve estetik değerler, aklın zekâmızı eşyanın sınırları içine sokmasına karşı bir özgürleşme isyanıdır. Burada yeri gelmişken belirtelim ki, bilim *somut (objektif) gerçeğe* ulaşmak içindir. Sanatkâr, aklın sınırları dışına çıkarak, *soyut (subjektif) gerçeğe* ulaşmak için sanat yapar. Din ise, *mutlak gerçeği* arama gayretidir. Çok yüksek zekâ olan deha ise, aklın esaretine daima isyan eder, fakat onu asla kaybetmez.

İnsanın içinde bulunduğu bütün çevreyi ve kendini de gözlemleyerek idrak etmesine şuur (bilinç) denilmektedir. Bu bilinç sonunda insan, aynı zamanda kendi organizmasının da kendine yetmediğini fark etmektedir. Şuur bir iç aydınlıktır. İdrak ve zekâmızın organizmamızı aşması demektir. Zekâmızın madde (eşya) âlemiyle teması sonucu zamanla akla, ruhi hayatımızla temasından da şuura ulaşırız. Şuur bir bakıma ruhumuz adına aklımızı kritik eder ve İmam-ı Gazali'ye göre de, ruhun organizmaya ve âleme yönelen *iç gözüdür*. Hz. Mevlana da bu yüzden, "Gözlerimden dışarı bakan kim?" diye sormaktadır.

İnsan zekâsı duyularımız ve bilincimiz arasında, birbirine zıt kavramları fark eder. Duyularımız sınırlılık telkin ederken, şuuru-muz bize sonsuzluğu hissettirmektedir. Duyularımız esaret, şuuru-muz hürriyet, duyularımız çokluk, şuuru-muz birlik, duyularımız yaratık, şuuru-muz Yaratan kavramını bize telkin etmektedir. İşte, zekâmız bu çelişkili kavramlar arasında gider gelir. Bu hâli inkâr edemediğimiz için de daima kararsız ve çatışmalı (dramatik) bir hâlde bulunmaktayız.

Duyular vasıtasıyla akıl bizi maddi değerlere, bilinç ise ruhi değerlere açan bir kapı gibidir. Kur'an'da ruh hakkında bize çok az bil-

gi verildiği söylenmekle birlikte, onun tezahürü olan şuur rahatlıkla incelenebilir. Yine İmam-ı Gazali'ye göre, *insan dış gözü ile bakmalı, iç gözü ile görmelidir.*

İrade, faaliyetlerimizin şuurun kontrolü altında cereyan etmesi demektir. Bu yüzden sadece insan iradeli yaratılmıştır. Bitki ve hayvanlar için hayır-şer, iyi-kötü, adalet-zulüm, güzel-çirkin gibi vasıflar mevcut değildir. Hayvanlar ve diğer canlı-cansız yaratıklar kendilerinden habersiz gibidirler. Onlar, Yaradan'ın insanoğlu tarafından okunması istenen mektuplarıdır, o yüzden bilinç ve irade sahibi değildirler.

İlkel insan veya çocuk her şeyi, mesela dini değerleri bile somutlaştırır. Dolayısıyla tarih boyunca, tanrısal anlayışlar putlaştırılarak ifade edilmiştir. Oysa insanı yücelten, bilinç sayesinde oluşturabildiği soyutlama gücüdür. İnsan medeniyet ve kültürü soyutlama ile kurmuştur. Somut değerler, medeniyet ve kültürün ham maddesi olmaktan öteye gidemezler. İnsan, akıl, bilinç ve iradesiyle tabiattan kültüre, maddeden manaya, vahşilikten medeniliğe, eşyadan ruhi değerlere, somuttan soyuta ulaştığı kadar yücelir, değer kazanır. İnsanlığın yücelişi böylece hayvanilikten uzaklaşmakla mümkündür. Çünkü hayvanlarda merhamet, muhabbet, şefkat gibi değerler son derece sınırlıdır.

KALP, GÖNÜL VE RUH İLİŞKİSİ

*“Allah, sizlerin sûretlerinize, mallarımıza değil,
kalplerinize bakar.”*
Hz. Muhammed (SAV)

Burada bahsedilen kalp, gönül de denen manevi kalptir. Göğsümüzde bulunan ve dolaşım sisteminin motoru olan kalple kısmi bağlantısı vardır. Kalp (gönül) ruhla ilişkili duygu merkezimizdir. Son yıllarda yapılan bazı bilimsel çalışmalarda, vücudumuzda bulunan kalbimizin beyinde olduğu gibi manyetik dalgalar yaydığı ve bu iki organ arasında büyük bir ilişki olduğu bildirilmektedir. Bu iki organın manyetik dalgaları arasındaki ilişki uyum içindeyse kişinin sağlığına oldukça olumlu yansımaktadır. Stres ise bu uyumu bozmaktadır. Bu çalışmaları yapan bilimadamları (Institute of Heartmath), şefkat, merhamet ve sevgi gibi yüksek insani duyguların bu uyumu arttırdığını tespit etmişlerdir. Bu sonuç, kalbin manevi boyutunu göstermesi açısından oldukça önemli bilimsel bir veri olarak kabul edilmektedir.

“Kalbimin kapısının dışarıdan tokmağı yoktur.” Mevlana

Büyük mutasavvıflar, kâinatın merkezine insanı, insanın merkezine de gönlü koyarlar. Nefsimiz ruhumuzla ilişkili olmakla birlikte konum olarak kalple birbirine zıttır. Kalp, yani gönül insanın metafizik âlemlerle bağlantısını sağlar. Sevgi, muhabbet, aşk, şefkat, merhamet gibi yüksek insani duyguların olduğu gibi, aynı zamanda da inanmanın merkezidir. Gönül o kadar yücedir ki, “alçak” kelimesi bile başına geldiğinde onu yüceltir. Alçakgönüllülük, herkes tarafından takdir gören bir özelliktir ve sahibini adam eder. Gönlünü temiz tutmak ise, insanın ruh sağlığı açısından oldukça önemlidir.

“Yaratıcıya ulaşmak için, akılla birlikte gönlün de devreye girmesi gerekir. Tersine, gönül dünyalık peşinde kirlenirse, o insanın ruhla ve yücelerle bağlantısı zedelenir veya kopar.”

Yaratıcıya ulaşmak için, akılla birlikte gönlün de devreye girmesi gerekir. Tersine, gönül dünyalık peşinde kirlenirse, o insanın ruhla ve yücelerle bağlantısı zedelenir veya kopar. Nefs-i emmaremizin etkisiyle gönlümüzü kirleten şeyler makam, mevki arzusu, hırs, her türlü şehvet, hiddet, haset, kin ve kıskançlık gibi duygulardır. Bu duygular gönlümüze yerleştiğinde gönül nefsin hâkimiyetine geçer ki, bu, insan için bir felakettir. Gönlünü bu türlü dünyalık duygularla doldurmuş bir insanda gönül vesvese ve kavganın mekânı olur. Dolayısıyla böyle bir insan huzuru kaybeder, iç sıkıntısıyla dolar ve manevi hastalıklara duçar olur.

Gönül, insanın gerçeğini göstermektedir. İnsanlar gönüllerinden geçen düşünceye göre değer kazanırlar. Buna niyet denir ki, *amel-ler niyetlere göredir.*” (Buhari, Bedü'l-Vahy, 1) Münafıklık bu yüzden Allah tarafından lanetlenmiştir. Çünkü münafıkların söyledikleri ile gönüllerinden geçenler, yani niyetleri hiçbir zaman aynı olmaz, onlar ikiyüzlüdür. Bu gerçeğe vâkıf insanlar daima muhatap oldukları diğer insanların gerçek niyetlerini anlama çabası içinde olurlar. Burada, elinde bıçak olan iki insan örneği verelim. Öyle ki, birinden insanlar kaçır, diğerine koşar ve kendilerini teslim ederler. Buradan hepimiz anlıyoruz ki, birincisi katildir ve niyeti karşısındakini öl-

dürmektir. İkincisi ise, hekimdir, insanlar onun niyetinin kendilerini kurtarmak olduğunu bilirler ve ona teslim olurlar. Samimi insan, niyetiyle ameli bir olan tek yüzlü kişidir. O her toplumda takdir görür ve sevilir. Bu sebeple, Hz. Mevlana, “*Ya olduğun gibi görün, ya da görüldüğün gibi ol!*” demektedir.

Pek çok tasavvuf ehli, “*Mümin müminin aynasıdır,*” (Ebu Davud, Edep, 49) hadisinden hareketle insan gönlünü aynaya benzetir. Buna göre insan, karşısındakini nasıl görürse aslında kendisi de odur. Bu yüzden mutasavvıflara göre, gönül aynası daima cilalı ve pırıl pırıl olmalıdır. Bunun yolu işlediğimiz günahlardan tövbe etmek ve Allah’ı gerektiğince anmaktan geçer. Çünkü Kur’an’a göre, *kalpler ancak Allah’ı anarak huzur bulur.* (Rad: 13/28) Aynayı temiz tutan, yani gönlünü bütün dünyevi kirlilerden temizleyen insan iç huzura ve gerçek mutluluğa erer ve gönlü Allah’ın itibar ettiği gönle dönüşür.

Çünkü gönül insanda aynı zamanda Hak Teâlâ’nın nazargâhıdır, bakış alanıdır. Saf, arı, duru ve tertemiz bir gönül, insanın Allah nezdinde yüceliğinin en önemli şartıdır. “*Allah sizin suretlerinize, mallarınıza değil, kalbinize bakar.*” (Hadis-Müslim, Birr, 33). Bu yüzden Yunus Emre de şöyle sesleniyor bizlere:

“*Temiz et gönül evini, yâr gelecek kondurmaya.*”

O yâr, yüce Yaradan’dır. Bize şah damarımızdan daha yakın (Kaf: 50/16) olan Cenab-ı Allah’ın bir kutsi hadiste, “*Yere göğe sığmadım mümin kulunun gönlüne sığdım,*” dediği söylenmektedir. Düşünün bir kere, zamana ve mekâna sığmayan yüce Allah, insanın gönlüne sığdığını buyuruyor. Verilen değere bakın. Demek ki, söylendiği gibi, cihan bile gönül kadar geniş değildir. Gönlünün genişliğini ve temizliğini muhafaza eden insanlar her zaman toplum tarafından da sevilirler. Bu konuda sizlere tasavvufi bir örnek vermek istiyorum: Büyük mutasavvıflardan Ataullah İskenderi bir gün hacca gitmek üzere yola çıkar ve Bağdat’a vardığında bir sarrafın dükkânına girer. Bakar ki, sarraf genç sürekli bir elinde altın, diğer elinde parayla uğraşmakta. Genç için üzülür, fakat kalbini müşahede edince (kalp

gözyle) görür ki, gencin eli altında ve parada olsa da gönlü Allah'ı zikirle meşgul. O zaman hayran olur gence ve oradan ayrılır. Daha sonra Kâbe'ye vardığında, bir pir-i faninin (yaşlı zatın) Kâbe'nin örtüsüne sarılmış ağladığını görür ve gıpta eder. Daha sonra bu yaşlının kalbini müşahedesinde ise diğer gencin aksine kalbinin dünyalık için çarptığını görerek üzüdür ve insanın gerçeğini ancak kalpte ki duygunun gösterdiğini anlar. Sonunda genç sarraf gibi *eli kârda, gönlü yârda* olanlardan olmamız gerektiğini ifade eder.

İnsana saygı duymanın ilk şartlarından birinin gönle değer vermek olduğunu ifade eden Yunus da şöyle seslenmektedir:

“Gönül Çalab'ın tahtı Çalap gönüle baktı, İki cihan bedbahtı Kim gönül yıkar ise.”

İnsanların gönlünü kazanmanın değeri ile ilgili bir olayı burada anlatmakta fayda var: Hayber'in fethi için Hz. Peygamber (SAV), Hz. Ali'yi komutan ilan etmiştir. Hz. Ali, savaş meydanında yerinde duramamakta, kılıcı elinde atıyla bir o yana bir bu yana dörtnala gidip gelmekte, önüne çıkacak herkesi öldürmek ister gibi bir tavır sergilemektedir. Bunu gören Peygamber Efendimiz, Hz. Ali'yi yanına çağırır ve, *“Yavaş ol yâ Ali,”* der, *“Senin bütün dünyayı böylece fethetmense, bir gönlü kazanman daha önemlidir,”* buyurur. (İbni Hişam, Siyer). İnsan gönlünü kazanmanın ne güzel örneği değil mi? Bu yüzden İslam, hiçbir zaman din savaşına cevaz vermemiş, mümkün oldukça hiç kimseyi öldürmeden fetihler yapmayı istemiştir. Hiç kimsenin öldürülmediği Mekke'nin ve Kudüs'ün fethi buna en güzel örneklerdendir.

Gönlün Hürriyeti

*“Gözlerini kapa ve yürü, ta ki kalbin gözün olsun,
sonra başka bir âlem görülecektir.”*

Hz. Mevlana

Beden esir ve tutsak edilebilirse de gönül kesinlikle zincire vurulamaz. Gönlün temiz, saf ve özgür kalabilmesi için mal, mülk, para sevgisi (mâsiva) gönle sokulmamalıdır. Eğer bu olursa, işte o zaman gönül hürriyetini kaybeder, dünyanın tutsağı olur. Muallim Naci mısralarında şöyle sesleniyor yüce Yaradan’a:

*“Dil (gönül), esîrin olduğu günden beri âzâdedir,
Mâsivaya bağlanır mı, bağlanan vicdan sana.”*

Gönül bir defa Allah’a bağlandı mı, dünyalığı içine almaz olur ve özgürleşir. Gönlün her an hür kalabilmesi ise insanın şahsiyetli olabilmesi için oldukça önemlidir. Bunun için, Mekke’nin Fethi’nden sonra Kâbe’nin putlardan temizlenmesi gibi kalbimizdeki kibir, kendini beğenme, kin, haset ve şehvet benzeri olumsuz duyguları yok etmek çabasında olmalıyız. Yani dünyaya ait meşru şeylerden istifade etmekle birlikte onları kalbimize alacak şekilde bağlanmamalıyız. Dünya malı, cebinde olup onu kullanabildiği sürece insana zarar vermez, ama insan onu kalbine aldığı anda perişan olur. Bunu Mevlana’nın şu izahıyla daha iyi anlayabiliriz: *“Malumdur ki, gemi suyun üzerinde gittiği müddetçe su onu kaldıracı ve gitmek istediği yere ulaştırıcı bir vasıtaadır. Ne zaman ki gemide bir delik hâsıl olur, deniz geminin içine girmeye başlarsa artık o gemi yürümez ve batar.*

“Gönlün temiz, saf ve özgür kalabilmesi için mal, mülk, para sevgisi (mâsiva) gönle sokulmamalıdır. Eğer bu olursa, işte o zaman gönül hürriyetini kaybeder, dünyanın tutsağı olur.”

İşte, dünya malı, insanı varmak istediği yere götüren, götürücü olan deniz gibidir. Onu sen gönlüne almaz, üzerinde olursan gemi gibi istedi-

ğın yere varırsın. Yok, hırs ve tamah ile onu gönlüne almaya kalkarsan geminin su alıp batması gibi dünyaya batarsın. Bu yüzden kanaat ne tükenmez bir hazinedir. Kanaat yerine, hazineyi malda aramak boştur.”

Şems de kalbin temizliği için şunları söylemiştir: “Esas kirlilik dışta değil içte, kisvede değil kalptedir. Onun dışındaki her leke ne kadar kötü görünürse görünsün, yıkandı mı temizlenir, suyla arınır. Yıkamakla çıkmayan tek leke ve pislik, kalplerde yağ bağlamış haset ve art niyettir.”

Kalp gönlü, beyin ise akılı temsil eder. Her zaman akılla gönül çekişme ve kavga hâlinindedir. İkisi de yol göstericilik peşindedir. Fakat Hz. Mevlana'ya göre, gönül ve aşk meselelerinde akıl, bataklığa düşmüş merkepler gibidir, çırpındıkça batar.

Aslında hakikate ne yalnız akılla, ne de gönülle ulaşabiliriz. Bu sebeple akılla gönlü barıştırıp, birlikte hareket eder hâle getirmeliyiz. Bizim medeniyetimiz zaten akıl ve gönül medeniyeti değil midir? Batı medeniyeti ise sadece akıl medeniyeti olduğu için insanı mutlu edemediği gibi, mahvına da sebep olmaktadır. Oysa Batılı sosyal bilimci Bergson, “İnsan akıl yoluyla hakikate erişemez. Ancak kalp yoluyla erişebilir,” demektedir. O eksikliğini hissettiği için böyle söylemiştir. Bize göre ise hakikat için ikisi birlikte gereklidir.

Gönlümüzü karanlıklara düşürebilecek şey şüphedir. İmanımızdan şüphe ettiğimizde gönül daralır. Vesvese, şeytanın kalbimize verdiği bir endişe, kuruntu ve bir iç sıkıntısıdır. Hz. Âdem'le Havva şeytanın verdiği bu vesveseyle cennetten çıkmışlardır. Cenâb-ı Allah, Kur'an-ı Kerim'de müminleri bu vesveseye karşı daima uyarılmaktadır.

Aslında gönül, imanın olduğu gibi aşkın da ocağıdır. Aşk, insani olandan ilahi olana kadar her çeşidiyle gönlümüzü temizler, aynı zamanda olgunlaşmasını sağlar. Çünkü gerçek aşkın gönlünde kibir, gurur gibi onu karartacak şeyler bulunmaz. Âşık; muhabbet, merhamet ve şefkat insanı olur.

Hz. Mevlana, insanın bedenini ve gönlünü birer mektuba benzetir; muhatabı yüce Yaratıcı olan bir mektuba... Bu mektubu ya-

zan insanın kendisidir. İnsanın hayatı boyunca sahip olduğu duygu, düşünce ve niyetler, söylediği sözler, yaptığı işler ve ameller, davranışlar bu mektubun içeriğini oluştururlar. Bu gönül mektubu, Mevlana'ya göre, *Allah'a layık* olmalıdır. Bunun için Allah'ın örnek insan olarak gösterdiği yüce Resul'e ve onun dostlarına uymak gerektiğini söylemektedir. Bu durum, insanın söylediği ile gönlünden geçirdiğinin aynı olmasını gerektirir. Tersine ise, kabul edilemeyecek olan iki yüzlülük ve münafıklıktır ki, Allah'ın reddettiği aşağılık davranış tipidir. İnsanlarda üç türlü göz vardır: akıl gözü, kalp gözü ve ruh gözü.

Aklî gözü duyu organımız olan gözümüzdür ki üç boyutlu âleme ait gördükleriyle sebep-sonuç ilişkisini kurar. Kalp gözü duygularımızla ve imanımızla ilgilidir. Basiret de denilen bu göz manevi âleme açar insanı. Basireti bağlanmamış insanlar hakikati görebilme kabiliyetine bu göz sayesinde sahiptirler. Hz. Mevlana, "*Gözlerini kapa ve yürü, ta ki kalbin gözün olsun, sana başka bir âlem görülecektir,*" demektedir. Hz. Ali ise, "*Kalp gözü kör olduktan sonra gözün görmesi ne işe yarar!*" diyerek kalp gözünün önemine vurgu yapmaktadır. Ruh gözümüz ise ilahi bir gözdür, mahiyetini tam olarak bilemiyoruz. Yaradan'la bizi temasa geçirdiği için insan-ı kâmillerin gözü olarak değerlendirilebilir.

Bu önemli bahsi Şuara suresi 88-89. ayetlerle bitirelim: "*O gün ki, ne mal fayda verir, ne oğullar. Ancak Allah'a temiz bir kalple varanlar başka.*"

İNSANIN ZAYIF VE GÜÇLÜ YÖNLERİ

*“Biz emaneti göklere, yerlere ve dağlara teklif ettik;
onlar bunu yüklenmekten çekindiler ve sorumluluğundan korktular!*

İnsan onu hemen yükledi.

Fakat şimdi o çok cahil ve zalim davranır oldu.”

(Ahzab S: 33/72)

İnsanın başarısı kendini tanımaktan geçer. İnsanın kendini tanıması ise güçlü ve zayıf yönlerini tespit edebileceği analizler yapmasıyla mümkündür. Gelişmek isteyen her şirkete önerilen SWOT analizini biz de başarılı olmak isteyen her insana tavsiye ediyoruz. Buna göre, insan kendi güçlü ve zayıf özelliklerine vâkıf olmakla birlikte, karşılaştığı tehditleri ve önüne çıkan fırsatları da bilmek zorundadır. Bu analizi iyi yapıp, zayıf yönlerini güçlendiren (zaaflarını yok eden), kuvvetli taraflarını iyi değerlendiren insan aynı zamanda önündeki fırsatları değerlendirecek, tehditlere karşı da tedbirleri alacaktır. Böyle bir insan hayatta gerek maddi, gerekse manevi alanda başarılı olacaktır. Şimdi gelin, bütün insanların ortak zayıf ve güçlü taraflarını birlikte değerlendirelim.

İnsanın Doyumsuzluğu

“Mal da yalan, mülk de yalan, gel biraz da sen oyalan.”

Yunus Emre

İnsanı bütün yönleriyle anlamaya çalışmak için öncelikle onun zayıf yönlerini ve zaaflarını iyi değerlendirmek zorundayız. Her şeyden önce insan diğer canlılar gibi ihtiyaç sahibidir, fakat bitki ve hayvanların ihtiyaçları sınırlıdır ve onlar doyumsuz değildir. Mesele, bir aslan avını ele geçirince ondan ihtiyacı kadarını alır, sonrayı düşünmez. Karnı doyunca geri kalanı kim yer endişesi olmadan bı-

rakır gider. Onu takip eden diğer canlılar da kalan avdan doyuncaya kadar yer ve giderler. Ama insan öyle midir?

İnsan açgözlü ve doyumsuzdur. Bu konuda Hz. Muhammed'in (SAV) şu hadisi ne kadar yerinde değil mi?

“İnsana bir vadi dolusu altın verseniz, bir vadi dolusu daha ister. Onun karnını ancak toprak doldurur. Ama ancak Allah tövbe edenin tövbesini kabul eder.” (Buhari, Rikak,10)

İnsanların çekişmeleri gibi.

İnsan biyolojik olarak yemek, içmek, barınmak, korunmak, üremek zorundadır. Sosyolojik olarak bir aile ve çevre içinde diğer insanlarla birlikte yaşamak arzusundadır. Psikolojik olarak ise, insanoğlu sevmek, sevilmek, değer verilmek, korkudan emin, mutlu bir tarzda yaşamak ve yükselmek ister (Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisini hatırlayınız.). Ama doyumsuzluktan dolayı bütün bunlarda ölçüyü kaçıır.

Sosyal psikologların gözlemlerine göre, insanın ihtiyaçları refah ilerledikçe daha da artmaktadır. Bu da zaafı artırmaktadır. Zaaf-

lar insanda kompleksler üretir. İsteyip de elde edemediği şeylerden dolayı insanda *aşağılık kompleksi* bir şeyi hak etmeden elde ettiği takdirde ise, *büyüklik kompleksi* ortaya çıkmaktadır. Böylece marazi (patolojik) tipler meydana gelmektedir. Oysa akıllı insan ihtiyaçlarına gem vurabilen, zaafplarını bilen ve bunları yok edebilen insandır. İşte böyle kişiler hayatta daima sevilen ve başarılı olan insanlar olabilmektedirler.

“Akıllı insan ihtiyaçlarına gem vurabilen, zaafplarını bilen ve bunları yok edebilen insandır. İşte böyle kişiler hayatta daima sevilen ve başarılı olan insanlar olabilmektedirler.”

Öte yandan insan ihtiyaçlarının bitmemesi sebebiyle daima aletler, makineler yapacak, yetersiz gördüğü kendi organizmasını bunlarla tamamlamaya çalışacaktır. Bu yüzden doyumsuzluk, insanın hem zaafı, hem de gücüdür diyebiliriz. İşte, sadece insanda bulunan nefs-i emmare insanın hem gelişmesine, hem de gerilemesine sebep olabilmektedir. İnsanın bitmek bilmeyen istek ve ihtirasları, onu yok oluşa götürebilir. Fakat aynı zamanda, bu istek ve arzular sayesinde insan, teknolojiye ulaşip alet yaparak kültür ve medeniyeti geliştirir ve böylece hayvanlara göre çok üstün hâle gelir ve evreni kontrolü altına alabilir. Hele, şımartmadan nefsini manevi hedeflere yönlendirebilirse, işte o zaman insanın gerçek yücelişi mümkün olabilir.

İnsan Cahil ve Zalimdir

Kur'an-ı Kerim'de insanın olumsuz yönleriyle ilgili pek çok ayet yer almaktadır. Kur'an mesela insan hakkında, *“İnsan cahil ve zalimdir.”* (Ahzab: 33/67), *“İnsan gerçekten çok nankördür.”* (İbrahim: 14/34) demektedir. Gerçekten de insan bu dünyada şaşkın bir şekilde ne yapacağını bilememekte, ölümlü olduğunu bildiği hâlde âdeta sonsuz yaşayacağını düşünerek hareket etmektedir. Avami tabirle âdeta dünyaya kazık çakmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla kendini sorumsuz hissetmektedir. Böylece şükretmekten de gafil olmak-

Dünyaya bağlanmak

mi, ilim sahibi olması ve hem dünyayı, hem de ahiretini imar etmesi içindir, yoksa kendini yok edecek derece mal mülk derdine düşmesi için değildir. Oysa Yunus'a ait, "Mal da yalan, mülk de yalan / Var biraz da sen oyalan," sözünün şüursuz olarak muhatabı olur. Bu konuda Hümeze Suresi müthiştir: "Vay onlara ki, malı toplayıp, tekrar tekrar sayarlar ve mallarının kendilerini ebedî yaşatacağını sanırlar." (32/2-3)

İnsanın unutkan olduğu farklı ayetlerde söylenmektedir. Zaten insan kelimesi de nisyan (unutmak) sözünden gelmektedir. Dilimize bu yüzden, *hafızayı beşer nisyan ile maluldür*, sözü haklı olarak yerleşmiştir. İnsan kendi kendine yeteceğini düşünmekte, genellikle sıkışana kadar Allah'ı unutmaktadır. İnsan âcizliğiyle yüz yüze kaldığında veya ölümle karşı karşıya geldiğinde Allah'ı hatırlar, ama kurtulup rahatlayınca anında unuttur ve önceki tövbe hâlini hemen terk eder.

tadır. Emanetin kendisine verildiği insan bu emanete layıkıyla sahip çıkamamakta, hatta zarar vermektedir. Ancak sorumluluk sahibi olan arif kişiler cahil ve zalim olmaktan, nankörlükten kurtulmaktadır.

Kur'an'da, "Gerçekten insan, hırsına çok düşkündür." (Mearic: 70/19) ve "Gerçekten o mal sevgisinden dolayı pek katıdır." (Âdiyât, 100/8) denilmektedir.

İnsana verilmiş olan hırs onun geliş-

Kur'an'daki "İnsan zarardadır." (Asr, 103/2) ayetinin izahına gelince, insan muktedir olduğu hâlde yapmadığından dolayı zarardadır diye açıklanmaktadır. Allah, insana dünyaya hâkim olabilmesi için her türlü fırsatı, yani aklı, iradeyi ve kabiliyetleri verdiği hâlde bu gücünü yeterli bir şekilde kullanmazsa, işte o zaman verimli bir hayat yaşamamış olur ki, böylece zarara düşer.

"Nefsinin insana vesveseler vermekte olduğunu biliriz." (Kaf: 50/16) ayetiyle insanın sıkıntılı hâlinin nefsinin (şeytandan dolayı) verdiği vesveseden olduğunu öğreniyoruz. "İnsan her umduğuna ulaşacağını sanır." (Necm: 53/24), "İnsana kötülük dokununca pek ümitsiz olur." (Nisa: 4/28), "İnsan zayıf yaratılmıştır." (İsra: 17/83) gibi ayetler insanın zayıflığını, çok kolay bir şekilde pes edebileceğini ve ümitsiz hâle düşebileceğini ifade etmektedir. Oysa inanan insan için böyle bir hâl yoktur. O daima Allah'la olduğunu ve Onun verdiği her şeyin hayırlı olduğunu bilir. Çünkü daima biliriz ki, *vuku bulanda hayır vardır.*

Ayrıca yine Kur'an'da "O pek acelecidir." (İsra: 17/11), "Nimetler karşısında şımarır ve halka karşı böbürlenir." (Hud: 11/10) gibi insan karakterini ifade eden pek çok ayet bulunmaktadır.

Bu şekilde, İslam'ın mukaddes kitabı Kur'an-ı Kerim oldukça gerçekçi bir tarzda insanın zaaflarını ortaya koymaktadır. Zaaf lar yok edilmezse, komplekse dönüşüp insanın akl-ı selim sahibi olmasını engellediğini daha önce belirtmiştik. Ama bütün bu olumsuz taraflarını insan isterse olumlu hâle de dönüştürebilmektedir.

Dünyada en iyisi ile en kötüsü arasındaki mesafenin insan kadar büyük olduğu bir başka yaratık yoktur. Hayvanlar da iyi ve kötü faydaya matuftur. Tabii ki hayvanlardaki bu iyiyik ve kötülük sadece biz insanlara göredir. Oysa hayvanlar tabiatlarının gereğini yaparlar. Mesela bize göre en iyi inekle en kötüsü arasında birkaç kg et ve süt farkı vardır sadece. Ama insan öyle mi? En kötüsü milyonlarca insanı gözünü kırpmadan öldürebilmekte, en iyisi ise bütün canlı, cansız âleme ve dolayısıyla bütün insanlığa ve kâinata rahmet olabilmektedir.

Cenab-ı Allah, olumlu ve olumsuz arasında bu derece fark bulunan insanı yaratacağını meleklerine önceden söylemiştir. Kur'an'da anlatıldığına göre; onlarla bu konudaki diyalog şöyle gelişmiştir: “Rabb’in meleklerle, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım,’ demişti. Onlar, ‘Orada bozgunculuk yapacak, kan akıtacak birini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek yüceltiyor ve seni ulu tutuyoruz,’ dediler. Allah, ‘Ben sizin bilmediklerinizi bilirim,’ dedi. Daha sonra da bu kadar zaafları olan insana secde etmeleri için meleklerle emretti. Fakat şeytan (iblis) kibrinden dolayı insana secdeden kaçarak inkârcılardan oldu.” (Araf Suresi: 7/11-18). Burada dikkat etmek gereken şudur ki, şeytan Allah’a secde etmem demiyor, onun, “İnsana secde et!” emrine isyan ediyor ve bu yüzden lanetleniyor. Bu durumda Allah’a secde etmeyen insanın hâli nicedir diye düşünmek gerekir.

İslam’a göre, dünya hayatı insanın imtihanıdır. Bunun böyle olduğu Allah tarafından bildirilmektedir. Bu imtihanı geçebilmenin yolu Kur’an-ı Kerim’e göre, *Allah’ın ipine sımsıkı sarılmaktan geçerek* (Al-i İmran: 3/103). İnsan, bütün zaaflarını yok edip Allah’a gerçek manada kul olarak kendisine verilen bu değere layık olmak zorundadır. İnsan istikamet sahibi olmalıdır. İstikamet, nefsin arzularını Allah’ın emirleri karşısında feda etmek demektir.

Yine Kur’an’a göre *insan için ancak çalıştığı için karşılığı vardır.* (Necm: 53/10) Bu ayete göre bir insan yatarak Allah’tan rızık gelmesini bekleyemez, onun için sebepler oluşturması, yani gerekli çalışmayı yapması gerekir.

Şu da İslam’ın kabul ettiği bir gerçektir ki, insan bütün hatalarıyla birlikte insandır. Çünkü Cenab-ı Allah, insanları günaha meyyal yaratmıştır ve ancak tövbe etmekle bu günahlardan kurtulabileceklerdir. Dolayısıyla insanların, sadece yaptıklarıyla değil, Allah’ın rızasını kazanarak da cennete gidebilecekleri bildirilmektedir.

İnsanın Güçlü Yönleri

“Allah, gökte ve yerde ne varsa hepsini sizin emrinize vermiştir.” (Lokman: 31/20). Allah’ın bu müthiş hitabına mazhar olan insan, elbetteki bütün mahlukattan (yaratıklardan) üstündür ve yaratılmışların en şerefliisidir. Yani eşref-i mahlukattır. Ondaki bu üstünlüğün en önemli sebebi şuur ve irade sahibi olmasıdır. İnsanı eşref-i mahlukat olmaya götürecektir olan vasıta, işte bu şuur ve iradedir. İnsanın (ve cinlerin) dışında, melekler de dâhil hiçbir yaratılmış irade sahibi değildir.

İnsanın iradesiyle kendi kendini hesaba çekmesi, tenkit edebilmesi onun güçlülüğüdür. Bu sebeple ilahi hitaba mazhar olmuş ve “emanet”i yüklenmiştir. Ahzab Suresi’nin 72. ayetinde Cenab-ı Allah, “Biz emaneti göklere, yerlere ve dağlara teklif ettik; onlar bunu yüklenmekten çekindiler ve sorumluluğundan korktular! İnsan onu hemen yükledi. Fakat şimdi o çok zalim ve cahil davranır oldu,” buyurmaktadır. Buradaki emanetin akıl, irade, ameller, istidatlar (yetenekler) olabileceği yönünde farklı görüşler vardır. Fakat bütün bu saydıklarımız olmazsa zaten insan olmaz ve bunlar insanın imtihanı için birer vasıta. Bazı İslam âlimleri ise emanetin *mülk*, yani insanın kendisi de dâhil bütün yaratılmışlar âlemi olduğunu söylemektedir ki, biz de bu görüşü temel almaktayız. Çünkü mülkün gerçek sahibi Allah olmakla birlikte, o insanın tasarrufuna verilmiştir. Bu, yerdeki ve gökteki her şeyin insan için yaratıldığı ve onun tasarrufuna verildiğini bildiren yukarıdaki ayette de açıkça ortaya konmuştur. İnsanın evrende, kendine, çevreye, mahlukata davranışı bu *emanete hıyanet etmeme*, aksine layık olma yönünde olacak ve bundan dolayı sorgulanacaktır. Dolayısıyla, kendi bedenine eziyet etmeyecek, ekolojik dengeye zarar vermeyecek, karıncayı dahi incitmeyecek, insanlara zulüm yapmayacaktır. Tabii ki, bu olumsuz tavırları yapmamakla birlikte, bunların tam tersi olan olumlu yaklaşım içine girecektir. Yani emanete olan tavrına göre imtihanında başarılı olacak veya olmayacaktır. Bu yüzden, “Emaneti ehline veriniz,” (Nisa: 4/58) hitabına mazharız. Buradan hareketle her türlü makam ve

mevki ehline verilmelidir. Halk arasında söylenegelen, “Emaneti (bedeni) taşıyoruz,” şeklindeki ârifane söz de emanete sadık olma düşüncesini desteklemektedir.

Dağların, taşların, güçlü ve sağlam varlıklar olmasına rağmen emaneti yüklenmekten korkması, sembolik bir ifade olmakla birlikte onların sorumluluğun büyüklüğüne vâkıf olmalarıyla açıklanabilir. Fakat insan bu emaneti kabul etmekle birlikte çok kolay bir şekilde ihanet edebilecek gibi gözükmektedir. Bu yüzden, “İnsan çok cahil ve zalim olabilir,” diye vasıflandırılmaktadır. Bugün çoğu insan ve grupların, gerek diğer insanlara ve çevreye, hatta bütün dünyaya verdikleri zararı emanete ihanet olarak görmeliyiz.

Vücutunuza eziyet etmeyiniz, sözüne mazhar olmasına rağmen insan, o emanete de zaman zaman hırsı ve doyumсуzluğuyla yine ihanet etmektedir. Alkol, sigara, uyuşturucular, stresle veya yeme içmede ifrat (aşırılık) ve tefrite (aç kalma), yani iki taraflı aşırılığa kaçışıyla vücuduna eziyet etmektedir.

Emanet konusundaki bir başka görüş ise, emanetin *Ruh-u Âzam*, yani insana üflenmiş olan Allah’ın ruhu (nuru) olduğu yönündedir ki, bu yaklaşım da kabul görmektedir. Çünkü insan ruhu Allah’tan gelmiştir ve yine ona döndürülecektir. Yani sahibine teslim edilene kadar o da bir emanettir. İnsanı şerefli kılan da bu *Ruhullah*’tır. Bu aynı zamanda Allah’ın içimizdeki nurudur (Nurullah).

Kendisine verilen emanetten dolayı insan *Allah’ın yeryüzündeki halifesi* olmaya hak kazanmıştır. Bu yüzden insanda nefsinin terbiye ederek yükselme istidadı vardır. Cenab-ı Allah’ın kendi ruhundan üflediği insana gerçek değeri ancak bu yükselme yoluna girmekle verilir. Bu aynı zamanda bu değerdeki insana gereken saygı ve sevginin gösterilmesi demektir. İslam’da insanın ruhen yükselişi gayretine tasavvuf denilmektedir. İmam-ı Rabbani Hazretlerine göre, *tasavvuftan maksat, ihlas makamına ulaşmaktır*. İnsan ancak içindeki bu yüksek samimiyet anlayışı olan ihlasla yükselişini gerçekleştirir. O zaman içi dışı bir olan, içinde hiçbir kötülüğe ve gayrimeşru yer olmayan bir insan ortaya çıkacaktır.

İslam kültürüne ait bir hikmetli sözde de, “İnsanın dünyadaki bir görevi de dünyayı imar etmek ve güzelleştirmektir,” denilmektedir. Evet, insan başka insanlarla, hayvanlarla, bitkilerle olan ilişkileriyle dünyayı arzu ettiği cennete benzetmeye çalışmalıdır. Maalesef tam tersine ilahi mesajdan yoksun anlayışlarla cehenneme çevirmektedir.

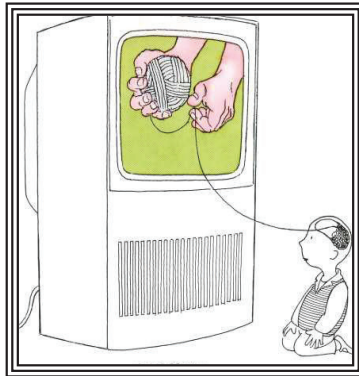
İNSANIN AKTİFLİĞİ VE ZENGİNLİĞİ

“Ayakkabım yok diye üzülüyardum
tâ ki ayakları olmayan insan görene kadar.”

Hz. Mevlana

Günümüzdeki teknik gelişmelerin, insanları daha aktif hâle getirmesi gerekirken, maalesef tersi bir sonuca götürmektedir. Televizyon, bilgisayar ve özellikle internet fayda için değerlendirilmesi gerektiği yerde, insanı tamamen pasif konuma düşürecek bir şekilde kullanılmaktadır. Okumak, düşünmek ve hayal etmek gibi beyin faaliyetlerini arttıracak *beyin sporu* yapmak yerine, sürekli seyirci konumunda olmakla insanın beyni giderek pasifize olmaktadır.

Bilindiği gibi Alzheimer, çağımızın en korkunç hastalıklarından biridir. Alkol ve sigara gibi etkenler yanında, daha çok beyin faaliyetlerini azaltan, düşünmeyen, hayal kurmayan, yani beynini yeterince kullanmayan insanlarda bu hastalığın geliştiği ispatlanmıştır. Bu hastalığa duçar olanlar, şahsiyetlerini kaybetmekte, etrafındaki insanları tanımaz olmakta ve ahlaki olmayan davranışlarda bulunmaktadırlar. Bu ise insani özelliklerin yok olup hayvani özelliklerin ortaya çıkışı manasına gelmektedir.

Beyin için en tehlikelisi pasifliktir.

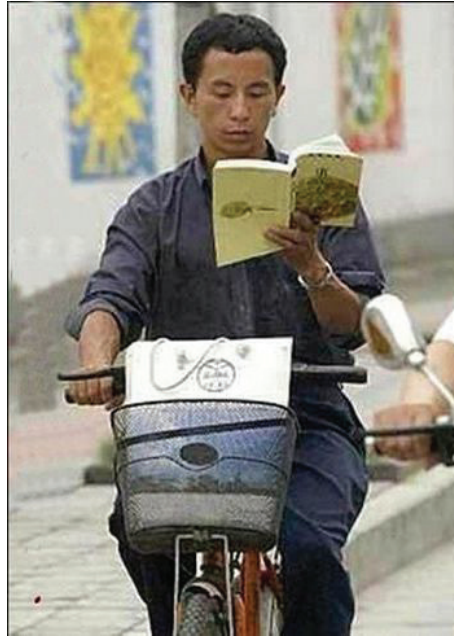
(karikatür: Hasan Aycın)

Böyle bir hastalığı engellemek için, beynin sürekli çalışır konumda olması tavsiye edilmektedir.

Okumak, düşünmek gibi çabalar beyni daima çalıştıran ve Alzheimer gibi hastalıklardan koruyan faaliyetlerdir. Bilimsel tespitler, beyni aktif olan insanlarda erken bunama gibi rahatsızlıkların görülmediği yönündedir. Yüce Allah da Kur'an'da sıklıkla *tefekkür* etmemizi tavsiye etmektedir. Derin düşünme de demek olan tefekkür, insan için külli akıldan istifade etmek gayretidir. Yani bu, kendimiz ve tabiatın varlığı ve yaratan hikmetleri konusunda düşünmektir ki, en ileri insani (beyinsel) aktivite kabul edilmektedir.

Beynini daima aktif düşünme ile çalıştıran insan, "yoruldum" demeden Hz. Peygamber gibi hayatı boyunca çalışmalı, ömrü boyunca beden emanetini sağlıklı tutmak gayretinde olmalı ve meşru olmayandan sakınmalıdır. Bununla birlikte; insan kendisine verilen değer ve zenginliğin daima farkında olarak yaşamalı, mücadele etmelidir. Her şeyden önce insanın en büyük zenginliği *iman*dır. İman olmayınca geçici zenginlikler neye yarar. Yüce Allah'a, inanmak yoluyla bağlanamayan insan, karşısına çıkan her türlü rüzgârdan etkilenecek ve kalabalıklar içinde yalnızlığa düşebilecektir. Bu yüzden her şey imanla güzelleşir.

Allah'ın elçi olarak insanlara gönderdiği peygamberlerin pek çoğu büyük çileler ve ızdıraplar

*Düşünmek ve okumak
beynin sporudur.*

çekmişlerdir. Onların bu mücadeledeki sabır ve imanları bütün insanlara örnek olmalı ve mücadelelerinde asla yılgınlık göstermemelidirler...

Bununla birlikte, insan daima kendi konumundan dolayı şükür sahibi de olmalıdır. Daima daha kötü şartlarda yaşayanları düşünmek ve şükretmek insanı rahatlatacaktır. Bu aynı zamanda insanın strese girmesine de engel olmaktadır. İnsan, elinden geleni yapıp, sonunda tevekküle yönelince stres gibi hastalıkları önlemekle birlikte, yüksek moralin de etkisiyle başka hastalıklara karşı daha dirençli olmaktadır.

“İnsan, elinden geleni yapıp, sonunda tevekküle yönelince stres gibi hastalıkları önlemekle birlikte, yüksek moralin de etkisiyle başka hastalıklara karşı daha dirençli olmaktadır.”

Nick Voicic

Hz. Mevlana, “Ayakkabım yok diye üzüliyordum, tâ ki ayakları olmayan insan görene kadar,” demektedir. Gerçekten insan elindekinin kıymetini bilmez, başkalarındakini arzu eder. Oysa fotoğraftaki kol ve bacakları olmayan Nick Voicic gibi, bizim elimizdekine bile sahip olmadığı hâlde mutlu olan nice insanlar vardır, bilip şükretmek zorundayız. Aksi takdirde huzurlu olmak insan için mümkün olmaz.

Önceki sayfalarda pek çok açıdan incelediğimiz muhteşem bedenimiz, biz müdahale etmeden, hatta

bizler farkında bile olmadan tıkr tıkr çalışmaktadır. Mesela böbreğimizin çalıştığının farkında mıyız? Allah göstermesin, eğer farkında oluyorsak mutlaka bir problem vardır. Böbreğinizde birkaç mm'lik taş olsa, kendinin öyle farkına vardırı ki, adeta böbreğin bütün anatomisini öğrenmek zorunda kalırsınız. Aynı şekilde kalp damarlarını âdeta doktorlardan daha iyi bilen hastalara da rastlıyoruz. Vücudumuz sağlıklı olduğu sürece kendini ve çalışmasını hissettirmez. Bu sağlık hâlinin sürekli bilincinde olanlar ise akıllı insanlardır. Düşünsenize, bizim karaciğerimize, kalbimize sahip olmak için dünyadaki bütün mal varlığını verebilecek insanların var olduğunu. Demek ki, ne kadar zenginiz de farkında değiliz.

Bir derste hoca öğrencilerine, *“Çıkarın kâğıtları yazılı yapacağım. Sadece bir sorum var: Yazın bakalım, dünyanın yedi harikası nelerdir?”* der. Çocuklar yazmaya başlarlar. Çoğu hemen bitirir. Fakat bir kızımız geri kalmıştır. Düşünmektedir. Hoca sorunca, *“Hocam, sonuncuyu düşünüyorum. Hah şimdi buldum,”* der ve yazıp o da diğerleri gibi kâğıdını teslim eder. Öğretmen hepsine göz gezdirir, hemen hepsi cevabı doğru yazmıştır: *“Piramitler, Zeus Heykeli, Babil'in Asma Bahçeleri, İskenderiye Feneri... vs.”* diye. Ama kâğıdı geciktiren kızımız farklı şeyler yazmıştır. Hoca onunkileri diğer çocuklara da okur: *“Dünyanın yedi harikası bana göre şunlardır: 1- Görmek, 2- İşitmek, 3- Koklamak, 4- Tatmak, 5- Hissetmek, 6- Sevmek 7- Gülmektir.”* Öğretmen bu cevabı diğer cevaplardan çok daha fazla beğenmiştir. Gerçekten de öyle değil mi? Bize ne Babil'in Asma Bahçeleri'nden, Zeus Heykeli'nden! Zaten çoğunun yerinde şu an yeller esmektedir. Hepimiz için bu kızımızın yazdıkları daha harika değerlerdir. Keşke bu yedi harikaya bir de çok daha değerli bir şeyi, gönlümüzü ekleyebilsek...

Video QR

AHLAK GEREKLİ Mİ?

*“Ne irfandır, veren ahlaka yükseklik, ne vicdandır,
Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır.”*

Mehmet Âkif

İnsanın hayvandan bir başka farkı da ahlak sahibi oluşudur. Hayvanlar, mesela çıplaklıklarıyla birlikte tavır ve davranışları konusunda bir utanma, haya duygusu ve endişe içine girmezler. Oysa insan bilinçli olmanın gereği olarak haya duygusu ve ahlak sahibidir. Bu duygu, sadece insana ait olan ve onu vahşilikten (hayvanilikten) medeniliğe yükselten en temel olgudur. İnsanlığın yükselişi ahlaklı olmakla ilgilidir. Sosyal bilimcilere göre, hukukun temeli de ahlaklıdır. Ahlaki davranış, mükemmelleşme yolunda bir çaba bilincidir, çevreye ve kendine karşı ölçü sahibi olmaktır. Hayvani oluş ise bu mükemmelleşme ve medenileşme çabasına ket vurup, başkasına aldırış etmeden içgüdülerle, nefsin arzu ve ihtiraslarıyla serbestçe yaşamaktır. Bu insanlığın geriye gidişidir ve insani bir tavır olamaz. Gerçekten de filozof Nietzsche'ye göre, din ortadan kalkınca geriye *içgüdüler* kalır ki, o durumda ise ancak *hayvan insandan* söz edilebilir. Çünkü o zaman artık orman kanunu geçerli olur. Her şey orada güçlüden yanadır ve güçlü iseniz de her şey mübahdır. Bu da açıkça gösteriyor ki, gerçekte ahlakın temeli bir kutsala (dine) dayanır. Bu sebeple kutsal olmayanın ahlakı da yoktur veya sahtedir. Çünkü kutsal olmayınca insanları ölçülendiren, sınırlandıran bir üst otorite kalmaz dolayısıyla etik durum burada her kişinin gücü nispetinde kendi insafına kalır.

Burada son yıllarda yaşanan bir olaydan örnek vermek istiyorum. 2011'de İngiltere Birmingham'da ırkçı bir şahsın, aracıyla bir Müslüman gence kasten çarpıp öldürmesi ile olaylar çıkmıştı. Duygularına kapılsa çok büyük kargaşaya sebep olabileceken ölen gencin babasının topluma itidal çağrısı yapması ile olaylar durulmuştu. Baba Tarık Cihan bir anda ülke gündemine oturmuş, kamuoyu tarafın-

dan örnek insan olarak gösterilmişti. T. Cihan, “Ben Müslüman’ım, kadere inanırım. Onun kaderi demek ki böyleymiş, Allah rahmet etsin ve günahlarını bağışlasın,” demişti. Bunun üzerine Daily Mail yazarı A. N. Wilson *Hiçbir Şeye İnanmayan Toplumun Mirası* başlıklı yazısında, dini değer yargısı ve aile kavramından yoksun bir toplumda anarşinin normal olduğunu yazmış, inançlı insanların toplumları anarşiden koruduğunu bu vesileyle belirtmiştir. Wilson, bu yazısında, bu olayın *Müslüman terörist* algısını yerle bir eden ve fanatikleri utandıran çok heybetli ve barış dolu bir mesaj içerdiğini belirtmiştir. Yazısının sonunda ise, Avrupa’nın böyle bir *ahlaki değerler sistemine* ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır.

“Ahlak, “iyi”nin ne olduğunun belli bir kriterle bağlanmasıdır ki, bu kriterlerin tespiti ilahi kaynaklı olduğu takdirde anlam kazanmaktadır.”

Dünyada seküler bir ahlak anlayışı oluşturma çabaları zaman zaman olmuştur. Bunlardan biri, “Ahlak gelişim Teorisi” ortaya koyan Lawrence Kohlberg’dir. Ama bu çalışma kendisine bile mutluluk getirmemiş, yaşadığı depresyon sonucunda genç denecek bir yaşta intihar etmiştir. Anlaşılan o ki, yüce bir Tanrı korkusu olmadan ahlak olmaz.

Ahlak, “iyi”nin ne olduğunun belli bir kriterle bağlanmasıdır ki, bu kriterlerin tespiti ilahi kaynaklı olduğu takdirde anlam kazanmaktadır. Aksi durumda felsefeciler gibi her kafadan bir ses çıkacaktır. Dostoyevski, “Eğer Tanrı yoksa her şey mübah demektir,” demişti. Toplumla böyle bir anlayış hâkim olduğunda her şey insanın insafına kalacaktır. Bu durumda, insanların eline fırsat geçince çalmasını, birilerini öldürmesini veya ahlak dışı işler yapmasını kimler engelleyebilecekler? Dolayısıyla, Dostoyevski gibi pek çok büyük adamın ortak kanaati odur ki, ahlakın kaynağı dindir, Allah korkusudur.

Tabii ki, buradaki korku, sevdiğini kırma, üzme endişesinden kaynaklanmaktadır. Mehmet Âkif ne güzel anlatıyor bunu:

“Ne irfandır, veren ahlaka yükseklik, ne vicdandır,
Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır.”

İnsanın kendisini sınırlayan bir ulvi bağlantısı yoksa o insanın sözüne nasıl güvenebileceksiniz? Hatta öyle ki, “*Mayası bozuk insanın elde ettiği bilgi, haraminin eline verilen balta gibidir,*” diyor Hz. Mevlana. Demek ki, ahlak ölçüleri olmayan bir insan bilgisini arttırdığı oranda tehlike oluşturmaktadır. Şunu burada net olarak belirtelim ki, ibadetlerin kaynağı olarak ahlak sözle olmaz. Ancak amellerle (eylemlerle) kendini gerçekleştirir. İslam’a göre; bir Müslüman’ın hayatta en önemli vazifesi *emri bil maruf, nehyi anil münker*dir. Yani, iyiliği (Allah’ın iyi ve doğru olarak bize gösterdiğini) daima ön plana çıkarma, kötülüğe mâni olmaktır. Bu anlayış, çok temel bir ahlaki kıstas olarak kendini göstermektedir ve sosyal ahlak açısından çok büyük önem arz etmektedir.

İslam’da üç tür ahlaktan bahsedilmektedir: Birincisi, *hayvan insanın ahlakı*dır ki, bu ahlaka sahip insanlar, hayatın hazzını sever, ama acılarından, ızdıraplarından nefret eder. Kendi bedeninin ve aldığı zevkin sınırlılığına isyan eder, zevk almak için yaşar, ama aczini, faniliğini ve esaretini hatırlatan her şeyden kaçır. Ölümü konuşmak ve hatırlamak istemez. Yalnızlık onları kendileriyle iç muhasebeye götüreceğinden büyük ızdırap verir onlara. Gündüz duyuları, gece ise şuuru (bilinci) harekete geçer. Bu yüzden gece olduğunda ve acıyla, sıkıntıyla, ölümlerle karşılaştığında alkol, esrar gibi maddelerle kendini uyuşturmaya çalışır.

Hayvan adamın ahlakı hayvani zevkçiliğe (hedonizme) dayanır. Maalesef bugünkü moda, sanat, sinema adına yapılan bazı çabaların da temelinde beş duyuyu zevke karşı kıskırtmak yer almaktadır. Bu anlayışın sahipleri, kullanabileceği her şeyi istismar etmektedir. Mesela, ticari bütün reklamlarda cinselliği ön plana çıkarır ve çıplaklığı teşvik ederler. Bu insanlar zevk almak için içgüdüleriyle yaşarlar, ötesine ve başkalarına boş verirler. Başkalarının hiç önemi yoktur onlar için. Hatta bunlar güçlü iseler hak-hukuk dinlemeden diğer insanları ezebilirler. Dünyada bunun tezahürlerini bugünkü insanlık sık sık görmektedir maalesef. İşte bu ahlaka sahip olanlar nefsi-emmaire sahibidirler. Bu tür ahlaka *seküler (dünyevi) ahlak* denmektedir. Böyle bir ahlak anlayışında hedefe ulaşmak için her şey mü-

bahtır. Temelindeki doyumsuz menfaat arzusu, bugünkü kapitalist sömürünün baş tacı ettiği bir zihniyettir.

İkinci ahlak türü, *dramatik insanın ahlakıdır*. Bu reel insandır ki, ne idealdir, ne de realitesini unutmaya zorlar kendini. İki arasında yalpalayıp durur. O bir tarafı ile zalim, diğer tarafı ile mazlumdur. Bu insan tipi daima iç çatışma hâlinindedir. Mesela, bir kuşu vurur, daha sonra da başında ağıt yakar. Bu ahlak tipinde duyuların verileriyle şuurun verileri arasında bir çatışma söz konusudur. Oysa duyularımız bir dış göz gibiyken, şuurumuz onu kritik eden bir iç göz durumundadır. Dramatik insan hem iyiliği hem de kötülüğü beraber duyar.

Hayvanlar da acı çeker.

Korku ve ümit arasındadır. Bu ahlaka sahip olanlar nefis-i levvame sahibidirler aynı zamanda. Yaptıkları yanlışlardan dolayı kendilerini suçlarlar ve utanç duyarlar. Bu tipler toplumlarda çoğunlukta dırlar.

Üçüncü ahlak tipi ise, *ideal insanın ahlakıdır*. Onlar denizdeki kumlara göre inci gibidirler. Peygamberler ve Allah yolunda yücelen insanlar bu örnek ahlaka sahip *ahlak kahramanları* dırlar. Seküler ahlakın karşısında bu, semavi bir ahlak anlayışı olarak yerini almaktadır. Burada menfaat artık söz konusu olamaz, esas olan halkın ve Hakk'ın rızasıdır. İçiyile dışın bir oluşu söz konusudur. İmam-ı

Gazali'nin tarifiyle *dış gözleriyle bakıp, iç gözleriyle görenlerdir onlar*. Bu yüce insanlar sınırlılığı sonsuzluğun, faniliği ebediyetin, esareti hürriyetin, yaratılmışı Yaratan'ın anahtarı olarak görürler. Bu büyük insanlar *ben* demeyi edepsizlik bilirler. Makam, mevki, para, güç vs. dünyalıkların geçici olduğunun farkındadırlar ve gereğinden fazla değer vermezler.

İslam âlimleri Allah'ın insana üç ruhi ve bedeni güç verdiğini söylemektedirler: 1Akli güç (bilgi gücü), 2Şehvi güç (bütün nefsanî arzu ve isteklerin gücü), 3Gazap gücü (öfke-tepki gücü). Bu güçlerin her birinin bir ileri (ifrat), bir geri (tefrit), bir de orta (itidal) derecesi vardır. Akli gücün ifratı, zekâyı şeytani yönde, başkalarını kandırmak yönünde kullanmaktır, geri derecesi budalalıktır, mutedil (orta) hâliyse hikmet denilen fazilettir. Şehvi gücün ifratı sefahat, geri derecesi donukluk, vasat hâli ise iffet olarak kabul edilir. Gazap gücünün ifratı saldırganlık, geri derecesi korkaklık, orta hâli ise şecaat denilen fazilettir. Bu üç gücün ifrat ve tefrit dereceleri insanı insanlıktan çıkaracak rezilliklere ulaştırır. Bunların ölçülü yani mutedil kullanılması ise insana *hikmet, iffet ve şecaat* kazandıracaktır ki, bu üçünün bir kişide aynı anda bulunmasıyla insan *adalet sahibi* olacaktır. Bu durum aynı zamanda İslam ahlakının temelini oluşturmaktadır. Bu dereceye ulaşmak ancak nefis terbiyesiyle mümkün olabilmektedir. İşte İslam'ın hedeflediği insan tipi budur. Bu konuda Kur'an'da şöyle buyruluyor: "*Nefsini arındırıp yüceltenler başarıya ulaşmışlardır.*" (Şems: 91/9-10)

Dünyalık değerlerin hiçbirinin insanı istismar etmesine fırsat verilmemelidir. İnsanlar duyularının üzerine sıçramalı, dünyaya gereğinden fazla değer vermemeli, ebediliğe, sonsuzluğa, hürriyete ve mükemmelliğe doğru yönelmelidir. Bu yüksek ahlak seviyesindeki yüce insanlar kendi dertleriyle dertlenmekten uzaklaşmış, bütün insanlığın derdini dert edinmişlerdir. Dolayısıyla ideal insanın ahlakı *Allah'ın ahlakıdır*. Çünkü bir kutsî hadiste, "*Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız,*" buyrulmaktadır (Taberani, Mu'cemu'l Kebir). Bundan maksat, yüce Allah'ın sıfatları olan Latif (lutfeden), Vedud (seven ve sevilen), Âdil (adâletli), Sabur (sabırlı), Vehhab (karşılıksız veren)

gibi nice sıfatlara cüzi de olsa sahip olmaktır. (Bu sıfatlar Allah'ta mutlak, eksiksizdir.)

Bu ahlaka ulaşmak için Allah'ın sıfatları (Esmâ-ül Hüsnâ) çok iyi bilinmelidir.

Hz. Muhammed (SAV) için Kur'an-ı Kerim'de "*Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin,*" buyurulmaktadır (Kalem: 68/4). Hz. Ayyşe ise, onun bu ahlakı için, "O, Kur'an ahlakına sahipti ve yaşayan Kur'an'dı." (Müslim, Müsafirûn 139) demiştir. İnsanlar yüksek ahlak sahibi oldukları sürece toplum içinde yücelir ve takdir görürler. Bütün ahlak kitaplarının başına şu muhteşem hadis yazılıysaydı, insanlık derece derece yücelirdi: "*Kendin için istediğini mümin kardeşin için de istemediğin sürece gerçek mümin olamazsın.*" (Buhari, İman, 7) İslam'ı araştıran bir Japon ilim adamına göre ise, bu söz insanlığın şeref sayfalarının başına yazılmalıdır.

Ahlakın en üst seviyesi "edep"tir ve bu "haddini bilmek" olarak izah edilir. Aslında din edepten ibarettir. Edep, insanların en başta Cenab-ı Allah'a karşı, ardından diğer insanlara, canlı ve cansız bütün yaratılmışlara karşı korunması gereken bir saygı sınırınıdır. Hz. Mevlana bu konuda şunları söylüyor: "*Efendi, bilmiş ol ki edep, insanın bedenindeki ruhtur. Edep, Ricalullah'ın göz ve gönlünün nurudur. Eğer şeytanın başını ezmeyi dilersen gözünü aç ve gör, şeytanın katili edeptir. İnsanoğlunda edep bulunmazsa o insan değildir. İnsan ile hayvan arası fark edeptir. İnsan nedir, diye akıldan sordum. Akıl kalbimin kulağına seslenerek, 'İnsan edeptir,' dedi. Gözünü aç da bak cümle Kelâmullah'a! Ayet ayet Kur'an'ın bütün manası edeptir.*"

"Edep, insanların en başta Cenab-ı Allah'a karşı, ardından diğer insanlara, canlı ve cansız bütün yaratılmışlara karşı korunması gereken bir saygı sınırınıdır."

Aynı zamanda Hacı Bektaş-ı Veli'ye göre; *edep eline, beline, diline sahip* çıkmaktır. Çünkü mümin, komşusunun elinden, belinden, dilinden razı olduğu insan olarak kabul edilir. Eski kurumlarda veya bazı kitaplarda, "*Edep ya Hu!*" sözleriyle bunun önemi ortaya ko-

nurdu. İsmi bilinmeyen bir şairin (Lâ Edrî) şu sözleri ise çok meşhurdur:

*“Ehl-i irfan meclisinden aradım kıldım talep,
Her hüner makbul imiş, illa edep, illa edep.”*

Edepa ya Hu!

KADERİMİZ ELİMİZDE Mİ?

“Kaderden mi kaçırıyorsun Yâ Resulullah?”
‘Allah’ın kazasından kaderine iltica ediyorum.’

Hadis-i Şerif

İnsanlık tarihi boyunca merak edilen ve sorgulanan şeylerden biri de kader anlayışıdır. Kader konusu hiçbir zaman tam olarak anlaşılammıştır. Acaba bizler önceden planlanmış bir ömrü mü yaşamaktayız? Öyleyse, bu hayatın bir imtihan olmasının manası kalır mı? Bu ve buna benzer sorular hâlen de kafalarımızı meşgul etmektedir.

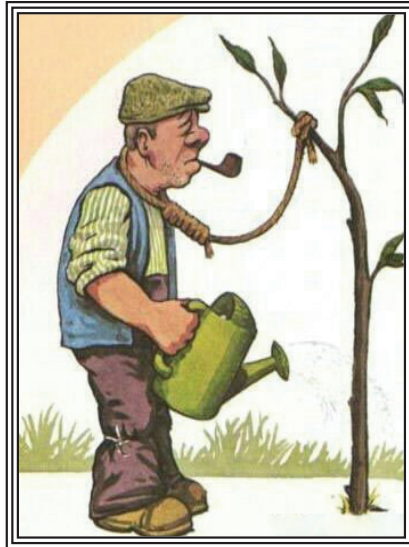
Aslında kader, yüce Yaratan’ın ezeli (sonsuz) ve mutlak ilmine ait bir durumdur. Bizim gerek irademizle, gerekse irademiz dışında başımıza gelecekleri, olmuş ve olacak her şeyi Cenab-ı Allah’ın önceden mutlak manada bilmesidir kader. Allah önceden bildiği için biz yapıyor değiliz, aksine bizim öyle yapacağımızı O ezeli ilmiyle önceden bilmektedir. Burada insan hürdür ve ona bir zorlama yoktur. Allah, ayrıntıya hâkim olduğu hâlde onu insanın inisiyatifine bırakmıştır.

“Bizim gerek irademizle, gerekse irademiz dışında başımıza gelecekleri, olmuş ve olacak her şeyi Cenab-ı Allah’ın önceden mutlak manada bilmesidir kader.”

Yüce Yaradan, ezeli ilmi ve külli iradesiyle bizim hayat programımızı takdir etmiş ve önceden *Levh-i Mahfuz’a* (Kitab-ı Mübin) yazmıştır. İşte kader budur. İnsanın ömrü boyunca işleyeceği fiillerin önceden bilinmesi ve tespitidir yani. Her insanın kendisiyle ilgili *Levh-i Mahfuz’a* yazılan bilgiler, aynı zamanda insanın kendine de kaydedilmektedir. Brezilyalı Psikolog Dr. Renata Jost de Moraes’e göre, *insan sperm olarak anne karnına düştüğü andan itibaren kendisi*

ile ilgili her şeyi bilmekte ve anne karnında hissetmektedir. Dr. Moraes, bunu yirmi sekiz bin hasta üzerinde hipnozla yaptığı ilginç araştırmalar sonucu tespit ettiğini ve çocuk terbiyesinin anne karnında başladığını, bu yüzden o anlardan itibaren olumsuz hareket ve söylem içinde olmamak gerektiğini iddia etmiştir.

Kadere *takdiri ilâhi* de denir. Kadere inanmak, Müslümanlar için imanın şartlarından. Levh-i Mahfuz, Cenab-ı Allah'ın olmuş ve olacak her şeyi tespit ettiği bir kitap ve bilgi hazinesidir. Ona her şey önceden malumdur çünkü. Bu kitapta Hz. Âdem'den kıyamete kadar gelmiş geçmiş bütün insanların yaptıkları ve yapacakları kaydedilmiştir. İnsandaki hafızanın varlığı da Levh-i Mahfuz'un varlığına delildir. Bu kayıt insanların amellerine ve hür iradelerine bağlıdır. Yazılanların zamanı geldiğinde gerçekleşmesine ise *kaza* denir. Bir şey arzu edilir ve teşebbüs edilirse bu kaderdir, bunun sonucunda Allah'ın hayır veya şer o fiili yaratması durumunda ise, kaza olur. Her kader kazayı oluşturacak diye bir şey yoktur. Mesela bir ailenin çocuklarının olması hem kader, hem de kazadır. Çocuklarının olmaması ise sadece kaderdir, o durumda kaza gerçekleşmemiştir.

Kaderimiz tercihlerimize bağlı.

Hız. Muhammed (SAV) yıkılmakta olan bir binanın altından hızla geçerken, bir sahabe, “Kaderden mi kaçırıyorsunuz?” diye sorar.

O da, “Allah’ın kazasından kaderine iltica ediyorum,” diyerek cevap verir. (Müslim, Kader, 1)

Allah’ın ilmi kesin ve mutlaktır. Ecelin nerede ve ne zaman olacağını sadece O bilir. Bu yüzden asla değişmez. Biz ise, insanların ecelini ancak öldüklerinde bilebiliriz. İslam âlimlerine göre, iki türlü kader söz konusudur:

İnsanın kendi tercihleriyle sebep olduğu kader ki, bu insanın cüzi iradesiyle kendi kaderini etkilemesi demektir. Allah’tan herhangi bir nimeti istemenin yolu onun için gerekli sebepleri yerine getirmektir. Çalışmadan kazanmayı beklememek gibi. Çocuk istemenin yolunun evlenmek olması gibi. Ebedi saadete, yani cennete ulaşmak isteyen, Yaratan’ın isteklerini yerine getirmelidir.

Sebepleri yerine getiren insan tevekkül eder, yani Allah’ı kendine vekil tayin eder ve sonucu sadece ondan bekler. Tevekkül aynı zamanda insanın haddini ve sınırını bilmesidir. Sonuç Allah’ın takdiridir (takdiri ilâhi). İşte kaderin bu türüne insan sebep olur. Bu durum yüce Allah’ın ezeli ilmiyle önceden bilinmektedir.

İkinci tür kader ise, insanın iradesi dışında gerçekleşir. Buna insanlar vâkıf olamazlar, bu tür kaderin hikmet ve sırlarını bilmemiz mümkün değildir. Hz. Peygamber, bir hadisinde, “Kader konusunda konuşmayın, zira kader Allah’ın sırrıdır. Allah’ın sırrını açıklamaya kalkışmayın,” (Tirmizi, Kader,1) buyurmaktadır. Burada da Allah’a tevekkül önemlidir. Bu kader türünde insanların hükmü yoktur. Bir örnek vermek gerekirse, bu kaderi değiştirmek için bilindiği gibi Firavun yüz binlerce çocuğu öldürmüştür, ama yine de korktuğu başına gelmiş, hatta kendi ölümüne sebep olacak olan Hz. Musa’yı kendi evinde beslemiştir.

İki tür kader anlayışında da *dua* insan için çok önem arz etmektedir. Elden gelenin yapılması ve sonunda tevekkül ve duaya yönelmesi tavsiye edilmektedir. Hz. Muhammed (SAV) bu konuda, “Dua ibadetin özüdür,” buyurmuştur. (Tirmizi, Daavat,1) Kur’an’da

ise, Cenab-ı Allah inananlara şöyle hitap etmektedir: “*Rabb’iniz şöyle dedi: ‘Bana dua edin, duanıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir.*” (Mümin: 40/60)

Mehmet Âkif’in şu beyti ise kulaklara küpe olacak durumdadır:

“Allah’a dayan, sa’ye^{*} sarıl, hikmete râm ol,

Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.”

İnsan bir şey ister ve ona teşebbüs ederse, Cenab-ı Allah onu yaratır. Bu ister hayır, isterse şer olsun fark etmez. Çünkü hayırında şerrin de yaratıcısı odur. “*Allah sana zarar verecek olursa o zararı ondan başka giderecek yoktur ve eğer sana bir hayır verirse zaten her şeye gücü yeten de odur. O, kullarının üzerinde her türlü tasarrufa sahiptir.*” (Enam: 6/17-18). Bu hâl, insanın hareket hâlinde de böyledir, insan ister, o yaratır. Daha önce bahsetmiştik, mesela bir insan kendini bir darbeden sakınmak için bir hamleyle ve refleksle eğilir. Burada yüzlerce kasın çeşitli derecelerde kasılması söz konusudur. Bunların hiçbirini biz bilmez ve belirlemeyiz. Sadece biz eğilme refleksini yapmak isteriz ve Allah da yaratır. Bir şey yemek isteriz, bizim müdahalemiz olmadan ağızdan itibaren salgılar başlar, sindirim sistemi harekete geçer. “*Sizi ve fiillerinizi Allah yarattı.*” (Saffat Suresi-37/96)

İnsan vücut sağlığına dikkat ederse, ömrü uzayabilmektedir. Batılıların ortalama ömür süreleri 80’lerde iken, bunun Türkler’de 70, Afrika Kongo’da ise 50’lerin altında olması Allah’ın adaletine tabii ki sığmaz. Bu tamamen bizim kendi vücudumuza gösterdiğimiz bilinçli özene bağlıdır. Bu konuda söylenmiş, “*Sadaka verenin ömrü uzar.*” (Tirmizi, Birr, 16) ve “*Sıla-i rahim yapmak ömrü uzatır.*” (Buhari, Edep, 13) gibi hadis-i şerifler de, kaderimizin bu açıdan kısmen elimizde olduğunu göstermektedir. Aslında Allah tarafından insan bedeninin 120 yıl süreyle kullanıma uygun yaratıldığı bilim çevreleri tarafından ifade edilmektedir.

* sa’y: çalışmak

“Cenab-ı Allah, hayrı istediğimizde bizi hayra götürmekte, şerri istediğimizde ise o yönde önümüzü açmaktadır. Yani Allah, ikisini de bizim irademize bağlı olarak yaratmaktadır.”

Kader konusunda irademizi başka örneklerle de açıklayabiliriz: Asansöre bindiğimizde bizim elimizde olan tek şey, hangi kata gideceğimizi tercih etmek, o katın düğmesine basmaktır. Televizyonun karşısında elimizdeki kumandayla ister iyi bir programı, istersek rezil, ahlaksız birini seyredebiliriz. Gerisi bizim tercihimiz istikametinde gerçekleşecektir. Biz bir şeye teşebbüs edince onu yaratacak olan Cenab-ı Allah'tır. Yani, tercihimize uygun sonucu yaratmak Cenab-ı Allah'ın külli iradesi ve mutlak kudretine aittir. Aslında işte bu seçim, insanın hürriyetidir. Gideceğimiz yolu, arzu ettiğimiz işleri seçebiliyor, tercih edebiliyoruz. Yüce Yaradan bizlere, *“Ey kulum, iradenle hangi yolu istersen, seni o yola götürürüm,”* demektedir. Tabii ki, tercihlerimizin sonuçlarından da mesul olduğumuzu unutmamak şartıyla.

Cenab-ı Allah, hayrı istediğimizde bizi hayra götürmekte, şerri istediğimizde ise o yönde önümüzü açmaktadır. Yani Allah, ikisini de bizim irademize bağlı olarak yaratmaktadır.

Burada bir başka örnekle bizim kader içindeki rolümüzü anlatmaya çalışalım. Bir bilgisayar oyununda insan “Kaderim neyse razıyım” diye kendi hâline bırakabilir mi oyunu? O zaman son kaçınılmaz olur. Kişi oyunu hakkıyla oynamak, hele kazanmak istiyorsa, elinden gelen mahareti göstermek zorundadır. Ancak böyle yaparsa sonunda kaderine razı olur. Aksi takdirde oyun, oyunluktan çıkmış olur.

Bunda da Hayır Vardır

*“Onlar ki başlarına bir musibet geldiği zaman,
‘Biz Allah’a ait kullarız ve sonunda ona döneceğiz.’ derler.”*

Bakara: 2/156

Kadere inanan bir mümin, kendinde görülen güzellik ve meziyetleri Allah’ın kendisine sunduğu bir lütuf olarak görür, böylece gurura ve kibre kapılmaz. Kötülükleri ise kendi hatası olarak kabul eder ve tövbe eder. Dolayısıyla insan bir kötülük yaptığında tövbe etmek zorundadır. Hz. Muhammed’in (ona selam olsun), *“Tövbe eden kimse günah işlememiş gibidir,”* (Buhari, Cenaiz 92) sözleri, insanın o anda bile kaderini değiştirme tercihine yönlendirildiğinin bir göstergesi değil midir? Aynı zamanda bütün samimi tövbeleri kabul eden Allah’ın bize ne kadar değer verdiğinin?

Mümin, başına gelenlere sabır ve tevekkülle rıza göstermeli, sonuç ne olursa olsun şükretmelidir. Bu sayede günahlarımızdan temizleniriz. Hakkımızda neyin hayır, neyin şer olduğunu biz idrak edemeyiz.

Burada yine bir hikâyeyle konuya açıklık getirelim: Kuzey Afrika’da bir ülkede kralın biri her zaman olduğu gibi veziriyle avlanmaya çıkar. Vezirin bir alışkanlığı vardır, her ne olursa olsun sonunda, *“Bunda da bir hayır vardır,”* demektedir. Bir gün yine avdayken kralın bir parmağı kopar. Kral acı içinde kıvrılırken, vezir *“Bunda da bir hayır vardır kralım,”* der. Buna çok sinirlenen kral saraya dönünce veziri zindana attırır. Daha sonra çıktığı bir avda ise yamyamlar tarafından yakalanır ve götürülür. Yamyamlar kazanlar kurarlar ve kralın adamlarını kaynayan suyun içine teker teker atmaya başlarlar. Sıra krala geldiğinde bakarlar ki, bir parmağı eksik. Hemen onu serbest bırakır ve oradan uzaklaştırırlar. Meğerse uzuv eksikliği olan kişiler onlar için lanetli sayılır ve onları yemezlermiş. Böylece kaçarak saraya dönen kral hemen vezirini çağdırır ve ondan özür diler. Vezir ise yine, *“Bunda da bir hayır varmış kralım,”* diye

cevap verir ve kralın şaşkınlığı karşısında sözlerine devam ederek, “Düşünsenize sizin yanınızda olsaydım başıma neler geleceğini?” der. Evet, aynen vezirin dediği gibi her zaman *vuku bulanda* (gerçekleşen de) hayır vardır.

“Kadere inanan bir mümin, kendinde görülen güzellik ve meziyetleri Allah’ın kendisine sunduğu bir lütuf olarak görür, böylece gurura ve kibre kapılmaz. Kötülükleri ise kendi hatası olarak kabul eder ve tövbe eder.”

Allah, hem sebepleri hem de müsebbepleri (sebeplere sebep olarak meydana getirilmiş bulunan şeyleri) yaratır. Anne ile baba bebeğe sebep olduğu hâlde, onu yaratmamışlardır. Katil de ölüme sebep olduğu hâlde, ölümü yaratan yalnızca Allah’tır. Bir gün Allah’ın Resulüne bir müşrik gelerek onu denemek ister. “Elimde bir kelebek var. Bil bakalım, diri mi, ölü mü?” der. Hz. Muhammed (SAV), “O senin elinde,” buyurarak çok önemli bir ders verir.

Behlül Danâ’ya göre, ahiret için herkes kendi ateşini kendi götürür. İşte imtihanımız böyledir. Kadere inanmak aslında geminin kaptanına inanmak gibidir. İnanıldıktan sonra güvenmek ve teslim olmak... Aslında, denildiği gibi *kadere iman eden kederden emin olur*. Bu yüzden de mümin musibeti sabra, nimeti ise şükre çevirir. Burada şu ayeti de zikretmeden geçmeyelim: “Ne yeryüzünün ne de sizin başınıza, daha önceden kayıt altına aldığımız bir yasa olmadıkça asla bir musibet gelmez. Şüphesiz bu Allah için pek kolaydır. Böyle takdir etmiştir ki elden kaçırdıklarınıza (aşırı) üzülmeziniz, ele geçirdiklerinize de (aşırı) sevinmeyiniz, nitekim Allah hiçbir kendini beğenmiş şımarığı sevmez.” (Hadîd, 57/22-23)

İnsanların kalplerinin mühürlenmesi olayına gelince, bu durum tamamen insanların irade ve tercihlerinin sonucudur. Bu, aynen kanunlara uymayan bir insanın dükkânının mühürlenmesi gibi bir şeydir. Bu kişilerin yaptıkları kötülüklerle aslında kalpleri paslanmıştı da. Çünkü insanlar yaptıkları bütün fiillerden sorumludurlar. Yaptığı kötülükle iflah olmayanların kalplerini mühürlediğini Cenab-ı Allah bize bildirmektedir.

İnsan, iradesi dışında olanlardan sorumlu değildir, bu gibi hâllerde ceza ve mükâfat söz konusu değildir. Mesela, cinsiyetimiz, ırkımız, beden yapımız, boyumuz, hangi ortamda dünyaya geldiğimiz, anne ve babamız, damarlarımızda dolaşan kanımız, nerede ve ne zaman öleceğimiz gibi. Ayrıca insana kaldıramayacağı yükün yüklenmeyeceği bizzat yüce Yaratıcı tarafından bildirilmektedir. Hatta başkasının hidayeti veya dalâletinden de sorumlu değiliz. Zaten yüce Allah, hidayet ve dalâlete ancak kendisinin sebep olduğunu, bizlerin ancak vesile olabileceğimizi belirtmektedir.

Bu konuyu Manisa'da her yıl adına mesir macunu dağıtılan meşhur Merkez Efendi'nin isminin hikâyesiyle bitirelim: Asıl adı Musa olan ve eğitimini İstanbul'da tamamlayan 15-16. asırlarda yaşamış olan Merkez Efendi medresede talebe iken hocası Sümbül Efendi, bir gün ona ve arkadaşlarına bir ödev vermiş. *"Evinize gidin ve düşünün, daha sonra da bana cevabınızı getirin. Hâşâ, sizler Allah olsaydınız ne yapardınız?"* diye sormuş.

Herkes dağılmış ve ertesi gün geldiğinde birer birer cevap vermeye başlamışlar. *"Hâşâ ben Allah olsaydım, kâfirleri yok eder, kötülükleri ortadan kaldırırdım."*, *"Ben iyilerin ömrünü uzatırdım."* gibi cevaplar vermişler. Sıra Musa'ya geldiğinde, *"Ben hâşâ Allah olsaydım, her şeyi şu anda olduğu gibi merkezinde bırakırdım, hiçbir şeyi değiştirmezdim,"* demiş. Bunun üzerine hoca hepsine dönerek, *"Hepiniz Allah'a eksiklik isnat ettiniz, Musa ise Allah'ın her yaptığının doğruluğunu söyledi ki isabet etti. Bu yüzden (Musa'ya hitaben) sana bundan sonra 'Merkez Efendi' diyelim,"* demiş. Evet, Allah ne yaratırsa doğru ve en güzel şekilde yaratmıştır, bunun karşısında bize ancak şükretmek düşer. Elimizde olmayan ama başımıza gelen her ne ise kabullenmek ve şükretmektir doğru olan.

Sonuç olarak, sadece kendi irademizle işlediğimiz fiillerden dolayı sorumlu olduğumuz gibi başımıza gelenlere sabır ve tahammül göstermek de bizi Allah katında yüceltecektir.

ÇAĞIMIZIN HASTALIĞI STRES

"Derman aradım derdime, derdim bana derman imiş."

Niyazi-i Mısri

Günümüz insanının en çok maruz kaldığı rahatsızlıkların başında stres, anksiyete gibi psikolojik hastalıklar gelmektedir. Araştırıldığında görülecektir ki bu tür rahatsızlıkların altında, insanların daha da doyumсуuz hâle gelmesi ve konumuna razı olmaması yatmaktadır. Gerek arzularına, isteklerine kavuşamaması, gerek sonluluk düşüncesi insanı kahretmekte, içten içe kemirmektedir. Bu yüzden kaygı çekmekte, psikolojik rahatsızlıklardan kurtulamaktadır. Kaygı, genel bir endişe hâlidir. Korku ise bir şeyden kaynaklanan endişedir. Bu endişeler insanda vesvese ve sonunda stres ve anksiyete oluşturur. Aslında pek çok psikolojik hastalık, insanın tamahkârlığından, egosunun kamçılanmasından, dizginlenememesinden kaynaklanmaktadır.

"Pek çok psikolojik hastalık, insanın tamahkârlığından, egosunun kamçılanmasından, dizginlenememesinden kaynaklanmaktadır."

Bugünün insanında yapılan gözlemlere göre, bu kaygı ve endişe giderek artmaktadır. Gözlemcilerden Psikolog Jean M. Twenge ve arkadaşları, 40 yıl boyunca ABD'de yaptıkları çalışmalar sonucunda yazdıkları *Ben Nesli* ve Çağın Vebası *Narsisizm* isimli kitaplarda, bugünün gençliğinin 1970'lerdeki genç nesle nispetle daha çok şeye sahip olmalarına rağmen; onlardan çok daha fazla kaygılı olduklarını tespit etmişlerdir. Bunun sebebinin de güven eksikliği olduğu sonucuna varmışlardır. Gerçekten de gençler önceye göre; ABD'de giderek daha rahat ve konfor içinde yaşamakta, fakat kendilerini güven içinde hissetmemektedirler. Diğer ülkelerde de bu durum yavaş yavaş kendini bu yönde göstermektedir. Bu psikolojik alt yapının üzerine, çocukların öz saygısını geliştirmek adına yapılan yanlış eğitimler, ai-

lelerin çocuklarının her isteğini yapma çabası (şımartmalar) ve NLP çalışmalarıyla sadece kendini seven ve kendine hayran olan, bencil, *narsist* bir nesil ortaya çıkmaktadır. Medya da bu tavrı destekleyerek başarılı olmak için önce kendinizi sevmelisiniz tarzında sloganlar üretmektedir. Oysa bilimsel çalışmalar bu tavrın başarıyı getirmediğini göstermiştir. ABD’li çocuk psikologu Dan Kindlon, çocukların ebeveynlerine itaati yerine, ebeveynlerin çocuklarına itaat etmeye başladıklarını, bu durumun çocuklarda yedi ölümcül günaha (kibir, öfke, kıskançlık, tembellik, oburluk, şehvet ve açgözlülük) yol açtığını, bunların da narsisizmin belirtileri olduğunu açıklamaktadır.

Böyle bir yaklaşım sonucu, gençler başkalarını asla umursamayan ve düşünmeyen bir anlayışa kavuşmaktadırlar. Böylece hiçbir toplumsal ölçü kabul etmeyen, “*Benim için önemli olan sadece kendi mutluluğumdur,*” diyen ve dünyanın kendi etrafında dönmesi gerektiğine inanan bir genç nesil meydana çıkmaktadır. Narsisizm insanlara kısa vadede bazı faydalar getirmekte, fakat uzun vadede bedeli ağır olmaktadır. Bu durum gençleri çevreden kopartmakta, müthiş bir yalnızlığa ve sonunda da bunalıma sürüklemektedir. Bu, toplumların dağılmasına sebep olabilecek bir gelişmedir. Böyle bir anlayışı çıkarları doğrultusunda destekleyen kapitalist zihniyet narsisizmle birlikte hastalıklı (narsist kişilik bozukluğuna sahip) topluluklara sebep olmaktadır.

Kaygı, genel endişe hâlidir.

Sonuç olarak, ABD’de son yıllardaki verilere göre; her iki kişiden biri psikolojik yardıma ihtiyaç duymaktadır. İç âlemini zenginleştiremeyen bu insanlar, dış cephe güzelliği peşinde koşmakta, dış yüzde oluşan şekil bozuklukları veya yaşlanma emareleriyle kolayca depresif hâle girmektedirler.

Diğerkâmlık ve empati gibi kavramlar bu narsist gençlere yabancı gelmekte, kendi şeklini ve dış görünüşünü daha da güzelleştirme çabası içinde bocalayıp durmaktadırlar. Kişisel gelişim sahtekârlığına da yılanı sarılır gibi sarılmaktadırlar. Fotoğraf çekilirken gösterilen sahte gülüşler, pazarlama yapanların sahteliği hemen anlaşılan beden dili kullanma çabaları dikkatinizi çekmektedir mutlaka. Şekilcilğe bu kadar değer verince tabii ki, diyetisyenler, plastik cerrahlar insanları mutlu etmek ve bu iç sıkıntıyı şekli olarak gidermek için fazla mesai yapmaktadırlar. Batı bu hâlden kurtulmak istiyor, ama nasıl kurtulacağını da bilmiyor maalesef. İnsan, dünya telaşının geriliminden kurtulup günlük gevşeme ritmine geçmek istiyor. Son zamanlarda moda hâline gelmiş olan Yoga, Reiki gibi birtakım meditasyon usulleriyle bunu gerçekleştirme peşinde, fakat bunlar da çok uzun süre tatmin edememektedir insanları. İslam’da gerilimler içinde insanı gevşeme ritmine girdiren ibadet namazdır. Dünyanın bütün sıkıntıları içinde gerilen insan huşu içinde kıldığı namazda kendini Allah’ın huzurunda hissederek bütün gerginliğini üzerinden atar. Bunun sonucunda ise, yeni bir dinamizmle yeniden dünya işlerine döner.

Aslında, Psikolog A. Maslow’a göre; insanoğlu günışığına, besine ve sevgiye ihtiyacı olduğu kadar, bir değerler bütününe ve hayat felsefesine de ihtiyaç duyar. Yani yeni nesillere, kendiyile bu kadar uğraşmaktan kurtulması için, insanlığa ve hayata dair idealler vermek gereklidir. O zaman insan dertlerini ve sıkıntılarını da kendi için motivasyon sebebi yapabilir, Aynen Niyazi-i Mısri’nin dediği gibi:

“Derman aradım derdime, derdim bana derman imiş.

Burhan^v aradım aslıma, aslım bana burhan imiş.”

* Delil

Stres, insanın sıkıntılarını ve zaaflarını kafaya takması sonucu, kaygı ve endişelerle gelişir. Aynı zamanda tahammülsüzlük ve sabır eksikliğine de bağlıdır. İnsan elinden geleni yapsa da yapmasa da, başına gelen istediği gibi olmayınca sıkıntılanıp durmaktadır. “Neden istediğim gibi olmadı, niçin böyle oldu?” gibi sorularla kendi kendini yiyip bitirmektedir. Oysa haddi aştığının farkında değildir. Mümin için ise elinden gelen gayret yapıldıktan sonra artık sabır ve tevekkülden başka bir şey kalmamıştır. Oradan ötesi Allah’ın sınırları içine girmektedir çünkü. Başına gelen olaylara karşı sabreden ve tevekkül eden insan hem kaygı çekmez, hem de *hayır ve şerrin Allah’tan geldiğini ve hayır bildiğimiz şeylerde şer, şer bildiğimizde de hayır olduğunu* bilir. Böylece sonuç ne olursa olsun kendi hayrına olduğunu düşünür ve itminana (huzura) erer. Doğrusu da bu değil mi? Böylece teslim olmuş bir insanda stres olur mu? Bu konuda gelin Şems-i Tebrizi’yi dinleyelim: “*Hakka teslimiyet, ne zayıflık, ne de edilgenlik demektir. Tam tersine, böyle bir teslim oluş son derece güçlü olmayı gerektirir. Teslim olan insan, çalkantılı ve girdaplı sularda debelenmeyi bırakır, emin bir beldede yaşar.*” Hz. Mevlana ise, “*Allah’a kaç, abihayat ondadır, her nefeste ondan kurtuluş dile, sadece ondan!*” demektedir.

Böyle olmasına rağmen, “Gerçek mümin strese girmez,” diyen büyük bir zatın sözünü duyduğumda aslında kabullenememiştim. Fakat işin iç yüzünü böylece öğrenince ne kadar haklı olduğunu gördüm. Evet, Allah’a tam manasıyla teslim olan bir kişinin böyle bir rahatsızlığı mümkün değildir. O insan, “Allah var, gam yok,” der ve elinden geleni yaptıktan sonra, tevekkül eder, yani yüce Yaradan’a teslim olur, hiçbir sıkıntısı kalmaz. Huzur ancak böyle ulaşıyor insana. İnanmıyorsanız bir deneyin ve görün. Şairin dediği gibi, yalnız kalan bir insan sadece *kimsesizler kimsesine* dayanarak bu yalnızlıktan kurtulacaktır:

“*Kimsesiz bir kimse yok, herkesin var kimsesi,*

Kimsesiz kaldım, medet ey Kimsesizler Kimsesi.”

Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

İnfak ve İsar

“İsar, iman mertebelerinin en üstünüdür.”

Hz. Ali (R.A.)

Bugünün stresli insanına birileri mutluluğun almaktan değil, tamamen vermekten geçtiğini anlatabilmelidir. Şundan emin olunmalı ki, kaygılarımızın tek sebebi maddeye ve dünyaya bağlılıktır. Bu yüzden, başka insanlara, hele hele muhtaç durumdaki insanlığa elindekini dağıtan, onların maddi-manevi yardımına koşan, onlarla hemhâl olan (empati kuran) bir insanda bu yönde hiçbir sıkıntı kalmayacağını garantisini verebiliriz. Çünkü *beden daima almakla, ruh da vermekle tatmin olur*. Burada İslam tarafından teklif edilen *infak* ve *îsar*ı çok iyi anlatabilmeliyiz insanlığa. İnfak insanın sahip olduğu şeylerden canını acıtırcasına başkasına vermek demektir.

İsar ise, diğerkâmlık veya özgecilik olarak da adlandırılır ki, kişinin kendisi ihtiyaç içinde olsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere fedakârlıkta bulunması demektir. Yani başkasını kendine tercih etmektir. Şehitlik de isarın en üst derecelerinden biridir. Yani, isar, cömertliğin en yüksek derecesidir. Tabii, burada veren kişinin ölçüyü kaçırıp başkasına el açacak duruma düşmemesi esastır. Bu noktada ilahi ölçü şudur: “*Harcadıklarında ne israf, ne de cimrilik ederler, bu ikisinin arasında dengeli olurlar.*” (İsra: 17/29)

“Küreselleşen dünyada bütün mazlum toplumların bize komşu olduğunu düşünen ve onların dertleriyle ilgilenen insanda şahsi dert kalmaz, bu durum her an şükretmesine vesile olur.”

Hz. Ali, isar için, “İman mertebelerinin en üstünüdür,” demiştir. Hz. Muhammed (SAV), “Bir topluma su dağıtan en son kendi içsin,” (Müslim, Mesacid 311) buyurmuştur. Burada paylaşmanın yüceltildiğini görüyoruz. Şu örnek de oldukça çarpıcıdır: Bir gün bir

sahabe, Hz. Peygamber'e gelerek, "Yâ Resulallah, bugün kazandığının yarısını dağıttım, diğer yarısını ise kendime ayırdım," deyince, Hz. Muhammed (SAV), "O dağıttığın senin oldu, kendine ayırdığın ise kimindir bilinmez," diyor. Bu ve benzeri örnekler İslam tarihi içinde oldukça fazladır. İnfak ve îsar adına başkalarına dağıttıklarımız, bizim artı (iyi amel) hanemize Cenab-ı Allah tarafından yazılmaktadır. Bir ayette îsara uyan insanlar için, "Onlar ki, kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi, kardeşlerini kendilerine tercih ederler," (Haşr: 59/9) denmektedir.

Hz. Muhammed'in (SAV), "Komşusu açken tok yatan bizden değildir." (Buhari, Tecridi Sarih 7/406) hadisine uyarak hareket eden diğerkâm insanların strese kapılacak bir hâlleri kalmaz. Küreselleşen dünyada bütün mazlum toplumların bize komşu olduğunu düşünen ve onların dertleriyle ilgilenen insanda şahsi dert kalmaz, bu durum her an şükretmesine vesile olur. Böyle düşünen bir kişi veya toplumda bırakın kişilerin ruhi rahatsızlığını, hiçbir toplumsal sıkıntı baş göstermez.

İnsan hayatında başarı, zafer ve tevekküle bakışın ne olduğunu ise tarihi bir olayla anlatmak isterim: Osmanlı'nın ikinci sultanı Orhan Gazi, Bursa'nın fethine gidince savaş hazırlığı esnasında dağdan Bursa'yı seyretmektedir. O sırada komutanı ona şu şekilde seslendir: "Sultanım, Bursa'yı fethedebileceğimize inanıyor musunuz, zafer bizim olacak mı?" Bu söz üzerine Orhan Gazi uzaklara bakarak büyük bir tevekkülle, "Biz seferle mükellefiz, zafer Allah'tan," der. İnsanoğlu daima seferle, doğru yolda çalışmayla ve gayretle görevlidir. Sonrasında başarıyı da, zaferi de Allah'tan beklemelidir. Burada artık *dua* devreye girmektedir ki, duanın gerçek gücünü bilen bilir. Elden gelen yapıлып, sonrasında tevekkül edilmez ve kaygı çekilirse, insan sınırını aşmış olacağı için huzursuz olacak, strese kapılacaktır. Bu sebeple tam teslim olan bir müminin bu şekilde bir hastalığa yakalanması mümkün görülmemektedir.

"Biz seferle mükellefiz, zafer Allah'tan."

Orhan Gazi

Bir insan-ı kâmilin mutmain bir nefse sahip olması ve yüzünde o huzurun görülmesi bu yüzdendir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de, "Onlar Allah'ın hududuna riayet ederler (haddi aşmazlar)," diye gerçek müminlerin özelliklerinden bahsedilmektedir. (Tevbe: 9/112)

Bütün bu anlayışlarla birlikte, insan ideal ve istikamet sahibi olmalıdır. Böylece hayatı değer kazanacaktır ve kendini kaybetmeyecektir. Amazon ormanlarında gezi yapan bir turist grubu, dönüş yaptıkları anda telaşa kapılır ve sızlanmaya başlarlar. Bunun üzerine duruma şaşırın yerli rehber onlara endişelerinin sebebinin sorar. Hepsisi de dönüş tabelalarını göremedikleri için kaybolduklarını düşünmektedirler. Rehber bunun üzerine hepsine teker teker dokunarak, "Bakın hepiniz buradasınız, kaybolan sizler değil, sadece tabelalar," der. Buradan anlaşıldığı gibi, biz hayat yolunun tabelalarını kaybetmemek için onları içimize yerleştirmeliyiz. İşte bu tabelalar, ideallerimiz ve istikamet levhalarımızdır. Onlar ise temelde Allah'ın bize sunduğu kurallar ve ölçülerdir.

Tabelalar içimizde olmalı.

Gurbetten Kurbete

*“Esîr-i gurbetiz biz,
senden özge âşinâmuz yok.”*

Fuzulî

Stres gibi ruhi rahatsızlıkların temelinde yüce Yaratıcı’dan uzak kalmak, dünyaya aşırı meyletmek yatmaktadır. Aslında dünya hayatında bizler sürgündeyiz ve *gurbeti* yaşıyoruz, yalnızlık içindeyiz. Bütün sıkıntılarımızın kaynağı *sılaya* (sonsuzluk âlemine) olan özlemdir. İnsan için bu dünyada gurbetten kurtulmanın tek yolu *kurbettir*, yani Allah’a yakın olmaktır (Kurban İllallah). O durumda insan kendini hiçbir zaman yalnız ve gariban hissetmez, güven içindedir. Fuzulî, bu yaklaşımı şöyle yorumluyor:

“Esîr-i gurbetiz biz, senden özge âşinâmuz yok.”

Necip Fazıl da benzer şeyler söylüyor:

“Neye yaklaşısam sonu uzaklık ve kırgınlık

Anla ki, yok Allah’tan başkasıyla yakınlık.”

Beni çok etkileyen şu söz, biraz sıkıntıya girdiğimde aklıma gelip rahata kavuşturmuştur: *“Bir gün eğer bir derdin olursa, insanlara dönüp de benim büyük bir derdim var,”* deme. Durdur ve, *“Benim büyük bir Allah’ım var,”* de. Yakup Aleyhisselam da oğlu Yusuf’u kaybettğinde öyle demiyor mu? *“Ben sıkıntı, keder ve hüznümü sadece Allah’a arz ediyorum.”* (Yusuf: 12/86)

İnsanın karşılaştığı sıkıntılarla ilgili Hz. Mevlana da güzel bir örneklemeyle şunları söylemektedir: *“Sopayla kilime vuranın gayesi, kilimi dövmek değil, kilimin tozunu almaktır. Allah sana sıkıntı vermekle senin tozunu ve kirlerini alır.”* Bu şekilde, sıkıntı ve güçlükler bilen ve sabreden insanı güçlendirmektedir. Aynen ipekböceğinin hikâyesi gibi. Bir gün birisi ipekböceğinin kozasından çok zorlanarak çıktığını görünce merhamet etmiş, almış eline kozayı ve başla-

muş deliği genişletmeye. Sonra ne olacak diye gözlemlemeye başlamış. Genişleyen delikten ipekböceği çok kolay bir şekilde çıkmış çıkmasına ama bir daha uçamamış. Çünkü o zorlanma ipekböceğini güçlendiriyor, böylece kanatları da dâhil, bütün vücudu o güçlük sayesinde geliyormuş. İşte insan da böyle. Hayatın zorlukları onu geliştirmekte, olgunlaştırmaktadır.

Aslında bunalımlar akıllı insanları da harekete geçiren bir dinamizme sahip. Bu manaya işaret eden Hz. Mevlana, “Dertler de, sıkıntılar da bizim mürşidimizdir,” demektedir. Böyle bakıldığı zaman stres insan için motive edici bir güç olmaktadır. Yunus Emre de bu konuda tam bir teslimiyet içindedir:

*“Hoştur bana, senden gelen,
Ya gonca gül, yahut diken,
Ya hilat u yahut kefen,
Lutfun da hoş, kahrın da hoş.”*

O, Allah ile beraber.

Hız. Muhammed (SAV), yol arkadaşı Hız. Ebubekir'le müşriklerden kaçarken Sevr Mağarası'na sığınmışlardı. Mağaranın kapısına kadar gelen düşmanı görünce Hız. Ebubekir, Allah'ın resulüne zarar verilecek endişesiyle ağlamaya başlamıştı. Bunun üzerine Hız. Muhammed gelen vahyi, Hız. Ebubekir'e okuyarak onu teselli etmişti: "Üzülme Allah bizimle beraberdir." (Tevbe: 9/40) Neticede hiçbir müşrik onların varlıklarını bile hissetmemiş, oradan onlara zarar vermeden ayrılmışlardı. Sıkıntılar esnasında hatırlanması gereken bir ayet!

Bu bölümü, strese kesin çözüm sunan ilahi bir kelamla bitirelim:

"Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur." (Rad: 13/28)

ÖLÜM YOK OLUŞ MU?

*“Ölüm fiziksel hayatın sonudur,
ama ölüm düşüncesi hayatımızı kurtarabilir de.”*

Heidegger

İnsanın dünyadaki huzursuzluğunun en önemli sebebi bu dünyada fani oluşudur. Ölüm insanın biyolojik ve psikolojik varlığının yok olmasıdır. İnsan ölümsüz olsa idi, belki de hiçbir endişesi olmayacaktı. Fakat dünyada yaptığı birçok şeyden bir gün mahrum olacağını, her şeyin yok olacağını düşünmekte ve bundan korkmaktadır. Dolayısıyla ölüm korkusu, insanın en temel arzularından biri olan yaşama arzusunu ve sevincini her an tehdit etmektedir. Bu korku, bazen marazi (patolojik) bir hâl almakta, psikiyatrik hastalıklara yol açmakta, bazen de insanı ölümü unutmak gayreti içine sokmakta, âdeta yok gibi farz etmeye sürüklemektedir.

Dünyaya var olmak için gelen her insan birdenbire ölüm gerçeğiyle karşılaşmakta, böylece neye uğradığını şaşırılmaktadır. Bunun ne manaya geldiğini ise kavrayamamaktadır. Bu gerçek bilinmesine rağmen, bu dünyanın ebedi olduğunu düşünmek gafletine maalesef pek çok insan düşmektedir. Loe Louis’in dediği doğru aslında: *“Herkes cennete gitmek ister, ama hiç kimse ölmek istemez.”* Çünkü hayat ve zekâ için ölüm büyük bir endişe kaynağıdır. İnsan, ölmek için çırpınmakta, böylece tedirgin ve stresli bir hayat yaşamakta, bu yüzden de mutlu olamamaktadır.

Yalan Dünya, Ölümünden Başkası Yalan gibi şarkılar dillerden düşme bile insanlar ölüm yokmuş veya kendine gelmeyecekmiş gibi davranmaktadırlar. Bunun yanında bazı yanlış yönlendirmeler ise, *“Nasılsa ölüm var, gününüzü gün edin.”* anlayışını idealsiz insanın kafasına sokmaktadır. Bu anlayış hayvanca bir yaşayış sunmakta, böylece tüketim toplumları oluşturulmak istenmektedir.

“Yalan Dünya’, ‘Ölümden Başkası Yalan’ gibi şarkılar dillerden düşmese bile insanlar ölüm yokmuş veya kendine gelmeyecekmiş gibi davranmaktadırlar.”

Batılı insan, ölümü hayatın zıttı olarak düşünmektedir. Bu anlayışa bir örnek vermek gerekirse, Varoluşçu J. P. Sartre, Batı'nın ölüme bakışını şöyle özetler: *“Hayata anlamını veren şey asla ölüm olamaz. O tam tersine, prensipte hayatın bütün manasını silen şeydir.”* Fakat bir başka Batılı filozof Heidegger, *“Ölüm fiziksel hayatın sonudur, ama ölüm düşüncesi hayatımızı kurtarabilir de,”* demektedir. Apple'ın ünlü patronu Steve Jobs ise ölümünden önce, *“Ölüm hayatın en büyük mucizesidir,”* demişti.

İslam'a göre ise, hayatla ölüm iç içedir. Çünkü öğüt olarak insana ölüm yeter. Bu yüzden, İslam şehirlerinde mezarlıklar mahalle yakınlarına veya cami avlularına yapılırdı. İslam, insanın hayatı bütün gerçeğiyle tanınması için kafasını kumlara sokmamasını, ölümü düşündürerek iyi ve güzel insan olma çabasını böylece teşvik eder. Çünkü ölümün inanan insan için asla yok oluş olmayacağını, hatta daha güzel ve ölümsüz bir dünyaya geçiş olduğunu ortaya koyar.

Yüce Peygamberimize bir gün birisi sorar: *“Müminlerin en faziletlisi kimdir?”* Efendimiz cevap verirler: *“Ahlakça en güzel olanı.”* Tekrar sorarlar: *“Müminlerin en zekisi?”* yine cevap verirler: *“Ölümü en çok ananı ve ona en iyi şekilde hazırlananı.”* Ve şöyle devam ederler: *“Zeki o kimsedir ki, nefsinin itaat altına alır da sonrası için hazırlanır. Ahmak o kimsedir ki, nefsinin salıverir, hevasına uyar, sonra kuru kuruya Allah'tan af diler.”* (Tirmizi, Radâ, 11)

Zengin, fakir hiçbir insanın dünyada gerçek ve ebedi saadeti bulamaması bu dünyanın *“aradığımız dünya”* olmadığını da bir delili değil mi? Cenab-ı Allah, bütün insanlara *evrensel bir kullanı kılavuzu* olarak gönderdiği Kur'an-ı Kerim'de, *“Bu dünya hayatı bir oyundan ve eğlenceden başka bir şey değildir. Ahiret yurdu (na gelince) şüphesiz ki, o (asıl) hayatın ta kendisidir; bunu bilmiş olsalardı,”* diyor. (Ankebut: 29/64) Bu ayetten hareketle Yunus da diyor ki:

“Mal sahibi, mülk sahibi, Hani bunun ilk sahibi?”

Mal da yalan, mülk de yalan, Var biraz da sen oyalan.”

Evet, şimdilik oyalanma sırası şu an dünyayı işgal eden bizlerde. Ama ne zamana kadar, bilinmez. Bu yüzden, Mevlana da, *“Seninle başım derde girdi ey çamur dünya,”* diye dünyaya öfkesini dile getirmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca zalimler ve diktatörler, insanların yaşama arzusunu ve ölüm korkusunu istismar etmişler, böylece onları sindirmeye uğraşmışlardır. Ölüm tehdidiyle onları esir etmeye ve sömürge hâline getirmeye çalışmışlardır. İslam ise kulun kula kul-luğunu (esir olmasını) insanlık şerefiyle bağdaştırmadığı için, hür yaşamak ve kutsal değerler için gerektiğinde şerefle ölmeyi takdir etmiş, bu uğurda ölenlere ahirette peygamberlik dışında en yüksek makam olan şehitlik makamını uygun görmüştür. Şehitlik îsârın en üst derecelerindedir ve kişinin Allah için, millet ve vatan için en kıymetli dünyevi varlığı olan canını feda etmesi demektir.

“Ölüm, İslam’a göre ruhun beden tasarrufunun sona erişi, dünya im-tihanının bitişidir. Zil çalmış ve kalem defter toplanmıştır. Artık yaptıkları ile değerlendirmeye alınacaktır insan.”

Ölüm, İslam’a göre ruhun beden tasarrufunun sona erişi, dünya im-tihanının bitişidir. Zil çalmış ve kalem defter toplanmıştır. Artık yaptıkları ile değerlendirmeye alınacaktır insan. İmtihanında de-ği-şiklik yapma hakkı kalmamıştır o andan itibaren.

Her kişinin kıyameti Nasrettin Hoca’nın dediği gibi kendi ölü-müdür. Yani böylece küçük kıyamet (kıyamet-i suğra) gerçekleş-mektedir. Yunus Emre bakan kıyameti nasıl anlatıyor:

“Yerden göğe küp dizseler

Birbirine bend etseler,

Altından birin çekseler

Seyreleyin gümbürtüyü.”

Kıyamet böylece bütün düzenin bozulmasıdır. Ölüm de bizim için dünya düzeninin sona erişidir. O gün gelmeden sorumluluğumuzun gereğini yapmak zorundayız. Yoksa herkes biliyor ki, o gün pek yakında.

Herkesin İmtihanı Farklı

“Oyun bitince, şah da piyon da aynı kutuya konur.”

İnsanlar için hayat imtihanı herkese özeldir. Hiç kimsenin bu sınavı bir başkasınıninkine benzemez. Bazısı zenginlikle, bazısı fakirlikle, diğer bazıları hastalıkla, sakatlıkla, sağlıkla, sıkıntılarla, şişmanlıkla, zayıflıkla, sevdiklerinin kaybıyla, kimsesiz kalmakla vs. imtihan olurlar. Ama ölüncü herkese yapılacak muamele aynıdır, herkes adaletle yargılanacaktır. Çünkü satrançtaki gibi *oyun bitince şah da piyon da aynı kutuya konur*. General de olsa, insan öldüğünde *er kişi niyetine* diyerek çevresindekiler tarafından son görev yapılır.

Bir ayet-i kerimede, *“Her nefis, ölümü tadacaktır,”* (Âli İmran, 3/185) denilmektedir. Evet, beden ölecek ve nefis de ölümü tadacaktır! Aslında beden işi ölüm anında bitmiştir, yaratıldığı toprağa geri karışacaktır, ruhlar ise ölümlü değildir. Zaten koca Yunus da böyle ifade etmiştir. *“Ölür ise ten ölür, canlar ölesi değil.”* ve *“Yunus öldü deyu selâ verirler, ölen hayvan imiş âşiklar ölmez.”* İnsan ebedi ve gerçek hayata muhtaçtır ve buna da layıktır. İşte o zaman ölümsüzlük gerçekleşecektir. Allah’ın Resulü, *“Siz şimdi uykudasınız, öldüğünüzde uyanacaksınız,”* demiştir. (Camiu’s-Sağır)

Sanal bir imtihan ortamından gerçek varlığımız olan ruhumuzla hakiki âleme uyanış ve ruhun yeniden bedenlenmesi. Doğru yola ulaşmışlar için ne güzel bir boyut değiştirme. Buna inanan bir insan ölümden hiç korkar mı? Hatta büyük bir neşeye karşılar, Hz. Mevlana gibi. O, ölüme bildiğiniz gibi şeb-i arus diyordu, yani düğün gecesi, yani gerçek sevgiliye (Allah’a) kavuşma anı.

Hız. Mevlana, bir rubaisinde de, “Bizim ölümümüz sonsuz bir düğün demektir. Onun sırrı nedir? Huvellahu ahad. (O Allah’tır; biriciktir, tektir.)” der. Bu yüzden Çanakkale’de Mehmetçiklerimiz düğün yapar gibi ölüme, şehadete koşmuşlardır, “İnna lillahi ve inna ileyhi raciün” (Bakara: 2/156) ayetinin manası olan *ondan geldik ona döndürüleceğiz* inancına vâkıf olarak. Buradan hareketle söyleyebiliriz ki, bütün insanlar dünyaya nüzul etmiştir (inmiştir). Başlangıç Allah’tı ve bu iniş insan için bilinçsizdi. Her inişin bir çıkışı olmalıdır. Çıkışın sonu da Allah Teâlâ olacaktır. İnişin bilinçsizliği yanında, çıkış (seyr-i süluk) tamamen bilinçli ve iradeli bir seyirdir. Bu da Hz. Mevlana’ya göre yanmadan, pişmeden olamaz.

Herkesin imtihanı farklı.

Cihat dışında insanın insanı öldürmesi İslam’da yasaklanmıştır. Kur’an-ı Kerim: “Kim bir kişiyi öldürmüşse, bütün insanlığı öldürmüş gibi olur.” (Maide: 5/32) Bu açıdan şu hadis de oldukça dikkat çekicidir: “İslam sancağı altında, bir gayrimüslimi öldüren kişi, cennetin kokusunu alamaz.” (Buhari, Cizyeî, 5) Bu muhteşem sözler bütün ırkçı söylemlere örnek olmalıdır.

İmam-ı Rabbani Hazretlerine göre, ölmek *felaket değildir*. Öldükten sonra başına gelecekleri bilmemek *felakettir*. Öldükten sonra düşünmek de insanoğlunun vazifelerinden biridir. Ölümden

sonra da, ilahi adaletin mutlak tecelli edeceği düşüncesinde olan bir insan bu dünyada inkârcı olur mu veya başkalarına haksızlıklar yapar mı?

“Yüce Resul bir hadisinde, “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışın.” (Camiu’s-Sağır, 2/12) demektedir.”

Hz. Muhammed (SAV), “Ölümü çokça hatırlayın. Bu hatırlama günahlarınızı giderir ve sizi dünyada zahid (mala, mülke, makama gereğinden fazla değer vermeyen) yapar. Zenginken ölümü hatırlamak hırsınızı sınırlar, fakirken ise yaşayışınızdan hoşnut kılar,” buyurmaktadır. Aynı zamanda yüce Resul bir başka hadisinde de, “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışın,” (Camiu’s-Sağır, 2/12) demektedir. Yani ölüm korkusu ve endişesi bizi dünyada çalışmaktan da alıkoymamalıdır. Aslında insan bu dünyada da ölümsüz olabilir. İnsanlık için çalışan, büyük eserler veren, insanlığın faydasına hizmet edenler bu dünyada ölümsüz insanlardır. İnsanlık onları daima hayırla yâd etmektedir. Bu konuda Hz. Muhammed (SAV)’in şu hadisi de önemlidir: “İnsanın öldükten sonra amel defteri şu üç sebeple kapanmaz: kendisinden faydalanılan ilim, sadaka-i cariye (insanların faydalandığı eser) ve salih evlat.” (Müslim, Vasiyyet, 14) İnsanlara faydalı ilim ve eser bırakanın, iyi evlat yetiştirenin hanesine öldükten sonra bile sevaplar yazılmaktadır, böylece onlar bu bıraktıklarının etkisi ve hükmü sürdükçe ölümsüz olmaktadır.

Burada bahsedilen salih evlat kavramını sadece kişinin kendi evladiyla sınırlamak doğru olmayacaktır. Görüşümüze göre, çevremizde ulaşabileceğimiz bütün çocuklar bizim için birer salih evlat vasfındadırlar.

Ölüm düşüncesi (rabıta-i mevt) insanlarda aynı zamanda metafizik anlayışı geliştirdiği için de faydalı olabilmektedir. Aslında hayatı manalandıran da ölümün kendisidir. Ölümü hatırlamak, hayatı âdeta yeni baştan gözden geçirmek, bilgisayar tabiriyle kendimizi resetlemektir. Silkinip kendimize gelmektir, aldığımız nefesin farkı-

na varmak, kıymetini fark etmektir. Hatta bazı psikologlar, zaman zaman ölüm terapisi yapmanın insanın hayatını anlamlandıracağını söyleyip tavsiye etmektedirler. Bu manada her gününü son günü gibi geçiren bir insan hiç kimseye kötülük yapamaz.

Adalet, bir gün mutlaka...

“Allah, ihmal etmez, imhâl eder (mühlet verir, erteler),” diyerek gerçeği ifade eden Kur’an kaynaklı önemli bir söz vardır. Bu, yüce Yaraticı’nın, insana son anına kadar fırsat verdiğini göstermesi açısından değerli bir sözdür. Yani Allah hiçbir şeyi ihmal etmez, sadece insanlara belli bir mühlet verir. Bunun için, ilahi adalet, dünyada da kendini göstermekle birlikte gerçek manada ahirette gerçekleşecektir. Bu gerçek adalet olmasa Hitler, Stalin ve nice caninin yaptıkları yanına kâr kalırdı. Şükür ki, bu adalet eninde sonunda gerçekleşecektir.

Ölüm Sonrası

“Ölüm güzel şey, budur perde ardından haber
Hiç güzel olmasaydı, ölür müydü Peygamber?”

Necip Fazıl Kısakürek

İnsana, öldüğü zaman ömrünün kitabı verilir. Kur’anî ifadeyle sağ tarafından kitabı verilenler Allah’ın kurtuluşa erdirdiği kimselerdir. Soldan verilenlerin ise vay hâllerine. Onlar her türlü ahiret çilesine hazır olacaklardır. İnsan öldüğünde önce *âlem-i berzah*ta bekletilecektir. Bu durum idrak sınırlarımızın ötesinde olmasına rağmen, bazı âlim kişilerin açıklamalarına göre bu konuda bazı şeyler söyleyebiliriz. Sözüünü ettiğimiz berzah âleminde insan ya tutuklu, ya da özgür hâldedir. İnsanın ruhu, suçsuzluğu sabit olmuşsa mahkeme-i kübrâyı (büyük mahkeme) beklerken hür olarak bekler. Bu bekleme yeri *cennet bahçelerinden bir bahçedir*. Eğer, suçluluğu önceden sabitse, tutuklu olarak bekler. Bu sevdiklerinden mahrum bir bekleyiştir ve bu bekleme yeri de *cehennem çukurlarından bir çukurdur*. Bu, tövbe, salih amel, iman gibi insan için mükemmel fırsatlardan mahrum kalmanın sonucudur. Hadislerde geçen *kabir azabı* böyle bir mahrumiyet hâlidir. Tabii ki, bunların hiçbiri, ceza manasına kullanılmaz. Fakat herkes bu dünyada yaptığından sorumlu tutulacaktır. Âlem-i berzah’ta, mahkeme-i kübra ve onun sonucunda ortaya çıkacak olan ilahi adalet henüz gerçekleşmemiştir, fakat yine Cenab-ı Allah’ın ezeli ilmi söz konusudur burada. Allah, bizleri kabir azabından ve cezadan korusun.

“Hiç kuluna ezâ eder mi Huda’sı,

Kişinin çektiği kendi cezası.”

Hacı Bektaş-ı Veli, ölüm anında götürecekleriyle ilgili bir hadis-i şerife izafeten şunları söylemektedir: “Benim üç dostum var, ben öldüğümde bunlardan biri evde, diğeri yolda kalır, üçüncüsü ise benimle gelir. Evde kalan mallarımdır, yolda kalan arkadaşlarım ve ailem. Benimle gelen dostum ise sadece iyiliklerim ve amellerimdir.” Madem

ölümle her şeyi bırakıyoruz bu dünyada. O hâlde bizimle gelen, bizi terk etmeyecek şeylere yatırım yapmamız daha akıllıca değil mi? Bir şairimiz de mısralarıyla bizlere şöyle sesleniyor:

“Peygamber Efendimiz’in ifade ettiğine göre; bütün inananlar, ötede, yüce Allah’ın sırlar üstü sır tecellisine (görünmesine) mazhar olacaklardır.”

*“Elbette ki bir zaman, can bedenden gidecek,
Sanki bundan sana ne, nedir senden gidecek?
Veren O, alan da O... sendeki telaş niye?
Bu hâlini görenler, can senin zannedecek.”*

Gerçek bir mümin için ahirette alacağı en büyük ödül *Cemalullah’ı* görmek olacaktır. Yani Allah’ı bütün güzelliği ve ihtişamı içinde görmek ve seyretmek, onda eriyip ebedileşmek. Peygamber Efendimiz’in ifade ettiğine göre; bütün inananlar, ötede, Yüce Allah’ın sırlar üstü sır tecellisine (görünmesine) mazhar olacaklardır. Bu durum, genel ve özel biçimlerde gerçekleşecektir. Her mümin, kendi ihlâsı ve samimiyeti ölçüsünde bu özel tecelliden nasibini alacaktır. Kur’an-ı Kerim’de bu durum şöyle buyurulmaktadır: *“Sabah akşam, (sırf) Onun cemalini dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et,”* (Kehf: 18/28) Bu hitaba mazhar olacaklara ne mutlu.

Aslında ölüm aynı zamanda bir nimettir. Ölüm olmasaydı, dünya ne olurdu bir düşünsenize: yaşlılarla gençler arasında sürekli bir kavga!.. Ya ölünce çürüme olmasaydı?.. Cesetler yok olmayacak, toprağa karışmayacak, belki de dünyayı bir felakete götürecekti. Bilindiği gibi bakterilerin ürettikleri enzimlerle çürüme gerçekleşmektedir. Böylece beden bütün fonksiyonunu yitirmekte, çürüme ile ceset yeniden toprağa karışmakta ve toprak da temizlenmektedir. Yani topraktan gelen beden, tekrar toprağa dönmektedir.

*“Ölüm güzel şey, budur perde ardından haber,
Hiç güzel olmasaydı, ölür müydü peygamber?!”*

Necip Fazıl Kısakürek

Ölmeden Önce Ölmek

“Sen ki, Allah’tan mahrumsun, neye maliksin?

Sen ki, Allah’a maliksin, neden mahrumsun?”

Abdülhakim Arvasi

Ölüm korkusuyla yaşayan insan, bu sefer bu korkuyla daima ölüp ölüp dirilmektedir. Bir şairimiz şöyle diyor:

“Ölüm değildir hayatın en müşkil işi,

Müşkil odur ki, ölümden önce ölür kişi”

İslam’ın büyük mutasavvıfları müminlere, *“Ölmeden önce ölü-nüz!”* diye sesleniyorlar. Bu hikmetli söze önem veren bir kişi, Âşık Veysel’in dediği gibi dünyayı *İki Kapılı Bir Han*, kendini bu handa yolcu, vücudu ise emanet olarak görür. Ölünce, insan Allah’a kavuşur, artık nefsinin azgın istekleri sona erer. İşte, bu hadis-i şerife mazhar olan mümin de, nefsinin terbiyesiyle hayattayken helal dai-resi dışındaki nefsanî isteklere gem vurur; elini, belini, dilini haram-lardan uzaklaştırır, dünya kafesinden kurtularak Allah’la beraber olur. O zaman ölmeden önce ölmüş, ömür muhasebesini yapmış, kalbindeki masivâ arzusunu uzaklaştırarak onu ilk safiyetine yeni-den kavuşturmuş olur. Bu seviyeyi yakalamış insanlar için artık dün-ya hayatı da cennet hayatına dönüşmüştür. Bu kişiler artık “yaşayan şehit” olarak da nitelendirilebilir. Buna *ikinci doğuş* denmektedir ki, birincisi şekli doğuş ise bu, manevi doğuştur. Hz. Mevlana ikinci doğuş için şunları söylemektedir: *“Bedenini şeytan aslanından kur-tarabilirsen, Allah sofrasında nice nimetler yersin.”* İkinci doğuşa ulaş-mış bir insan olan Yunus Emre şöyle seslenir:

“Ne varlığa sevinirim, ne yokluğa yerinirim,

Aşkım ile avunurum, bana seni gerek seni.”

Yunus’un bu sözlerini bir olayla pekiştirelim: Büyük zatlardan birine bir yakını koşarak gelir ve telaşla *“evin yanıyor”* der, o zat bir an düşünür ve *“elhamdülillah”* der. Tam kalkıp gidecekken bir başka

haberci gelip yanan evin onunki olmadığını söylediğinde de, bir an düşündükten sonra yine “elhamdülillah” der. Yakını bunun sebebi- ni sorduğunda “Evimin yandığını söylediğinizde, kalbime baktım, dünyalık için üzülmediğini görünce şükrettim. Sonra bunun doğ- ru olmadığı söylendiğinde ise yine aynısını yaptım ve kalbimde bir sevinç oluşmadığını görünce yeniden şükrettim,” der. Sonuçta “elhamdülillah alâ külli hâl” (her hâlde Allah’a şükür). Abdulhakim Arvasî hazretleri ne de güzel söylemiş:

“Sen ki, Allah’tan mahrumsun, neye maliksin?”

Sen ki, Allah’a maliksin, neden mahrumsun?”

Ne kadar doğru değil mi? Bir insan Allah’tan mahrumsa, ne ka- dar yalnız ve zavallıdır, acınacak hâldedir. Ama eğer Allah’la bera- berse başka neye ihtiyacı vardır ki? Yüce Resul bir hadisinde şöyle söylüyor: “Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, nasıl ölürseniz de yeniden öyle dirilirsiniz.” (Müslim, Cennet, 83). Yani dünyada Allah’la olan- lar ahirette de onunla olacaklardır.

Ölüm bize ne uzak, ne yakın ölüm,

Ölümsüzlüğü tattık, bize ne yapsın ölüm.

Erdem Beyazıt

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki, biz bu dünyada gurbetteyiz ve sürgün hayatı yaşamaktayız, ölümümüz ise ruhumuzun sılaya ka- vuşması, kurbete ulaşmasıdır. Bu dünyada ölüm korkusu ölümünden sonrasına dair bilgisizlikten ve inanç zafiyetinden kaynaklanır. As- lında hepimiz için tabii karşılanması gereken bir duygu olmakla bir- likte, insan için yepyeni bir doğuş ve daha güzel bir boyuta geçiş olduğunu bilmemektendir bu. Bir başka açıdan bakıldığında ise, insanı diğer mahluklara göre üstün yapan da bu ölüm bilincidir. Başka canlılarda ölüm endişesi olmakla birlikte bu bilinç bulunmaz. Ölmeden önce ölmek bahsini yine Yunus’un gerçek dosta (Allah’a) yönelik sözleriyle tamamlayalım:

*“Ölüm haberi gelmeden,
Ecel yakamız almadan,
Azrail hamle kılmadan,
Gel dosta gidelim gönül.”*

İslam toplumları bu bilgi ve irfanladır ki ölümle iç içe bir medeniyet kurmuşlar, daima ölümü hatırlayıp yanlış yapmamak için mezarlarını bile şehir merkezlerine yapmışlardır. *“Korkaklar bin defa ölürlər, yiğitler bir defa.”* anlayışıyla ölümden korkmayan, ölüme sabırla, metanetle karşılayan bir toplum inşa etmişlerdir. Ölüm korkusu olmayan bir insanı kim esir edebilir ki? Bu yüzden Yunus şöyle diyor:

“Ölümden ne korkarsın, korkma ebedi varsın.”

AŞK VE MUHABBET

*“Sanatkâr, bir şeye aşkla bakan insandır.
Sanat eseri, işte bu bakıştan, bu aşktan ortaya çıkar.”*

Bergson

İnsanı yücelten özelliklerin başında sevgi ve onun çok daha ileri hâli olan aşk gelir. *“Aşk varlığın en esaslı, en sırlı sebebidir,”* diyor Hz. Mevlana. Dante’ye göre ise, *“Kâinatı sevgi yönetiyor.”* Bu hikmetli sözlerden de anlaşıldığı üzere, âlemlerin temelinde aşk ve muhabbet yatmaktadır. İnsan dahi aşk için yaratılmıştır.

Sultan II. Mahmut’un eşi, Abdülmecid’in annesi Bezmiâlem Valide Sultan, kendi mührüne de yazdırdığı bir beyitte şunları söylüyor:

*“Muhabbetten Muhammed oldu hâsil,
Muhammedsiz muhabbetten ne hâsil?”*

Bütün insanların meydana gelişinin temelinde aşk ve muhabbet vardır, üsve-i hasene (insanlığa en güzel örnek) olan Hz. Muhammed (SAV)’in dünyaya gelişinin temelinde de yüce Allah’ın ona muhabbeti yatmaktadır. Bu yüzden bir mümin onu tam olarak tanımadıkça ve sevmedikçe gerçek mümin olamaz. Büyük İslam alimlerine göre de; Allah’a sadece ibadetle değil, muhabbetle ulaşılır.

Allah’a olan aşkın yolu hem Onun yüce Rasulü’nü, hem de bütün yaratılmışları sevmekten geçer. Başka insanlara, hayvanlara, bitkilere, dağlara, taşlara, çevreye saygı duymayan ve onları sevmenin Allah’ı sevmesi mümkün değildir. Yani mahluku sevmeden Hâlik sevilmez. Çünkü yüce Allah Vedud’dur, seven ve sevilendir. Bizler de bundan dolayı Yunusca bir söylemle, *“Yaradılanı severiz, Yaradan’dan ötürü.”* kaidesine uyarız.

Sevmenin ve sevilmenin maksadını ortaya koyan bir hadiste, *“Hayatta en faziletli amel, Allah yolunda sevmek, Allah yolunda sevil-*

mektir,” (Ebu Davud, Sünen, 4) diyor Hz. Peygamber. Demek ki her şeyin merkezinde o var. Mevlana’ya göre:

“Bu denizde ne ölmek var bize,
Bu denizde ne gam, ne dert, ne keder,
Bu deniz alabildiğine muhabbet,
Bu deniz, iyilikten, cömertlikten ibaret.”

Aslında insanın insanla ve diğer mahlukatla arasındaki ilişkiyi sevgi temeline oturtmadıkça hiçbir konuda tam başarılı olmak mümkün değildir. 20. yüzyılda yaşamış olan ve Necip Fazıl’ın “kurtarıcım” dediği mutasavvıf S. Abdülhakim Arvasi’ye göre, *insanlık ne kadar uğraşsa uğraşsın, birbirini sevip sevilmedikçe sıkıntı ve felaketlerden kurtulamaz*. İnsanın bütün çalışmalarının temelindeki ilk şarttır sevgi. Ancak işimizi ve çevremizi sevdikçe mutlu ve başarılı oluruz. Çünkü sevgi ve muhabbetin merkezi gönüldür, kalptir. Gönül aşkın vatanıdır, eğer gönül olmasaydı aşkın mekânı olmazdı. Eğer aşk olmasaydı gönül ne işe yarardı? Aşk insanın gönlünde yanan bir ateştir aynı zamanda, gönül ise o ateşi tutuşturan bir ocak. O ateş o ocağı temizlemektedir. Gönülde aşk ateşi varsa, ancak o zaman gönül tertemiz olur ve Allah’ın itibar ettiği bir mekân hâline dönüşür.

Filistinli çocukların muhabbeti

Aşk, maşukun cilvesi ile sevinir, nazı ile üzülür. Her iki hâlde de âşik pişer ve olgunlaşır: “*Hamdım, piştım, yandım...*” (Hz. Mevlana)

Bütün bunların sebebini Fuzulî şöyle açıklıyor: “Aşk imiş her ne var âlemde, ilim bir kıyl ü kâl imiş ancak.” Âlemde her şeyin temelinde aşk vardır, onun yanında ilim lüzumsuz bir söz kalır ancak. Burada ilmi önemsememek yoktur, aşkın değerinin ilme göre ne denli yüksek olduğunu vurgulamak vardır. Dolayısıyla insan yüksek nefis mertebelerine bilgiyle değil, muhabbetle yükselir.

İlahi aşkların öncesi de başlangıcı da beşeri aşktır. Ama burada bahsedilen beşeri aşk ile hiçbir zaman bedeni ilişki anlatılmaz, tamamen kalbi bir ilişki söz konusudur. Zaten sevgi, muhabbet ve aşk tabirleri tamamen madde dışı, ruhi tezahürlerdir. Bununla birlikte, âşik olan insanın beyninde birçok mekanizmanın da harekete geçtiği ve bedeni etkilediği yapılan ilmi çalışmalarda anlaşılmıştır. Bu çalışmalarda, aşk acısı çekenlerin fiziki bir acı gibi vücutlarının etkilendikleri görülmektedir.

“İlahi aşkların öncesi de başlangıcı da beşeri aşktır. Ama burada bahsedilen beşeri aşk ile hiçbir zaman bedeni ilişki anlatılmaz, tamamen kalbi bir ilişki söz konusudur.”

Bugün maalesef çok sıklıkla rastladığımız kızlarla erkekler arasında flört tarzında gelişen olaylar asla aşk sayılamaz, o bir yanılma ve faydalanmadır. Çünkü sevgi ve aşk almak değil, tamamen vermek üzerine kuruludur. Sevmek insanın karşılık beklemeden kendinden vermesidir, verdikçe de artar. Burada menfaat, çıkar ve beklentiye asla yer yoktur. Aşk konusunda Batı zihniyeti oldukça kısırdır. Batılı dillerde sevmek, aşk, muhabbet tabirleri yetersiz olarak sadece *love* sözüyle ifade edilmektedir.

Burada *dünyadaki cennet, ailede saadet* sözünün sebebi olan aile anlayışı üzerinde durmadan geçilemez. Erkek ve kadının aşkla örüldüğü ilk kurumdur aile. İnsan ailedeki huzuru toplumsal hiçbir kurumda bulamaz, çünkü sevgi ve saygıyla örülen bir aile ortamı dünyayı cennete çevirir. Toplum sağlığı da, gelecek nesillerin huzuru da,

sonunda ortaya çıkabilecek olan ilahi aşk da ailedeki bu muhabbe- te ve huzura bağlıdır. Bu yüzden aile kurumu asla ihmal edilemez. İnsan ve toplum sağlığı için bu kuruma daha fazla sahip çıkılması gerekmektedir.

Bir toplumu darmadağın etmenin yolu aileyi ortadan kaldırmak- tan geçer. Bu yüzden İslam, aileyi daima baş tacı etmiştir. Birbirini seven, fedakârlığın ve îsârın çok üst seviyelerde olduğu bir ailenin bireyleri, ruh sağlığı açısından da oldukça üstündür. Oradan yetişe- cek çocuk kötülüğü bilmez, diğerkâm ve fedakâr olur, insanlığa üs- tün faydalar sağlar. Bu sebeplerle insanın etkinliği muhabbet temel- liyse yücelir, seviye kazanır. İnsanlar arasındaki ilişkide olduğu gibi çocuklarımızın eğitiminde de onlara sevgiyle yaklaşmak, gönlünü, kalbini açmak kesin bir başarı getirecektir.

Çocuk ailenin meyvesidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, insanın ilişkilerinde ve dünyayı işle- yip imar etmesinin temelinde aşk vardır. Aşkla yaratılmış kâinata canlı ve cansız her türlü varlıkta mükemmel bir ilahi sanat görü-

yoruz. Cenab-ı Allah, yarattığı bir dikende bile muhteşem sanatını aşkla işlemiş, bizim estetik anlayışımıza sunmuştur. İnsan da bu sanatı fark edip örnek alarak çevresini güzelleştirme çabası içinde olmalıdır. Böylece Allah'ın *Bedii* sıfatı insanda tezahür edecek ve bu aşkla büyük sanat eserleri doğacaktır. Zaten Bergson da diyor ki: *“Sanatkâr, bir şeye aşkla bakan insandır. Sanat eseri işte bu bakıştan, bu aşktan ortaya çıkar.”* Dolayısıyla, sanat, ruhun madde üzerine aşkla yansımadır diyebiliriz. Sanatta olduğu gibi, her şeyin temelinde aşk ve muhabbetin yerleştiği toplumlar büyük insanlık medeniyetleri meydana getirmektedirler.

İDEAL İNSAN TİPİ VE İNSANIN SAADETİ

*“Osmanlı padişahlarının tahtlarında
‘Veliyyu küllü mazlumin’ yazılı idi.”*

Avrupalı filozof Niçe'nin örnek insan olarak insanlığa sunduğu üstün *insan anlayışı* hemen hemen bütün Batı medeniyeti daire-sinde benimsenmiş, Batı'nın dünyayı sömürgeleştirme macerasına sebep olmuştur. Buna göre, insan güç sahibiyse değerlidir. Üstün insan, egosu gelişmiş, diğer insanlara yukarıdan bakan, üst seviye giyinen, görünüşü, yaşayışı ile diğer insanların üstünde, âdeta *yarı tanrı* insan tipidir. Ona göre, güçsüz insanlar eski Roma'daki gibi insanlığın başına beladır ve sürüdürler, ancak güçlü insanlara hizmet ettikleri oranda değerlidirler. Bu bakış açısından ortaya çıkan birçok ideoloji son iki asırda dünyayı kasıp kavurmuştur. Niçe'nin zihniyeti, Darwin ve Freud gibi ilim adamlarının anlayışlarıyla da birleşince materyalist felsefe pekişmiştir. Neticede mesela faşist anlayışa sahip Adolf Hitler gibi liderlerin üstün ırk oluşturma çabaları sonucu milyonlarca insan katledilmiştir. Bu olay sadece Avrupa'da değil, ABD'de de yaşanmıştır ki, bu eugenik harekete kitabımızda daha önce değinmiştik. Komünizm ve kapitalizm gibi ideolojiler de uygulamada farklılıklar içerse de temellerinde Batı'nın bu materyalist bakış açısı ve üstün insan anlayışı yer almaktadır.

Aynen Roma İmparatorluğu'nda asilzade olmayanlara uygulanan *köle* muamelesinde olduğu gibi, son 3-4 asırdan beri Batılıların Afrika, Amerika ve Asya'da uyguladıkları sömürge çalışmalarından dolayı, Avrupa zaten bozuk bir sicile sahiptir. Amerika'da yer edinmek için yaptıkları Kızılderili katliamları yanında, İnka ve Aztek medeniyetlerinin izlerinin bile silinmesi, Afrika'daki zulümler ve sömürü incelendiğinde Batılı üstün insanın kendi dışında kalan insanlara hiçbir değer vermeyişi insana bakıştaki bu yanlışlığı gözler önüne sermektedir.

Bugün gelinen nokta itibariyle de kapitalizm, bütün insanlığı âdeta çok az sayıdaki üstün insana hizmet ettirmek istemektedir. Bugün güç sahipleri, bilim ve teknolojiyi insanları kontrol altına alma ve manüpile etme vasıtası olarak kullanmaktadır. Bir kapitalistin çıkarı için yüz binlerce insan acımadan ezilip geçilebilmekte, ülkeler talan edilebilmektedir. ABD’de

Üstün insan için başka insanların değeri yoktur.

yaşayan çok küçük bir azınlığın (yaklaşık 400 aile) maddi varlığının, o ülkedeki yaklaşık 250 milyon insanın maddi varlığından daha fazla olduğunu söylemiştik. Son zamanlarda ABD’de başlayan *Wall Street* isyanları bu duruma öfkenin “insani” bir tezahürü olarak görülmektedir. Bu sakat insan anlayışının insanlığı mutlu etmediği bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Hatta üstün sayılarak âdeta dünyayı sömürmeye çalışan kapitalist insanların bile mutlu olmadığı kamuoyuna yansımaktadır. Daha önce kısmen değindiğimiz ve son yıllarda yerleştirilmeye çalışılan, *Popüler Kişisel Gelişim Kültürü* ise, Batı’nın vahiyden yoksun, dini anlayıştan uzak bu bakış açısının bir sonucudur ve yine Üstün İnsan anlayışına hizmet etmektedir.

Önyargılar sebebiyle verdiği mesaj yeterince anlaşılmayan veya yanlış temsiller sebebiyle doğru algılanamayan İslam ise, 15 asırdır bütün insanların tek tek önemini vurgulayıp durmaktadır. İslam’a göre, insanın maddeyle tatmin olması mümkün değildir. İnsan içinde yaşadığımız dünyadan istifade etmeli, nasibini almalıdır. Fakat onun mutlu olması ancak manevi tatminle mümkün olacaktır.

İslam'a göre, insanın gerçekten hür olması; kalbinde Allah'tan başka hiçbir şeyi ilah tutmamakla mümkün olacaktır. İnsanın kalbinde dünyevi arzu ve istekler ihtiyaç ötesine geçtikçe, objektif veya subjektif tabular buldukça gerçek hürriyete ulaşması, dolayısıyla huzura kavuşması mümkün değildir. Bu yüzden İslam'ın ilk şartı "Lâ ilahe illallah" (Allah'tan başka ilah yoktur) diyebilmek ve bütün kalbiyle, ruhuyla buna inanabilmektedir. Fıtrat da bunu gerektirmektedir. Cenab-ı Allah insanın yaratılış gayesini anlatırken, "Ben, cinleri ve insanları ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zariyat: 51/56) demektedir. Bu yüzden kulluk, insan için yüce bir makamdır ve Yaratıcı'ya teslimiyettir. Bu kulluk bilinci ile hareket eden insan ancak, misyonun gereğini yapmanın huzuruna kavuşacaktır. En önemli vazifelerinden biri İslami öğretiye göre *dünyayı güzelleştirmek, imar etmektir*. İslam'ın estetik anlayışı bu anlayıştan ortaya çıkmıştır. Bu aynı zamanda "emanet" anlayışının da bir gereğidir. Kâinat, dünya, dağlar, taşlar, bitkiler, hayvanlar insana emanettir. Onlara en güzel muamele ise insanın vazifesidir.

"Kulluk, insan için yüce bir makamdır ve Yaratıcı'ya teslimiyettir. Kalbinden bu dünyaya bağlılığı tam olarak atamamış bir insanın bu seviyeye ulaşması mümkün gözükmemektedir."

İnsanın tabiata ve çevreye saygısıyla ilgili şu olaydan daha etkisini bulabilir miyiz? Allah'ın Resulü, Taif Seferi'ne çıktığında ordunun yolu üzerinde bir köpeğin yavrusunu emzirdiğini görürler. Bunun üzerine o yüce insan, "Emen ve emziren rahatsız edilmeyecek," diye emir verir. Bunun üzerine binlerce kişilik ordu yolunu değiştirir, köpek ve yavruları rahatsız edilmez. (İbni Hişam, Siyer) Biz bu olayı, bugün insanlara olduğu gibi, hayvanlara da, yeşil çevreye de, mesela ozon tabakasına karşı da genelleayebiliriz.

İnsanlara gelince; mümin bir insanın dünya hayatındaki en önemli beklentisi Allah'ın rızasını almaktır. Hakkın rızası ise halkın rızasındadır. Yani çevresindeki insanları da kendisine verilmiş

birer emanet (vediatullah) kabul etmeli ve onlar için de çalışmalıdır. Çevredeki bu insanlar bazen aile ve akrabalar, bazen komşular, bazen çalışanlar olabilir. Hepsine karşı insanın sorumluluğu vardır. Makamlar yükseldikçe de bu sorumluluk artmaktadır. Kendi başına çalışan bir esnafla bir belediye başkanının veya devlet başkanının sorumluluğu bir olmaz elbette. Dolayısıyla sorumluluk alanının genişliğine göre de cezası ve mükâfatı artmaktadır. Sorumluluk derecesine göre, insanları mutlu eden, onların takdirini, rızasını alan bir mümin *Allah'ın rızasını* kolaylıkla alacağını bilir. Bu anlayış içinde olan Osmanlı padişahlarının tahtlarında *veliyü külli mazlumîn* (bütün mazlumların koruyucusu, kollayıcısı) yazarmış. Bu insanların hangi dinden, hangi ırktan, hangi renkten olduğu da önemli değildir. Bu yüzden İslam anlayışına sahip hiçbir devlet sömürge anlayışına sahip olmamış, hepsinde de bütün inanç mensupları hoşgörü içerisinde yaşamışlardır. Bu sebeple bugün dahi, Batılıların sömürüp hiçbir şeylerini bırakmadıkları ve bu yüzden açlıktan ölme sınırında yaşayan birçok Afrika ülkesine giden yardım çalışmalarının büyük çoğunlukla Türk ve diğer İslam toplumları arasından çıkması gayet normaldir. Çünkü bizim medeniyetimiz insanı merkeze alan bir medeniyettir. Bu sebeple İslam toplumları, devletlerin ve insanların birbirlerine daima tahammülle bakabilecekleri “açık toplum” anlayışını oluşturmuşlardır. Böyle bir toplum içinde insan insanı sömüremez. Bu, tarihte böyleydi, bugün de böyle olmaktadır.

Cemil Meriç'in dediği gibi insanlık olarak *en büyük ihtiyacımız hoşgörü, en büyük düşmanımız ise önyargıdır*. Bugünkü çıkmazdan kurtulmak isteyen Batı insanı, işte bu önyargıları sebebiyle İslam'ı tanıyamamakta veya yanlış tanımaktadır. Bugün maalesef Batı'da İslam âdeta bir terörist dini gibi görülmekte ve bu sebeple ondan korkulmaktadır. Bu yaklaşım da bazı art niyetliler tarafından körüklenmekte, arayış içindeki insanları böylece korkutarak İslam'dan uzaklaştırmaktadır. Oysa bütün insanlığın olduğu gibi Batı'nın da kurtuluşu Allah'ın son dini olan İslam düşüncesindedir.

İnsanlığa karşı renk körüyüz.

İnsan-ı Kâmil

“İnsan-ı kâmil olmaya lazım olan irfan imiş.”

Niyazi-i Mısri

Batı'nın ideal insan tipinin üstün insan olduğunu ve bu insan tipinin insanlığı ne noktalara getirdiğini gördük. İslam ise insana her açıdan çok farklı bakmaktadır. İslam'a göre ideal insan tipi *insan-ı kâmil*dir (olgun insan). Her insan tabii ki (A. Maslow'un listesinde olduğu gibi) kendi ihtiyaçları için uğraşacak, beslenmesini, üremesini, hayatını idame etmek için gereken şeyleri yapma gayreti içinde olacaktır. Bu ayıplanamaz. Ama bu davranış hayvanidir aynı zamanda. Hayvanlar da yaşamak için bunu yapmak zorundadırlar. Oysa insan oldukça farklıdır. İnsan, bu farkından dolayı tabiatı işleyip kültüre çevirebilir, yani alet yapabilir, estetik değerler oluşturabilir, vahşi ve hayvani yapısını medeniyete çevirebilir, zarafet ve muhabbet odağı hâline gelebilir, maddeden manaya varabilir, somuttan soyuta yükselebilir, egodan insanlığa hizmet anlayışına ulaşabilir.

İslam'ın medeniyet anlayışında, Batı'nın tersine dıştan önce iç güzelliğe değer verilir. Bu anlayışın merkezinde insan vardır ve insanın gerçek yücelişi ise insan-ı kâmile doğrudur. İnsan-ı kâmil, iç ve dış güzelliğin, zarafet ve cömertliğin şahsında bütünleştiği “rahmet insanı”dır. Bu yüce insanlar sayesinde *veren el alan elden üstündür*. (Hadis: Müslim, Zekat, 97) anlayışı insan ilişkilerinin temelinde yerleştirilmiş, âdeta bir *Verme Medeniyeti* ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım aslında Batı'nın kapitalist anlayışına önemli bir cevaptır. Bu medeniyette, insan maddi gücüyle değil, çalışması, tevazusu ve ihlâsıyla değer kazanır. Ötekilerin yani çalışanların ve çevredeki insanların değeri, sadece güçlü olana kazandırdığından dolayı değildir. Bütün insanlar *yaradılanı Yaradan'dan* ötürü *seven* bir zihniyetle ve *vediatullah* (Allah'ın emaneti) olarak kucaklanırlar. Büyük balık küçüğü yutamaz; hatta kendisi siftah yapmış esnaf ikinci müşteriyi komşuya gönderen bir yaklaşım (îsar) içindedir. Horasan erenlerinin Anadolu'da yüzyıllardır süren hâkimiyetlerinin sırları bu an-

layışta aranmalıdır. Bu, dünyanın en uzun devletlerinden biri olan Osmanlı'nın kuruluşunda da kendini hissettirmektedir. Şeyh Ede-bali, Osman Bey'e, "İnsanı *yaşat ki devlet yaşasın*," derken her şeyin temelini insanı koymakla devlet veya kuruluşların insana değer ver-dikçe yükselebileceğini son derece veciz ifadelerle ortaya koymuş-tur. İşte, bugünkü insanlığın ihtiyacı bu anlayıştır. Bu anlamda şu ayet müthiştir: "Her kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış bir insanı öldürürse, bütün insanlığı öldürmüş gibidir. Her kim de bir insanın hayatını kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur." (Maide Suresi 32. ayet)

İslam'ın insan anlayışının temelinde, bütün kâinata saygı ile bir-likte, insanları *eşref-i mahlukat* gören ve onlara ufacak bir zulmü bile *kul hakkına* tecavüz olarak kabul eden bir bakış açısı yatmaktadır. Dünya geçicidir, dolayısıyla maddi güçler ve makamlar da kalıcı de-ğildir. Bunlar, ancak insanların faydasına kullanıldığı oranda insanı veya kullanan kurumu yüceltebilir. Hz. İsa, "Dünya, deniz suyuna benzer, içtikçe susatır, susadıkça içirir. İnsan ölür de hâlâ susuzluğu gitmez," demektedir. Bu dünya, insanı hiçbir zaman tatmin etmeye-ceği için, insan için gerçek büyüklük, ancak bedenden önce ruhen yükselmeyle mümkün olacaktır.

İslami söylemle insan-ı kâmil seviyesindeki insan, ilmelyakîn, aynelyakîn ve hakkelyakîn olarak hakikat bilgisine vâkıf olmuştur. İlmelyakîn, mesela bir deniz hakkında görmeden bilgi sahibi olmak demektir. Aynelyakîn, o denizi bizzat görerek onun hakkında bilgi-lenmektir. Hakkelyakîn ise, bizzat denize girerek onu hissetmektir. Bu, bilmek fiilinin en ileri hâlidir. İşte hakikat bilgisine hakkelyakîn olarak vâkıf olanlar daima Allah'la birlikte olduklarının şuurunda olan yüce insanlardır. Bu bilgi kitaplardan öğrenilen bir bilgi de-ğildir, marifet ve hakikat bilgisidir. İnsanın manevi yükselişiyle, yani ancak kalp gözüyle ulaşılabileceği bir bilgidir, daha doğrusu irfan-dır. Niyazi Mısri'nin dediği gibi *insan-ı kâmil olmaya lazım olan irfan imiş*.

Böyle bir bilgi yolunda çaba sarf eden insanların yücelmesi ve ol-gunlaşması mümkün olur. Nefsine gem vurup gönlünü, dolayısıyla

kendini sahte mabutlardan kurtaran insan yukarı nefis mertebelerine ulaşabilirse insan-ı kâmil ortaya çıkar. Sufi psikolojisinde, insan sadece beş duyuyla değil, gönlüyle de müşahedede (awareness) bulunmaktadır. İnsanın çevreyi müşahedesi bebeklik safhasında başlar. Fakat o safhada saflık hâkimken, gönül aynasının dünyalıklarla kirlenmesinden dolayı giderek karmaşıklaşır ve netliği kaybolur.

İnsan eğer insan-ı kâmil olma yolunda (seyr-i süluk) ilerlerse, o zaman saflık tekrar oluşmaya başlar ve böylece latif, ulvi duygular ortaya çıkmaya başlar. Bunlar, muhabbet, merhamet, estetik, üreticilik, diğerkâmlık, kardeşlik, hoşgörü ve huşû gibi insanı yüceltecek duygulardır. Bunlarla birlikte âcizliğin farkına varış ve teslimiyet arttıkça da gurur, kibir, kendini beğenme gibi duygular yerini tevazuya bırakır. Böylece, kulluk bilinci, takva ve ihlâs gibi üst derece unsurlar ön plana çıkmaya başlar.

Üstünlük Takva İledir

“Ballar balını buldum, Kovanım yağma olsun.”

Yunus Emre

Her insan, insan olması hasebiyle saygıyı hak eder, insanların birbirlerine üstünlüğünün ancak *takva* ile olacağını söylemektedir yüce Yaradan. Takva, Allah’a tam teslimiyet, onun emir ve yasaklarına harfiyen uymak ve hassasiyet göstermek demektir. Yani *Allah’a karşı sorumluluk bilincidir*. İlahi fitratın bilinçteki yansımasıdır. İnsan, fitratını ne kadar korursa (çocuk safiyeti), o kadar takva ehli olur. Burada ileri derecede samimiyet demek olan *ihlasın* rolü oldukça değerlidir. Kâmil insanın gönlü bu takva ve ihlas neticesinde nurla kaplanmış. O bencillik hastalığından kurtulmuş, hakiki hürriyet sahibi bir gönül hâline dönüşmüştür.

Kâmil insan tipi kalbindeki aydınlığı yüzüne yansıyan nur sahibidir. O, gördüğünüzde huzur duyduğunuz ve daima Allah'ı hatırladığınız insandır. Bu büyük insanın derdi bütün insanlığın dertidir artık. Bütün gayreti insanları yanlış yola sapmaktan sakındırmaktır. Bütün insanlığın derdiyle hemderttir o. Afrika'daki bir garibanla, Avrupa'daki dünyaya bağlanmış ve maddi tatminsizlik içindeki bunalımlı insan farksızdır onun için. Bütün insanlar ve aynı zamanda bütün canlı, cansız yaratıkların selameti için dua etme makamındadır. Böyle yüce insanlara bütün insanlığın ne kadar ihtiyacı var değil mi?

Gönülден gönüle pencere olduğu söylenir ki bu doğrudur. Eğer bir insan bir başkasını gerçek bir sevgiyle gönülден severse bu hâl karşılık bulur ve o da onu sever. Bu durumda uzaklıklar aradan kalır. Gönül için mesafeler ve maddi ayrılıklar yok olur. Gerçek iman sahipleri ve insan-ı kâmil olanlar ise daima Allah'la beraberdiler. Çünkü onlar bilirler ki, *Allah bize şah damarımızdan daha yakındır.* (Kaf: 50/16) Buna vâkıf olan maşuk gerçek Sevgili'yi (Cenab-ı Allah'ı) üzecek hâl ve davranışlar içine bir an dahi giremez. Daima onu hoşnut kılacak hâller ve tavırlar içinde bulunur. Buna İslam'da "Huşu" denir. "Allah'ın azametini hissederek ona tam teslimiyet" anlamına gelir..

"İnsana gerçek değerini ancak onun ve bütün varlığın yaratıcısı olan yüce Allah vermektedir. İslam'dan başka hiçbir anlayış insanı, melekler de dâhil bütün mahlukattan üstün görmez."

Kur'an'da üzerinde çok düşünülmesi gereken müthiş bir ayet vardır: *"Allah, müminlerin canları ve mallarını cenneti karşılığı satın almıştır."* (Tevbe: 9/111) Bu ayete uyan bir mümin bu satışıyla canını ve malını Allah yoluna adanmış olur. Aslında canımız da, malımız da O'nundur. Fakat burada yüce Allah'ın bize karşı mutlak bir zarafeti söz konusudur. Bu seviyeye gelmiş bir insan için artık taşıdığı eli "Allah'ın eli" olmuş, daima helal çerçevesinde veren el olmuştur. Onun dili *Hakkın dili* olmuştur, daima hakkı söylemektedir. Kula-

ğı Allah'ın kulağı hâline gelmiştir. Yanlış olanı, sapkın olanı duymaz olmuştur artık. Gözü *Hakk'ın gözü* olarak yanlışla bakmamaktadır. Ayağı Allah'ın istemediği yere ve harama götürmeyecektir onu. Yani bu yüce insan *Allah'ın velisi* (dostu) olmuştur kısaca. O daima Allah'la beraberdir, gurbetten kurbete geçmiştir. Artık o *el buğz-u fillah* (Allah için buğz etmek), *el hubb-u fillah* (Allah için sevmek) derecesindedir. Artık cennet beklentisi ve cehennem endişesiyle değildir onların gayreti, onlar sonsuzluğun Rabb'ine kavuşmak emelindedirler. Yunus Emre bunu çok güzel ifade ediyor:

*“Cennet cennet dedikleri,
Birkaç köşkle, birkaç hûri,
İsteyene ver anları,
Bana Seni gerek, Seni.”*

Bu arzunun sonunda Yunus, dünyada da gerçek Sevgili'ye ulaşmanın mutluluğuyla dünyevi her şeyden vazgeçiyor:

“Ballar balını buldum, kovanım yağma olsun.”

Kendini tanrı sayan Nemrud'a karşı tevhid mücadelesiyle bildiğimiz, Allah'ın büyük elçilerinden Hz. İbrahim bu konuda şöyle demektedir: *“Allah'ın isteklerini kendi isteklerime tercih ettim ve her şeyden önce onu sevdim.”*

Hz. İbrahim'le birlikte diğer peygamberlerden de bahsetmekte büyük fayda var. Gelmiş geçmiş bütün peygamberler insanlığın önünde en yüksek seviyelerde birer insan-ı kâmil örneğidirler. Onların her birinin, tevhid mücadelesi ve tebliğ vazifeleri için her türlü zulüm karşısında gösterdikleri sabır, azim ve hayat mücadelesinden alacağımız örnekler vardır. Mesela, Hz. İsmail'in Allah'a kurbanlığı söz konusu olduğunda tam ve tereddütsüz teslimiyeti, Hz. Eyyub'un bütün hastalıklara gösterdiği sabır, Hz. Yusuf'un nefesine yenilmemesi ve zindana razı olması, Hz. Musa'nın Firavun'a karşı tevhit mücadelesinde zaaf göstermemesi ve Hz. İsa'nın inancı uğruna bütün çilelere katlanması insanlık için çok müthiş örneklerdir.

Kâmil bir insanın da, tıpkı kemalatın (olgunluğun) zirvesinde bulunan peygamberler gibi, herhangi bir mahlukata zararı olması

düşünülemez. Aksine bütün insanlığın iki dünyada da saadeti için uğraşmakta, dualar etmektedir artık. İşte, İslam'ın insan modeli budur. Ne mükemmel bir model! O insanlar aynı zamanda "üsve-i hasene" (en güzel örnek) olan Yüce Resulullah'ın da halifeleridir. O son peygamber, öyle bir örnektir ki, insanlık onu tanıdıkça muhabbet ve saygı duymaktadır. Dolayısıyla bütün insanlığın da onu tanımaya ihtiyacı vardır. İşte, birkaç örnek:

"Hz. Muhammed'i sevmeyenler onu yeterince tanımayanlardır." (Gibson)

"Hz. Muhammed hürmet ve sevgiye fazlasıyla layıktır." (Tolstoy)
"İnsanın yüceliğinin ölçümü mümkün olsa, ondan daha büyük bir insan var mıdır, sorarız." (Lamartin)

"Senin asrında yaşamadığımdan dolayı çok üzgünüm Ey Muhammed. Senin getirdiğin Kur'an inaniyorum ki, Allah'ın kitabıdır. İnsanlık senin gibi bir kabiliyeti bir daha göremeyecektir. Ben, senin önünde hürmetle eğilirim." (Prens Bismark)

"Büyük İslam Peygamberi, yüce Yaratıcı'nın katına çıkıp onunla buluşmuştur. Ben miraca bütün kalbimle inaniyorum." (Dostoyevski)

"Ey şanlı Muhammed, adalette öyle bir zirveye ulaştımsın ki, kimse-nin o seviyeyi aşması mümkün olamamış ve bundan sonra da olamayacaktır." (La Fayette)

İşte böyle... Bütün insanlığa örnek olan Onun gibi bir yol göstericiye ve onu temsil makamında olan yüce insanlara ne kadar ihtiyacımız var değil mi?

İnsanlık, tarihte Allah Resulü'nün yolundan giden böyle nicelelerine şahit olmuştur. İşte bunlardan bazıları: Türk milletinin tarihi boyunca İslam'ı doğru anlamasında ve büyük bir Türk-İslam medeniyetinin ortaya çıkmasında Ahmet Yesevi Hazretlerinin emeği inkâr edilemez. Onun yetiştirdiği Horasan Erenleri bu medeniyetin yapı taşlarını oluşturmuşlardır. Bugün bile kendisini tanıyan insanları irşad edip Mesnevîsiyle önümüze âdeta *adam olma projesi* sunan yüce Mevlana, bizlere çok özlü ifadelerle hayatın ve insanın gerçeğini verebilen Koca Yunus hepsi birer insan-ı kâmil örnekleridir. Ay-

rıca, H. Bektaş-ı Veli, İbn-i Arabi, İmam-ı Azam, İmam-ı Rabbani, Şah-ı Nakşibendi, İmam-ı Gazali, Abdulkadir Geylani, Ahi Evran-ı Veli, Aziz Mahmut Hüdai ve daha niceleri... Türk ve diğer İslam toplumlarının şifrelerini bu Allah dostlarının söylemlerinde bulabilirsiniz. Bu yüce şahsiyetlerin eminim ki bu devirde de yaşayanları vardır. Ortak özellikleri ve istikametleri, üsve-i hasene olana bağlılıklarıdır. Burada belirtmemiz gerekiyor ki, bir velinin yükselebileceği en yüksek nokta bir nebînin ayakucudur ancak. Bunu Mevlana şöyle özetliyor:

*“Men bende-i Kuranem, eger can dârem,
 Men hak-i reh-i Muhammed Muhtarem
 Eger nakl kunet cüz in kes ez-güftârem
 Bîzârem ez u vez an suhen bîzârem.”*

(Ben, yaşadıkça Kur’an’ın kölesiyim. Hz. Muhammed Mustafa’nın (SAV) yolunun tozuyum. Biri benden, bundan başkasını naklederse, ondan da o sözden de şikâyetçiyim.)

Öyleyse:

*“İlim elinde çıra,
 Yak da Mevla’yı ara,
 Bilmek olmak değildir,
 Olmaya bak olmaya.”*

Yunus Emre

SONUÇ: İNSANIN SIRRI VE GERÇEK DEĞERİ

“Ben insana sığabilene kâinat, kâinata sığamayana insan derim.”

Muhammed İkbâl

Şu ana kadar, gören insanlar için muhteşem bir mucizeyi somut ve soyut yönleriyle âcizâne anlatmaya çalıştık. Bilim izah eder, felsefe düşündürür, ama din anlam kazandırır. Din olmayınca insan neden var olduğunu, neden yaşadığını ve neden öldüğünü anlayamaz. Biz bu kitabımızda; felsefî, bilimsel ve dinî anlayışların ve en sonunda özel olarak da İslam’ın insana ve insani değerle bakış açılarını inceledik.

Bütün bunların sonunda ulaştığımız gerçek: potansiyel olarak mükemmel yaratılmış bir varlıkla karşı karşıya olduğumuzdur. Bu yüzden anladık ki, kâinata insandan başka mucize aramaya gerek yoktur. Dolayısıyla, insan bizim anlattıklarımız aslında çok üzerindedir, ama arife tarif bu kadar yeter. İbni Sina’nın şu sözü ne kadar da doğru: *“Hiç kimse, görmek istemeyenler kadar kör değildir.”* Biz burada her anlattığımızı, görebilen, arif kişilere anlattık. Çünkü biliyoruz ki: *“Kendi kendini bilene hakikat miraç ola.”* (Gaybî)

Sonuçta söyleyeceğimiz odur ki; insana gerçek değerini ancak onun ve bütün varlığın yaratıcısı olan yüce Allah vermektedir. İyi ki başka insanların insafına terk edilmemiştir. İslam'dan başka hiçbir anlayış, insanı, melekler de dâhil bütün mahlukattan üstün görmez. Ona bu üstün değeri veren yalnızca İslam'dır. İnsanın sorumluluğunun ne denli büyük olduğunu ifade eden şu müthiş ayeti yeniden zikretmekte fayda var: “Yerde ve gökte ne varsa insan için yaratılmıştır.” (Lokman: 31/20) Belirttiğimiz gibi insana verilen emanet işte budur ve bu insan için aynı zamanda en büyük şereftir. Yani insanın değeri Allah'ın onu muhatap kabul edip, yeri göğü onun emrine vermesidir. “*Her geceyi Kadir, her geleni Hızır bil,*” diyen bir kültürün sahipleri olarak Allah'ın muhatap olarak kabul ettiği insanı bizler nasıl hakir görebiliriz? Nasıl ona kötü davranabiliriz?

Mademki kâinat insanın hizmetine verildi, o hâlde insanın kendi hizmetkârına gönlünü kaptırması düşünülebilir mi? İnsanın gayesi, hayranlığı ve kulluğu, hizmetkârına değil, kendisine bütün bu hizmetkârları verene olmalıdır. Âciz olmasına rağmen, insanın asaleti, kendisine değer verene karşı secde hâlinde şükranlığını ifade etmesindedir.

İslam'a göre, insanın insana kulluğu kabul dahi edilemez. Dolayısıyla insan bir başka insan tarafından istismar edilmemelidir. Cenab-ı Allah bütün insanları ayrı yaratarak her bir insana bu değeri ve fırsatı vermiştir. Sıra insandadır artık. Sadece Allah'a kulluk edecek ve böylece gerçek hürriyete kavuşacaktır. Çünkü insan için en önemli değerlerden biri hür olmasıdır. İnsan beden olarak tutsak edilse de gönlüne ve ruhuna zincir vurmamak mümkün değildir. Zindandaki bir mahkûm, kalp kapısı açıksa gönlüyle bütün âlemi gezebilir.

İnsan kendi alınyazısından (kaderinden) sorumlu yegâne varlıktır. Bu sebeple ilahi adalete mazhar olacak ve hayattaki tercihlerinden dolayı hesaba çekilecektir. Allah'a gerçek kulluk yapıldıysa, *eşref-i mahlukat* (yaratılmışların en şerefli) olarak cennetle mükâfatlandırılacak, tam tersine dünyada Allah'ı tanımamış ve ona isyan etmişse *esfel-i safiline* (aşağuların aşağısı) yuvarlanıp *belhüm*

adal (hayvanların aşağısı) olarak cehenneme gidecektir. Bilindiği gibi *herkes cehennemdeki odununu buradan götürmektedir*. Yüce Allah'ın bütün insanları bu akıbetten korumasını ve herkesi gerçek "Abdullah" (yalnız Allah'ın kulu) olanlardan eylemesini arzu ediyoruz.

İnsan bedeni (maddesi) ile önemli olmakla birlikte, taşıdığı ruh itibariyle de muhteşemdir. Yüce Yaradan'ın, "Yere göğe sığmadım, mümin kulumun gönlüne sığdım," dediği bazı mutasavvıflar tarafından ifade edilmektedir. Mekândan münezzeh olan yüce Yaradan, neredeyse yok mesabesinde olan insanın gönlünü mekân kabul edecek kadar insana değer vermektedir. Bu yüzden Bizim Yunus, "Temiz et gönül evini, Yâr gelecek kondurmaya" demektedir. İnsan bu düşüncede olursa kalbine hiçbir kötü düşünceyi yerleştirebilir mi? İşte bu kutsî hadise muhatap olan insana *Hazreti İnsan* denecektir artık. Ne mutlu o insanlara.

*"Çünkü bildim, müminin gönlünde Beytullah var,
Niçin izzet etmedin ol evde ki Allah var,
Her ne var Âdem'de var, Âdem'den iste Hakk'ı sen,
Olma iblis ü şahî, Âdem'de sırrullah var."*

Nesimî'nin bu sözleri bir hadis-i kutsî'ye dayanıyor. Cenab-ı Allah, "Ben insanın en büyük sırrıyım, insan da benim en büyük sırrım." buyurmaktadır. Bütün kâinatı insanın istifadesine sunan Allah, bizim kendimize vermediğimiz değeri bize vermektedir. Bu yüzden Hz. Ali, "Sen kendini küçük bir cisim mi sanırsın, oysa sende çok büyük bir âlem gizlidir," derken bunu kastetmiştir. Bu gerçek perspektifinden bakıldığında, insan olarak yaratılmış olmak şereflerin en büyüğüdür.

Pakistan'ın büyük fikir adamı ve şairi Muhammed İkbâl de buna izafeten şu müthiş sözü söylemiştir: "Ben, insana sığabilene kâinat, kâinata sığamayana ise insan derim." İnanıyoruz ki, artık bu muhteşem sözlerden sonra kimse kendini küçük göremez ve kimse kendini sorumsuz hissedemez. Bu yönde muhteşem bir hadis-i şerif vardır: "İçinizden herhangi biriniz kendini asla hakir (küçük) görmesin."

Allah'ın yüce Resulü'nün tavrına da bakalım bu noktada: Resulullah'ın bir gün Müslümanların en kutsal mekânı olan Kâbe'yi tavaf ederken bir an Kâbe'ye dönüp, "Ey güzel yapı! Ne kadar muhteşem olursan ol, bir müminden daha değerli değilsin!" buyurduğu söylenmiştir. İnsan, hepimizin çok kutsal bildiği Kâbe'den daha değerli olabiliyor demek ki. Bizler de her insana bu bakış açısıyla bakmalıyız artık.

Kitabımızın satırlarına Galip Dede'nin (Şeyh Galip) şu sözleriyle son verelim:

"Hoşça bak zatına kim, zübde-i âlemsin sen,

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen."

(Kendine dikkatli bak ki, sen âlemin özüsün. Kâinatın gözbebeği olan insansın sen!)

KAYNAKÇA

- A.Avni Konuk, *Mevlana Celâlettin Rumî, Divan-ı Kebir*.
- Abdullah Doğan, *Genler Kimin İçin Koşuyor?*, BKY Yayınları, 2012 Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, Say Y. 1989
- Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul*, Yağmur Y., 1970 Alfa Yayınları, *Dünya Tarihi*, Alfa Y., 2007
- Ali Şeriati, *İnsan*, Fecr Y., 2010
- Antony Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, Profil Y. ,2008 Ataullah İskenderî, *Tasavvufî Hikmetler*, Dergah Y., 2003 Bahri Karacay, *Yaşamın Sırrı DNA*, Tübitak, 2010 Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, Envar Y., 1984
- Berk Yüksel, *Kendini Bilmek Yolculuğu*, Arkadaş Y., 2010 Beşir Ayvazoğlu, *İslam Estetiği ve İnsan*, Çağ Y., 1989 Celâlettin Rumî, *Mesnevî*, Gelenek Y., 2004
- Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, İletişim Yayınları., 2004 Davied D. Daniels, *Enneagram*, Kaknüs Y., 2012
- Diyaret İşleri Başkanlığı, *Kur'an Yolu*, DİB Yayınları., 2004
- Doç Dr. Ester Biton Ruber, *İktisadın Unuttuğu İnsan*, Bağlam Y., 2011 Doç. Dr. Himmet Konur, *İnsana Yolculuk*, H Y., 2009
- Dr. Mustafa Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, Kaknüs Y., 2007
- Dr. Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara İlahiyat Vakfı Y., 2011
- Duane P. Schultz, *Modern Psikoloji Tarihi*, Kaknüs Y., 2007 Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*

- Erich Fromm, *Sağlıklı Toplum*, Payel Y., 1990 Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, Say Y., 1982
- Faruk Meyan, Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetname*, Bedir Y., 2011
- Guyton, *Tıbbi Fizyoloji*, Nobel Tıp K., 2003
- H. Bektaş-ı Veli, *Makalat*, Kelam Y. 2008
- Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkür Tarihi*, YKY., 2007 İbni Sina/ İbni Tufeyl, *Hay Bin Yakzan*, YKY., 2012 İmam Gazalî, *Yol, Bilgi ve Varlık*, Sufi Y. 2012
- İmam-ı Gazali, A.Fikri Yavuz, *Kimya-yı Saadet*, Çile Y., 1981 İmam Rabbanî, *Manevi Yolculuk*, Sufi Y., 2006
- İmam Rabbanî, *Mektubat*, Yenişafak Y., 2006
- Jacqueline Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, Doğu Batı Yayınları, 2011
- Jean Twenge, *Ben Nesli*, Kaknüs Y., 2010
- Jean Twenge, *Narsisizm İlleti*, Kaknüs Y., 2010 Jostein Gaarder, *Sofi'nin Dünyası*, Pan Y., 2011
- Kevser Yeşiltaş Yalçın, *Kuantum Gizli Öğretisi, Sınır Ötesi Y.*, 2010 Lee Strobel, *Hani Tanrı Ölmüştü?*, Ufuk Y., 2011
- M. İhsan Oğuz, *İslam'da Kaza ve Kader*, Oğuz Y., 1993
- M. Niyazi Özdemir, *Medeniyetimizin Analizi*, Ötüken Y., 2000 Mahir İz, *Tasavvuf*, Kitabevi Y., 1991
- Mahmut Kanık, *Muhyiddin İbni Arabi İlahi Aşk*, İnsan Y., 2004 Mehmet Kırkinci, *Kader Nedir?*, Yeni Asya Y., 1981
- Mehmet Kırkinci, *Ruh Nedir?*, CihanY., 1983
- Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, Düşün Yayınları., 2008 Nazife Şişman, *Yeni İnsan*, Timaş Y., 2012
- Necip Fazıl, *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, Büyük Doğu Y., 1984 Nilse Gilje, *Felsefe Tarihi*, Üniversite Y.

- Ömer Faruk İnançer, *Gönül Sohbetleri*, Sufi Y., 2005 Ömer Öztürkmen, *Gözyaşı Medeniyeti*, BKY, 2010
- Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre, *Kâmil Mürşidlerin Mirası*, Timaş Y., 2004
- Prof. Dr. Ayhan Songar, *Çeşitlemeler*, Kubbealtı Y., 1981 Prof. Dr. Ayhan Songar, *Psikiatri*, İ.Ü.Cerrahpaşa Y., 1976
- Prof. Dr. Cevat Babuna, *Bilim ve Din*, BKY., 2003
- Prof. Dr. Cihan Okuyucu, *Divan Edebiyatı Estetiği*, LM Y. 2006 Prof. Dr. Erol Göka, *Gerçek İnsanın Yüzünde Yazar mı?*, Timaş Y., 201 Prof. Dr. Erol Güngör, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötügen Y., 198 Prof. Dr. Eva de Vitray Meyerovitch, *Duanın Ruhı*, Şule Y., 1999 Prof. Dr. İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte*, Akçağ Y., 1988
- Prof. Dr. İbrahim Düzen, *Aziz Nesefti'ye Göre Allah, İnsan, Kâina* Furkan Y., 2000
- Prof. Dr. İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, Kayhan Y., 2011
- Prof. Dr. Kaynak Selekler, *Alzheimer Orta Yaşta Başlar*, Alfa Y. 201 Prof. Dr. M. Erol Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, Sufi Y., 2012
- Prof. Dr. Mahmut Aydın, *Dinler Tarihi*, Ensar Y., 2011 Prof. Dr. Murat Sarıcık, *Kaderin Şifreleri*, Nesil Y., 2009
- Prof. Dr. Nevzat Tarhan, *Duyguların Psikolojisi*, Timaş Y., 2010 Prof. Dr. Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, Timaş Y., 2009 Prof. Dr. Recep Şentürk, *Açık Toplum*, Timaş Y., 2010
- Prof. Dr. Robert Frager, İ. Kapaklıkaya, *Kalp, Nefs ve Ruh*, Gele- ne Y., 2011
- Prof. Dr. Robert Frager, *Manevi Rehberlik*, Kaknüs Y., 2009 Prof. Dr. S. Mehmet Şen, *İnsan*, H Y., 2010
- Prof. Dr. Sefa Saygılı, *Beyin ve Ruh*, Türdav Y., 2001
- Prof. Dr. Ş.Teoman Duralı, *Çağdaş Küresel Medeniyet*, Dergâh Y., 2003

- Prof. Dr. Yalçın Koç, *Anadolu Mayası*, Cedit Y., 2008
- Prof. Dr. Yılmaz Özakpınar, *İnsan İnanan Bir Varlık*, Ötüken, 1999
 Prof. Dr. Yılmaz Özakpınar, *Psikoloji Tarihi*, Ötüken Y., 2011
- Prof. Dr. Zeki Duman, *Beyanü'l Hak*, Fecr Y. 2006
- R. Şana, *Kuantum ve Kur'an*, Ladybirds Y., 2010
 Rabia Brosbeck, *Hazreti İnsan*, Sufi Y., 2003
- Roger Garaudy, *Medeniyetler Diyalogu*, Türk Edebiyat Vakfı Y., 2011
- S. Ahmet Arvasi, *Dialektiğimiz ve Estetiğimiz*, Türkmen Y., 1982
- S. Ahmet Arvasi, *Hasbihâl*, Derya Dağıtım., 1983
- S. Ahmet Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi*, Bilgeoğuz Y., 2008
- S. Ahmet Arvasi, *Kendini Arayan İnsan*, Bilgeoğuz Y., 2008
- S. Ahmet Arvasi, *Türk-İslam Ülküsü*, Bilgeoğuz Y., 2008
- Sadık Yalsızuçanlar, *Anadoluyu Mayalayanlar*, H Yayınları., 2010
 Safa Mürsel, *Bediüzzaman Said Nursi ve Devlet*, Yeni Asya Y., 1976
 Tolga Akman, *Sibernetik*, Kaknüs Y., 2003
- Turgay Şirin, *Kişisel Gelişim Medeniyeti*, Armoni Y., 2005
 Wiliam Chittick, *İslam'ın Vizyonu*, İnsan Y., 2008
- Yunus Emre Divanı, Dergah Y., 1981

Bütün çocuklar zekidir, eğitmesini bilene...

